

చెన్నపట్టణము, ఫిబ్రవరి ౧౯౩౧

సంపుటము ౮ ప్రమోదూత సంవత్సరము మాఘమాసము సంఖ్య ౨

శ్రీసూక్తిసుధానిధి

శ్రీ వేంకటపార్వతీశ్వరకవులు

సందేశతరంగము

౧

పఱవాఁకన్ దిరుగాడుసారసమ! నాపై జాలిమై నెట్టడాల్
పరిచేలం దులకించి మించు తిరువణ్వాండూరిఁ బాలించు న
ప్పెరుమాళ్లన్ వరదున్ సుదర్శనధరున్ బింబాధరున్ జేరి దు
ర్భరపాపాహతిఁ దక్కి చిక్కువడు నాపాట్లన్ని వేదింపవే!

౨

చెలువముఁ బ్రేమమున్ మృదులశీలముఁ గల్గిన బోటితోఁ గుతూ
హలమున మేయు నోజలవిహంగమ! నిచ్చలు వేదయజ్ఞఘో
షలఁ దగు నప్పురం బరిగి స్వామి జగత్ప్రియగర్భుఁ గాంచి యం
జలి ఘటియించి శ్రీచరణసన్నిధి నామొఱ విన్నవింపవే!

౩

బారులు దీరి మొల్లెడలఁ బంటపొలంబులఁ జేరి మేయునం
చారవిహంగులార! వరసంపదలన్ విలసిల్లుచున్న వం
దూరి రథాంగపాణిఁ గరుణోదధి బింబఫలోష్ఠు భక్తమం
దారునిఁ జేరి మ్రొక్కిడి నావేఁవంతలఁ జెప్పి చూడరే!

౪

హితభోగాత్యనురాగసిద్ధి నెడఁబాటే లేని రాయంచదం
పతులారా! శ్రుతిఘోష మించు తిరువణ్వాండూరఁ గొల్వున్నయా
శ్రితచింతామణి భక్తవత్సలుని సంసేవించి 'నీదాసి యి
క్కతె నీకై వగ మయ్యె' నంచు దయ గల్గన్ దెల్పి ప్రార్థింపరే!

౫

అలుకలు, సాంత్వనోక్తులు, నయంబు లెఱింగి ప్రియాసమేతులై
యలరెడు నంచలార! తడియారని పంకములందు శంఖముల్
చెలఁగుపురంబుఁ జేరి తులసీదళదామకిరీటు నావిభున్
గొలిచి నమస్కరించి దయఁగూర్పఁగ నాకయి ప్రస్తుతింపరే!

౬

అలరుం బొన్నలఁ బాడు కోకిలములారా! మీనముల్ దూలుప
ల్వలముల్ గల్గి వెలుంగుచున్న తిరువణ్వాండూరు వేంచేసి వే
ల్పులకున్ వేల్పయి చక్రహస్తుఁ డగు నాలోకేశ్వరుం గాంచి నా
తలఁ పూరన్ భ్రమ దీఱ నవ్విభుని వార్తల్ దెచ్చి రక్షింపరే!

౭

నెమ్మేను మాత్రమే నీలాంబుదము గాని పాటలాధర మేమొ పగడ మమ్మ!
కనుబొమల్ మాత్రమే కార్ముకమ్ములు గాని తరలాక్షు లేమొ కెందమ్ము లమ్మ!
కరములు మాత్రమే కల్పశాఖలు గాని శయము లేమో కుశేశయము లమ్మ!
కాళులుమాత్రమే కరికరంబులు గాని పదము లేమో కోకనదము లమ్మ!
దరసుదర్శనవస్తుమాత్రములె కాని - కరము లేమొ వరాభయకరము లమ్మ!
తిరుపురం బేలు నాసామి గుఱుతు వట్టి - చిన్నిచిలుకమ్మ! నామాట చెప్పి రమ్మ!

౮

విరియం బూచిన పొన్నలున్ బొగడలున్ వేష్టింపఁగాఁ జల్లనౌ
తిరువణ్వండురుఁ జేరి చిన్నిచిలుకా! దీవ్యత్కిరీటోన్నతున్
సరసాంభోదతనున్ జతుర్భుజుని నబ్జాతాక్షు దర్శించి శ్రీ
చరణాబ్జంబుల చెంత నా తుదినమస్కారంబు లర్పింపవే!

౯

సరసీజాసన రాజహంసమ! యుపశ్శృంఖారవాపూర్ణమా
తిరువణ్వండురు డాసి దాసి నను నార్తిం ద్రోసి దాఁగున్నయ
ప్పరమేశున్ హరిఁ గృష్ణదేవుఁ గని శ్రీపాదంబునన్ వ్రాలి దు
ష్కరపాపాహతిఁ దూలు నావెతల నేకాంతంబునన్ దెల్పుమా!

౧౦

వలపుం బుప్పొడిపూఁత నొప్పు మధుపవ్రాతంబులారా! విని
ర్మలపంపాతటినీతటోత్తరమునన్ రాజిల్లు వండూరి ని
చ్చలుఁ బాలించు దశాస్యదుర్గనిధనున్ శౌరిన్ విలోకించి 'నిం
దలు నా కేల? త్వదర్థమే బ్రదికి యున్నా' నంచు వాక్రువ్వరే!

సోత్ప్రాసతరంగము

౧

నామీఁద వలచూపు నాటింపఁగా నేల? నాయాట భంగంబుసేయ నేల?
ఇది చూచి నీప్రియ లీసడింపఁగ నేల? యొరులు నిన్నాడ నే నోర్వ నేల?
నీకంటెఁ బ్రేయసుల్ నా కెవ్వ రన నేల? మరు లేఁచ నీ వంగిమాట లేల?
ఒట్టుసత్యంబులు గట్టిపెట్టుట యేల? నాచెంతఁగూడ నీ నటన లేల?
గచ్చకాయయు బంతి నా కిచ్చివైచి - వంచనలు మాని పదవోయి వారికడకె
ప్రబలలంకాధినాథవైభవవిరామ! - అఖిలమాయాప్రకామ! రామాభిరామ!

౨

చూపుదాపుల నన్నుఁ జుట్టుముట్టెద వేల? మారుపోరాడు నీ వారలుండ
నవ్వువెన్నెలవాఁకఁ నన్ను ముంచెద వేల? సరిగంగలాడు నా సవతులుండ

బర్హిపింఛంబు నాపైని ద్రిప్పెద వేల? మటుమాయలాండ్రు నీ మగువ లుండ
మురళీధ్వనుల నన్ను మరులుకొల్పెద వేల? తొత్తులై నాసూడుకత్తె లుండ
గోల నగునన్ను వలపులఁ గూల్ప నేల? - తుట్టతుద కాన లన్నియుఁ దూల్ప నేల?
చిట్టకా ల్మాని పొమ్ము నీ చెలులకడకె - అఖిలమాయాప్రకామ! రామాభిరామ!

సరసీజాక్షులు, పల్లవాధరము, హాసజ్యోత్స్నయున్ నెమ్మదిన్
గరఁగింపన్ బలుబాములం బడితి నిన్ గాంక్షించి; బర్హాలకా
భరణల్ నీప్రియ లే నెఱుంగుదును! నన్ బాధింపఁగాఁబోక నీ
మురళీగానము విన్చి పిల్చుకొను మాపూఁబోండ్లనే మాధవా!

౩

అల పాలేటిని వెన్నఁ గొన్న నెఱజాణా! నేఁటి నీమంపుఁగ
న్నులకున్, వాఁడిన మోవిచెన్నులకు నేనో కారణం బౌర! మా
యలు నాచెంగటనా? నిను న్వలచి నీకై చిక్కి నీప్రాణకాం
తల నమ్మింపుము! పొమ్ము వారికడకే! నామెప్పు నీ కేటికిన్ !

౪

లోకము లన్నియున్ గడుపులోఁ బ్రళయంబున డాఁచి చిన్నమ
ఱ్ఱాకునఁ బవ్వళించు కపటాత్ముఁడ వెవ్వ రెఱుంగువారు నీ
పోకలు? సోగకన్గవలఁ బొల్చు లతాంగులు క్రీడ సేయు నీ
సైకతభూమినా పసుల సాఁకుట? రా కిటు నన్ గలంపఁగాన్.

౫

కలఁపంబోకుము కల్ల లాడి నను; నీ కన్గవ్వాటల్ భూనభం
బులకున్ గ్రొత్తలె? నీ సుదర్శనమె చెప్పం గాదె? వాఙ్మాధురిన్
వలపుల్ చిమ్మెడు నీప్రియల్ వగవ నవ్యక్తోక్తులం బల్కు ము
ద్దుల నాచిల్కలఁ బల్కరింతు! మతి లేదో నీకు గోపాలకా!

౬

మాయాలీలలఁ జూపి నాపసిఁడిబొమ్మం దీసికొన్నంత నే
మాయెన్; నీనటనంబు లే నెఱుఁగనే! యోచించి త్రైలోక్యరా

క్షీయోగ్యాః రమణీసహస్రములు నిన్నే కొల్చి యుండంగ న
న్నా యి ట్లల్లరిపాలు చేసి యపహాస్యా లాడుటల్? మాధవా!

౭

జలధిప్రావృతమేదినీవలయరక్షాదక్ష! మాచిత్రముల్
బలిమిన్ గైకొని చిన్నఁబుచ్చు టిది మేలా నీకు? నీయంతవా
రలకైన స్మృతి తప్పు తప్పె గద! యీరట్టేల? మాగుట్టు వా
డల కెక్కించిన వారు వీ రనక చుట్టా లెల్ల నిందింపరే!

౮

విలయంబందు సమస్తజీవులను నీవే మ్రింగి తత్తత్క్రియా
ఫలముల్ మాఱకయుండఁ గ్రమ్మఱ సృజింప న్నేర్చి యన్నింటి క
వ్వల వెల్గొందెడి జ్ఞానమూర్తివి గదా! వాహ్యాళికై తోడిచె
ల్వాలు పిల్వన్ బువ్వుఁదోఁట కేఁగు మము నిల్వంబెట్టెదే మాధవా!

౯

స్వామి! నినుఁ గోరి నీకటాక్షముల కూరి - బొమ్మరిలు గట్టి తిరుప్రసాదమ్ము వెట్టి
పిలువఁ బిలువంగ వచ్చి నీవెలమిఁ గనక - కాలితోఁ దన్ని వైచితే కరుణ మాలి!

౧౦

ముల్లోకములు దేజరిల్ల శోభిల్లు నీ మణికిరీటమునకై మరగి మరగి
ముయ్యేడుకయ్యాల మొన తేండ్లఁ జెండు నీ ఖరపరశ్వథధార కెఱఁగి యెఱఁగి
బ్రహ్మాండకోటులఁ బ్రభవింపఁజేయు నీ ధర్మసంకల్పంబుఁ దలఁచి తలఁచి
వ్రజమండలముఁ దన్ప విజయంబు సేయు నీ జలదమోహనమూర్తి వలచి వలచి
అబల లగు మేము, గోపికలైన మేము - విరతి యెఱుఁగని విరహాగ్ని వేఁగవలసె
నీనెనరు గోరుకొను టెందుకే నఁటోయి!-అఖిలమాయాప్రకామ! రామాభిరామ!

సాహిత్యరత్నాకరకారుడే భాష్యరత్నప్రభాకారుడు

వేమూరి నృసింహశాస్త్రిగారు

శ్రీమదాదిశంకరాచార్య విరచిత బ్రహ్మసూత్రభాష్యమునకు భాష్యరత్నప్రభ యనువ్యాఖ్యానమును రచించినది శ్రీ రామానందాపరపర్యాయులగు శ్రీ గోవిందానంద సరస్వతీ స్వాములవారు. సాహిత్యరత్నాకర మను అలంకారశాస్త్రగ్రంథమును రచించినది శ్రీ వారణాశి ధర్మాభట్టుగారు. ఈ యుభయ నామములు విమర్శింపగ నాశ్రమభేదముచే నొకవ్యక్తికే వర్తించునటుల తేలుచున్నయది. అది యెటులనగ:—

ధర్మాభట్టుగారు సర్వశాస్త్రములలో నిరుపమాన పాండిత్యముకలిగి శ్రీరామోపాసన నధికముగ జేసి, యద్వైతజ్ఞానము సంపాదించి 'ఈశ్వరానుగ్రహాదేవ పుంసా మద్వైతవాసనా' అను ప్రమాణమునకు లక్ష్యభూతులై శ్రీ గోపాల సరస్వతీ స్వాముల వారి యనుగ్రహముచే సన్యాసాశ్రమమును స్వీకరించి, శ్రీ శాంకరబ్రహ్మ సూత్రభాష్యముపై భాష్యరత్నప్రభ యను వ్యాఖ్యానమును రచియించి లోకోపకారము జేసిరి. ఆవ్యాఖ్యానమంగళాచరణశ్లోకములలో ప్రథమ శ్లోకమున తమ కిష్టదైవ మగు శ్రీరాముని

"య ఇహ కారుణికం శరణంగతో
ఒప్యరిసహోదర అప మహత్పదం;
త మహ మాశు హరిం పర మాశ్రయే
జనకజాంక మన స్తనుభాకృతిం."

అని సగుణ నిర్గుణ రూపముగ నుతించుటయె కాక, చతుస్సూత్రియంతమున సమన్వయ సూత్రభాష్యమునకు వ్యాఖ్య రచించుచు భాట్టప్రాభాకరవృత్తికారాది బహుమతముల నివర ఖండించెడి భాష్యపంక్తులకు వ్యాఖ్య నొనర్చి,

"రామనామ్ని పరే ధామ్ని కృత్స్నామ్నాయసమన్వ
కార్యతాత్పర్యబాధేన సాధిత శ్శుద్ధబుద్ధయే."[యః;

అని సర్వవేదవాక్యములకు వృత్తికారాదులు చేసిన కర్మయందు సమన్వయమునకు బాధ జూపుచు రాము డనే పేరు గల పరమాత్మ యందు సమన్వయము నాబుద్ధికొఱకు సాధింపబడినది యని శ్రీరామపూర్వతాపి న్యుపనిషత్తులో

"రమన్తే యోగినో ఽనన్తే నిత్యానన్దే చిదాత్మని;
ఇతి రామపదే నాసౌ పరం బ్రహ్మాభిధీయతే."

అని ప్రదర్శింపబడిన వ్యుత్పత్త్యనుసారముగ రాముని నిర్గుణపరమాత్మగ భావించి రామభక్తిని విడనాడకుండ సర్వవేదవాక్య సమన్వయమును జూపెను. ఇంతియే కాక బ్రహ్మసూత్రముల నాల్గధ్యాయములలో పదియారు పాదము లుండును. పాదములలో నుండు

ప్రత్యధికరణార్థమును పాదాదియందొకశ్లోకము రామపరముగ రచియించి ముందుగ సర్వాధికరణార్థములను పిపఠిషుజనరంజకముగ సూచించిరి. అట్లు ప్రతిపాదాదియం దుండు శ్లోకములనన్నిటి వ్రాసినచో గ్రంథవిస్తర మగు నను భీతిచేత మచ్చున కొకశ్లోకమును మాత్రము వ్రాసి యందలివిశేషముల జూప బూనినాడను. ప్రథమాధ్యాయ ద్వితీయపాదాదిని,

"శ్రీరామం సిద్ధ మత్తారం గుహాశాయిన మన్తరం;
అన్తర్యామిణ మజ్ఞేయం వైశ్వానర మహం భజే."

అనగా ఈపాదమునందుండు సప్తాధికరణార్థమును సంగ్రహముగ శ్రీరామునియం దన్వయించునటులు విశేషణముల ప్రయోగించి యట్టి రాముని నే భజించెద నని స్తుతించెను. అది యెట్లనగ, "సిద్ధం" అనుపదముచేత "సర్వత్రప్రసిద్ధోపదేశాత్" అను సర్వత్రప్రసిద్ధ్యధికరణార్థమును, "అత్తారం" అనుపదముచే "అత్తా చరాచరగ్రహణా" త్తను అత్త్రధికరణార్థమును, "గుహాశాయినం" అను పదముచేత "గుహాం ప్రవిష్టావాత్మానౌ హి తద్దర్శనాత్" అను గుహాధికరణార్థమును, "అంతరం" అను పదముచే, "అన్తర ఉపపత్తేః" అను అన్తరాధికరణార్థమును, "అన్తర్యామిణం" అనుపదముచే "అన్తర్యామ్యధిదైవాదిషు తద్ధర్మవ్యపదేశాత్" అను అన్తర్యామ్యధికరణార్థమును, "అజ్ఞేయం" అనుపదముచే "అదృశ్యత్వాదిగుణకో ధర్మోక్తేః" అను అదృశ్యత్వాధికరణార్థమును, "వైశ్వానరం" అనుపదముచే "వైశ్వానర స్సాధారణశబ్దవిశేషాత్" అను వైశ్వానరాధికరణార్థమును నిరూపించిరి. భాష్యవ్యాఖ్యానమునగూడ నిటులనె

"అన్తర్యామీ జగత్సాక్షీ సర్వకర్తా రఘూద్వహః;
అతో ఽత్ర దోషో ఽశక్యస్స్యా దేవ హ్యేవేతి
[శాసనాత్."

అనియు,

"వక్షస్యక్షోభ్య పార్శ్వ కరతలయుగళే
కౌస్తుభాభ్యాం దయాంచ
సీతాం కోదండదీక్షా మభయవరయుతాం
వీక్ష్య రామాంగసంగః;
స్వపాశ్యః క్వ స్యా దితీత్థం హ్యది కృతమనసా
భాష్యరత్నప్రభేయం
స్వాత్మానం దైకలుబ్ధా రఘువరచరణాం
భోజయుగ్మం ప్రపన్నా."

అని శ్రీరామచంద్రునకే కృతిసమర్పణ చేసినారు. ఇక ధర్మభట్టుగారు తాము రచించిన సాహిత్యరత్నాకరగ్రంథములో, "న వయం విద్యానాథాదివ తుచ్ఛకుంభరయః."అన్నారు. అనగ విద్యానాథకవిగారు ప్రతాపరుద్రీయమను అలంకారగ్రన్థమునురచించి ప్రతాపరుద్రమహారాజుగారికి కృతి నిచ్చుటయె కాక ప్రతిలక్షణమునకు నుదాహరణముగ శ్రీప్రతాపరుద్రమహారాజుగారివిషయమైన శ్లోకము రచియించి ప్రతిశ్లోకములో నతనిని తగులవేసిరి. ఈయన అట్లు మనుజునికి కృతి నీయక శ్రీరామభక్తిచే చతుర్విధనాయకులను శ్రీరామలక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నుల నుదాహరించెను. అనగ ధీరోదాత్తనాయకుండు శ్రీరాముం డనియు, ధీరోద్ధతనాయకుండు లక్ష్మణుం డనియు, ధీరశాంతనాయకుడు భరతుం డనియు, ధీర

లలితనాయకుండు శత్రుఘ్నుం డనియును వర్ణించెను. ఇంతియే గాక ధర్మాభట్టుగారు బ్రహ్మామృతవర్షిణి యని యొకవేదాన్తగ్రంథ మును శ్రీవ్యాసకృత బ్రహ్మసూత్రములకు గురు వృత్తిరూపముగ రచించిరి. 'దీనికి గురువృత్తి' యని, 'బ్రహ్మామృతవర్షిణి' యనియును పేరు లున్నవి. అందు మంగళాచరణముగ రచించిన శ్లోకము

"శ్రీరామచరణద్వన్ద్వ మద్వయానందసాధనం; [గతః."
నమామి య ద్రజోయోగా త్పాషాణోఽపి సుఖం

అని శ్రీరామభక్తిభరితముగనె యున్నది. అంతమునందు

"విదుషాం కంఠభూషేయం మయా వృత్తిః కృతా [ప్రభోః;
వ్యాసవాఙ్మణిసందృబ్ధా ప్రీతయే తేఽస్తు సర్వదా."

అనియు,

"య స్సర్వశ్రుతివన్దినన్దితతను
ర్మాయాత్మనిద్రాంగతః
సుప్తోఽస్మి న్ఖవ పట్టణే పరిమితే
కల్పాన్తతల్పాన్తరే;
య స్సర్వా పరిపన్థిసాంగనయజ
ప్రజ్ఞాప్రవాహోన్నజ
ప్రజ్ఞాలభ్యసుఖాకృతిః కృతి మిమాం
రామ స్స గృహ్ణాతు నః."

అని శ్రీరామచంద్రమహాప్రభువుగారికి కృతి సమర్పణ జేసి కృతకృత్యుం డాయెను. మఱియు బ్రహ్మామృతవర్షిణిలో ప్రత్యధ్యాయమునకు, ప్రతిపాదమునకు, ప్రత్యధికరణమునకు సంగతి జూపించుటయు, పూర్వపక్షసిద్ధాన్తములకు ఫలనిరూపణ సేయుటయు భాష్యరత్న ప్రభావ్యాఖ్యానమును బోలి యున్నది. కొన్ని స్థలములలో నవియె పంక్తు లున్నవనియు చెప్పవచ్చును. బ్రహ్మామృతవర్షిణి సాక్షాత్తుగ బ్రహ్మసూత్రములకు వ్యాఖ్యానము. రత్నప్రభ శాంకరభాష్యమునకు వ్యాఖ్యానము. ఇట్టిభేదమే కాని యాశయములో కాని, రచనాశైలిలో కాని యేమి భేదము కాన్పింపదు. ఇతరభాష్యవ్యాఖ్యానములలో, నితర సూత్రవ్యాఖ్యానములలో నీరీతిగ

"విషయో విశయ శ్చైవ పూర్వపక్ష స్తథోత్తరమ్;
సంగతి శ్చేతి పంచాంగం ప్రాంచోఽధికరణం విదుః"

అని చెప్పబడిన అధికరణపంచావయవములను చూపించి వ్రాయుట లేదు. ఇట్లుండుటకు హేతువు నామభేద కాలభేదాశ్రమభేదావస్థాభేదము లుండినను కర్తృభేదము లేకుండుటయె యని చెప్పి తీరవలయును. ఈరీతిగ శ్రీరామభక్త్యతిశయసామ్యమువలనను, గ్రంథరచనాశైలీసామ్యమువలనను, పంక్త్యర్థసామ్యమువలనను, విద్వత్కథనమువలనను సాహిత్యరత్నాకర బ్రహ్మామృతవర్షిణీకర్తయగు ధర్మాభట్టుగారే తుర్యాశ్రమస్వీకారానంతరమున భాష్యరత్నప్రభాకారు లని చెప్పవలసి యున్నయది.

ఆధునికసంప్రదాయానుసారముగ నిట్టి మహనీయుల జీవితచరిత్ర కొంచెమైన వ్రాయవలసిన యవసరము గలిగి యున్నది కాని పూర్వకాలికులు నూత్నగ్రంథము సంభవించెనేని గ్రంథస్థవిషయముల విమర్శించువారే కాని

గ్రంథకర్తృచరితాదుల విమర్శించువారు కాకుండుటచే నప్పటిగ్రంథప్రణేతలు తమచరిత్రను గ్రంథములో కాని, విడిగ స్వీయచరిత్రరూపమున గాని ప్రకటించువారు కారైరి. ఇట్టి స్థితిలో సన్న్యాసాశ్రమస్వీకారముం జేసినవారు పూర్వాశ్రమచరితస్మరణముకూడ పతితహేతువని యతివిధివిధాయక విశ్వేశ్వరస్మృతి ప్రభృతి ధర్మశాస్త్రగ్రంథములలో నిషేధముండుటచే సుతరాం ప్రకటించుటకు వీలులేదు. కాని ప్రకృతమహానుభావుల జీవితచరిత్ర పూర్వోత్తరాశ్రమములలో వారు వ్రాసిన గ్రంథాద్యంతములందలి శ్లోకగద్యలనుబట్టియు, ప్రతీతినిబట్టియు నాబుద్ధికి గోచరమైనంతవఱకు వ్రాయబూనినాడ. దోషజ్ఞులు మన్నింతురుగాక!

ఈదేశమునందు సూత్రభాష్యప్రవక్తలగు విద్వాంసులు స్వాములవార్లు, ముఖ్యముగ నైజాం దేశమున సుప్రసిద్ధు లగునట్టియు, తర్క-వేదాంతా ద్యనేకశాస్త్రదక్షు లగునట్టియు, అనేకపండితులకు వేదాంతశాస్త్రబోధ జేసినట్టియు, వాదకతాశక్తిలో నద్వితీయు లగునట్టియు శ్రీ పరమహంసపరివ్రాజకాచార్య అచ్యుతస్వాములవారును ఈభాష్యరత్నప్రభాకారులు పూర్వాశ్రమమున కృష్ణానదీతీరములో నున్న పెదపులివఱ్ఱు అనేగ్రామకాపురస్థుడగు శ్రీ వారణాశి ధర్మాభట్టుగారు సంన్యాసాశ్రమమును గ్రహించి సూత్రభాష్యముపై వ్యాఖ్యను రచించిరని నుడువుచుండెడివారు. అందుకు తార్కాణముగ: నేను కొంతకాలము పెదపులివఱ్ఱు గ్రామములో నివసించితిని. అచ్చట వారణాశివా రున్నారు. వారినడుగగ వారుచెప్పినది యేమన శ్రీధర్మాభట్టుగారు తమకు కూటస్థపురుషు డనియు, ఇట్టిగురుతులు శాశ్వతముగ నుండుటకు సంధ్యావందనములో కొన్ని మార్పుల జేసి తమసంతతివారి కభ్యాసము చేయించినా రనియు, తమ పితృ పితామహాదు లందరు ధర్మాభట్టుగారు మన మూలపురుషు డని చెప్పెడివా రనియు, వారు రచించిన గ్రంథములు చాలకాలము వరకు తమగృహములలో నుండినవనియు-అవి తాళపత్రలిఖితము లగుటచే కృష్ణానది వరదలవల్ల నశించిన వనియు బహుపర్యాయములు చెప్పిరి. ఇప్పటివారు ధర్మాభట్టుగారికి తొమ్మిదవతరమువారట. వీరు తెలగాణ్యశాఖవారు. హరితసగోత్రకులు.

ఈతెగవారిలో నెప్పుడు పెద్దవిద్యావంతులు లేకున్నను వీరితాతముత్తాతలు ప్రసిద్ధపండితులై సన్న్యాసులకు సైతము భాష్యశ్రవణముం జేయించువారట. పూర్వికులలో నొకడు ప్రసిద్ధు డుండినచో నాయన మావంశస్థుడే యని చెప్పుకొనుట కలదు కాన కృష్ణాతీరములోనే మఱికొన్ని గ్రామములలో తెలగాణ్యులు వారణాశివా రుండి వారును ధర్మాభట్టుగారు మావంశస్థుడే యని చెప్పుట కలదు కాని వారిది మఱియొకగోత్రము. పులివఱ్ఱులో నున్నవారిది హరితసగోత్రము. ధర్మాభట్టుగారు సాహిత్యరత్నాకరములో స్వయముగ

తమది హారితసగోత్ర మని నుడివియున్నారు. పులివఱ్ఱువారి సంధ్యావందనములో ధ్రువోప స్థానము చెప్పుట మున్నగు కొన్ని మార్పు లుండుట, విద్యత్సంతతివా రగుట మున్నగు కారణ కలాపముచే పెదపులివఱ్ఱువారే ధర్మా భట్టుగారి సంతతి యని నిశ్చయింపవలసి యు న్నది. సాహిత్యరత్నాకరములో, వారణాసి నుండి వచ్చినవా రగుటచే తాము వారణా సివా రైరనియు, తమరు పండితవంశములో బుట్టినవా రనియు చెప్పుచు, ధర్మాభట్టుగారు తమ తాతగారి పాండిత్యవిశేషము నిట్లు వర్ణించిరి :

"యేన స్త్వైర మఘాణి పాణినిమతం
ప్రాణాది కాణాదవా
గ్గుంభే స్పష్ట మఘట్టి భట్టగురువా
గుట్టీకితే కుట్టి మే;
నిశ్శంకం నిరటంకి శంకరమతం
చాక్షోది చాతుం త్రివా
గ్ధ్వన్యశ్వమ్యదలా స్యఖండి నిఖిలా
పాషండమండాటవీ."

అని యీ శ్లోకమునందు తమ తాతగారికి షడ్దర్శనములందును పూర్ణపాండితి యున్న టుల వర్ణింపబడి యున్నది.

ఇంకను పిరిపినతండ్రిగారికి వేదమునం దష్టావధానముం జేయు ప్రజ్ఞ కలదని మఱి యొకశ్లోకముచే వర్ణింపబడినది. అది యెట్లన,

"పద క్రమ జటాక్షరక్రమ పదక్ర మా రోహణా
వరోహ విషమక్ర మాక్రమ ముఖావధానాధ్వని;
పరిక్రమణచక్రవ ర్త్యభిధయా ఒష్టదిగ్రూఢయా
చచార బహుశః క్షితౌ ద్విజరథేన నారాయణః."

అనగ, నారాయణః = నారాయణావధానులగారు; ద్విజరథేన = బ్రహ్మరథముచేత (శ్రీ మహావిష్ణువు గరుడపక్షిరథముచే దిరిగినటు లని వ్యస్తశ్లిష్టరూపకాలంకారము); అష్టదిగ్రూఢయా = ఎనిమిదిదిశల ప్రసిద్ధిపడినట్టి; పదక్రమ... అధ్వని = పదము, క్రమము, జట, అక్షరక్రమము, పదక్రమము, ఆరోహణావరోహము, (అనగ ఘనము, ఘనమాలా మున్నగునవి) విషమక్రమము, అక్రమము లోనగు నవధానమార్గమునందు; పరిక్రమణచక్రవర్త్యభిధయా = తిరుగుటలో చక్రవర్తి యనెడిపేరుతో; క్షితౌ = భూమిపై; బహుశః = అనేకపర్యాయములు; చచార = సంచరించెను.

వేదాధ్యయననిపుణు లెనిమిదిమంది బ్రాహ్మణు లెనిమిదిప్రక్కల కూర్చుండి స్వస్తి చెప్పుచునుండ, ఒకరితో పదము, ఇంకొకరితో క్రమము, మఱియొకరితో జట, వేరొకరితో నక్షరక్రమము, ఇటులనే పదక్రమ, ఘనమాలాదుల నొకసారిగ తప్పకుండ స్వస్తి చెప్పుట మున్నగు నవధానమార్గమందు దిరి గెడివారలలో చక్రవర్తి (గొప్పవాడు) అనే పేరుతో నారాయణమూర్తి గరుడరథముతో దిరిగినటుల పుడమిపై దిరిగినా రని తాత్పర్యము. ఈరీతిగ సాహిత్యరత్నాకరప్రథమతరంగ మందున వ్రాసికొనిరి.

మఱియు రత్నాకరములో నచ్చటచ్చట నుదాహరణముల నిచ్చుటకు "మదీయే కృష్ణాస్తవే" యని వ్రాయుటనుబట్టి 'కృష్ణాస్తవ'మని

కతియవారు ట్రేడింగు కంపెనీ

జగత్ప్రసిద్ధిగల సర్వజనాదరణీయమైన తలనూనెలు, అత్తరులు

మీరు కోరిన సువాసనలు మీకు లభించగలవు

మనోహరపరిమళము గల తలనూనెలు

కుసుమాల్ హెయిరాయిలు (రిజిస్టర్డు):— తలనూనెలలో సాటిలేనిది. సంపన్నులు మెచ్చినది.
వెల సీసా 1 కి రు. 1-0-0

నైట్ రోజ్ హెయిరాయిలు నెం. 777 (రిజిస్టర్డు):—గులాబీపువ్వులనిజసౌరభ మిందుగలదు. రోజాపూవుల కాసక్తి గలవారి కామోద మొంపగును.
వెల సీసా 1 కి రు. 0-14-0

కోకోనట్ హెయిరాయిలు నెం. 777 (రిజిస్టర్డు):—టెంకాయనూనె తలనూనె కుపయోగించునని ప్రతివానికిని తెలియును. కాని ఎట్లు సిద్ధముచేసినచో నది ప్రశస్తమో తెలియదు. ఈ 777 నెం॥ రులో (రిజిస్టర్డు) చేసిన ఈ టెంకాయనూనె శుద్ధిచేయబడి దుర్వాసనారహితముగా చేయబడి సూక్ష్మసువాసనాసంకలితముగా జేయబడినది. అందుచే అందరిచే మెప్పునొందినది. వెల సీసా 0-14-0

పుష్పమాలతీ హెయిరాయిలు (రిజిస్టర్డు):—మాలతీ పుష్పసువాసనతో అతిమనోహరమై హృదయరంజకమై యొప్పు తలనూనె యిది.
వెల సీసా 1 కి రు. 0-14-0

సువర్ణమాలా హెయిరాయిలు (రిజిస్టర్డు):—యిది సర్వజనాదరణీయమైన సుకుమార సువాసనగల తలనూనె.
వెల సీసా 1 కి రు. 0-9-0

సర్వజనాదరణీయమైన పుష్పముల అత్తరులు

ఆటో మధుకర్ నెం. 777:—ఈ అత్తరునందుగల సొగసైన పూలవాసనచే మోహితులై అనేకమంది యీ అత్తరును తమ యభిమానసౌరభముగా భావించుచున్నారు. ఒకసారి యుపయోగించినచో సర్వదా వరించినట్లగును.
వెల ½ ఔ. సీసా 1 కి 1-12-0 ¼ ఔ. సీసా 1 కి 1-0-0

ఓటో కుసుమాల్ (రిజిస్టర్డు) పరిమళమూలం దపూర్వచిత్రములు:—అప్పుడు కోసిన పూవులవాసన యీ అత్తరునందు కలదని సౌరభప్రియు లందరును అంగీకరించిరి. సారా అరఖులతో చేర్చిన యితర అత్తరులను జూచి విసుగుచెందినవారి మనోభీష్టమునకు తగిన అత్తరు. నిది సుకుమారమైన సూక్ష్మసౌరభము వెదజల్లును.
వెల ½ ఔన్సు సీసా రు. 2-0-0 ¼ ఔన్సు సీసా రు. 1-0-0

నెం. 777 ఓటో జాస్మిన్, ఓటో హీనా, ఓటో రోజ్, ఓటో లిలీబ్లాజం, ఓటో మస్క్, ఓటో నీరోలీ, ఓటో బకూల్, ఓటో కురంగి ప్రతిది వెల ½ ఔన్సు సీసా 1 కి రు. 1-12-0 ¼ ఔ. సీసా 1 కి రు. 1-0-0

పాకింగు పోస్టేజీ ప్రత్యేకము. రెండణాలుచీట్లు పంపినవారికి కోరిన అత్తరులలో ఒకమాదిరి సీసా లేక కోరిన తలనూనెలు ఏ రెంటికైనను మాదిరిసీసాలు ఉచితముగా పంపబడును.

నేడే వ్రాయుడు. దొంగమాదిరులను చూచి మోసపోకుడు. వీనికిబదులుగా వేనినైనను అంగీకరించకుడు. ఘరానాగల ఔషధముల దుకాణములన్నింటియందును దొరకును. లేదా,

కతియవారు ట్రేడింగు కంపెనీ, బొంబాయి (నెం. 4)

మధురలో ఏజంట్లు :—కాదర్ సాహెబు అండు సన్స్

కామినియా నూనె

వేనవేల కుటుంబములయందు ఉపయోగించబడుచున్నది

ఎందుకు?

కామినియా నూనె

వెంట్రుకలు ఊడిపోకుండా నాటంకపరచును

కామినియా నూనె

చుండును పోగొట్టును.

కామినియా నూనె

తలకు చల్లదనమును గలిగించును.

కామినియా నూనె

తలకు సంబంధించిన వ్యాధులన్నిటిని కుదుర్చును. ఉష్ణముగా నున్న పుర్రెకు చల్లదనమును గలిగించును.

కామినియా నూనె

యందు వెంట్రుకలు పెరుగుట కవసరమైన వస్తువులు, మెదడుకు కావలసిన అమూల్యవస్తువులు గలవు.

కామినియా నూనె మనోహరమైనట్టియు ఆహ్లాదకరమైన సువాసనగలది.

కామినియా నూనె శిరోజములకు ప్రాణము. ఇట్టి సుగుణములుండుటవలననే వేలకొలది కుటుంబములందు కామినియా నూనె ఎక్కువగా వాడబడుచున్నది.

కామినియా నూనెను ఉపయోగించునట్టివారు గనుకనే దీనిని "శిరోజములకు ప్రాణమని" దీనియందు గల లాభకారియైన సుగుణములను బట్టి తెలుపుచున్నారు.

బుడ్డి 1 కి ధర రు. 1. వి. పి. ఖర్చులు అ. 6. ప్రత్యేకము.

బుడ్లు 3 కి ధర రు. 2-10-0. వి. పి. ఖర్చులు 0-12-0. ప్రత్యేకము.

అత్తరులకు రాజైన

ఓటో దిల్ బహార్ (రిజిస్టరుడు)

హిందూదేశమందంతటను యిది విరివిగా అమ్మబడుటనుబట్టియే దీనికి గల అసాధారణమైన శ్రేష్ఠత్వమును రుజువుచేయుచున్నది. కొన్ని బొట్లు చేతి రుమాలపైన చల్లిన సీమపుష్పములు, మల్లెపుష్పముల వాసనవలె మనోహరమైన దీర్ఘ సువాసనను గలిగించుచున్నది.

$\frac{1}{2}$ ఔ. బుడ్డి 1 కి రు. 2. $\frac{1}{4}$ ఔ. రు. 1-4-0. 1 డ్రా. 0-12-0.

వి. పి. ఖర్చులు అణాలు 6 ప్రత్యేకము.

2 అణాలు తపాలబిళ్ళలు పంపిన శాంపిల్ బుడ్డి పంపబడును.

కామినియానూనె ఓటోదిల్ బహారు సుప్రసిద్ధమైన స్టోరులన్నిటియందును దొరకును.

ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ అండ్ కెమికల్ కంపెనీ.

తపాలపెట్టె నెం. 2082. బొంబాయి నెం. 2.

మఱియొక చిన్న గ్రంథమును రచించినటుల తోచుచున్నది. కృష్ణాస్తవ మన్నుగ్రంథ మిప్పు డెచ్చట గాన్పించుటలేదు. నశిపాతమైన పుస్తకములలో పోయియుండును. ఈసాహిత్యరత్నాకరమునకు గోదావరీతీరస్థిత కాకరపర్తిగ్రామ వాస పండితప్రకాండునిచే 'నౌకా' యని మంచివ్యాఖ్యానము రచింపబడినది. ఆవ్యాఖ్య ముద్రితము కాలేదు. తరువాత శ్రీయుత మల్లాది లక్ష్మణసూరిచే 'మందర' యని మఱియొక వ్యాఖ్యానము రచింపబడినది. దానితో సహా మూలము చెన్నపురిలో నాంధ్రాక్షరముల ముద్రితమై యున్నది.

ఈధర్మాభట్టుగారి కాలము విషయమై సరిగ నాలోచించుటకు తగినయాధారములు లేకుండినను ప్రతాపరుద్రీయకర్త యగు విద్యానాథకవి నామోల్లేఖన చేయుటచే విద్యానాథునికంటె కొంచె మర్వాచీనుడుగనో, లేక సమకాలికుడుగనో యుండవలె నని చెప్పవలసి యున్నది. విద్యానాథుండు శ్రీప్రతాపరుద్రమహారాజుగారి కాలపువాడని వేరుగ చెప్ప నక్కర లేదు గద! ప్రతాపరుద్రుం డిప్పటికి నెంతకాలము క్రిందటివాడనునది యాంధ్రదేశ రాజచరిత్రవల్ల సులభముగ తెలిసికొనవచ్చును. ఇంతమాత్ర మూహించుట కవకాశమే కాని పూర్వపు పండితులు కాని, కవీశ్వరులు కాని తమ జీవిత చరితమును, కాలమును స్పష్టముగా వ్రాసికొనుట యాచారములో లేనందున మనకును స్పష్టముగ తెలియదు. ఇక నాశ్రమస్వీకారానంతరము న రచించిన భాష్యరత్నప్రభా వ్యాఖ్యాపీఠికాశ్లోకములలో,

"వన్దే చర్మకపాలికోపకరణై ర్వైరాగ్యభాగ్యాత్పరం
వాస్తీతి ప్రదిశన్త మస్తవిధురం శ్రీకాశికేశం శివమ్."

అని శ్రీకాశీవిశ్వనాథాభివందన మాచరించుటచే కాశీలో కొంతకాలము నివసించియుండు రని తలంపవలసి యున్నది. ఇంతియె గాక నాల్గవశ్లోకము :

"కామాక్షీదత్తదుగ్ధప్రచురసురనుత
ప్రాజ్యభోజ్యాతిపూజ్య
శ్రీగౌరీనాయకాభిత్వప్రకటనశివరా
మార్యలబ్ధాత్మబోధైః;
శ్రీమద్గోపాలగీర్భిః ప్రకటితపరమా
ద్వైతభాషా స్మితాస్య
శ్రీమద్గోవిందవాణీచరణకమలగో
నిర్వృతో೭హం యథాళిః."

అనగా,

"అయోధ్యా మధురా మాయా కాశీ కాంచీ హ్యవంతికా;
పురీ ద్వారవతీ చైవ సప్తైతా మోక్షదాయకాః."

అని మోక్షదాయకములని ప్రసిద్ధి కెక్కిన పురు లేడింటిలో నొకటి యగు కాంచీనగర మందు విలసిల్లుచుండిన శ్రీకామాక్షీదేవిచే నీయబడిన దేవపూజ్య మగు పాయసాన్న భక్షణచే నతిపూజ్యులైనట్టియు, శివకేశవుల కభేదమును ప్రకటించు నామము గల శివరామార్యుల వలన లబ్ధమగునట్టి యాత్మజ్ఞానము గల శ్రీగోపాలానందసరస్వతీస్వాముల వారిచే ప్రకటింపబడిన యద్వైతజ్ఞానముచే నవ్వుచుండిన (సంతసించిన) శ్రీగోవిందానందసరస్వతీస్వాములవారి పాదపద్మములను తుమ్మెద వలె పొంది యానందించువాడనని తమ గురు,

పరమగురు, పరాపరగురువుల గ్రంథాదియందు సంస్మరించి తమనామమును గూడ తెలియపరచగూడదని గూఢముగ నుంచుకొనిరి. అయినను గ్రంథముద్రాపకులు—భాష్యప్రవక్తలు అద్వైతమతమునందు గురుశిష్యులకు భేదము లేనందుననో, యేమో కాని గురునామముతోనే యీమహానుభావుల వ్యవహరించుచుండుటం బట్టి-శ్రీగోవిందానందసరస్వతీస్వాముల వారని వ్రాయడమైనది. గ్రంథస్థముగనుండక పోయినను వీరికి రామభక్త్యతిశయమువల్లనో యేమోవ్యవహారములో శ్రీరామానందస్వామి యని మఱియొకనామము ప్రసిద్ధముగనున్నది.

ఈమహనీయులు పూర్వాశ్రమమున ధర్మాభట్టు అనునామముతో రచించిన గ్రంథములు, ప్రసిద్ధముగ నున్నవి, ౧. సాహిత్యరత్నాకరము, ౨. నరకాసురవ్యాయోగము, ౩. కృష్ణాస్తవము, ౪. బ్రహ్మామృతవర్షిణి—ఈ నాలుగు కనుపించుచున్నవి. నదీపాతమై యెన్ని గ్రంథము లుండినవో తెలియదు. సన్న్యాసాశ్రమస్వీకారానంతరమున రచించిన గ్రంథము శ్రీశాంకరబ్రహ్మసూత్రభాష్యరత్నప్రభ యొకటియె. తురీయాశ్రమములో మఱియొకగ్రంథము రచించినటుల వినుట లేదు. ఈ భాష్యరత్నప్రభమీాద నొకపండితవర్యుండు సరళమగు వ్యాఖ్యానమును రచించినటులు తెలియవచ్చుచున్నది కాని యది యింతవరకు ముద్రితము కాలేదు. సహృదయులు దాని ముద్రించి లోకోపకారము జేసి సుకృతమును సంపాదించుకొందురు గాక.

పైని జూపబడిన హేతువులవలన శ్రీభాష్యరత్నప్రభా వ్యాఖ్యాన మాంధ్రదేశస్థిత విద్వత్కర్మందిపుంగవ విరచిత మగుటచేతనే బహుకాలముక్రిందట మనయాంధ్రలిపిలో బ్రహ్మసూత్రభాష్యము భాష్యరత్నప్రభాసహితముగానే ముద్రితమైనది. అంతకంటె బహుప్రాచీనము లగు ననేకవ్యాఖ్యానము లుండ నీవ్యాఖ్యాన మొకదానితోనే యేల ముద్రింపవలయును? ఈ వ్యాఖ్యానము సకలదేశములలో వ్యాపించినది కాబట్టి బొంబాయి మొదలగు స్థలములలో దీనితో సహా వ్యాఖ్యాత్రయ సహితముగ ముద్రింపబడినది. అందుచేత భాష్యరత్నప్రభ ఆంధ్రదేశస్థ ధర్మాభట్టవిద్వద్రూపాంతర శ్రీ గోవిందానంద సరస్వతీస్వామివిరచిత మని స్పష్ట మగుచున్నది. మఱియు అధునాతనవిద్వాంసులు జీవికనిమిత్తము స్కూళ్లు, సంస్కృతపాఠశాల లుండు పట్టణములలో నివసించుచున్నారు. పూర్వుల కట్టియాశ లేనందున తపోయోగ్యమగు మహానదీతీరములందుండు పల్లెటూళ్లలో నివసించువారు కావున శ్రీధర్మాభట్టుగారు కృష్ణానదీతీరమున అతిప్రాచీన శివకేశవదేవాలయములతో విరాజిల్లు పెదపులివఱ్ఱులో నివసించి రనుటలో సంశయింప కారణము లేదు. కాబట్టి పైని జూపబడిన కారణకలాపముచే ధర్మాభట్టుగారు పెదపులివఱ్ఱుగ్రామనివాసు లనియు, వీరే శ్రీభాష్యరత్నప్రభాకారులగు శ్రీగోవిందానందసరస్వతీస్వాములవా రనియు నాకు దృఢమగు నమ్మకము కలిగి యీవ్యాసమును వ్రాసినాడను.

నవల

అచంట బాపిరాజుగారు, B. A.

ఆంధ్రభాషకమూల్యాభరణమై తనరారు "నవల" యను సారస్వతవిశేష మాంగ్లభాషాసారస్వతరసము తెలుఁగునఁ బట్టియే యాంధ్రుల కబ్బిన దనుట నిర్వివాదాంశము. నవల యను నామకరణ మాంగ్లేయము నుండియే గ్రహింపఁబడినది. మృదుమధురమైన యీ నూతనపదము లావణ్యవతి యను నర్థస్ఫురణముఁ గావించుటచేఁ గాఁబోలు, నాంగ్ల పదమునకన్న మృదుతరముగ నున్నది. అయినను వింతయు, నూతనము నను నర్థస్ఫురణ మాంగ్ల పదమునం దున్నదని మఱువరాదు. రమారమి రెండువందలవత్సరముల క్రిందట నాంగ్లభాషయందు నవల లనంబడు గ్రంథములు లేనే లేవు. వారును మనవలెనే పరభాషలగు "ఇటాలియను" "ఫ్రెంచి" భాషలనుండి యీసారస్వతవిశేషమును గ్రహించి, తొలుదొల్త వింతలు, నూతనము లగుకథలను నవలలని పేర్కొనుచుండిరి. "నావెల్" అనుపదము ఫ్రెంచిభాషామూలకము. క్రమక్రమముగా నాంగ్లభాషయందే పాత్రౌచిత్యాదివిశేషములవలన ముఖ్యముగా నియ్యది యభివృద్ధి గాంచినది.

ఆంగ్ల భాషయందు నవలారచనకు బీజము మాత్రమే పైదేశమునుండి గ్రహింపఁబడినది గాని, తరువాతి మొలకలెత్తించి, మొక్కలను బెంచి శాఖోపశాఖలు గల మహావృక్షముగాఁ బెంచు బాధ్యత యాంగ్లేయులయందే యుండెను. ఆంధ్రమునం దట్లు గాక, కొమ్మలు పెరిఁగియున్న వృక్షము నంటుగట్టుటకుఁ బ్రయత్నించుచున్నాము. కడు ప్రయత్నమునఁ బెంచినఁ గాని ఫలదాయకము కానేరదని మనవారెఱుంగవలెను. సమూలముగాఁ దెచ్చిన వృక్షమగుటచే దోహదము చాలక కొమ్మ లెండినట్లు కానవచ్చినను మనవారు బెంగ నొందరాదు.

ఏభాషయందైనను తొలుత పద్యరచనయే సారస్వతమునకు ప్రథమసోపానము. క్రమక్రమముగ వచనరచనయు, నటుతర్వాత భాషా ప్రౌఢత గాంచిన వెనుక నాటకరచనయు సహజము. తెనుఁగుసారస్వతము నను పద్యగ్రంథములే తొలుత మాపట్టినవి. అటుతర్వాత గద్యగ్రంథములు పొడచూపసాగినవి. కృష్ణదేవరాయల చరిత్ర కొంత తెలియఁగించు "రాయవాచక" మను గ్రంథ మాతనిసమకాలికునిచే రచింపఁబడినదని తెలియుచున్నది. "భారత సావిత్రి" యను గ్రంథమునందే పేర్కొనఁబడుటచే నావచనరచన రాయవాచకమునకన్న పూర్వమదే యని తెలిసికొనఁదగును. పదునేడవ శతాబ్ది ప్రారంభమున జైమినిభారతమును, భారతరామాయణాదిగ్రంథములును, మఱికొన్ని క్షేత్రమాహాత్మ్యములును వచనమున వ్రాయఁబడి యుండుటచే వచనరచన మనభాషయందు నవీనము కాదని గ్రహింపఁదగును. వచనరచనానంతరము రాఁదగిన నాటకరచనయు, నూతనసంపర్కమున సంభవించిన నవలారచనయు, నొక్కసారియే యాంధ్రభాష కబ్బించినవి. నాటకరచన నవలారచనకన్న నెంతో యుత్కృష్టమైనది. అయినను నవలారచనయందు నాటకరచనానిర్బంధములను విడిచిపుచ్చి యందలి సొగసును మాత్రమే కొంతవఱకు గ్రహింప వీలున్నది. కొంతభాగము పాత్రసంభాషణమూలముగను, తక్కినభాగము గ్రంథకారుని వ్రాఁతవలనను నిరూపింపఁబడుచున్న నవల నాటక వచన రచనావిధానముల రెంటిను కల్పింపఁబడినదని చెప్పవచ్చును.

ఆంగ్లభాషయందు మాత్రము నాటకయుగానంతరమే నవలారచన యుద్భవించినది. నాటకరచనానంతరమే నవలాబీజ మింగ్లాండున నాటఁబడుటచే నట్లయినది గాని స్వాభావికముగా వచనరచనయుగానంతరమున నవలారచన యేర్పడవలయునని తోఁచుచున్నది.

ఆంగ్లమునుండియే మనము నవలారచన గ్రహించియుండుటచేతను, ఆంగ్లమునందు నూటయేఁబది వత్సరములనుండి "నవల" మిగుల నభివృద్ధి గాంచియుండుటం బట్టియు, నాభాషయందలి నవలాగుణములను బరిగణించి

మనవా రెంతవఱకు వానిని గ్రహించియుండిరో తెలిసికొనుట మనపురోభివృద్ధికి మూలకారణము. నవల లాహ్లాదము కొఱకు ప్రతివారి చేతను చదువఁబడుచున్నవి. ఇవి కేవలము పండితేతరుల కొఱకని కాని, మగవారికొఱకే యని కాని నిర్ణయము లేదు. స్త్రీలును, యువకులును, ముసలులును, పాండిత్యముతో సంబంధము లేకయే నాటక ప్రదర్శనాదులవలన నానందించినట్లు, నవలలు తీరుబడిగల కాలములో చదివి యానందింపఁదగినవి. కావున నీగ్రంథములు సులభముగా నర్థమగునట్లు గ్రంథకర్తలు వ్రాయుట కర్తవ్యము. కాన మిగుల సులభముగనే యున్నను కొందఱయభిప్రాయము మాత్రము స్పష్టముగాను, సుబోధముగాను తెలిసికొనఁబడదు. అదియును గమనించి గ్రంథకర్తలు సులభముగా నభిప్రాయార్థములను రెంటిని వ్యక్తీకరించుచు నవలలను వ్రాయవలెను. లేనియెడల, నానందప్రదాయకములని యనుకొన్న గ్రంథము లాపలము నీయకుండుట సరియే కదా, కష్టము కూడఁ గల్గించుచుండును. చదివిన భాగమే మరల మరల చదివి యర్థము చేసికొనవలసిన యావశ్యము నవలలందు మాత్రముండరాదు. సుబోధములు కాని నవలలు నిరర్థకములని ప్రత్యేకించి చెప్ప నవసరము లేదు. సులభముగా రచియింపవలె నన్నంతమాత్రమున వ్యావహారిక భాషయందుఁగాని, వ్యాకరణ సాధువు కాని భాషయందుఁ గాని నవలలను రచియింపవలెనని నియమము లేని సులభముగాఁ దెలిసికొనవచ్చును. అయినను సంభాషణావసరములందు పాత్రోచితమగు వ్యావహారిక భాషను, సంస్కృతాంగ్లేయ భాషాసంప్రదాయములంబట్టి యుపయోగించుట గ్రంథకర్తల యభిప్రాయానుసారము విడువఁబడి యున్నది. సలక్షణమును, వ్యాకరణయుక్తమును నగు భాషయే యాంగ్లేయమునందుపయోగింపఁబడుటచే నట్టిదియే యాంధ్రమునఁగూడ ననుసరింపఁ దగియున్నది. అట్లుగాకపోయిన గ్రంథకర్త భాషానియమములను దాఁటినయెడల నాతఁడే యుత్తరవాది యగును. అయినను గ్రంథకర్త లోకాంతి స్వాతంత్ర్యమును జూపకున్న దినదినాభివృద్ధి గాంచవలసిన భాష శృంఖలాబద్ధ మగును. మనసున కానందము గొల్పునదే నవలాపఠన ప్రధానఫల మయినను, నవలారచనకారుఁడు నీతిబోధన తన్మూలమునఁ జేయుచుండు టెన్నఁడు మఱవరాదు. నీతిబోధన గావింపని నవలలు హేయములును, తుచ్ఛములు నని తలంపవలెను. లోకవ్యవహారమును నీతిని సులభముగా మనసున కెక్కించుటయందు నవలల కెంతో సామర్థ్య మున్నది. స్త్రీవిద్య ప్రబలుచున్న యిక్కాలమున నవల లంగనామణులచే ప్రియముగాఁ గైకొనంబడుచున్నవి. ఆహ్లాదకరములగు గ్రంథములగుటచే నవయౌవనవతులును, యువకులును మిగుల ప్రీతితో నవలలు చదువుచున్నారు. కావున గ్రంథకాలక్షేప మలవాటగుటకు నవలాపఠనమే ప్రథమసోపానమని తెలిసికొనవలెను. అందువలన నీగ్రంథములందు నీతి బోధింపఁబడని పక్షమున నవినీతియే సులభముగా నూతనవయస్కులకు పట్టువడును. కొందఱు యువకులు కాలక్షేపార్థ మేర్పడిన యీగ్రంథములతోడనే కాలమంతయు వ్యర్థపుచ్చుచుండుటవలన నాంగ్లేయులలో [illegible] ఎన్నఁడును నవలలను చదువమని యొట్టుపెట్టుకొన్నవా రున్నారు. అవినీతికరములగు గ్రంథములు వ్రాయువారు సంఘమున దురాచారమును పెంచినవా రగుటచే మిగుల గర్హ్యులు.

నవలలమూలమున నీతి రెండువిధములుగా బోధింప నగుచున్నది. యోగ్యప్రవర్తనఁగల పాత్రలను జిత్రించి వారివారి గుణగణములను మనసున కెక్కునట్లు ప్రవర్తింపఁజేసినచో చదువరులకు నవశ్యము యోగ్యవర్తనము నాటి, తత్ప్రవర్తనము లోకకీర్తన పాత్రమగుటచే నవలంబనీయ మని తోఁచును. ఇది సూటిగా నీతిని బోధించుమార్గము. రెండవమార్గ మొకవిధముగా మొదటిదానికన్న నుత్తమ మయినదని చెప్పవచ్చును. దుష్ప్రవర్తనగల పాత్రములను జిత్రించి తత్ప్రవర్తనమూలమున వారు చెందు పలువిధములగు కష్టనిష్ఠురములను స్పష్టీకరించి, యట్లు ప్రవర్తించుటవలనఁ గలిగిన దోషములును, కష్టములును చదువరుల మనస్సున భీతిగొల్పునట్లు వర్ణించినయెడల నవలను చదువువారు చెడుత్రోవను పోక సన్మార్గమునందే ప్రవర్తింతురు. రెండువిధములను నీతి బోధింప ననువు గలదు. రెండవపద్ధతివలన నీతి దృఢతరముగా మనసున

నాటునని కొందఱకభిప్రాయము. నవలలమూలమున లోకానుభవముల నలవఱచుకొనుట పిన్నవారగు చదువరులకు శ్రేయోదాయకము. స్వానుభవమువలన లోకానుభవము కలిగించుకొనుట కెంతోకాలము, ప్రయాసము, నష్టము కలుగును గనుక గ్రంథములమూలముగా నయ్యది తెలిసికొనుట మిక్కిలి లాభకారి.

రమారమి నూటయేఁబదివత్సరముల క్రిందటనుండి యాంగ్లేయభాషలో మంచివిలువగల నవలలు రచియింపఁబడుచు వచ్చెను. లోకానుభవము గల స్త్రీపురుషులు సరసమగు సులభశైలిలో నవలలను రచింపఁజొచ్చిరి. కాలక్రమమున ప్రజామోదము పడయుటచే వేలకొలఁది నవలలు మాసపత్రికలయందును, పుస్తకరూపమునను ప్రకటింపఁబడుచు వచ్చెను. అయినను వానియం దెన్నో మేలురకము గ్రంథము లుండకపోవుటచే కుక్కగొడుగులవలెఁ బొడచూపి యచిరకాలములోనే యవి నశించుచుండెను. మిక్కిలి యుత్కృష్టములయిన గ్రంథములు మాత్రమే భాషయందు మిగులుటచే మంచి నవలలు రచించిన గ్రంథకర్త లెందఱో లెక్కకు లేరు. ఇట్టే మన భాషయందును లెక్కకు మిక్కిలి పనికిమాలిన, నవలారూపము వహించిన గ్రంథములు వెలువడుచున్నవి గాని వీనియందు బహుస్వల్పగ్రంథములుమాత్రమే ముమ్ముందు నిలువఁగలవు. నిరర్థకములగు నవలలు చదువుటవలన శ్రేష్ఠమగు కాలము వ్యర్థ మగును గనుక బుద్ధిమంతులు మంచిగ్రంథములని పేర్వడసినవానిని మాత్రమే చదువుచు తక్కినకాలము నిరర్థకముగాఁ జననీయకుందురు గాక!

ఆంగ్లభాషయందు స్వకపోలకల్పితములగు నవలలు పెక్కులు చదువఁదగినవున్నవి. అంతటితో సంతృప్తిఁ జెందనేరక ఆంగ్లేయులు పైభాషలయందున్న యుత్కృష్టములగు గ్రంథములను పనిఁబడి స్వభాషలోనికి మార్చుకొని భాషాభివృద్ధి గావించుకొనిరి. ఇప్పుడు మనభాషయందు చాలవఱకు భాషాంతరము లున్నవి. ఖండాంతర భాషలనుండి యనువాదము గావింపఁబడు నవల లెందువలననో మిక్కిలిగా లేవు. ఐరోపాఖండభాషలలో నుత్కృష్టమయిన నవల లెన్నో మనభాషయం దనువదింపఁ బడవలసి యున్నవి. మిక్కిలి యోగ్యములని పేర్వడసినట్టి పైవారి నవలలను మనవారు రుచిచూచినఁ గాని మనభాషయందు చక్కని స్వకపోలకల్పితాఖ్యాయికలు పొడచూపఁజాలవు. సంస్కృతమునందున్న బాణకవికృతమగు "కాదంబరి" మున్నగు గ్రంథములు నవలలని చెప్పవచ్చును గాని వీనియందు భాషావైదుష్యము మిక్కుటమగుటవలన, నవలకు ముఖ్యలక్షణమగు సుబోధకత్వము లేకుండుటవలన నవలలనఁ జెల్లవు. బహుశః కాదంబరి ననుసరించియే స్వకపోలకల్పితమగు "కళాపూర్ణోదయము"ను పింగళి సూరనామాత్యుఁ డుత్కృష్టకథాకల్పనతోఁ దనరుగు పద్యప్రబంధము గావించెను. ఈ గ్రంథము ముద్విధములుగాఁ గనంబడుచుండుటచే కేవలము నవల యనం జెల్లదు. కథాచమత్కృతియందు నవలను బోలియున్నను, వర్ణనాంశములఁబట్టి ప్రబంధరూపమునను గ్రంథఫలమునుబట్టియు యాత్రావర్ణనలంబట్టియు పురాణశైలిని కళాపూర్ణోదయ మొప్పుచున్నది. వీరేశలింగముగారి రాజశేఖరచరిత్రము నాఁటివఱకు తెనుఁగున కథలుదప్ప, నవల లనఁదగిన గ్రంథము లేవియు లేవు. రాజశేఖరచరిత్రము స్వతంత్రగ్రంథమే యైనను, ఆంగ్లేయనవలల ననుసరించియే వ్రాయఁబడినది. ఇది సాంఘికనవల యగుటచే నాంగ్లములోనికిఁ బరివర్తింపఁబడి యాంగ్లేయులచే నాదరింపఁబడినది.

వస్తుప్రాధాన్యమునుబట్టి యాంగ్లమునందు నవల లెన్నోవిధములుగ గణింపఁబడుచున్నవి. కేవలకల్పనాకథ కృత్రిమరత్నమట్లు ప్రకాశించుచున్నను విలువ కడుస్వల్పము. చారిత్రకనవలయందు ఫలవదధిక మున్నది గాని, రచియించువాని శక్తిసామర్థ్యములఁబట్టి ప్రకాశించును. పరిశోధకనవలలు బుద్ధివికాసమును గావించును. ఇంతవఱకు మన కీనవలావిశేషములే యాంధ్రభాష నలంకరించి యున్నవి. ఇందుత్తమములైనవి సర్వసాధారణముగా భాషాంతరములే ఇప్పటికి మనకున్న భాషాంతరములన్నియు, నొకటి రెండు తప్ప, మనదేశభాషలనుండిమాత్రమే తెనిఁగింపఁబడినవి. కేవలకల్పనాకథలనందగినవి కొన్నిమాత్ర మాంగ్లభాషనుండి యనువదింపఁబడినవి. స్వకపోలకల్పితములు విచ్చలవిడిగా నుద్భవిం

చివఁ గాని భాషాంతరములచేమాత్ర మాంధ్ర మభివృద్ధి గాంచినదని చెప్పఁదగదు.

“విక్టరుహ్యూగో” యను ఫ్రెంచికవీశ్వరుని యుత్కృష్టములగు లోకనవలను దెనిఁగించుచు చారిత్రకనవలను గూర్చి పీఠికయందు నేను వ్రాసినమాటల నిందు మరల పొందుపఱుచుచున్నాను. “కవిచారిత్రకజ్ఞాన మద్భుత మని చెప్పియుంటిమి. సామాన్యగ్రంథకారులు చారిత్రకనవలను వ్రాయఁ దలంచిరేని, రాజులనామములతోను, అనవసరములగు తేదీలతోను నింపి మామూలు చరిత్రలలోని జ్ఞానమును బ్రకటింతురు. ఇంతమాత్రముచేత నది చరిత్రాత్మకనవల కానేరదు. తా నేశతాబ్దినిగూర్చి వ్రాయుచున్నాఁడో, అప్పటిప్రజలయొక్క సుఖదుఃఖములను, వారిస్థితిగతులను, న్యాయపద్ధతులను, అప్పటివారిజ్ఞానమును మొదలగున వెన్నోయంశములను సంపూర్ణముగా నెఱిఁగి వ్రాయుకవియే చరిత్రాత్మకనవలను వ్రాసినవాఁడగును. ఈసాధనములు సామాన్యచరిత్రలయందు దొరకుట దుర్లభము. ఏకాలమునుగూర్చి వ్రాయుచున్నాఁడో, ఆకాలమునఁ దాను జీవించినట్లు భావించి వ్రాయుటకుఁ దగినబుద్ధిబలమును, కవితాదృష్టియు చారిత్రకనవలాకారున కుండవలసిన ముఖ్యలక్షణములు. అట్టిప్రజ్ఞ “హ్యూగో” కవికి సమగ్రముగా కలదు. ఆంగ్లేయభాషలో నెన్నోవేలనవల లున్నను, చారిత్రకనవల లత్యల్పములు. అందునను, నిజమయిన చారిత్రకనవలలు, అనఁగా పైని జెప్పిన గుణములు గల నవలలు, మిగుల కొంచెమని వినుచున్నాము. అట్టినవల లాంధ్రదేశమున, దేశచారిత్రాత్మకములనవి, యుద్భవించుటకుఁ దగినపరికరములు సమకూడలేదు మనచరిత్ర మిక్కిలి చీఁకటిలో నున్న దనుటకు సందేహము లేదు. ముందుముం దట్టినవలలు మన కుద్భవించినయెడల నెంతయు నదృష్టవంతులము.” దీనినిఁబట్టి చరిత్రాత్మకనవల లెట్లుండవలెనో కొంతవఱకు తేటపడఁగలదు.

కేవలకల్పనాకథల కుం దద్భుతవిశేషములు మిక్కుటముగా పొడచూపును. సామాన్యముగా నద్భుతకథ లనిపించుకొనునట్టివి వ్రాయు టెంతో సులభము. అమానవప్రజ్ఞ లన్నిటికి నారోపించినయెడల కావలసినన్ని యద్భుతములు. గొప్పమంత్రవేత్తయో, రాక్షసుఁడో, దైవమో కథలోఁ జొనుపఁబడినయెడల, చెట్లు మనుష్యరూపము గైకొనవచ్చును, మనుష్యులు పక్షులవలె నెగురవచ్చును, అడవులు పట్టణము లగును, పట్టణములు క్షణములో పాఱుచున్న నదీప్రవాహము లగును; ఒకరితల యింకొకరి మోఁకాలున కతుకవచ్చును. ఇట్టిప్రజ్ఞ చేతిలో నున్నయెడల నెంతటి యద్భుతమైన కథనైన నడపింపవచ్చును. ఇట్లు గాక నవలలో నిరూపించిన వన్నియు కాలానుగుణములై, లోకానుభవమునకు విరుద్ధములు కాకుండ, కథ యద్భుతముగను, చమత్కారముగ నున్నట్లు వ్రాయుట కవియొక్క విశేషప్రజ్ఞను దెలుపును.

పరిశోధకనవలల కుండు బుద్ధివికాసమున కవకాశము కలదు గాని, యిం దద్భుతములగు నమానుష కార్యములు ప్రకటీకృతము లగును. కావున సామాన్యమనుష్యప్రవర్తనము మాటుపడియుండును. ఇట్టినవలలయందు సర్వసాధారణముగా నీతిబోధ శూన్యమైయుండును. చదువరులకు చిక్కుగాఁ దోఁచు సమస్యలు క్రమక్రమమున నెట్లును సమర్థింపఁబడును గావున, ముందేమి వచ్చునో యనుకుతూహలముతోఁ గూడిన యుత్సాహము తప్ప, కఠినసమస్యలు తా మేదో మార్గమున సమర్థింతు మనుపట్టుదల యుండనేరదు. అందువలన బుద్ధివికాసమునకైన నంతగా నవకాశ మున్నట్లగపడదు. గ్రంథ మంతయుఁ జదివినవెనుక తొలుత దుర్ఘటముగాఁ గన్పట్టిన కఠినసమస్యలు కడ కెట్లు విశదీకరింపఁబడినవో తెలిసికొని చదువరులు కొంతవఱకు లాభము నొందవచ్చును. హిందీ కన్నడ బంగాళాభాషల నుండి మన కిట్టినవలలు కొన్ని లభించియున్నవి.

ఇఁక మనభాషయం దిప్పటికి పొడచూపని నవలావిశేషములఁగూర్చి చర్చింపవలసియున్నది. ప్రకృతిశాస్త్రాభివృద్ధి విశేషముగాఁ గాంచిన పాశ్చాత్యదేశములందు శాస్త్రసంబంధములగు నవలలు కలవు. ఇందు ప్రత్యేకశాస్త్రవిశేషములను, తద్మార్గమున నూతనాంశములను గనుపెట్టుట మొదలుగాఁగల యంశములు ప్రధానకథాంశములు. ఏశాస్త్రము ననుసరించి వ్రాయఁబడిన

నవల యాశాస్త్రీయమనుచు పిలువఁబడును. ఇట్లే రాజకీయాంశములను జర్చించునవలను రాజకీయనవల యని యేర్పఱుపవచ్చును. శాస్త్రీయమగు నవలలను వ్రాయుట మిగుల దుష్కరము. వ్రాయువానికి శాస్త్రపాండిత్యమునకుఁ దోడు నవల నుత్సాహజనకముగా వ్రాయు సామర్థ్యము కూడ కావలసియుండును. నవలలను వ్రాయువారిఁ దెంత సమర్థులైనను చదువరులు సామాన్యముగా నట్టిగ్రంథములఁ జదివి యవగాహన చేసికొనుసమర్థత గలవారై యుండవలెను. అనఁగా దేశము నాగరకతఁ జెంది ప్రకృతిశాస్త్రములు జనసామాన్యమునకు సులభముగా బోధపడుచుండవలయును. ఇట్టినవల లుద్భవించుటకు పూర్వము, దేశమున విద్యాభివృద్ధి విశేషముగా నుండవలెను.

మానసికవికారములను దెల్పు ప్రత్యేకనవలలు కొన్ని గలవు. ఇట్టినవలలు కేవలము మనోమార్గరహస్యములనే ప్రకటించుటచే కథాచమత్కృతి మాటుపడియుండును గావున చదువరుల కంతగా నుత్సాహకరమై యుండకున్నను, వారలయూహాపరంపరలకు నైతికమార్గ మేర్పఱచును గావున లాభకారులే యని చెప్పవచ్చును.

ఇవి వ్రాయువారికిని చదువువారికిని కష్టము కల్గించు ననుట కభ్యంతరము లేదు. వేదాంతమార్గములను తత్త్వములను ప్రత్యేకపాత్రములను చదువరులకు నేర్పఁగల నవలలను వేదాంత నవలలని చేరిచవచ్చును. ఇట్లే మత సంబంధమగు నవలలను వ్రాయవచ్చును. వీనివలన ప్రత్యేక ఫలము విస్పష్టముగాఁ గనంబడుచునే యుండును.

పైని చెప్పిన యన్నిటికన్నను మిక్కిలి యుపయోగకరములు, ఉత్కృష్టములు నగు నవలావతంసములు సాంఘికములగు స్వాభావికనవలలని యాంగ్లేయాది భాషలయందు పేరొందియున్నవి. ఈసక్కినవలలు వ్రాయుట కడుసులభమని తోఁచుచుండును గాని, ఇంపగునట్లు నిర్వర్తించుట కడుంగడు దుష్కరమని తెలియఁదగును. సంఘాచారమర్యాదలను సదా చూచుచునే యున్నను నవలారూపమున నయ్యవి ప్రకటించుట సులభకార్యము కాదు. ఉన్న దున్నట్లే చిత్రించి కథయం దిమిడ్చిన స్వాభావికనవల యగునని తలంపరాదు. ఉన్న దున్నట్లే వ్రాసిన మాట్లాడినట్లే వ్రాసిన ట్లపహాస్యమునకు కారణమగును. మనము మాటలాడునప్పుడు ముందువెనుకలు సరిపెట్టుకొనక ప్రతివాక్యము సర్వసాధారణముగా తప్పుగనే పల్కుచుందుము. అన్వయమున్నను లేకున్నను, నభినయప్రకరణాదులఁబట్టి యభిప్రాయము తేటపడుచుండును. అట్లే కార్యములందును బ్రవర్తింతుము. ఒకదానితో నొకటి సంబంధము లేని కార్యముల నెన్నిటినో చేయుచుందుము. అవన్నియు నవలలం దుపయుక్తములు కావు. స్వాభావికనవలలందు జనసామాన్యమున మనము సదా చూచుచున్న మంచిచెడుగులను గూర్చియు, నట్టిస్త్రీపురుషాదులను గూర్చియు అవస్థాభేదములనుబట్టి వారు చేయు చర్యలను గూర్చియు, ప్రకృతిస్వభావము ననుసరించి నవలను రచించువాఁడు వర్ణనలు చేయవలసి యుండును. ఇం దస్వాభావికములగు విషయములకు తావు లేదని వేఱే చెప్ప నక్కఱలేదు. సద్గుణములన్నియు నొకచో ప్రోవుచేసి సృజించిన మగవాఁ డెక్కడను గానరాఁడు. అట్లే సౌందర్యమంతయు మూర్తీభవించిన యోఁడుదియుఁ బ్రపంచమున నెందునకైనను గానరాదు. ఇదే విధముగ నిలువెల్లను ఖలుఁడైనవాఁ డుండ నేరఁడు. కావున నవలలం దిట్టివారిని జొనుపుట స్వభావవిరుద్ధము. ఇట్టి స్వభావవిరుద్ధములయిన పాత్రములను నవలలందుఁ జొనిపి యంతవఱకును మన తెనుఁగువారు స్వాభావికమైన నవల నొక్కటియైన రచింపరు. నవలకు నాయకుఁడై యుండఁదగినవాఁడు సర్వోత్కృష్టుఁడనియు అసామాన్య రూప, గుణసంపన్నుఁడనియు, సకలసౌభాగ్యశాలి యనియు వర్ణించుచుండుట కేవల మన్యాయ్యము. బలసంపన్నుఁడైన నాయకుఁడు జయింపని యుద్ధమే లేదు. అతఁడు ప్రత్యర్థుల నందఱ నవలీలఁ జంపును. వాని భాగ్యమున కాటంకము లెన్నఁడును లేవు. ఇంతటిసౌభాగ్యవంతులు మన కెన్నఁడును గనఁబడకున్నను, నవలలయందు మాత్రము ప్రతిచోటను గానవత్తురు. నాయిక యవస్థ మఱీ తరుకాకరముగా నున్నది. ఆమెకు చక్కఁదనమును కొన్ని సుగుణములను దప్ప మఱేయవస్థలును లేవు. నాయకునియందు బద్ధానురాగ యగుటయే యామె కున్న పని. ఇతరమానవకార్యములయం దామె

కావ్యనాటకాదులందువలెనే నవలలయందు సహితము మనవారు విషాదాంతకథలను వ్రాయ నుత్సహింపలేదు. ఈ నూతనవచనప్రబంధమునందైన పూర్వలాక్షణికశృంఖలలను విదల్చుకొని యాంధ్రకవిపుంగవులు విషాదాంతములగు నవలలను రచించి ప్రకృతి ననుసరింతురు గాక! ప్రాముఖ్యముఁ గాంచిన యితరసారస్వతములందు విషాదాంతగ్రంథము లుత్కృష్టములుగా భావింపఁబడుచున్నవి. ఈయంశమున మనవారింకను నూతనపథము ద్రొక్కవలసియున్నది.

ముఖ్యముగా నవలలయందు పాటింపఁదగిన విషయము పాత్రౌచిత్యము. ఇయ్యది నాటకాదులయం దెంతయావశ్యకమో నవలలయందు నంతయావశ్యకమే. పాత్రగుణపోషణముఁ గూర్చి చెప్పుట సుకరమే కాని పొందుపఱచుట దుష్కరము. ఆంగ్లేయనవలలయం దీగుణము చక్కఁగా పరిపాలింపఁబడుచున్నది. ఈయంశ మింకను మనవారు గ్రహించినట్లు కాన్పించదు. నవలలు వ్రాయువారు సాధారణముగా బాలురగుటవలన నీగుణము నిర్వహింపఁబడదు. చక్కని సులభశైలిని మిక్కిలి మంచి కథను బాల్యమునందు దల్లవచ్చును గాని, లోకానుభవము వలననే తెలిసికొనఁదగు మనుష్యప్రవర్తన రహస్యములు వయసు ముదిరిన పరిశీలకునికే కాని పట్టువడవు. అందువలన బాలునిచే రచింపఁబడిన నవల లీవిషయమున మిక్కిలి కుంటువడియుండుననుట నిస్సంశయము. వయసు వలన పరిపక్వమైన పరిశీలనానురంజకత్వముగల పండితుఁడు వ్రాసిన స్వాభావికనవలలే యుత్కృష్టములై యుండును గాని తదితరములు కానేరవు. నవలాకారుఁడు స్వానుభవమును విశదీకరించుచు వ్రాసినట్టి నవలలెంతో మనోహరములుగా నున్నవని యాంగ్లసారస్వతమునుండి గ్రహింపవలసియున్నది. కావున మనవారు నీమార్గమునే త్రొక్కవలసియున్నారు. పాత్రల కుచితమగు ప్రవర్తనలు గల్పించుటయందు మనవారు మిగుల జాగరూకతతో మెలంగవలెను. సమయములనుబట్టియు, స్థితిగతులనుబట్టియు, పాత్రల గుణవిశేషములు మార్పుఁజెందుటయుఁ గలదు. పాత్రముల నుచితరీతిని చిత్రింపవలెనన్న, మనుష్యస్వభావమును చక్కఁగాఁ బరికించుట తప్ప నుఱియొండుమార్గము లేదు. ఒకగ్రంథమును జూచి యింకొకగ్రంథమును వ్రాయుట సహజమైన పాత్రపోషణము గానేరదు. చారిత్రకనవలలందుఁ గాని, స్వాభావికనవలలందుఁ గాని సరిగా మనము చదివి చూచినవిధముగనే వ్రాయ నక్కఱలేదు. ఔచితినిబట్టి మార్పులుండుటయే నవలకు శోభాకరము. ఆంగ్లేయసారస్వతమున ప్రఖ్యాతిగాంచిన నవల లన్నిటిలోను స్వాభావికనవలలే హెచ్చుగా నుండుటవలన వానిఁగూర్చి మిక్కిలిగా వ్రాయవలసివచ్చినది. ఇయ్యవి సాధారణముగా సాంఘికము లగుటచేత నుపయుక్తములై సారస్వతమునఁ బేరుగాంచియున్నవి.

ఆంగ్లమునందువలెనే యాంధ్రమునందును తొలుదొల్త ప్రతిమాసమునఁ బ్రకటింపఁబడు పత్రికలయందే విరివిగా నవల యభివృద్ధి గాంచినది. అనేకప్రకరణములుగను, భాగములుగను విభజింపఁబడు నవల చదువుట కనువుగా నుండును. కొందఱు ప్రతిప్రకరణమునకును నామనిర్దేశము గావింతురు. అందువలన నాప్రకరణమునందు రాబోవు కథ సూచింపఁబడును. ఇట్టినామకరణమును, గొందఱు తమ కేర్చును బ్రకటించు కల్పనలను జూపుటయుఁ గలదు. కొన్నిపట్ల ప్రకరణమందలి కథను సూచించుచు పూర్వకవికృతగ్రంథభాగముల నుదాహరించుటయుఁ గలదు. ఇవన్నియు నవలాశరీరమున కగత్యములని చెప్ప వీలు లేదు. ఆంగ్లాదిభాషలయందు కొన్ని నవల లతిదీర్ఘములుగా నున్నవి. వినోదమునకై చదువుకొనఁదగిన యిట్టిగ్రంథము లతి విలువఁగలవియైన, మనవారు కొనఁజాలరు. అన్నివిధములచేతను నవలలనుబోలిన చిన్నపాత్రములు "నవలిక" లను పేరఁబరఁగుచున్నవి. ఇవి యాంగ్లభాషయం దతిచమత్కారముగను, మనోహరముగను, చక్కనిభాషయందును మాసపత్రికలయందుఁ దఱచుగాఁ బ్రకటింపఁబడుచుండును. ఇట్టివి మనభాషయందును కొన్ని గలవు. అయినను నవలయం దెన్నిరకము లున్నవో అన్నివిధములు నవలికలయం దున్నట్లు గావరాదు. నవలికలను మనోహరముగా రచియింప నలవాటు గావించుకొని నవలారచనకు గడంగుట మంచిది.

పద్యములతో చిన్నకథలను వ్రాయుటయు నాంగ్లేయపద్ధతియే యని చెప్పవలసియున్నది. అయిన నాంగ్లేయసారస్వతమున వచ్చిన నవలికలని పేర్కొనఁబడుట లేదు. పద్యరచనావిశేషమునం దొకటిగా గణింపఁబడుచున్న యీనవలిక లాంగ్లమునందు సహితము కేవలము కవిత్వమునకును సాహిత్యమునకును సంబంధము గల్పించు త్రొక్కమువలె భావింపఁగను. వీనియం దున్న విశేష మేమనఁగా నవలయందలి సౌభాగ్యమునకుఁ దోడు వీనియందు కవిత్వపు సొంపులును గానవచ్చును. నవలయందుఁ గాని, నవలికలయందుఁ గాని వర్ణనలు చిత్రముగను, స్వల్పముగను, కథపట్టునకుఁ దగినట్టుగను నుండుటయే సొగసుగాని ప్రబంధములందువలె విశేషముగను, విశేషాలంకారయుక్తముగను నుండరాదు. ఏయంశమందైనను నిష్కర్షముగా సాద్ధ్యపఱచుట సొగసు గాదు గావున నవలలను రచించువారు తమ బుద్ధి నుపయోగించి మర్యాద మీఱక ప్రవర్తింపవలెను. కొందఱాంగ్లేయగ్రంథకర్తలు పాత్రలు ధరించు వస్త్రాదివిశేషముల నతిసూక్ష్మముగా వర్ణింతురు. ఇందువలనఁ జదువరులకు మిక్కిలి శ్రమ కలుగుచున్నదని నాతాత్పర్యము. ఉచితమును, ముఖ్యమును నగు వస్త్రాద్యలంకారవర్ణనచేత వర్ణింపఁబడిన వ్యక్తి కన్నులకుఁ గట్టినట్లుండును. ఇట్టియంశములందు హద్దు నవలాకారుఁడే యేర్పఱచుకొనవలెను.

సందలకొలంది రచింపఁబడుచున్న నవలలయం దేవి యుత్కృష్టములో తెలిసికొనఁజాలక సామాన్యపాఠకులు తబ్బిబ్బుపడుచుండుట కలదు. వీరికాలము వ్యర్థపోకుండ చూచుట సంఘమునకుఁగల బాధ్యతలలో నొకటి. పాఠకులు ప్రసిద్ధపురుషులయొక్క ప్రసిద్ధగ్రంథములనే నైనఁ గొనుటవలన కొంతలాభమున్నది. అందువలన మంచిగ్రంథములను వ్రాయు క్రొత్తవారిపుస్తకములను విడువవలసినదేనా యని సంశయింపవచ్చును. నిష్పక్షపాతముగా మంచిగ్రంథము లెవరిచే రచింపఁబడినను పూజింపఁదగినవని వనకుఁ దోఁచినచో, పట్టిగ్రంథము లేవియో పేర్కొనవలసియుండును. ఉత్తమమధ్యమాధమాదినిర్ణయములను గావించి ప్రతిమాసగ్రంథమును బరిశీలించి యేర్పఱచుపని పండితులు, కృతివిమర్శకులు నగువారియందున్నది. ఈకార్యనిర్వహణమునకుఁ దగినపద్ధతి యేర్పడి, నవలలే కాక తక్కినగ్రంథము లన్నియుఁ బరిశీలించి వానికిఁ దగినస్థానము సంఘటించిన పాఠకులకును, పుస్తకములు రచించువారికి నెంతో మేలు గలదు. ఈపద్ధతి ఆంధ్రభాషయందుఁ జాలకాలముక్రిందటనే గలదు. సారస్వతమునకు మేలగు నవీనపద్ధతి మనవా రవలంబింతురుగాక!

పేరంటము

బసవరాజు వెంకట అప్పారావు గారు

పేరటమునకు వెయ్యామడదూరమైన
చనదగు నటన్న యార్యభామినులధర్మ
వాక్యము ప్రమాణముగ నెంచి వనిత గ్రీష్మ
తప్తగాత్ర యయ్యును, నాహితమ్ము గోరి,
పట్టుపుట్టమ్ము దాలిచి, ఫాలభాగ
రచిత కుంకుమతిలక సాంద్రారుణరుచి

సంజకెంజాయతో మైత్రి సల్పుచుండ,
బారులనుదీరి ముత్యాలహార మటుల
వేడ్కతో చెలికత్తెలు వెంట నడువ,
నడుమ వారిలో నొప్పుచు నాయకమణి
యట్లు పేరంటమున కేగునప్పు డామె
గాంచి నేత్రనిర్వాణము గందు నీవు!

ఆంధ్ర శబ్దచింతామణి పాఠభేదములు

వజ్ఝల చినసీతారామస్వామిశాస్త్రిగారు

౧

విచక్షణులారా!

బాల సరస్వతీయ చింతామణికిని నప్పకవీయ చింతామణికిని గల పాఠభేదములలో వేఱొకటి యీ క్రింద విమర్శింపఁ బడుచున్నది.

శ్లో. "ఆద్యాయాః పంచాశద్వర్ణాః ప్రకృతేస్తు తే దశోనాః స్యుః, షట్త్రింశదత్ర తేఽన్యే చానుప్రవిశంతి శబ్దయోగవశాత్."

శ్లో. "ద్వివిధాదిరు జేదోతో ఽచో వక్రతమావనుస్వారౌ, కగ చజ ఱుంగ టడణ తదన పబమయరలవసహాళంత్య హల్వర్గః." (బాల సరస్వతీయ చింతామణి.)

శ్లో. "ఆద్యాయాః పంచాశద్వర్ణాః ప్రకృతేస్తు తే దశోనాః స్యుః, సప్తత్రింశే దిహాన్యే చానుప్రవిశంతి శబ్దయోగవశాత్.

శ్లో. "ద్వివిధాదిరు జేదోతో ఽచో వక్రతమా వనుస్వారౌ, కగ చజయుంగ టడణతదన పబమ య రయుగ లయుగ వసహాశ్చ హలః." (అప్పకవీయ చింతామణి.)

పయి పాఠభేదములుగల ద్వివిధ పుస్తకములకును సంస్కృతమున వర్ణము లేఁబది యనియుఁ, బ్రాకృతమున వర్ణములు నలువది యనియుఁ జెప్పుటలో భేదము లేదు. ఇఁక నచ్చాంధ్రమునకు వర్ణములు ముప్పది యాఱని బాల సరస్వతీయ చింతామణి పాఠము చెప్పుచుండఁగా ముప్పదియేడు వర్ణములని యప్పకవీయ చింతామణి పాఠము వక్కాణించుచున్నది. రెండు పక్షములలోను నలఘు లకారమున కనఁగా దొడ్డఁగాను వర్ణసమామ్నాయమునఁ బృథగ్గణన మున్నదనియు, సప్తత్రింశదిత్యాది పాఠపక్షమున నలఘురేఫమునకు సైతము పృథగ్గణనము గలదనియు, షట్త్రింశదిత్యాది పాఠ పక్షమున నలఘు రేఫమునకుఁ బృథగ్గణనము లేదనియుఁ జై చింతామణి శ్లోకములకు వ్యాఖ్యలు చేయఁబడి యున్నవి.

"షట్త్రింశదత్ర-అత్ర శుద్ధవికృతా షట్త్రింశద్వర్ణానాం వ్యవహారః, రస్త్వత్ర గృహ్యతే ద్వివిధ ఇతి రేఫస్యాద్వైవిధ్యే కథనేన గురురేఫస్య వర్ణమధ్యే పరిగణనదశాయాం 'సప్తత్రింశే దిహాన్యే' ఇత్యప్పకవిపుస్తకపాఠోఽపి సాధురేవ. తస్య రేఫభేదత్వేన అవర్ణాంతరత్వా దపరిగణనదశాయాం అయం పాఠ ఇతి వివేకః." (అహోబలపండితీయము, ౧౩౯ పు.)

కీర్తిశేషులగు పరవస్తు చిన్నయసూరిగారు చింతామణి వివరణ మనఁదగు బాలవ్యాకరణమును రచించుటలో నిందలి షట్త్రింశదిత్యాదిపాఠమును నంగీకరించి "తెలుఁగునకు వర్ణములు ముప్పదియాఱు" (సంజ్ఞా. ౩ సూ.) అని సూత్రించిరి. ఇదియె నన్నయభట్టారకప్రేరితమును "యవలలవలె రేఫంబును బ్రయత్న (లఘ్వలఘు) భేదంబుచే ద్వివిధంబుగాన శబ్దానుశాసనాదులచే నలఘురేఫము వర్ణాంతరముగా గ్రహింపఁబడదయ్యె" అని యిట్లు త్రిలింగ లక్షణ శేషమునఁ (సంజ్ఞా, ౧ సూ.) గీర్తిశేషులగు బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యుల వారిచే వ్రాయఁబడినది. ఈ త్రిలింగలక్షణశేష వాక్యమును బట్టి యలఘులకారముకూడ నచ్చాంధ్రవర్ణ సమామ్నాయమున వేఱుగఁ బరిగణింపఁబడలేదనియు, నచ్చాంధ్రవర్ణ సమామ్నాయములోని ళకారము వర్ణాంతరమనియు నన్నయభట్టు తలంచెనని విశదమగుచున్నది. ఇట్టి యభిప్రాయము బాలవ్యాకరణములోని "వర్ణసమామ్నాయమందలి ళకారము వర్ణాంతరము గాని, యలఘు ళకారము గాదని యెఱుంగునది" (సంజ్ఞాప. ౧౫ సూ.) అను వాక్యము నాధారముగాఁ గొనియే వ్రాయఁబడినదని గ్రహింపనగును.

పయి బాలవ్యాకరణగంభీరాశయములను సరిగ గ్రహింపఁజాలక బాలవ్యాకరణ గుప్తార్థప్రకాశికా కర్త "...అప్పకవి పుస్తకమందలి పాఠాంతరము పెక్కుఁ గారణములచే సమంజసంబుగ నున్నది. అహోబలపతియు నిది వక్కాణించెను. (అహోబలపతి చింతామణిపాఠముకన్న నప్పకవిపాఠము సమంజసమని చెప్పలే దని యాతఁడు వ్రాసిన, వెనుక నుదాహరించిన పంక్తుల వలనఁ బాఠకమహాశయులకు విశదము కాకపోదు.) తక్కిన యనాద్యవర్ణములభాతిని శకటరేఫంబును వర్ణంబులలోఁ బృథక్కుగాఁ బరిగణించుట న్యాయ్యము." అని యిట్లు వ్యాఖ్యచేయుట కేవలము వని సర్వైత మనుటకు సందియము లేదు. మఱి యీఁపై నుదాహరించినరీతిని వర్ణసమామ్నాయగత శకారము వర్ణాంతరమనియు నలఘులకారము కాదనియు బహుత్వమందాదేశముగా వచ్చునది మాత్రమె యలఘులకారమనియు "ఏళులు, పాళులు, త్రాళులని బహుత్వమందు రలడలకాదేశమయిన శకార మలఘువు......వర్ణసమామ్నాయ మందలి శకారము వర్ణాంతరముగాని, యలఘుళకారముగాదని యెఱుంగునది" (బాలవ్యాకరణము, సంజ్ఞా. ౧౫ సూ) అను పంక్తులతో స్పష్టముగా బాలవ్యాకరణము చెప్పుచుండఁగా నా గ్రంథములోనిదే యగు "యవలలు లఘ్వలఘువులు మైత్రింబొరయు. రేఫంబులు పొరయవు." (బాలవ్యా. ప్రకీర్ణ. ౨౮ సూ.) అను సూత్రమునకు బాలవ్యాకరణ గుప్తార్థప్రకాశికాకర్త యుదాహరణము లిచ్చుటలో "పల, కోలంబక" మున్నగు వానిలోని లకారములకును, "తళతళ, వళావళి," మున్నగువానిలోని శకారములకును యతి ప్రాసమైత్రిని జూపుట వక్తృ తాత్పర్య విమర్శన కృతమె యనుటకు సందియము లేదు గదా! పయివిషయముల నొకప్పుడు వెల్లడింపఁగా నాతఁ డట్టి సత్యవిషయము నంగీకరించుటకుఁ బదులుగా స్వవచన స్థాపనపరత్వమున బాల వ్యాకరణ కర్తగారికిఁ గూడఁ దనయభిప్రాయమె యనఁగా వర్ణసమామ్నాయగత శకార మలఘులకారమను నభిప్రాయమె గలదని చెప్పుచు వెనుక నుదాహరించిన బాల వ్యాకరణ వాక్యమున క్రిందిరీతి నపార్థమును జేయ సాహసించెను:"వర్ణసమామ్నాయగతశకారము, వర్ణాంతరము గాని = వర్ణాంతరము గానట్టి అలఘులకారము కాదు, ఇఁక నే మన వర్ణాంతర మయినటువంటి యలఘులకారము." అను పద్ధతిని వ్రాసిరి. సూరిగారికే యట్టి యభిప్రాయ మున్న యెడల వెనుక నుదాహరించిన యీ సందర్భములో "ఏళులు, పాళులు, త్రాళులని బహుత్వమందు రలడల కాదేశమైన శకార మలఘువు." అని శకార విశేషమున కల ఘుత్వమును మీఁది పంక్తిలో విశేషించి చెప్పియుందురా? మఱియు నట్లుగ నలఘుశకారము నె వర్ణసమామ్నాయములోఁ బరిగణించి యున్న యెడలఁ దుల్యన్యాయమున నలఘు రేఫమును గూడ వర్ణసమామ్నాయములో వేఱుగఁ బరిగణించి యుండరా? ఇఁక నా సందర్భమున శకార విశేషమును వర్ణసమామ్నాయములోఁ బఠించియుండుటచేత నది యలఘు లకారమని యెవ్వరేని భ్రమించి తత్సమానన్యాయమున నలఘురేఫమును గూడ నేల వర్ణసమామ్నాయమునఁ జేర్పరయిరని గుప్తార్థప్రకాశికాకర్తలవలెనె శంకింతురేమో యని తలఁచియే సూరిగారు లఘ్వలఘు లకార నిరూపణ సందర్భమున వెనుక నుదాహరించినరీతిని "వర్ణసమామ్నాయగతశకారము వర్ణాంతరముగాని, యలఘుళకారము గాదని యెఱుంగునది" అని యిట్లు వ్రాసిరని యెవ్వరికేని తోఁపక మానదు గదా!

ఇఁక బాలవ్యాకరణ ప్రౌఢవ్యాకరణ కర్త లచ్చాంధ్రవర్ణసమామ్నాయ గత శకారము వర్ణాంతరమనియు, నలఘు లకారము కాదనియు, బహువచనమునందాదేశముగా వచ్చినది మాత్రమె యలఘులకారమనియు నన్నయాభిప్రాయవర్ణనము చేయుట సరి యగునా, కాదా? యనువిషయము విమర్శింపవలసియున్నది. శకారసామాన్యమెల్ల నలఘు లకారమె యైనయెడలఁ దత్సమానన్యాయమున నింకను "నాన్యేషాం వైధర్మ్యం లఘ్వలఘూనాం రయోస్తు నిత్యం స్యాత్" అని యిట్లు రేఫద్వయమునకును బరస్పర వైధర్మ్యము నుద్ఘోషించుచుండుటచే నంతకన్న నెక్కువ యావశ్యకత్వమున—నన్నయభట్టారకుని చేత శకటరేఫము గూడ శకారమువలెనే వర్ణాంతరముగాఁ బరిగణింపఁబడవలసి యుండదుగదా!

అట్లు పరిగణింపని పక్షములోనివగు "షట్త్రింశదత్ర", "యరలవషసహళంతుహాల్వర్గః" అను పాఠములు, శకార సామాన్యము నలఘువుగా నన్నయభట్టారకుఁడు తలంచి యుండలేదనియు నవ్వాంధ్ర శకారమును ద్వివిధముగా నెంచి యుండెననియు నూహించుటకుఁ బ్రబల నిదర్శనములయి యున్నవి. చాలవఱకీరీతిని విమర్శించిరో సూరిగారహోబలపండితాదుల వ్యాఖ్యల నుల్లంఘించి నన్నయభట్టారకాభిప్రాయమును నిర్ణయించుకొని యట్లు వ్రాసిరని తోఁచుచున్నది. ఈ సూరిగారిపద్ధతి యాయన వ్యాకరణమునకు నన్నయాభిప్రాయము సరిపడునట్లు కల్పింపఁబడినది. కాన వీరి యీ యూహ సాకల్యముగ నాంధ్రశబ్దచింతామణికి సరిపడదు. అలఘు లకారమును వేఱుగను, వర్ణసమామ్నాయగత శకారమును వేఱుగను నన్నయభట్టారకుఁడు తలంచె నన్న విషయమునఁ జింతామణి బాలవ్యాకరణములకు భేదము లేదు. ఇఁక సూరిగారు వివరించినట్లు "ఏళులు, పాళులు, త్రాళులని బహుత్వమునందు ర ల డ ల కాదేశమైన శకార మలఘు" వనెడి విషయము మాత్రము చింతామణికి సరిపడదు. నన్నయభట్టారకుఁ డొక్క రేఫమునకు మాత్రమె 'రో లః' అను సూత్రముచే లకారాదేశమును విధించెను గాని ల డ లకు లకారాదేశమును విధించియుండలేదు. ఇఁక "రలయోః ర్లడయో స్తద్వ ల్లళయోశ్శసయోరపి ; వబయోర్నణయో శ్చాంతే సవిసర్గావిసర్గయోః; సబిందుకాబిందుకయోః స్యాదభేదేన కల్పనమ్" (అహో. ౧౩౭ పుట), అను మొదలగు కారికలనుబట్టి "పాడి-పాళ్ళు.....అంబలి—అంబళ్ళు..... ల డ ళా నా మ భేదాభిధానాత్ రూపమేతత్" (అహో. ౩౩౭ పుట) అను రీతిని వ్రాయఁబడిన యహోబలపండితీయ గ్రంథము చొప్పున లకారాదేశమును లడలకు నన్నయభట్టు తలంచి యుండెననుట యెంతమాత్రమును సరికాదు. ఇట్టి ప్రక్రియలో నభేద కల్పనా కారికలను బట్టి లకారాదేశమును విధించుటయే నన్నయభట్టారకునకు సమ్మతమైన యెడల నట్టి కారికలలో రళలకుఁ గూడ నభేదాభిధాన ముండుటచేత నాతఁడు "రో లః" అనెడి రేఫమునకు లకారము నాదేశించిన సూత్రమును బునరుక్తముగాఁ జెప్పి యుండఁడు గదా! కాఁగా "ఊరు, ఊరులు, ఊళ్లు, కాలు, కాలులు, కాళ్లు" మున్నగు చోట్ల నొకప్పుడు లఘు లకారముగాఁ గాని, వర్ణాంతరముగాఁ గాని యుండి మఱియొక యప్పుడు శకారోచ్చారణ రూపమును మార్పునొందిన యది మాత్రమె లకారముపై నొకబొట్టు పెట్టు లిపిగల యలఘు లకారమనియు నెన్నఁడును మార్పులేక యేకరీతిని శకారోచ్చారణముతో మాత్రమె యుండెడి శకారము (కూశ్) వర్ణాంతరమగు వర్ణసమామ్నాయగత శకారమనియు నాతఁడు తలంచి యుండునని గ్రహింపవగును. శకారోచ్చారణము గల శబ్దముల కిట్టి ద్వైజాత్య ముండుటచేత నాతఁ డట్లు ద్వైవిధ్యము నంగీకరించి యుండు ననెడి పైయూహ మఱింత దృఢమూల మగుచున్నది. ఆతని కాలమున "త్రాడు—త్రాడులు—త్రాడ్లు" అను రూపములె గ్రాంథికతావస్థ నందఁదగి యుండుటచేతను, "త్రాళ్లు" అను రూపమప్పటి కింకను గ్రాహ్యము కాకుండుటచేతను డకారమున కాతఁడు లకారాదేశమును విధించి యుండలేదు. త్రాళ్లు మున్నగు రూపము లాతని కాలమున వాడుకలో నున్నట్లు శాసన విమర్శకుల కెల్ల విదితమె గదా! పయి విషయమును నారచించిన చింతామణి వ్యాసములలో విపులముగ విమర్శించి యున్నాను. పయిసందర్భమును బట్టి, "షట్త్రింశదత్ర", "యరలవ షసహళంతు హాల్వర్గః", "దంత్యచజౌసురురలౌచ బిందుయుతౌ" అను పాఠములు పరస్పర సంబంధము గలిగి నన్నయాభిప్రేతములని విశ్వసింపఁదగియుండి ప్రామాణికము లగుచున్నవని స్పష్టపడు చున్నది గదా!

అప్పకవి పుస్తకము తప్పఁ జిక్కిన చింతామణి పుస్తకములందెల్ల "షట్త్రింశదత్ర", "యరలవసహళమ్" అను పాఠములె యగపడు చుండుటచేతను, నప్పకవి పుస్తక పాఠమును గూడ సాధువుగా నంగీకరించిన యహోబల పండితుఁడు సైతము షట్త్రింశ దిత్యాది పాఠమునే మూలముగా గ్రహించుటచేతను షట్త్రింశ దిత్యాది పాఠమె ప్రామాణికమనుట యుక్తముగా నుండును గదా! మఱియు నిర్వ్యాజముగ నగపడుచున్న సప్తత్రింశ దిత్యాది పాఠము నుపేక్షించి శకారమునకు

ద్వైవిధ్యమును గల్పించినం గాని కుదురుపడకున్నట్టి షట్త్రింశదిత్యాది పాఠము నెవ్వారును గల్పించి యుండ రనుటకు సందేహ ముండదు గదా! శకార ద్వైవిధ్య కల్పనా రూపమును జానశ్శకత యుండుటచేతనే యట్టి ద్వైవిధ్యమును గల్పించుకొనననూహ స్థూలదృష్టిని బొడ మని కారణముననెగాని యీ షట్త్రింశదిత్యాది పాఠ ము నపేక్షించి యప్పకవిగాని యంతకుఁ బూర్వు లె వ్వరైనంగాని నిర్వ్యాధముగ నగపడెడి "సప్తత్రింశ" దిత్యాది పాఠమును గల్పించి యుండవచ్చు ననుట యెం తయు సంభావ్యమై యున్నది గదా!

ఈరీతిని శకార ద్వైవిధ్యమును, షట్త్రింశ దిత్యాదిపాఠముచేత నన్నయాభిప్రేతముగా నూహిం చుటయే కాక యీతఁడు చింతామణిలోఁ జెప్పిన యాంధ్రశబ్దధారక కారికలలోని "వంత్యసజాగుకర శౌచ బిందుయుతౌ" అనుదానిచేత నట్టి యూహను సిద్ధాంతము చేయుటయు మిక్కిలి యుక్తమైయున్నది. ర ల ల లఘ్వలఘూచ్చారణభేదము దత్కాలమున స్పష్ట ముగ వాడుకలో నుండుటచేఁ జేసి యట్టి భేదమును లిపితో సూచింపఁ గోరి లఘు ర ల ల పై నొకబొట్టుపెట్టి వానిని నలఘు ర ల లకు భిన్నముగ నెన్నవలెనని పై కారికకర్థ మును గ్రహింపనగును. కాఁగా నట్టిగురు ర ల లను లఘు ర ల ల భేదములనుగా నేకరీతి నంగీకరించి "యరల వసహాశంకు హల్వర్గః" అని ప్రత్యేకముగ నొక్క శకారమును మాత్రము వర్ణసమామ్నాయమున మరల రేఫసామ్యమునకు విలక్షణముగాఁ జేర్చుటచేత నన్నయభట్టారకుఁ డలఘులకారముకన్న వర్ణసమామ్నా యగత శకారమును విభిన్నముగ నంగీకరించెనని నిర్ణ యించుటకు సందేహ ముండదు గదా!

వర్ణసమామ్నాయ గత శకారమునకును, నలఘు లకారమునకును నుచ్చారణమునందంతగా భేద మగపడ కున్నను వాని చరిత్రములు విభిన్నములగుటచేత వర్ణసమా మ్నాయమున శకారము వేఱుగఁ బరిగణింపఁబడెననియు నాకారణముచేతనే యట్టిభేదము పాటింపఁబడక యలఘు లకారముగూడ శకార లిపితోనే వ్రాయఁబడువాడుక తటస్థించెననియు గ్రహింపవలసియున్నది. సూక్ష్మ దృష్టితోఁ బరిశీలించునపుడు మాత్రము తత్త్వజ్ఞులయుచ్చా రణమునందు వర్ణసమామ్నాయ గత శకారాపేక్షచే నలఘులకారముయొక్క యుచ్చారణమునం దించుక లేశిక భాసిల్లకపోదని విమర్శకు లెన్నుదురుగాక. పైరీతిని యలఘురేఫమునుగూడ లఘురేఫము తలపై బొట్టుంచెడి గుఱుతుతో వ్రాయక 'ఱ' అను ద్రావిడదేశ ప్రసిద్ధ వర్ణాం తరముతో వ్రాయుటమాత్రమె రూఢి యైయున్నది.

ఆంధ్రశబ్దధారక శ్లోకములు ప్రాచీన లిపి స్వరూపమును గ్రహింపఁజాలని లేఖకపాఠకాదు లుపే క్షించి వ్రాయక విడిచిన మాతృకలు బాలసరస్వతికి లభిం చుటచేతఁగాని బాలసరస్వతియే వాని నట్లు విడుచుట చేతఁగాని బాలసరస్వతీయ చింతామణిలో నగపడ కున్నను నప్పకవీయ చింతామణిలో నవి నిల్చియుండుట చేతను, ప్రాచీనలేఖనపద్ధతి కవి సరిపడియుండుటచేఁ బ్రాచీన లిపి స్వరూపము నెఱుంగని తరువాతి వారు ప్రక్షిప్తము చేసిరనుట యసంభావ్యమగుటచేతను, బాల సరస్వత్యప్పకవులకంటెఁ బ్రాచీనుఁడగు నథర్వణుఁ డట్టి చింతామణిలిపి ననువదించి తత్కాలమునకు సరిగా సవరించి యుండుటచేతను నవి ప్రక్షిప్తములేమోయని శంకించుట కవకాశము లేదు. ఈ విషయమును నా రచించిన చింతా మణి వ్యాసములలో విపులముగాఁ జర్చించియున్నాను.

యవల లఘ్వలఘుధ్వనులకుఁ బ్రత్యేకముగ వర్ణ సమామ్నాయమునఁ బరిగణనము లేనట్లే రలల లఘ్వ లఘుధ్వనులకును బ్రత్యేకపరిగణనము లేకుండుట సంస్కృ తవ్యాకరణ మార్గ సమ్మతమును యుక్తి సహమును నగు టం జేసియు, నట్లు లఘ్వలఘు యవల భేదమునకుఁ బ్రత్యేక పరిగణనము చేయనట్లే రలల లఘ్వలఘు ధ్వనుల కును నన్నయభట్టారకుఁడు ప్రత్యేక పరిగణనము చేయ లేదని చెప్పుటయే న్యాయ్య మగుటం జేసియు, రలల లఘ్వలఘుధ్వనులకుఁ బ్రత్యేక పరిగణనమును జేయని పక్షములో నిఁకను "షట్త్రింశదత్ర", "యరలవసహాశమ్" అను పాఠములే నన్నయభట్టారక ప్రోక్తములనియుఁ దద్విలక్షణములగు "సప్తత్రింశదిహ", "యరయుగలయుగ ..." అను పాఠములు నన్నయ ప్రోక్తములు కావనియు విమర్శకులగు విద్వాంసులు గ్రహింతురు గాక!

గడ్డిపరక

విమర్శకాగ్రేసర కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రిగారు

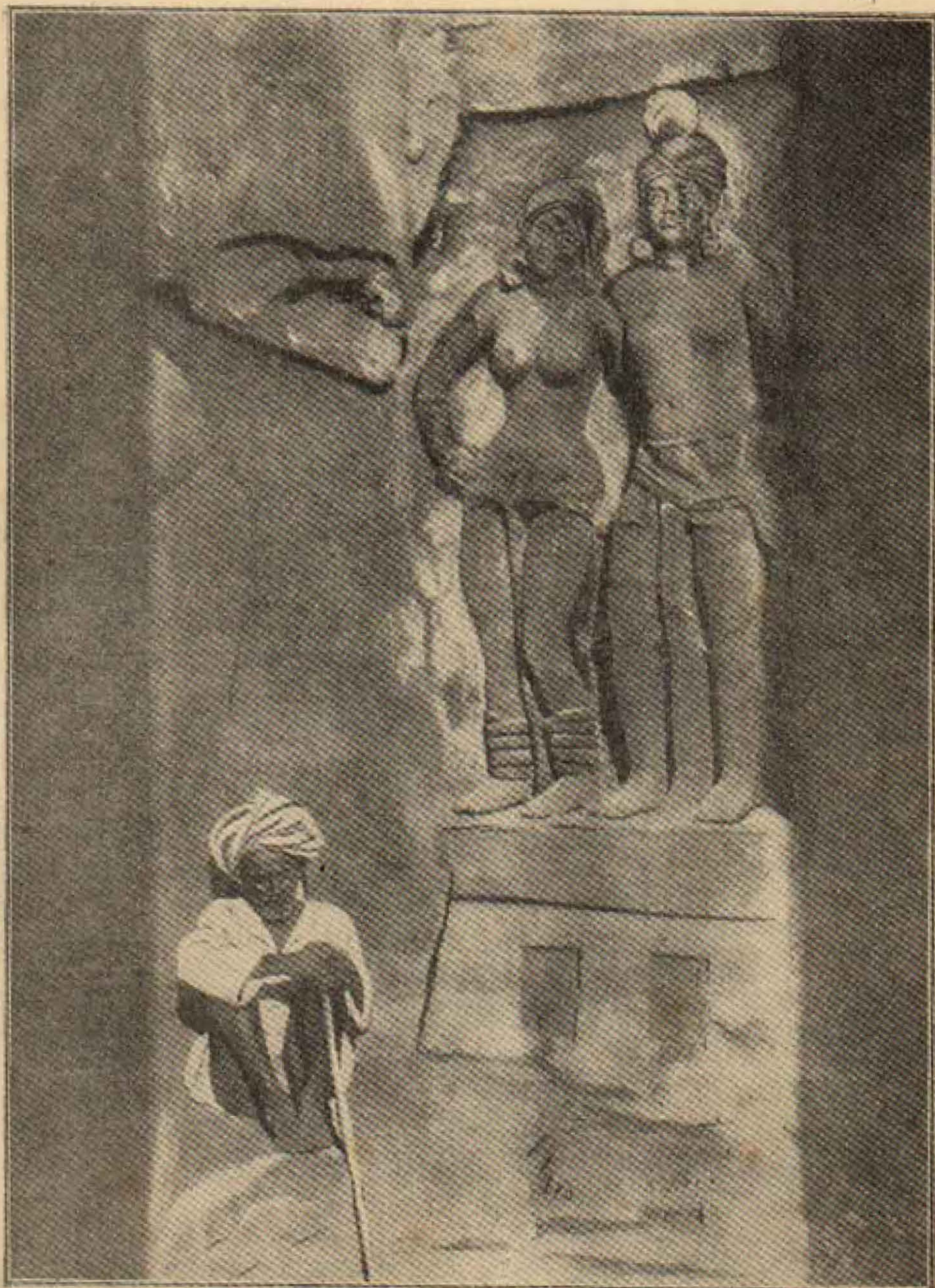
గడ్డిపరకరో! నీదైన ఘనత నెల్లఁ
దెలియఁజాలనియల్పజనులు నినుఁ గని
గడ్డిపరక యని లఘువుగను గణింత్రు
దేవమహిమంబు లెస్సగాఁ దెలుపలేవె
స్థిరకు సుకృతి హెచ్చుగాఁ జేయలేవె
నీదుబ్రదుకును నీయంత నీవు సరిగ
జరుపుకొనలేవె జగదీశుకరుణ మీఱ
క్షితికి ఘనతరంబగు నలంకృతివి గావె
ఎందు నున్నది నీలోప మెంచి చూడ
అర్కచంద్రాదు లెవ్వానిహస్తమహిమ
సింహశరభాదు లెవ్వానిచేతినేర్పు
నరవరేణ్యాదు లెవ్వానికరచతురత
జన్మ మెత్తిరో, యవ్వానిశయవిశేష
మునను నీవును జన్మంబుఁ బొందినావు.

పరమపురుషునిచ్ఛాశక్తివలనఁ గలుగు
జీవకళమహిమంబును జెప్పటందు
తృణమ! గజము నీ వొకరీతిఁ దెలుపుచుండ్రు
సృష్టికర్తసామర్థ్యంబు స్పష్టముగను
వ్యక్తపఱచెడునీశక్తి యల్పమగునె
ప్రజ తృణజలసమృద్ధి నేపట్ల నైన
వలయు నంచును గోరుటవలన నీదు
నమితమగు ప్రయోజనమెల్ల నరయవలయుఁ
బాల బాలవృద్ధులను గాపాడునట్టి
గోగణంబులు నీదైనకూర్మిఁ గాదె
ఈయఁగాఁజాలు నాపాలు వేయునేల
కనవ! తగ నీవు మొదవుల గ్రాస మైన
కారణంబునఁ గాదె యఖండముగను
పాఁడిమొదవులపొదుఁగులఁ బాలు పుట్టు
క్రతుపవిత్రితబర్హిస్సు గడ్డి కాదె
క్రమ మహాచాప లగునది గడ్డి కాదె
కప్పు పలుకొంపలందున గడ్డి కాదె.

జీవజాలంబునకు నీవు చేసెడునుప
కృతుల నన్నిటి మాకు వర్ణింపఁదరమె
దయను బ్రజలకు నిట్టు లాధారమౌదు
కోరకుండఁగఁ బ్రత్యుపకార మెపుడు
నీవు పెంతువు జీవాళి నెనరు మీఱ
నిన్నుఁ బెంచెడివార లీనేల లేరు
ఎవరు పెంచుట లేకున్న నేపు మీఱ
నల్లిబిల్లిగ నల్గడ లల్లుకొనుచు
నేలఁ గలనీరు నీయంత నీవె ద్రావి
మేదినిం గలసారంబు మెసవి నీవె
ఘాసమా! భాసురం బగు గ్రాస మౌదు
జగదవనపావనతరగోజాతులకును
తరమె నుతియింప నీదైనత్యాగమహిమ
పగుల యాచించి సాహాయ్యపరతఁ గనక
తగుస్వయంకృషిచేత నే తనువు నడపు
నీకు వరజీవయాత్ర వర్ణింపఁగలమె
కలిపి పేనినత్రాడయి కరిని కట్టి
కలిసియుండుట మేలని తెలుపు దీవు
జీవు లీఁక నిన్నుఁ దేలికచేయుటెల్ల
అల్పమైయుండు పాపకార్యంబు కాదె
ఈవె గన వృద్ధి మేటివం చెన్నఁబడవె
పట్టువలె నుండుమృదువైన పరక లంది
పచ్చలను దాపినట్టుగా బయళులందు
దట్టముగ వ్యాప్తినిం గాంచి తళతళ మను
తుహినబిందుసందోహ మర్ఘ మహితమైన

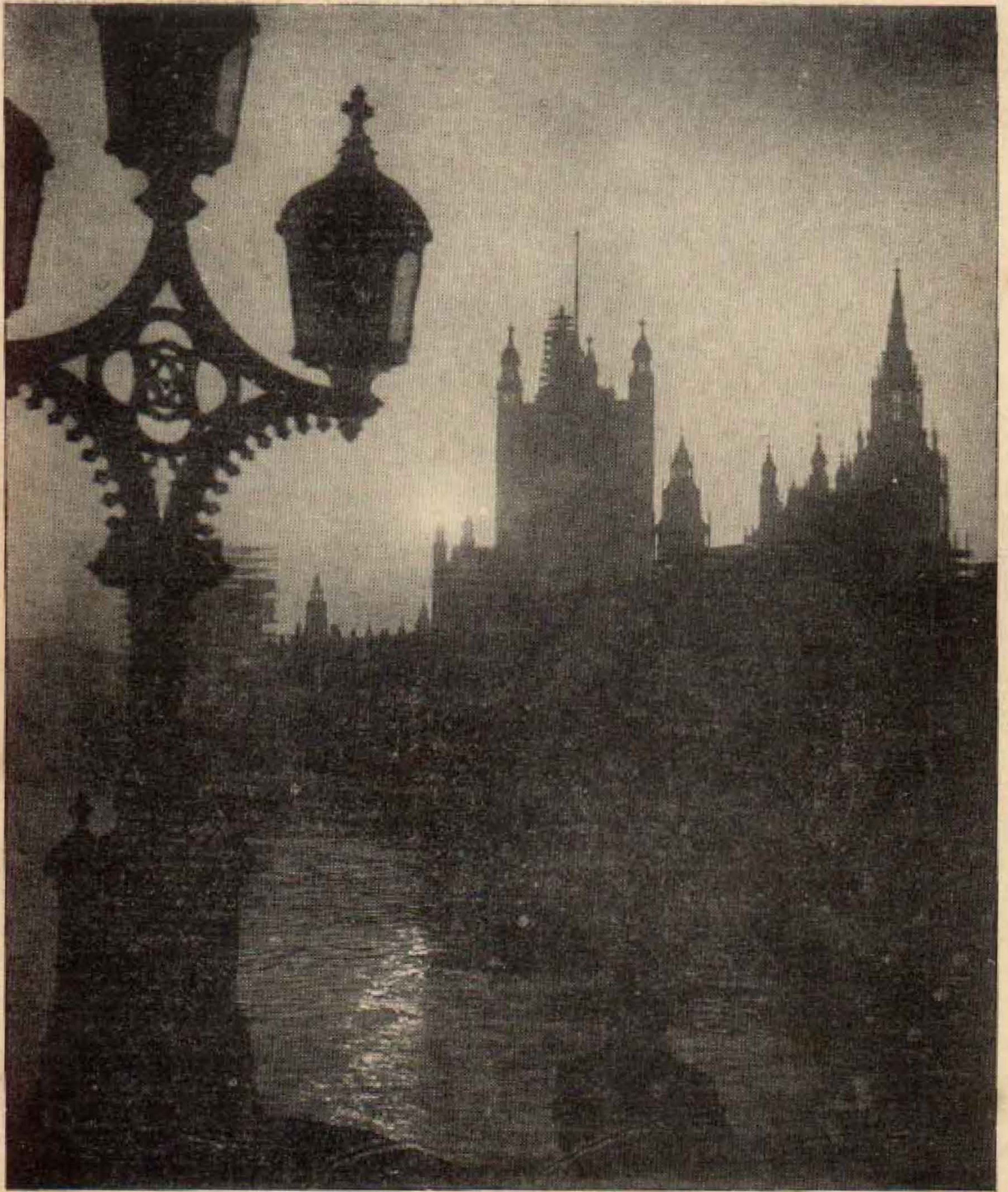
ముత్తియపుజాలునుం బొంది పొలుపు మీఱఁ
గనెడువారికి నెంతయో కనులపండు
వొనఁగి ధర కలంకారమై యొప్పు దీవు
సర్వనాథుండు బహిరంగసభను జేసి
రాజకార్యవిచారంబు రాణ సలుప
బయలఁ బఱచిన రత్నకంబళము లనఁగ
నీవు వ్యాపించియున్నట్టితావు లెల్ల
నొప్పి కవిశిఖామణులెల్ల రూహ లొలయ
నుతులఁ గావింపఁ దగి యుండు చతురగతులఁ
జిత్రకారుండు తలఁచుఁ బచ్చిక తనర్చు
పట్లఁ జిత్రించి తన నేర్పు వ్యక్తపఱుపఁ
గవులు చిత్రకారులు నిట్లు కాంక్షమీఱ
నిన్ను వర్ణింప నెంచుట నెన్నఁదగదె
రత్నములపరీక్షను నీకుఁ బ్రజ్ఞ కలదు
నిన్ను నాధారముగఁ గొని నీలములను
రత్నవణిజులు శోధింత్రు క్రమముగాను
ఇట్టినీచాతురిఁ బొగడ నెవరితరము
నీదుచరిత మద్భుతమును నిర్మలంబు
ముట్టఁ జాలిరె నిను వహ్నిముఖులఁ దొల్లి
హనుమ నినుఁ గదలింపఁజాలెనె యొకింత
ఇట్టినీశక్తి సామాన్య మెట్టు లౌను
కాకదనుజుని వెన్నంటి లోకసమితిఁ
దఱుమఁగాఁజాలియుంటివి తహతహఁ బడి
కేశవుం డైన రాముని కేలనుండి
బయలు దేరినమహిమంబువలనఁ గాదె
అనఘ ! హరికరస్పర్శనం బబ్బియుండఁ
దేలి కల్లాదవో నీవు తెలియరాదు
ఘనత నీలోన నెంతయో గాంచి గాదె
పూతసీతామహాదేవి పూర్వమందు
నిన్ను నునిచెను దనకును నీచుఁడైన
రావణునకును నడుమ స్వరక్షగాఁగ
అల్ప మేరీతి నౌదు నీ వరసిచూడ
జానకీరాము లీరీతిగాను నిన్ను
ఘనతపఱుపంగ నీకెట్లు కలుగుఁ గొఱత
పూరుషోత్తమముఖ్యులపూజ నందు
విఘ్నపతి కెంతొ నీమీఁద ప్రీతి కొలుచు
సిద్ధి చాలదె తెల్ప నీపెద్దతనము
మిడుత నినుఁజూచుకొని గాదె మిడిసిపడును
ఎన్నొ గుణమణిగణముల నెసఁగుచున్నఁ
బేరుపెంపులు నీ కింక వెలయలేదు
నిజము తృణ మని తేలిక నిన్నుఁ జేసి
పల్కుచుందురు ప్రజ ముగ్ధభాషణముల
ఇందు కొక్కటి హేతువం చెన్నఁదగును
నగ్గ లగువారికే సదా యశము వచ్చు
ననుచు నెన్నంగఁ దరమౌనె యరసిచూడ
స్థిరను "పుణ్యై ర్యశో లభ్యతే" యనియెడు
ప్రాజ్ఞవాక్యంబు లెపుడైన వ్యర్థమగునె
సర్వసులభంబు గాకుండుస్థలములందుఁ
బరులయుపచారములఁ జాలఁ బడసి పడసి
పైకి నెగఁ బ్రాఁకి మిన్నందుభంగిగాను
దంభవేషంబు లెన్నియో తాల్చి మిగుల
ఘనతరు లనుచుఁ బిలిపించుకొనెడుపట్ల
సత్యమైనను గాకున్న సాగుఁ గీర్తి
సర్వదశలందు నీవు సుసాధ్య మగుచు
దోహదంబుల నేని నందుటను గనక
యెల్లయెడలను నీయంత నీవె పెరిఁగి
బాలకాళికి నైనను బట్టువడుచు
పరులు గారాబమునఁ బెంచుసరణి గనక
నేలయందునఁ బ్రాఁకుచు నిచ్చ లుండఁ
దేలికగఁ జూడరే నిన్నుఁ దృణకణంబ !

క. దొడ్డతనం బెంతో కల్గ
 పడ్డకతన నీయెడలను బహుమతి నిడుదుర్
 గడ్డిపరక, నూటపదా
 ర్లడ్డక కొమ్మా సువర్ణహారపువరుసల్ !

పూనానగరముదగ్గరనున్న కార్లీగుహలలోని శిల్పచిత్రము

'టైమ్సు ఆఫ్ ఇండియా' వారపత్రిక.

లండనునగరమున వెస్టుమిన్స్టరువద్ద థేమ్సునదిపయి సూర్యాస్తమయము
21-12-1930 నాడు పగలు ఘం. 2-30 కు తీసిన ఛాయాచిత్రము. E. N. P.

విద్వాన్ జి. జె. సోమయాజిగారు, M. A., L.T

౨

కాళిదాసుఁడు రచియించిన గ్రంథములన్నిటిని బరీక్షించి యందలి విశేషముల నీక ముందు రాఁబోవు వ్యాసములలో వ్యక్తపఱుపవలయునని యూహించి వానిలో మొదటిదగు ఋతుసంహారమును గుఱించి వ్రాయఁబూనియున్నాము. ఒకకవి రచియించిన గ్రంథములను బరీక్షించునప్పు డా గ్రంథముల నొకవరుసగా గ్రహియించి విమర్శనమునకు దొరఁకొనవలయును. విమర్శనీయములగు గ్రంథములలో నేది ప్రాచీనమో యేది యర్వాచీనమో కనుఁగొని యావరుసనే మన మవలంబించిన యెడల యుక్తముగానుండును. ఇట్టి వరుసను మన మనుసరించిన యెడల నాకవియొక్క కవితాశిల్పమునందుఁ గాలక్రమమునఁ గలిగిన పరిణామమును, నాయన భాషాజ్ఞానమునందుఁ గాలగతిని గలిగిన వైశాల్యమును, బూర్వకావ్యములలోని భావములెట్లుత్తర కావ్యములలోఁ బెంపొందింపఁబడి వన్నెపెట్టఁబడినవియును జక్కఁగా గుర్తెఱుఁగుట కవకాశములుండును. షేక్స్పియరు మొదలగు పాశ్చాత్యమహాకవుల కృతులను బరీక్షించునపు డిట్టి క్రమముచే విమర్శకులు పాటించియుండిరి. ఇకఁ గాళిదాసుని విషయమున నట్టిక్రమమును బాటించుట కొంచెము కష్టమయినది. కాళిదాసుఁ డేకాలమున జీవించియుండెనో నిశ్చయించుటకు వీలులేని నువ శాతని గ్రంథముల పౌర్వాపర్యముల నిర్ణయించుటకు సామగ్రి వలసినంత లేదని వేఱుగాఁ జెప్పనక్కఱ లేదు. అయినను విమర్శకులు కాళిదాసగ్రంథములఁ బరీక్షించి, యందలి భావను, కథాసంవిధానమును, శాస్త్రపోషణమును, విమర్శించి యందేది తొలుత రచియింపఁబడెనో యేది తరువాత వ్రాయఁబడినదో నిర్ణయించుటకుఁ బ్రయత్నించిరి. అట్టి విమర్శనమునందు ఋతుసంహారము కాళిదాసుని బాల్యావస్థలో వ్రాయఁబడిన గ్రంథముకావచ్చునని యూహింపఁబడినది. కావునఁ బ్రథమమున నద్దానినే పరీక్షించెదను.

ఋతుసంహార మనఁగా ఋతువులకూడిక యని యర్థము. ఇట్టికూడిక నుద్దేశించి వ్రాయఁబడుటచే నభేదోపచారముచేఁ గావ్యమునకును నాపేరు వచ్చినది. సంహారః—Grouping together (Apte); సంక్షేపః. (శబ్దకల్పద్రుమం)

ఇందు షడృతువులును మనోహరముగా నాఱు సర్గములలో వర్ణింపఁబడినవి. వానిలో మొదటిదానియం దిరువదియెనిమిది శ్లోకములలో గ్రీష్మకాలము వర్ణింపఁబడినది. అందు మొదటి పది లేక పండ్రెండు శ్లోకముల యందును నీనిదాఘకాలమునఁ గామిజనులెట్లు జీవితమును జెల్లఁబుత్తురో, యేయేపదార్థములు వారికిఁ బ్రీతిదాయకములో తెలుపఁబడినవి. ఈగ్రీష్మకాలమునందలి యరణ్యములలోని దావాగ్నులును, గాననములందలి సత్త్వములు తృషాకులములై జాతివైరములనుగూడ మఱచి చేయుచుండు చర్యలును, సుడిగాలిచే భూమిపయినుండి పయికి లేచు ధూళీచక్రములును వర్ణింపఁబడినవి.

వర్షకాలమనెడు నృపుండు, అంభోధరమత్తకుంజరుండును, దటిత్పతాకుండును, నశనిశబ్దమర్దళుండును నయి వచ్చినట్లు రెండవ సర్గమునందు వర్ణింపఁబడినది. ఇందు మేఘమండలావృతంబగు నాకాశమును, దటిదింద్రచాపాదుల దర్శనంబును, వినూత్నకందళులును, ప్రవృద్ధజలవేగవిరాజమానంబులగు నదులును బర్హిసంఘముల నృత్యములును, స్త్రీలు ధరించు పుష్పాలంకారములును, విరహిజనుల యవస్థలును జక్కఁగా వర్ణింపఁబడినవి. ఇందున్న శ్లోకము లిరువదియెనిమిది.

కాశాంశుకయు, వికచపద్మమనోజ్ఞవక్త్రయు, సున్మాదహంసరవనూపురనాదరమ్యయుఁ, బక్వశాలిలలితానతగాత్రయష్టియునగు శరత్కాలమనెడి వధువు రూపరమ్యయయి వచ్చుచున్నదని మూఁడవసర్గమునందు

వర్ణింపఁబడినది. శరత్కాలపుటాకాశము, మేఘములు, తత్కాలమునందలి పుష్పములు, కాదంబకారండవాది పక్షిసమూహములంబులయిన నదులు, తత్కాలవాయువులు, స్త్రీలయొక్క పుష్పాలంకారములు, మొదలగునవి యన్నియును జక్కఁగా నిరువదియారు శ్లోకములలో నిందు వర్ణింపఁబడినవి.

నాల్గవసర్గమునందుఁ గ్రమప్రాప్తమగు హేమంత ఋతువు పదునెన్మిది శ్లోకములలో మనోహరముగాఁ జిత్రింపఁబడినది. నవప్రవాళములు, పడుచుండెడు మంచు, స్త్రీలాకాలమునందు ధరించుచుండెడు స్వచ్ఛహారములు, స్వర్ణ భూషణములను ధరియింపకుండుట, రాత్రి సంభోగచిహ్నయుక్తములగు నంగములతోఁ గూడిన స్త్రీలు, మొదలగునవి యీసర్గమునందు వర్ణితములు.

శిశిరకాలమునందలి కాల్యాంశుకములను, తాంబూలవిలేపనస్రజములను గ్రహించి వాసగృహంబులఁ బ్రవేశించెడు స్త్రీలు, కామిజనులు ప్రియాయుక్తులయి కామరతి ప్రబోధకంబగు మద్యమును పానముచేయుట మొదలగునవి యన్నియును బదునాఱు శ్లోకములలో నైదవసర్గమునరసపుష్టి కలుగునట్లు వర్ణింపఁబడినవి.

ఆఱవసర్గమునందు, ఫుల్లచూతాంకుర తీక్ష్ణసాయకుండును, ద్విరేఫమాలావిలసద్ధనుర్గుణుండును నగు వసంతయోద్ధ విరహిజనుల మానసములను భేదించుటకు నరుగుదెంచుకాల మిరువదియెన్మిది శ్లోకములలో శ్రోత్రపేయముగా వర్ణింపఁబడినది. వసంతకాలమునందలి ప్రకృతిరామణీయకమంతయు నీసర్గమునందు మూర్తీభవించినట్లు చిత్రింపఁబడినది.

సహృదయహృదయాహ్లాదకారి యగు నీకావ్యమును రచియించిన యాతఁడు మేఘసందేశాది కావ్యములను రచియించిన కాళిదాసుఁడు గాఁడనియు వేఱొక్కఁడనియు నాతని పేరుకూడఁ గాళిదాసుఁడయి యుండిన నుండియుండవచ్చుననియును డాక్టరు నోబెలు మొదలగు విమర్శకు లభిప్రాయపడుచున్నారు. మఱి కొందఱు పండితులు, డాక్టరు కీతు, మేక్డొనలు దొరగార్లును నా కాళిదాసునిచేతనే యీకావ్యమును రచియింపఁబడినదనియును నాతని ప్రథమగ్రంథ మిదియై యుండవచ్చుననియును నూహించుచున్నారు. ఈ రెండు పక్షములవారికిని ఋతుసంహారమునందలి భావ,శైలి మొదలగునవియే ముఖ్యాధారములుగాని బహిర్గతములగు నుదాహరణము లేవియును చెప్పుకొనఁదగినవిగా నున్నట్లు లేదు. ఇఁక నీ రెండు పక్షములవారి వాదములను ననువదించి యీపయిని గ్రంథ కర్తృత్వమును నిర్ణయించుటకుఁ బ్రయత్నించుచున్నాను.

ఋతుసంహారకావ్యమును గాళిదాసుఁడు రచియింపలేదని చెప్పువారి వాదము:

౧. నేపాళదేశము నుండి చీనాదేశమునకుఁ దీసికొనిపోఁబడిన యొకానొక వ్రాఁతపుస్తకమునందు, 'కుమారసంభవము, మేఘసందేశము, రఘువంశము' అను మూఁడు కావ్యములయొక్క మొదటి శ్లోకములను మాత్రము వ్రాసి తుదిని "త్రయకావ్యః, విశేషత్రయకావ్యమ్" అని కష్టముతో ననిశ్చితముగా గుర్తింపఁబడిన వాక్యముఁగూడ వ్రాసియున్నారు. పయి వ్రాఁతప్రతియొక్క కాలము (క్రీ. శ.) 1200సం. అని డాక్టరు నోబెలుగారభిప్రాయపడుచున్నారు గాని మఱి కొందఱాయభిప్రాయము నామోదింపలేదు. మొత్తము మీఁద నా వ్రాఁతప్రతి పదునాఱవశతాబ్దమునకుఁ జేరినదేమో యని బలమైన సంశయము కలుగుచున్నది. కావున నా కాలమునఁ గాళిదాసుని ఋతుసంహారముఁగూడ నుండిన యెడల నందు దాని నుదాహరించి యుండవలయును. కావున నాకాలమునందు ఋతుసంహారము గ్రంథరూపముగాఁ గాళిదాసకృతమను పేరితో వ్యవహరింపఁబడుచుండనట్లూహించుటకు బలమగు నవకాశము లభియించుచున్నది.

౨. మల్లినాథుఁడు మాఘకృతమగు శిశుపాలవధమనంబడెడు మహాకావ్యములోని ౧౩ వ సర్గమందలి యిరువదినాల్గవ శ్లోకములోనున్న "అవినీయసంభ్రమవికాసితభక్తిభిః" యను సమాసము నర్థమును వివరించుటలో 'వికాసితభక్తిభిః' యను దానిలోనున్న వికాసితశబ్దమునకు పుంవద్భావము "స్త్రియాః పుంవద్భాషితపుంస్కాదనూఙ్ సమానాధికరణే స్త్రియామపూరణీప్రియాదిషు" అను సూత్రములోని ప్రియాదిగణగతమగు భక్తిశబ్దము పర

మందుండునప్పటికి రాదుగదాయని పూర్వపక్షము చేసికొని దానినిఁ బ్రత్యాఖ్యానముఁ జేయునప్పుడు, రఘువంశము లోని ౧౩ వ సర్గమునందలి ౧౯ వ శ్లోకములో నున్న దృఢభక్తిః అనురూపమును సాధించునప్పుడును, మేఘ సందేశమునందు ౧ వ సర్గము ౩౬ వ శ్లోకములో నున్న 'దృష్టభక్తిః' యనురూపము నివ్వత్తిని వివరించునప్పుడును నీవిషయము మాచేతఁ జక్కఁగాఁ జర్చింపఁబడినదనియును జెప్పు నభిప్రాయముతో నీ క్రింది విధమునఁ జెప్పి యున్నాఁడు:—

"తదేతత్సర్వ మస్మాభిః కాళిదాస త్రయసంజీవిన్యాం 'దృఢభక్తిరితి జ్యేష్ఠ' ఇత్యాదిషు వివేచితమ్"

ఇంతియగాక రఘువంశవ్యాఖ్యానమునందు,

"మల్లినాథకవి స్సోయం మందాత్మానుజిఘృక్షయా,
వ్యాచష్టే కాళిదాసీయం కావ్యత్రయ మనాకులమ్."

అని వ్రాయఁబడిన శ్లోకమునందును గాళిదాసత్రయమను పదము నుపయోగించియున్నాఁడు గావునను, నాతఁడు మూఁడుకావ్యములకే (కాళిదాసునివి) వ్యాఖ్యానమును వ్రాసియున్నాఁడు గావునను నాతని కాలమునకు పదు నాల్గవ శతాబ్దమున ఋతుసంహారము కాళిదాసుని గ్రంథముగాఁ బ్రచారములో నున్నట్లు లేదు. ఇక్కడి 'కాళిదాసత్రయమ్' అను శబ్దమునకు 'లోకత్రయమ్', 'వేదత్రయమ్' అను వానివలెనే మూఁడు మాత్రమే యని యర్థముఁ జెప్పవలయునని డాక్టరు నోబెలుగారు విర చించియున్నారు.

౩. ఋతుసంహారము రసవంతములయి ప్రౌఢము లగు కాళిదాసుని యితరకావ్యములతో సరిపోల్పఁదగినది కాదు గావునను, నందలి కవిత్వపద్ధతులకును దక్కిన కాళి దాస కావ్యములలోని కవిత్వపుఁ బద్ధతులకును జాలభేద ముగలదు గావునను నిది యాతనచే రచియింపఁబడినది కాఁ జాలదనియు మఱికొంద ఱూహించుచున్నారు.

౪. ఈ గ్రంథమునం దొక్క శబ్దమే తిరిగి తిరిగి యుపయోగింపఁబడుటయుఁ దక్కురయొక్క శబ్దదారిద్ర్య మును సూచించుచున్నది గావున నియ్యది కాళిదాస కృతము గాదని చెప్పవలెనని కొందఱనుచున్నారు.

౫. కావ్యమునకు శోభాకరములగు నలంకారము లను గాళిదాసుఁడు మేఘసందేశాది కావ్యములలో ననేకములుగా నుపయోగించుటచేతను, దత్పద్ధతి ఋతు సంహారమునకు దూరమగుటచేతను నీకావ్యము కాళిదాసు నిది కాఁజాలదని యింకఁగొంద ఱూహించుచున్నారు.

౬. మేఘసందేశాదికావ్యములఁ బట్టి చూడఁగాఁ గాళిదాసునకు నర్థాంతరన్యాసము నుపయోగించుట మిక్కిలి ప్రీతిహేతువని తెలియవచ్చుచుండఁగా నట్టి యభిరుచియేమియును నీకావ్యమునందుఁ గన్పడుట లేదు గావునను నియ్యది కాళిదాసుని కావ్యము గాదనుట యుక్త ముగానున్నట్లు తోఁచుచున్నది.

౭. లక్షణ గ్రంథములలోఁ గాళిదాసుని మూఁడు గ్రంథములనుండియే శ్లోకము లుదాహరింపఁబడినవి గాని ఋతుసంహారమునుండి యొక్క శ్లోకమయిన నుదాహ రింపఁబడకుండుట గూడఁ బయి యభిప్రాయమునే స్థిర పఱచుచున్నది.

౮. కాళిదాసుని గ్రంథములకు వ్యాఖ్యానములు వ్రాసినవారిలో నెల్లఁ బ్రాచీనుఁడును, బదియవ శతాబ్ద ములో నుండినట్లూహింపఁ బడినవాఁడును నగు వల్లభ దేవుఁడును మూఁడు కావ్యములకే వ్యాఖ్యానములు వ్రాసి యున్నాఁడుగాని యీ కావ్యమునకు వ్యాఖ్యానమును వ్రాయుటగాని దానిని దన వ్యాఖ్యానములో నుదాహ రించుటగాని, యొనరించి యుండలేదు గావునఁ బయి యభిప్రాయమే సరియైనది వచ్చును.

౯. ఇఁక సుభాషితములను గ్రంథములనుండి సేక రించి పుస్తకములుగాఁ గూరిచియున్న వారుగూడఁ గాళిదాసుని ఋతుసంహారమునుండి శ్లోకములను గ్రహి యించినట్లు లేదు. వల్లభదేవుఁడు కూర్చిన 'సుభాషి తావళి' యను పద్యరాశియందుమాత్రము, ౧౬౮౪, ౧౬౮౫ సంఖ్యలు గల పద్యములుగా ఋతుసంహారము నందలి యాఱవ సర్గములోని ౧౬, ౧౯ సంఖ్యలుగల శ్లోకములను వసంతఋతువర్ణనమను శీర్షిక క్రింద నుదాహ రించియున్నాఁడు. ఈ వల్లభదేవుఁడును గాళిదాస గ్రంథ వ్యాఖ్యాతయగు వల్లభదేవుఁడును వేఱువేఱు మను

ష్యలనియు, వారు ౧౫-వ, శతాబ్దమునందును, ౧౦-వ శతాబ్దమునందును నివసించి యున్న ట్లూహింపనగునని యును 'పీటరు పన్' గారు వ్రాయుచున్నారు.

౧౦. ఈ కావ్యమునందు హృదయంగమములైన ప్రకృతి వర్ణనము లున్నవనియు, నిట్టి వర్ణనమును గాళిదాసుఁడే చేసియున్న ట్లూహింపవలె ననియు నభిప్రాయపడు పండితుల వాక్యముల బ్రత్యాఖ్యానము చేయునప్పుడు డాక్టరు నోబెలు గారిట్లు చెప్పుచున్నారు:

"The greater half of that Kavya is stuffed with erotic verses of the cheapest type. And on the other hand any one who knows Kalidasa's genuine works will concede that there are really fine pictures of landscape not in the Ritusamhara but rather in the Meghasandesa in the verses in which the poet describes the way the cloud is to travel, or in the first sarga of Kumarasambhava, the greater part of which is devoted to the description of the Himalaya Mountains."

పయిని దెలుపఁబడిన యుక్తులెంత మట్టుకు సత్యములో మన మిప్పుడు పరీక్షించి రెండవ వాదము వారు తెలుపు యుక్తులను వివరింపవలసి యున్నది.

౧. మొదటియుక్తియందుఁ జెప్పఁబడిన టీకాదేశమునకుఁ గొనిపోఁబడిన వ్రాఁతప్రతియందలి వాక్యమును బట్టి మన మేమియును నిర్ణయించుటకు వీలు లేదు. ఆపంక్తియొక్క యర్థమును సరిగా నిర్ణయింప నవకాశము లేదు. ఆకాలమునందున్న కాళిదాస కావ్యములన్నిటిని గూడ నుదాహరింపవలయు ననునియమ మాపుస్తకమును వ్రాసిన వానికుండెనో లేదో నిర్ణయించుటకు మనకే యవకాశమును లేదు. ఒకప్పు డాపుస్తకమును వ్రాసిన యాతనికిఁ గాళిదాసుని గ్రంథములన్నిటి నుదాహరింపవలయు ననూహ యుండి యుండినను నాతఁడు తిరిగిన హిందూదేశభాగములో నీఋతుసంహారకావ్యమునకుఁ బ్రచార ముండి యుండక పోవుటచే నాతఁడు దాని నుదాహరింపక మానియుండ వచ్చును. కాబట్టి యొక్క వ్రాఁతప్రతియందు ఋతుసంహారమును దెలుపకపోయినంతమాత్రమునఁ గాళిదాస కృతమగు ఋతుసంహారమను గ్రంథ మాకాలమునందుండి యుండ లేదనుట కేమియు నవకాశము లేదు.

౨. త్రయశబ్దమునకుఁ గాళిదాస కావ్యములు మూఁడే యని యర్థముఁ జెప్పుట మల్లినాథుని యభిప్రాయమనుటకూడఁ బరిహాసాస్పదము గాకేరదు. 'లోకత్రయమ్' అను శబ్దమునందు మూఁడులోకములు చెప్పఁబడియుండుటచే నితరలోకములు లేవనిగాని, వేదత్రయ మని చెప్పఁబడుటచే నితరవేదములు లేవనిగాని యూహించుట కేవలమయుక్తికము. 'బ్రాహ్మణత్రయమ్' అని చెప్పిన యెడల లోకములో ముగ్గురు బ్రాహ్మణులే యున్నారని యూహించుట యెంతయుక్తమో పయివాదమును నంతయుక్తమనియే తెలుపవలెను. త్రయమ్ అను పదము వాడుటచేతనే యితరకావ్యమునుండిన ట్లూహింపఁదగు ననియును బ్రతిపక్షులు తెలుపుచున్నారు. ఇది యటుండఁగాఁ గాళిదాసుఁడు వ్రాసెనని యెల్లరును నొప్పుకొనిన యితరములగు రూపకములుగూడ నుండఁగా మల్లినాథుఁడు మూఁడేయని యెంచి త్రయశబ్దమును వాడెననుట బాగు లేదు. ఒకప్పుడు మిగిలిన గ్రంథములు రూపకములగుటచే నుపేక్షింపఁబడినవని సమాధానము చెప్ప వచ్చినను బయిగ్రంథములయందు నియతముగా స్ఫురించు ధర్మములగు కాళిదాసకర్తృత్వమును, కావ్యత్వమును దృశ్యశ్రవ్యకావ్యసామాన్యము గావున నాసమాధాన మయుక్తికమనియే తేలుచున్నది. అయిన యెడల మల్లినాథుఁ డుపయోగించిన త్రయశబ్దమువలన దాను వ్యాఖ్యానము వ్రాసిన మూఁడు కావ్యములు మాత్రమనిగాని, లేక లోకములోఁ బ్రసిద్ధములుగా సంస్కృతభాషాభ్యాసకులచేఁ బఠింపఁబడుచున్న మూఁడు కావ్యములనిగాని, యాతఁ డుద్దేశించినట్లు నిర్ణయింపనగునుగాని వేఱుగాదు.

రఘువంశ వ్యాఖ్యానమునందలి శ్లోకములోనున్న 'మందాత్మనామనుజిఘృక్షయా' యనునది భాషాభ్యాసము చేయువారి నుద్దేశించి చెప్పఁబడినదే యనియే తోఁచుచున్నది. ఇంతియగాక "భారతీ కాళిదాసస్య కువ్యాఖ్యావిషమూర్ఛితా, ఏషా సంజీవినీ

టీకాం తాను దోల్లేఖినయిష్యతి.'' అను శ్లోకమును మీఁద నుదాహరింపఁబడిన శ్లోకములతోఁ గలిపి చదివి మల్లినాథుఁడు కువ్యాఖ్యా విషమూర్ఛితమైన కాళిదాస భారతికే వ్యాఖ్య వ్రాసి పునర్జీవము గలుగునట్లు చేసెను గాని యట్లుగాని కాళిదాస కావ్యము లన్నిటికిని వ్యాఖ్యానములు వ్రాయుటకుఁ బూనుకొన లేదనియును గొంద ఱూహించుచున్నారు కాఁబట్టి మల్లినాథుఁడు వ్యాఖ్యానము వ్రాయులేదు గావున నిదాని యాతని కాలమున నుండ లేదను యుక్తి పైదానిచేతనే పరాస్తమగుచున్నది. ఆకాలమునందుఁ బ్రసిద్ధికెక్కి బాలురలచేతఁ బఠింపఁబడుచుఁ గాళిదాసత్రయమను పేర వ్యవహరింపఁబడుచున్న కావ్యములకు మాత్రమే వ్యాఖ్యానముచేసి యప్రసిద్ధమగు ఋతుసంహారమును విడిచెనని చెప్పుటయే యుక్తమన వచ్చును.

ఋతుసంహారము కష్టమయిన కావ్యము గాదనియు, నందుఁ దన పాండిత్యమును బ్రకటించుటకు మల్లినాథున కవకాశము లభింపదు గావున దాని నాతఁడు విడిచియుండవచ్చుననియును జెప్పు డాక్టరు కీతుగారి యూహ సమంజసముగాఁ గనుపట్టుట లేదు. వ్యాఖ్యానములు వ్రాయుట పాఠకానుగ్రహార్థమనియు, స్వపాండిత్యప్రకర్షకొఱకుఁ గాదనియు మల్లినాథుని యవతారికా శ్లోకములచే నిశ్చయింపనగును.

“ఇహాన్వయముఖేనైవ సర్వం వ్యాఖ్యాయతే మయా, నామూలం లిఖ్యతే కించిన్నానపేక్షిత ముచ్యతే” యని చెప్పుటయు దానిని సాగించు కొనుటయుఁ దన పాండిత్యమును జూపించుటయే ముఖ్యోద్దేశముగాఁ గల వ్యాఖ్యాతకుఁ బొసఁగదు.

౩. ఋతుసంహారమునందలి కవిత్వమునకును గాళిదాసుని యితరకావ్యముల కవిత్వమునకును భేదమున్నదని చెప్పుటచే నాతని కర్తృత్వము నిషిద్ధము కాఁజాలదు. ఈ రెండు కవిత్వములకును భేదమున్నను నా భేదము సంపూర్ణ వైలక్షణ్యమును భిన్నకర్తృత్వమును నిరూపించుటకుఁ దగినంతటిది గాదని పరీక్ష చేసినయెడల నిశ్చయము కాఁగలదు. ఇంతియగాక ప్రపంచమునందన్ని దేశములలోను నన్ని భాషలయందును గూడ లభియించు నేకకవి కర్తృక గ్రంథములను బరీక్షించునెడల నిట్టి భేదము కన్పించు ననుట నిర్వివాదము. షేక్స్పియరు పిన్నవయసులో వ్రాసిన నాటకములకును ప్రౌఢిమఁ దాల్చిన తరువాత వ్రాసిన నాటకములకును గవితయందు భేదము లేదనిగాని, యున్నంత మాత్రమున నవి యేకకవి కృతములు గావనిగాని యేవిమర్శకుఁడు చెప్పుటకు సాహసింపఁగలఁడు?

ఈ యభిప్రాయమునే డాక్టరు కీతుగారు క్రింది వాక్యములలో వెలిపుచ్చుచున్నారు:

"... That great many poets have shown marked changes of power and form in the course of their careers and that the gulf between their early and their late, their best and their worst work, is often infinitely greater than that between the Ritusamhara and the other three Kavyas ascribed to Kalidasa. The differences between Meghaduta and Ritusamhara are legitimately interesting as traces of poetic development, but they have no value as evidence for difference of authorship".

కాళిదాసుని కవితాశక్తి ఋతుసంహారము వ్రాయునప్పుడు బాల్యావస్థలో నున్నదనియు నంతకంత కది ప్రౌఢమయ్యెననియును ముమ్ముందు నిర్ణయింపఁ బడును.

౪. ఈ గ్రంథమునం దొకొక్క శబ్దము తిరిగి తిరిగి యుపయోగింపఁబడుచున్నది గావున నిది కాళిదాసునిది గాదను యుక్తియును సరి లేదు. ఉపయోగించిన శబ్దమునే తిరిగి కొన్ని స్థలములయందు రసస్ఫురణమునకో ప్రసాదగుణమునకో కవి యుపయోగింపవలసి యేయుండు నని సర్వకవిసామాన్యముగాఁ జెప్పక తప్పదు. ఇది యిట్లుండఁ గాళిదాసునకుఁ బయిపద్యములో నుపయోగించిన పదమునే తరువాతి పద్యమునందును నుపయోగించుట యభ్యాసమేమో యను సంశయము మేఘసందేశమునందున్న శ్లోకములను బరీక్షించినఁ దప్పక కలుగుచున్నది. మేఘసందేశము:—(శ్లోకసంఖ్య: వావిళ్లవారిప్రతి)

సర్గము	శ్లోకము	పదము
౨	౪౩	దృష్టిపాతమ్
,,	౪౪	దృష్టి రాలుప్యతే మే
,,	౪౩	ఉత్పశ్యామి
,,	౪౫	పశ్యంతీనామ్
,,	౩౬	స్తనితవిముఖః
,,	౩౮	స్తనితవచనైః
,,	౩౬	సహస్వ
,,	౪౪	సహతే
,,	౩౬	గాఢోపగూఢమ్
,,	౪౧	గాఢతప్తేవ
,,	౪౯	గాఢోష్మభిః
,,	౪౧	ప్రతను తనునా
,,	౪౩	ప్రతనుషు
,,	౩౧	విరహదివసే
,,	౩౩	ప్రథమవిరహే
,,	౪౧	ఉత్కంఠముత్కంఠితేన
,,	౪౨	ఉత్కంఠావిరచితపదమ్.

ఈపయి నుదాహరింపఁబడిన వానినిబట్టి యొకసారి యుపయోగింపఁబడిన పదము నింకొకసారివాడుట కాళిదాసుని కభిరుచియనియును వదితూ నా సందర్భముల యందుఁ బునరుక్తము గాక రసపోషకముగనే యున్నదనియును దేలుచున్నదిగదా!

ఉపయోగించిన పదమును, జెప్పిన భావమును దిరిగి ఋతుసంహారములో నెక్కడెక్కడనుపయోగింపఁబడినదియు, ముందు వివరింపఁ బడును. ఇట్టి వానిలోఁ గొన్ని తప్పక వాడి తీరవలసిన వనియును, గొన్ని యాలని కట్లు వాడుట యభిరుచిని గలిగించునది గావున వచ్చిన వనియును, మఱికొన్ని ఋతుసంహారము వ్రాయునప్పు డాతని కవిత బాల్యదశలో నుండుటచే వచ్చినవి యనియును నూహింప నగును.

౫. తక్కిన కావ్యములవలెఁ గాళిదాసుఁ డిందలంకారములను విశేషముగా వాడియుండ లేదనుట గూడ బలమయిన యుక్తి గాదు. అను ప్రాసము, యమకము, అను శబ్దాలంకారములు తక్కిన గ్రంథములలో నున్నట్లే ఋతుసంహారమునందును గాళిదాసునిచే వాడఁబడి యున్నవి. మేఘదూతమునందు దీపకాలంకారము వాడఁబడినట్లే లేదు. ఆయలంకారము రఘువంశ, కుమారసంభవములయందును ఋతుసంహారమునందును గూడ ననేకస్థలములయందు వాడఁబడినది. ఇట్టి వానికమబట్టి మేఘసందేశ కర్తృత్వమును శంకింప వీలగునా? అలంకారముల నుపయోగించుటలో భేదమున్న దనినంతమాత్రమున గ్రంథ కర్తృత్వమును వేఱొకరి కారోపించుట సరికాదు.

౬. కాళిదాసునకు నర్థాంతర న్యాసాలంకారము నుపయోగించుట ప్రీతిదాయకమనియే చెప్పవలనుగాని యా ప్రీతి తొలియవస్థలో నుండక యంతంతకుఁ జెరిఁగి కొన్ని కొన్ని కావ్యములయందు విశేషముగాఁ గనుపడుచున్నదేమో యనియు మన మూహించుట కవకాశము కన్పించు చున్నది.

అర్థాంతర న్యాసాలంకారము నుపయోగించుటను గుఱించి కీతుగారిట్లు వ్రాయుచున్నారు:

"The arthantharanyasa is a figure admirably adapted for the latter poem (Meghadutam) with its constant contrast between the lot of the Yaksha and his former happiness, and the misery of the Yaksha and the happy state of the cloud while it is far less appropriate in the Ritusamhara which lacks any such motive nor is there any ground for holding that if genuine the two Kavyas must be closely connected in time".

అర్థాంతర న్యాసము నుపయోగించుట కవకాశములు మేఘసందేశమునం దెక్కువ యనియును, ఋతుసంహారము నందంతగా లేదనియును జెప్పుపయి యూహ సరిగా నున్నట్లు తోఁపదు. మేఘసందేశమునందు వర్ణింపఁబడినట్టి విరహము వంటిదే ఋతుసంహారమునందును వర్ణింపఁబడినది. చూడుఁడు. ౧ వ సర్గము, శ్లో. ౧౦; ౨ వ సర్గము, శ్లో. ౧౨, ౧౯, ౨౨; ౩ వ సర్గము, శ్లో. ౯, ౧౫. ఋతువర్ణనము చేయుటలో శిశుపాల వధమం

దలి యాఱవ సర్గములోని ౪౩, ౪౫ శ్లోకములలో మాఘునిచే నర్థాంతరన్యాస ముపయోగింపఁ బడినది: "నమహతాం మహతాఃక్వనహారయః"; "పరిభవోఽరిభవో హి సుదుస్సహః". ఇంతియకాక జలక్రీడా వర్ణనమునందు, (కీతుగారు పైనిఁ జెప్పినట్టిది కాని స్థలమునందు) మాఘ కావ్యములో నెనిమిదవ సర్గమునందు, ౭, ౧౦, ౧౨, ౧౮, ౨౧, ౨౭, ౨౮, ౪౫, ౫౪, ౫౫, ౫౭, ౫౮, ౬౧, ౬౮, సంఖ్యలుగల శ్లోకములలోను నీయర్థాంతర న్యాసాలంకారము వాడఁబడి యున్నది. ఇంతియగాక శిశుపాల వధమునందే ౯వ సర్గమునందలి ప్రదోష వర్ణనములో ౫, ౬, ౧౨, ౧౬, ౨౩, ౨౮, ౩౩, ౪౩, ౫౭, ౬౮ సంఖ్యలుగల శ్లోకములలోను నర్థాంతర న్యాస ముపయోగింపఁబడినది. కావున నర్థాంతరన్యాస ముపయోగించుటకు మేఘసందేశమువంటి కథయే కావలయుననియమము లేదనియు, నయ్యది కవియొక్క ప్రతిభాదికముల తోడను, నిచ్ఛతోడను గూడినదిగాని యావశ్యము గాదనియుఁ దేలుచున్నది. ఈ యభిప్రాయమును బలపఱచుటకుఁ గావలసి నన్నియుదాహరణములు కిరాతార్జునీయము రఘువంశము కుమారసంభవము మొదలగు కావ్యములలోఁ గలవు.

౭. లక్షణ గ్రంథములలో నుదాహరింపఁ బడిన శ్లోకములయందు ఋతుసంహార శ్లోకములు లేకుండుట, ఋతుసంహారము విశేషము ప్రఖ్యాతమగు గ్రంథము గాక పోవుటచేత నయి యుండవచ్చును. ఇంతకును వల్లభదేవునిచే సుభాషితావళియందుఁ గాళిదాస కృతములని ఋతు సంహారము నందున్న శ్లోకములు రెం డుదాహరింపఁబడుటవలన నాగ్రంథము వల్లభదేవుని కాలమునాఁటికిఁ గాళిదాస కృతమని వాడుక ప్రబలముగా నుండెనని యొప్పుకొనక తప్పదు.

౮. వల్లభదేవుఁడు ఋతు సంహారమునకు వ్యాఖ్యానము వ్రాయలేదు గావున నయ్యది యాతనికాలమందుఁ గాళిదాసుని గ్రంథముగాఁ దెలియఁబడి యుండలేదనుటయు మల్లినాథ వ్యాఖ్యాన విషయకమగు యుక్తివంటిదే గావున దానికి సమాధానము వేఱ చెప్ప నక్కఱలేదు.

౯. పదవయుక్తియందు చెప్పఁబడినది కేవలమభిరుచిపయి నాధారపడియుండుటచేతను నయ్యది సహృదయైకవేద్యమే యగుటచేతను నద్దానిని సహృదయ హృదయ నిర్ణయమునకే విడిచిపెట్టెదను. నేను మాత్రము ఋతు సంహారము నందలి ప్రకృతివర్ణనము కాళిదాసునిచే వ్రాయఁబడిన దానివలెనే మనోహరముగా నున్నదను నభిప్రాయమును గలిగియున్నాను.

ఋతుసంహారము కాళిదాసకృతముకాదనువారిలో ముఖ్యులగు డాక్టరు కీతు మొదలగువారు తమవాదమును స్థాపించుకొనుట కింకొక యుక్తిని జెప్పుచున్నారు. మాలవశక సంవత్సరము ౫౨౯ కి సమమగు ౪౭౩-౪ A.D. సంవత్సరమునందు వత్సభట్టియను నాతనిచే వ్రాయఁబడి మందసరము (Mandasor) దగ్గఱనున్న సూర్యదేవాలయమునందు స్థాపింపఁబడిన పద్యాత్మకమగు శిలాశాసనములోని కొన్ని శ్లోకములు ఋతుసంహార శ్లోకములలోఁ గొన్నిటిఁబోలియున్నవి. కావున నీగ్రంథమాశాసనమునకు ముందు వ్రాయఁబడినదనియును గాళిదాసునిచేతనే రచియింపఁబడియుండవచ్చుననియు వారూహించుచున్నారు. ఈశాసనమునందు ౪౪ శ్లోకములున్నవి, ఇందుఁ గుమారగుప్త చక్రవర్తియొక్క ప్రశస్తియు నాతని సామంతులును దశపురనాథులును నగు విశ్వవర్మ బంధువర్మల పొగడ్తయు, దేవాలయమును బట్టుసాలీల పరిషత్తు కట్టించినవిషయమును, నాసంవత్సరమును, నప్పటిశీతకాలపు వర్ణనమును, దరువాత నాగుడిపడిపోఁగా దిరిగి బాగుచేయఁబడిన దినములును నప్పటి ఋతువర్ణనమును గన్పట్టుచున్నవి. శాసనములు వ్రాయువారు లాకాలమునఁ గావ్యములయందలి శైలి ననుకరించుచుండిరనియును నట్టి యనుకరణము నీశాసనమునందు మనము చూడవచ్చుననియును విమర్శకు లూహించుచున్నారు.

శాసనమునందలి ౩౧ వ శ్లోకము:

రామాసనాథరచనే దరభాస్కరాంశు వహ్ని
ప్రతాపసుభగే, జలలీనమీనే; చంద్రాంశు హర్మ్యతల
చందన తాళవృంత హారోపభోగ (?) రహితే హిమదగ్ధ
పద్మే.

౩౩ వ శ్లోకము:

స్మరవశగతరుణజన వల్లభాంగనా విపులకాంతిపీనోరు, స్తనజఘన ఘనాలింగన నిర్భర్త్సిత తుహిన హిమపాతే.

౩౪ వ శ్లోకమునందలి తుదిభాగము:

... .ఋతౌ సేవ్యఘనస్య సే.

ఈపయి రెండును ఋతుసంహారమునందలి యయిదవ సర్గములోని తొమ్మిదవ శ్లోకమును (శ్లో. పయోధరైః కుంకుమరాగపింజరైః......) బోలియున్నవని చెప్పఁబడినది.

ఈపయి శ్లోకములలో సాదృశ్యమున్నదా లేదా యనువిషయమును సహృదయులగు పాఠకులే నిర్ణయింతురు గాక. సాదృశ్యమున్నదని యొప్పుకొనిన తరువాతను కొన్ని ప్రశ్నలు బయలుదేరుచున్నవి. ఈ సాదృశ్యమాత్రమునుబట్టి వత్సభట్టి ఋతుసంహారమును జూచియే వ్రాసెనని సిద్ధాంతముచేయవలెనా? మఱి యే గ్రంథమునందును నిట్టివర్ణనములేదా? అట్టి యితర గ్రంథములను జూచి వత్సభట్టి యనుకరించెనని యేల చెప్పరాదు? ఇతరకావ్యానుకరణములు పయిశాసనమునందు లేవా? ఈ ప్రశ్నలకు సమాధానమేమనఁగా: వత్సభట్టి తనశాసనమునందుఁ గాళిదాసుని కావ్యముల నన్నిటిని ననుకరించెనని యాయా గ్రంథములనుండి శ్లోకముల నెత్తి చూపవచ్చును. ఇట్లువత్సభట్టి కాళిదాసుని రచనాపద్ధతిని, నభిప్రాయములను విపులముగా ననుకరించెనని పండితులయభిప్రాయము గావున, ఋతుసంహారమును బోలిన రచన లింకఁ గన్పట్టుచుండుటచే నీయనుకరణము కూడఁ గాళిదాసగ్రంథములనుండియే యగునని యూహించుట కెక్కువ యవకాశము గలుగుచున్నది. ఈ శాసనమునందలి తక్కిన యనుకరణములు రఘువంశాదికావ్యముల సందర్భములలో వ్రాయఁబడును.

ఋతుసంహారమునందు వర్ణనారంభము ఋతురాజమును నగు వసంతర్తువుతో వర్ణనమారంభింపఁబడక గ్రీష్మర్తువుతో నారంభింపఁబడినది. ఇట్టి యసందర్భపు మార్పును గాళిదాసుఁడు చేసియుండఁడని మరికొందఱూహించుచున్నారు. కాని కాళిదాసుఁడు పంచాంగమునందు వ్రాయునట్లే వసంతర్తువుతో నారంభించి వ్రాసెదనని శపథముచేసి యుండలేదు. కావున నిది దోషమనియు నిట్టి రచన కాళిదాసునిచేఁ జేయఁబడి యుండదనియు నూహించుట కవకాశము కనుపట్టదు. సర్వజనహృదయానందకరమగు వసంతర్తువును వర్ణించుచుఁ గావ్యమునంతె ముగించిన యెడల యుక్తమని యూహించి కాళిదాసుఁడు గ్రీష్మముతో నారంభించి వసంతర్తువుతో ముగించెనని నాకుఁ దోఁచుచున్నది. గ్రీష్మకాలమునందలి యుష్ణముచే నెండిపోయిన వృక్షములను, దపించుచున్న మృగసంతతులను, నారంభమునందు వర్ణింపఁబడి తుది నాహ్లాదకరమగు మావిచిగురు, కోయిల మొదలగునవి వర్ణింపఁబడుటచే మొదటఁ గొంచెము భయజనకములగు విషయములను జదివి తుది నానంద జనకములగు విషయములను జదువుటవలనఁ బాఠకునకు నొక విధమగు తృప్తియు నానందమును గలుగుట కవకాశముగలదు. ఈ పయి యభిప్రాయముతోడనే కాళిదాసుఁ డిట్లు వ్రాసియుండ వచ్చును.

ఋతుసంహార కర్తృత్వమును గుఱించి యింతకు ముందనేకములగు యుక్తులను విమర్శించితిమి. ఇన్ని యుక్తులును ప్రతియుక్తులతోఁగూడియున్నవేగాని నిర్బాధకములయినవి గావు. ఇఁక నాయభిప్రాయ మేమనఁగాఁ గాళిదాసుఁడే ఋతుసంహార కర్తయయి యుండుననియును నాగ్రంథ మాతని బాల్యదశలోనే వ్రాయఁబడి యుండ వచ్చుననియును జెప్పుచున్నాను. ఈ రెంటికిని నాకుఁదోఁచిన యుక్తులను గ్రింద నిచ్చుచున్నాను. సాధారణముగా నొకకవి తొలుత వ్రాసినగ్రంథములయందలి యభిప్రాయములును శైలియును దరువాత నాతఁడు రచియించిన కావ్యములయందుఁ గన్పట్టుచునే యుండును. మొదటి కావ్యములయందలి కల్పనలు తరువాతి గ్రంథములలో వన్నెపెట్టఁబడి చిత్రింపఁబడు చుండును. ఇట్టిది తెనుఁగు కవులగు తిక్కన, రామరాజభూషణుఁడు మొదలగు వారి కావ్యములయందును, నాంగ్లకవులగు షేక్స్పియరు, బైరను మొదలగువారి

గ్రంథములందును గన్పించుచున్నది. కాఁబట్టి ఋతుసంహారము నందలి వర్ణనములు భావములు మొదలగునవి రఘువంశాది కావ్యములయం దెంతవఱకుఁ గన్పించుచున్నవో మనము పరీక్షించి నిర్ణయించిన రేఁడలఁ బయి గ్రంథము కాళిదాసకృత మగునా కాదా యను ప్రశ్నమునకు సమాధాన మొసంగుటలో నెంతయు నుపయోగకారి యగుచున్నది. ఋతుసంహారమును దక్కిన కాళిదాసకృతకావ్యములతోఁ గలిపి పరీక్షింపఁగా నాకుఁ గన్పట్టిన సాదృశ్యముల నీక్రింద నిచ్చుచున్నాను.

ఋతుసంహారము నందలి ప్రథమ సర్గములోని మొదటి శ్లోకము:

" ప్రచండసూర్యః స్పృహణీయచంద్రమాః
సదావగాహక్షమవారిసంచయః,
దినాంతరమ్యో ఽభ్యుపశాంతమన్మథో
నిదాఘకాలో ఽయ ముపాగతః ప్రియే."

అభిజ్ఞాన శాకుంతలమునందలి ప్రథమాంకములోని ఋతువర్ణనపు శ్లోకము నిది దలఁపించు చున్నది.

శ్లో. సుభగసలిలావగాహాః పాటలసంసర్గసురభివనవాతాః, ప్రచ్ఛాయసులభనిద్రా దివసాః పరిణామరమణీయాః.

౧. ఋతు సం. i. 2. క్వచి ద్విచిత్రం జలయంత్రమందిరమ్.

మే. పూ. 64. సురయువతయో యంత్రధారాగృహత్వమ్.

ఇందు దేవకాంతలు మేఘమును యంత్రధారాగృహముగా నొనరించి సేవింతురని చెప్పఁబడినది. రెండిటియందును జలయంత్ర ప్రీతివర్ణనము సమానము.

౨. ఋ. i. 9. సితేషు హర్మ్యేషు నిశాసు యోషితామ్.

ఋ. i. 8 సువాసితం హర్మ్యతలం మనోహరమ్.

మే. ఉ. ౫. యస్యాం యక్షాః సితమణి మయా న్యేత్య హర్మ్యస్థలాని.

సితహర్మ్యవర్ణనము రెంటను సమానము.

౩. ఋ. i. 3 ప్రియాముఖోచ్ఛ్వాసవికంపితం మధు. కామిజనులు ప్రియులతోఁ గలిసి మధువును సేవింతురనియును, నయ్యది స్త్రీలకు సౌందర్యమును నుత్సాహమును గలుగఁజేయుననియును గాళిదాసుఁ డనేకస్థలములం దందు వర్ణించి యున్నాఁడు. అనకాశమయిన స్థలములయం దన్నిటి యందును నీమధువును దత్పానమును సరసముగా వర్ణించుచు నుండును.

మే. ఉ. ౫. ఆసేవంతే మధు రతిఫలమ్.

కు. i. 13. అనాసవాఖ్యం కరణం మదస్య.

మే. ఉ. మధునయువతయో రిక్తభిమాదేశ తమ్.

మే. పూ. 63. హిత్వా హాలామభిమతరసాం రేవతీలోచనాంకామ్.

రఘు. ix. 7. న చ శశ్వప్రతిమాభరణం మధు.

ఋ. iv. 11. పుష్పాసవామోదిసుగంధి వక్త్రమ్.

ఋ. v. 10. సుగంధినిశ్వాసవికంపితోత్పలం, మనోహరం కామరతి ప్రబోధకమ్; నిశాసు హృష్టాః సహ కామిభిః స్త్రియః, పిబన్తి మద్యం మదనీయ ముత్తమమ్.

ఋ. v. ౫. సుఖాసవామోదిత వక్త్రపంకజాః.

కు. iii. 38. పుష్పాసవాఘూర్ణిత నేత్రశోభి ప్రియాముఖమ్.

కు. iv. 12. నయనాన్యరుణాని ఘూర్ణయన్ వచనాని స్ఖలయన్ పదేపదే, అసతి త్వయి వారుణీమదః ప్రమదానా మధునా విడంబనా.

ఋ. iv. 10. నేత్రేషు లోలో మదిరాలసేషు.

౪. ఋ. i 4. శిరోరుహైః స్నానకషాయవాసితైః.

ఋ. v. 12. అగురుసురభిధూపామోదితం కేశపాశమ్.

మే. పూ. 36. జాలోద్గీర్ణై రుపచితవపుః కేశసంస్కారధూపైః.

మే. పూ. 37. తోయక్రీడానిరతయువతిస్నానతిక్తైర్మరుద్భిః.

స్త్రీల కేశపాశములను, తత్సుగంధమును వర్ణించుట యందుఁ గాళిదాసునకు సాధారణముగాఁ బ్రీతి.

౫. ఋ. i. 11. భిన్నాంజన సన్నిభం నభః.

ఋ. ii. 2. క్వచిచ్చ భిన్నాంజనరాశిసన్నిభైః.

మే. పూ. 62. ఉత్పశ్యామి త్వయి తటగతే స్నిగ్ధభిన్నాంజనాభే.

ఋ. iii. 5. భిన్నాంజనప్రచయకాన్తినభో మనోజ్ఞమ్.

భిన్నాంజనవర్ణోపమానము తుల్యము.

౬. స్త్రీల జిహ్మములయిన వీక్షణములను భ్రూవిలాసములను వర్ణించుటయందుఁ గాళిదాసుఁడు సమర్థుఁడు. ఇట్టి భ్రూవిక్షేపములు స్త్రీలసౌందర్యమును హెచ్చించునని యాతని యభిప్రాయముగాఁ దోఁచుచున్నది.

మే. పూ. 25. సభ్రూభంగం ముఖమివ పయో వేత్రవత్యాశ్చలోర్మి.

ఋ. i. 12. సవిభ్రమైః సస్మితజిహ్మవీక్షితైః.

ఋ. iii. 17. భ్రూవిభ్రమాశ్చ రుచిరాః.

ఋ. iv. 11. భ్రూక్షేపజిహ్మానిచ వీక్షణాని.

మే. పూ. 16. భ్రూవికారానభిజ్ఞైః ప్రీతిస్నిగ్ధైర్జనపదవధూలోచనైః.

మే. పూ. 50. పరిచితభ్రూలతావిభ్రమాణాం... ......దశపురవధూనేత్ర కౌతూహలానామ్.

మే. ఉ. 12. సభ్రూభంగప్రహితనయనైః కామిలక్ష్యేష్వమోఘైః.

మధుపానము చే నయనవిభ్రమ మధికమగుననుచుఁ దెలుపు వర్ణనములను ముందుఁ గొన్నిటి నుదాహరించియున్నాము.

౭. వనగజములకును మేఘములకును గల సాదృశ్యమును గవి తిరిగి తిరిగి వర్ణించుటయందు ప్రీతిగలవాఁడుగాఁ గన్పించుచున్నాఁడు.

ఋ. ii. 15. వనద్విపానాం నవవారిదస్వనైః, మదాన్వితానాం ధ్వనతాం ముహుర్ముహుః; కపోలదేశా విమలోత్పలప్రభాః, సభృంగయూథైర్మదవారిభిశ్చితాః.

ఋ. ii. 1. అంభోధరమత్తకుంజరః.

మే. పూ. 2. వప్రక్రీడాపరిణతగజప్రేక్షణీయమ్.

మే. పూ. 58 ఇందు శరభమృగములకు మేఘమునందు గజభ్రాంతి కల్పింపఁబడినది. (సింహభ్రాంతియని కొందఱు).

మే. ఉ. 20. గత్వాసద్యః కలభతనుతాం. ఇందును మేఘమునకును గజమునకును గల సాదృశ్యము వివక్షింపఁబడినది.

మే. పూ. 35. త్వమివ కరిణో వృష్టిమంతః ప్రభేదాత్.

ఈ క్రింద మేఘనాదమునకును మద్దెలసప్పుడునకును గల సాదృశ్యము వర్ణింపఁబడినది.

ఋ. ii. 1. అశనిశబ్దమర్దలః.

మే. పూ. 60. నిర్హ్రాదస్తే మురజ ఇవ చేత్.

మే. పూ. 38. కుర్వన్ సంధ్యాబలిపటహతాం శూలినః శ్లాఘనీయామ్, ఆమంద్రాణాం ఫలమవికలం లప్స్యసే గర్జితానామ్.

మే. ఉ. 1. సంగీతాయ ప్రహతమురజాః స్నిగ్ధగంభీరఘోషమ్.

ఋ. ii. 4. బలాహకాశ్చాశనిశబ్దమర్దలాః.

౮. స్త్రీల యలంకారములను వర్ణించుట యందును గాళిదాసుఁడు తన కావ్యములయం దొక్క విధమగు భావమునే తిరిగి తిరిగి చెప్పుచు వచ్చుచున్నట్లు క్రింది యుదాహరణములవలనఁ దెలియనగును.

ఋ. i. 5. నితాంతలాక్షారసరాగరంజితైః.

మే. ఉ. 12. లాక్షారాగం చరణకమలన్యాసయోగ్యమ్.

కు. i. 33. నిక్షేపణాద్రాగమివోద్గిరంతౌ.

౯. స్త్రీల నడకలను వర్ణించునప్పుడును నొక్కమార్గమునే కవి యనేకస్థలములయందు నడపియున్నాఁడు.

ఋ. i. 5. నితంబినీనాం చరణైః సనూపురైః పదే పదే హంసరుతానుకారిభిః.

కు. i. సా రాజహంసైరివ సన్నతాంగీ గతేషు లీలాంచిత విక్రమేషు, వ్యనీయత ప్రత్యుపదేశ లుబ్ధై రాదిత్సుభి ర్నూపురశింజితాని.

బు. iv. 3. నూపురై ర్హంసరుతం భజద్భిః.

బు. iii. 25. కామించ హంసవచనం మణినూపురేషు.

౧౧. స్త్రీలు ధరించు హారములను, దానివలనఁగలుగు శోభను వర్ణించుటయందుఁ గాళిదాసునకుఁ బ్రీతి మెండు.

బు. i. 6. తుషారగౌరార్పితహారశేఖరాః.

మే. ఉ. 11. ముక్తాజాలైః స్తన పరిసరచ్ఛిన్న సూత్రైశ్చ హారైః.

బు. i. 6. పయోధరా శ్చందనపంకచర్చితాః.

కు. v. 8. విముచ్య సా హార మహార్యనిశ్చయా విలోలయష్టిప్రవిలు ప్తచందనమ్.

బు. i. 8. పయోధరైః స్తన మండలార్పితై ః.

౧౨. వర్షకాలమునందలి చాతకపక్షులను వర్ణించుట.

బు. ii. 3. తృషాకులై శ్చాతక పక్షిణాం కులైః.

మే. పూ. 22. అంభోబిందుగ్రహణచతురాం శ్చాతకాన్ వీక్షమాణాః.

మే. ఉ. 54. నిశ్శబ్దోఽపి ప్రదిశసి జలం యాచిత శ్చాతకేభ్యః.

౧౩. వర్షకాలమునందలి మేఘగంభీరస్వనమును వర్షపాతమును వర్ణించుట.

బు. ii. 3. శ్రోత్ర మనోహర స్వనాః.

మే. పూ. 12. తిర్యగ్విశ్వా తే శ్రవణసుభగం గర్జితమ్.

బు. ii. 3. తోయభరావలంబినః.

శా. v. భవంతి నమ్రా స్తరవః ఫలాగమైర్నవాంబుభిర్భూరివిలంబినో ఘనాః.

బు. ii. 3. ప్రయాన్తి మందం బహుధారవర్షిణో వలాహకాః.

మే. పూ. 52. ధారాపాతై స్త్వమివ కమలా న్యభ్య వర్ష న్ముఖాని.

మే. పూ. 57. అర్హస్యేనం శమయితు మలం వారిధారాసహస్రైః.

౧౪. మయూఖజాలముతోఁ గూడిన వైడూర్యములకును, గడ్డిచిగుళ్ళకును గల సాదృశ్యమును దెల్పుట.

బు. ii 5. ప్రభిన్న వైడూర్యనిభై స్తృణాంకురైః.

మే. పూ. 33. ఘనసశ్యామాః మరకతమణీ మన్మయూఖ ప్రరోహాః.

౧౫. వర్షకాలమునందలి కందళులను వర్ణించుట.

బు. ii. 5. సమాచితా ప్రోత్థితకందళీదళైః.

మే. పూ. 21. కందళీ శ్చానుకచ్ఛమ్.

౧౬. మయూరౌత్సుక్యమును వర్ణించుట.

బు. ii.6. ప్రనృత్తనృత్యం కుల ముద్యబర్హిణామ్.

మే. పూ. 23. శుక్లాపాంగైః సజలనయనైః స్వాగతీకృత్య కేకాః.

మే. పూ. 36. బంధుప్రీత్యా భవనశిఖిభి ర్దత్త నృత్యోపహారః.

విక్ర. v. ఘర్మచ్ఛేదా త్పటుతరగిరః......

౧౭. లేళ్లను వానియొక్క సహజ భీతియును, వాని చంచల నేత్రములును నవి సగము కొఱుకఁగా మిగిలిన దర్భాంకురములును గాళిదాసునకు సాధారణముగా వర్ణనీయ విషయములు.

బు. ii. 8. ఉద్గత కోమలాంకురై ర్విచిత్రనీలై ర్హరిణీముఖక్షతైః.

శా. i. 1. దర్భై రర్ధావలీ ఢైః శ్రమ వివృతముఖభ్రంశిభిః.

బు. ii. 9. విలోలనేత్రోత్పలశోభితాననై ర్మృగైః సమంతా దుపజాతసాధ్వసైః.

శా. i. విశ్వాసోపగమా దభిన్నగతయః శబ్దం సహంతే మృగాః.

కు. i. 46. ప్రవాత నీలోత్పల నిర్విశేష మధీర విప్రేక్షిత మాయతాక్ష్యాః, తయా గృహీతంను మృగాంగనాభ్య స్తతో గృహీతంను మృగాంగనాభిః.

౧౮. అభిసారికలను, వారి గమనమును వర్ణించుట.

ఋ. ii. 10. అభీక్ష్ణ ముచ్చైర్ధ్వనతా పయోముచా, ఘనాంధకారీకృత శర్వరీష్వపి ; తటిత్ప్రభా దర్శిత మార్గభూమయః, ప్రయాన్తి రాగా దభిసారికాః స్త్రియః.

మే. పూ. 41. గచ్ఛంతీనాం రమణవసతిం యోషితాం తత్ర నక్తం, రుద్ధాలోకే నరపతిపథే సూచిభేద్యై స్తమోభిః; సౌదామిన్యా కనకనికషస్నిగ్ధయా దర్శయోర్వీం, తోయోత్సర్గ స్తనితముఖరో మాస్మభూ ర్విక్లవాస్తాః.

మే. ఉ. 12. నైశో మార్గః సవితురుదయే సూచ్యతే కామినీనామ్

కు. iv. 11. రజనీతిమిరావగుంఠితే పురమార్గే ఘనశబ్దవిక్లబాః, వసతిం ప్రియ కామినాం ప్రియా స్త్వదృతే ప్రాపయితుం క ఈశ్వరః.

౧౫. పాంథస్త్రీలయొక్క యవస్థను వర్ణించుటలో ఋతుసంహారమునందు సాధారణ ధర్మములుగాఁ జెప్పఁబడిన వానినే మేఘసందేశమునందు యక్షకాంతను సంబంధించినవానిఁగాఁ గవి చెప్పియున్నాఁడు.

ఋ. ii. 12 విలోచనేందీవర వారిబిందుభిః.

మే. ఉ. 23. నూనం తస్యాః ప్రబలరుదితోచ్ఛూన నేత్రం ప్రియాయాః.

మే. ఉ. 28. తామేవోష్ణై ర్విరహమహతీమశ్రుభి ర్యాపయంతీమ్.

ఋ. ii. 12. నిరస్తమాల్యాభరణానులేపనాః.

మే. ఉ. 30 శుద్ధస్నానా త్పరుష మలకం నూనమాగండలంబమ్.

ఋ. ii. 12. స్థితా నిరాశాః ప్రమదాః ప్రవాసినాం.

మే. పూ. 8. ప్రేక్షిష్యంతే పథికవనితాః ప్రత్యయా దాశ్వసంత్యః.

౧౬. ఋ. ii 16- శ్లోకమునందలి పర్వత వర్ణనము కుమార సంభవమునందలి హిమాలయ వర్ణనమును దలఁపించుచున్నది.

ఋ. ii. 16. సితోత్పలాభాంబుద చుంబితోపలాః, సమాచితాః ప్రస్రవణైః సమంతతః.

కు. i. 5. ఆమేఖలం సంచరతాం ఘనానాం, ఛాయా మధస్సానుగతాం నిషేవ్య; ఉద్వేజితా వృష్టిభి రాశ్రయంతే, శృంగాణి యస్యాతపవన్తి సిద్ధాః.

౨౧. కుసుమ వాసనలతోఁ గూడియుండి జలబిందువులను వహించు వాయువులను, రతిప్రబోధకములగు ప్రభాత వాయువులను వర్ణించుటయందుఁ గాళిదాసునకుఁ బ్రీతి.

ఋ ii. 17. కదంబ సర్జార్జున కేతకీవనం,
వికంపయం స్తత్కుసుమాధివాసితః;
ససీకరాంభోధర సంగశీతలః,
సమీరణః కింనకరోతి సోత్సుకమ్.

కు. i. 15. భాగీరథీనిర్ఝరశీకరాణాం వోఢా ముహుః కంపితదేవదారుః, యద్వాయుః.

మే. పూ. 46. త్వన్నిష్యందోచ్ఛ్వసితవసుధాగంధసంపర్కరమ్యః, శీతో వాతః పరిణమయితా కాననోదుంబరాణామ్.

మే. ఉ. 6. మందాకిన్యాః సలిలశిశిరైః సేవ్యమానా మరుద్భిః.

మే. పూ. 32. యత్రస్త్రీణాం హరతి సురతగ్లాని మంగానుకూలః, శిప్రావాతః ప్రియతమ ఇవ ప్రార్థనా చాటుకారః.

ఋ. iii. 15. ఉత్కంపయత్యతితరాం పవనః ప్రభాతే, పత్రాంతలగ్నతుహినాంబు విధూయమానః

౨౧. స్త్రీలు సాధారణముగాఁ బుష్పములను ధరించుచుందురనియును ఆపుష్పములు తత్తదృతువున కనుగుణముగా నుండవలెనియును, శరీరమునకు నలంకారములకంటె పుష్పములవలననే యధికమగు శోభ కలుగుననియును గాళిదాసుని యభిప్రాయముగాఁ గన్పట్టుచున్నది.

ఋ. ii. 18. కృతావతంసైః కుసుమైః సుగంధిభిః.

ఋ. ii. 20 మాలాః కదంబనవకేసరకేతకీభి
రాయోజితాః శిరసి బిభ్రతి యోషితోఽద్య,
కర్ణాంతరేషు కకుభద్రుమమంజరీభి
రిచ్ఛానుకూలరచితా నవతంసకాంశ్చ.

ఋ. ii. 21. పుష్పావతంస సురభీకృత కేశపాశాః.

మే. ఉ. 11. గత్యుత్కంపా దలకపతితై ర్యత్ర మందారపుష్పైః, పత్రచ్ఛేదైః కనక కమలైః కర్ణవిభ్రంశిభిశ్చ.

మే. ఉ. 13. పుష్పోద్భేదం సహకిసలయై ర్భూషణానాం వికల్పాన్.

మే. ఉ. 2. హస్తే లీలాకమలమలకే బాలకుందానువిద్ధం, నీతా లోధ్రప్రసవరజసా పాండుతామాననే శ్రీః; చూడా పాశే నవకురవకం చారు కర్ణే శిరీషం, సీమంతే చ త్వదుపగమజం యత్ర నీపం వధూనామ్.

ఋ. ii. 24. శిరసి వకుళమాలాం మాలతీభిస్సమేతాం, వికసిత నవపుష్పై ర్యూథికాకుట్మలైశ్చ; వికచనవకదంబైః కర్ణపూరం వధూనాం, రచయతి జలదౌఘః కాంతవ త్కాల ఏషః.

ఋ. iii. 19. కేశా న్నితాంత ఘననీల వికుంచితాగ్రా, నాపూరయన్తి వనితా నవమాలతీభిః; కర్ణేషు చ ప్రవర కాంచన కుట్మలేషు, నీలోత్పలాని వివిధాని నివేశయన్తి.

ఋ. vi. 5. కర్ణేషు యోగ్యం నవకర్ణికారం,
చలేషు నీలే ష్వలకే ష్వశోకమ్;
పుష్పంచ ఫుల్లం వనమాలికాయాః,
ప్రయాంతి కాంతిం ప్రమదాజనానామ్.

కు. iii 53. అశోక నిర్భర్త్సిత పద్మరాగమాకృష్టహేమద్యుతి కర్ణికారమ్, ముక్తాకలాపీకృతసిందువారం వసన్త పుష్పాభరణం వహన్తీ.

కు. 4. 18. రచితం రతి పండిత త్వయా స్వయ మంగేషు మమేద మార్తవమ్, ధ్రియతే కుసుమ ప్రసాధనమ్.

౨౨. కేతకీ పుష్పముల యొక్క వర్ణనమును గవి పలుమొగా ననేక స్థలములయందుఁ జేసియున్నాఁడు.

ఋ. ii. 23. హసితమివ విధత్తే సూచిభిః కేతకీనామ్.

ఋ. ii. 17. కదంబ సర్జార్జునకేతకీవనమ్.

మే. పూ. 24. పాండుచ్ఛాయోపవనవృతయః కేతకైః సూచిభిన్నైః.

౨౩. మేఘమునకును, బర్వతమునకును గలుగు సంబంధమును వర్ణించుటలోఁ గవి సదృశములయిన భావములను వెలిపుచ్చుచున్నాఁడు.

ఋ. ii. 27. జలభరనమితానా మాశ్రయోఽస్మాకముచ్చై, రయ మితి జలసేకై స్తోయదా స్తోయనమ్రాః; అతిశయ పరుషాభి ర్గ్రీష్మవహ్నేః శిఖాభిః, సముపజనిత తాపం హ్లాదయన్తీవ వింధ్యమ్.

మే. పూ. 12. కాలే కాలే భవతి భవతో యస్య సంయోగమేత్య, స్నేహవ్యక్తి శ్చిరవిరహజం ముంచతో బాష్ప ముష్ణమ్.

మే. పూ. 17. త్వా మాసార ప్రశమితవనోపప్లవం సాధు మూర్ధ్నా, వక్ష్య త్యధ్వశ్రమ పరిగతం సానుమా నామ్రకూటః.

మే. పూ. 58. బాధేతోల్కాక్షపిత చమరీవాలభారో దవాగ్నిః, అర్హ స్యేనం శమయితు మలం వారిధారాసహస్రైః.

౨౪. స్త్రీలయొక్క ప్రత్యంగ సౌందర్యమును వర్ణించి దానికిఁ జమత్కారముగాఁ బ్రకృతిసామ్యమును, బ్రకృతికి స్త్రీశరీర సాదృశ్యమును నిరూపించుట యందుఁ గవి సమర్థుఁడు.

ఋ. 3. 17. హంసై ర్జితా సులలితా గతి రంగనానా, మంభోరుహై ర్వికసితై ర్ముఖచంద్రకాంతిః; నీలోత్పలై ర్మదకలాని విలోకితాని, భ్రూవిభ్రమాశ్చ రుచిరా స్తనుభి స్తరంగైః.

ఋ. 3. 24. అసితనయనలక్ష్మీం లక్షయిత్వోత్పలేషు, క్వణితకనక కాంచీం మత్తహంస స్వనేషు; అధర రుచిరశోభాం బంధుజీవే ప్రియాణాం, పథికజన ఇదానీం రోదితి భ్రాన్త చిత్తః.

మే. ఉ. 43. శ్యామా స్వంగం చకితహరిణీప్రేక్షణే దృష్టిపాతం, వక్త్రచ్ఛాయాం శశిని శిఖినాం బర్హభారేషు కేశాన్; ఉత్పశ్యామి ప్రతనుషు నదీవీచిషు భ్రూవిలాసాన్, హంతైకస్మిన్ క్వచిదపి న తే చండి సాదృశ్య మస్తి.

రఘు 8. 59. కలమన్యభృతాసు భాషితం కలహంసీషుగతం మదాలసమ్, హరిణీషు విలోలమీక్షితం పవనాధూతలతాసు విభ్రమాః.

విక్రమోర్వశీయము నాల్గవ యంకమునందుఁ బురూరవసుఁడు తన ప్రియురాలి గురించి విలపించుచుఁ, దన భార్యయొక్క ప్రత్యంగసాదృశ్యముగల పదార్థముల నుద్దేశించి పలుకునప్పుడును బయిభావములువచ్చునట్లు పలికెను.

విక్ర. iv 80. హంసప్రయచ్ఛ మే కాంతాంగతిరస్యాస్త్వయాహృతా, విభావితైకదేశేన దేయం యదభియుజ్యతే.

౨౫. నదులను స్త్రీరూపముగా వర్ణించుటయం దీకవికిఁ జాలప్రీతి. మేఘసందేశమునందలి, వేత్రవతి, నిర్వింధ్య మొ. నదులనన్నిటిని నావిధముననే వర్ణించెను.

ఋ. iii. 3. చంచన్మనోజ్ఞశఫరీరశనాకలాపాః
పర్యన్తసంస్థితసితాండజపంక్తిహారాః,
నద్యోవిశాలపులినాన్తనితంబబింబాః.
మందం ప్రయాంతిప్రమదాః ప్రమదా ఇవాద్య.

విక్ర. iv. 28. తరంగభ్రూభంగాః క్షుభితవిహగశ్రేణిరశనా, వికర్షంతీ ఫేనం వసనమివ సంరంభశిథిలమ్, యథావిద్ధం యాతి స్ఖలితమభిసంధాయ బహుశః, నదీభావేనేయం ధ్రువమసహనా సా పరిణతా.

౨౬. ఋ. iii. 22. విగతకలుషమంభః శ్యానపంకా ధరిత్రీ.

రఘు. iv. 24. సరితః కుర్వతీ గాధాః పథశ్చాశ్యానకర్దమాన్.

౨౭. నిర్దయమనురతమును, బరిష్వంగమును గవి వర్ణించుచు నిర్దయమను పదము నుపయోగించుచుండును.

ఋ. iv. 12. నిర్దయ మంగనానాం రతోపభోగో నవయౌవనానాం.

ఋ. v. 7. ప్రకామకామైర్యువభిస్సనిర్దయం, నిశాసు దీర్ఘాస్వభిరామితాశ్చిరమ్.

మే. ఉ. 45. మామాకాశప్రణిహితభుజం నిర్దయాశ్లేషహేతోః.

౨౮. నిశ్వాసవాయువులను వర్ణించుట కాళిదాసునకు నొకయభ్యాసమువలెఁ గన్పట్టుచున్నది.

ఋ. iv. 11. నిఃశ్వాసవాతైస్సురభీకృతాంగః.

కు. iii 56. సుగంధినిశ్వాసవివృద్ధతృష్ణం.

విక్ర. iv. యది సురభిమవాప్స్యస్తన్ముఖోచ్ఛ్వాసగంధం.

రఘు. v. సౌరభ్యమీప్సురివ తే ముఖమారుతస్య.

౨౯. స్త్రీల యవయవములను వర్ణించునప్పుడు కాళిదాసుఁడు సాధారణముగాఁ బీనస్తనములను విశాలజఘనములను వర్ణించుచుండును.

ఋ. iv.15. పీనోన్నతస్తనభరానతగాత్రయష్ట్యః.

ఋ. v. 14. పృథుజఘనభరార్తాః కించిదానమ్రమధ్యాః, స్తనభరపరిఖేదాన్మందమందం వ్రజన్త్యః

ఋ. vi. 10. మధ్యేషు నిమ్నా జఘనేషు పీనాః.

మే. ఉ. 21. శ్రోణీభారాదలసగమనా స్తోకనమ్రా స్తనాభ్యామ్.

౩౦. వసంతర్తువును వర్ణించునప్పు డనేకస్థలములలో విషయములు సమానముగాఁ గనుపట్టుచున్నవి.

ఋ. vi. 1. ప్రఫుల్లచూతాంకుర తీక్ష్ణసాయకో ద్విరేఫమాలావిలసద్ధనుర్గుణః.

కు. iii. 27. సద్యః ప్రవాలోద్గమచారుపత్రే నీతే సమాప్తిం నవచూతబాణే, నివేశయామాస మధుర్ద్విరేఫాన్ నామాక్షరాణీవ మనోభవస్య.

కు. iv. 14. హరితారుణచారుబంధనః కలపుంస్కోకిలశబ్దసూచితః.

౩౧. పత్రలేఖములతోఁ గూడిన ముఖములపయిఁ బుట్టు స్వేదబిందువులను గవి వర్ణించుచుండుటయంద భిలాష గలవాఁడు.

ఋ vi. 7. సపత్రలేఖేషు విలాసినీనాం
వక్త్రేషు హేమాంబురుహోపమేషు,
రత్నాంతరే మౌక్తికసంగరమ్యః
స్వేదాగమో విస్తరతాముపైతి.

మే. ఉ. 11. గత్యుత్కంపా దలక పతితై ర్యత్ర మందారపుష్పైః, పత్రచ్ఛేదైః కనక కమలైః కర్ణవిభ్రంశిభిశ్చ.

మే. ఉ. 13. పుష్పోద్భేదం సహకిసలయై ర్భూషణానాం వికల్పాన్.

మే. ఉ. 2. హస్తే లీలాకమలమలకే బాలకుందానువిద్ధం, నీతా లోధ్రప్రసవరజసా పాండుతామాననే శ్రీః; చూడాపాశే నవకురవకం చారు కర్ణే శిరీషం, సీమంతే చ త్వదుపగమజం యత్ర నీపం వధూనామ్.

ఋ. ii. 24. శిరసి వకుళమాలాం మాలతీభిస్సమేతాం, వికసిత నవపుష్పై ర్యూథికాకుట్మలైశ్చ; వికచనవకదంబైః కర్ణపూరం వధూనాం, రచయతి జలదౌఘః కాంతవ త్కాల ఏషః.

ఋ. iii. 19. కేశా న్నితాంత ఘననీల వికుంచితాగ్రా, నాపూరయంతి వనితా నవమాలతీభిః; కర్ణేషు చ ప్రవర కాంచన కుట్మలేషు, నీలోత్పలాని వివిధాని నివేశయంతి.

ఋ. vi. 5. కర్ణేషు యోగ్యం నవకర్ణికారం,
చలేషు నీలే ష్వలకే ష్వశోకమ్;
పుష్పంచ ఫుల్లం నవమాలికాయాః,
ప్రయాంతి కాంతిం ప్రమదాజనానామ్.

కు. iii 53. అశోక నిర్భర్త్సిత పద్మరాగమాకృష్ట హేమద్యుతి కర్ణికారమ్, ముక్తాకలాపీకృత సిందువారం వసన్త పుష్పాభరణం వహన్తీ.

కు. 4. 18. రచితం రతి పండిత త్వయా స్వయ మంగేషు మమేద మార్తవమ్, ధ్రియతే కుసుమ ప్రసాధనమ్.

౨౨. కేతకీ పుష్పముల యొక్క వర్ణనమును గవి పలుమాఱు ననేక స్థలములయందుఁ జేసియున్నాఁడు.

ఋ. ii. 23. హసితమివ విధత్తే సూచిభిః కేతకీనామ్.

ఋ. ii. 17. కదంబ సర్జార్జున కేతకీవనమ్.

మే. పూ. 24. పాండుచ్ఛాయోపవనవృతయః కేతకైః సూచిభిన్నైః.

౨౩. మేఘమునకును, ఋతువునకును గలుగు సంబంధమును వర్ణించుటలోఁ గవి సదృశములయిన భావములను దెలిపుచున్నాఁడు.

ఋ. ii. 27. జలధర వినతానా మాశ్రయోస్మాకముచ్చై, రయ మితి జలసేకైః స్తోకయా స్తోకనమ్రాః; అతిశయ పరుషాభి ర్గ్రీష్మవహ్నేః శిఖాభిః, సముపజనిత తాపం హ్లాదయన్తీవ వింధ్యమ్.

మే. పూ. 12. కాలే కాలే భవతి భవతో యస్య సంయోగ మేత్య, స్నేహవ్యక్తి శ్చిరవిరహజం ముంచతో బాష్ప ముష్ణమ్.

మే. పూ. 17. త్వా మాసార ప్రశమితవనోపప్లవం సాధు మూర్ధ్నా, వక్ష్య త్యధ్వశ్రమ పరిగతం సానుమా నామ్రకూటః.

మే. పూ. 58. బాధేతోల్కాక్షపిత చమరీవాల భారో దవాగ్నిః, అర్హస్యేనం శమయితు మలం వారి ధారాసహస్రైః.

౨౪. స్త్రీలయొక్క ప్రత్యంగ సౌందర్యమును వర్ణించి దానికిఁ జమత్కారముగాఁ బ్రకృతిసామ్యమును, ప్రకృతికి స్త్రీశరీర సాదృశ్యమును నిరూపించుట యందుఁ గవి సమర్థుఁడు.

ఋ. 3. 17. హంసై ర్జితా సులలితా గతి రంగనానా, మంభోరుహై ర్వికసితై ర్ముఖచంద్రకాంతిః; నీలోత్పలై ర్మదకలాని విలోకితాని, భ్రూవిభ్రమాశ్చ రుచిరా స్తనుభి స్తరంగైః.

ఋ. 3. 24. అసితనయనలక్ష్మీం లక్షయిత్వోత్పలేషు, క్వణితకనక కాంచీం మత్తహంస స్వనేషు; అధర రుచిరశోభాం బంధుజీవే ప్రియాణాం, పథికజన ఇదానీం రోదితి భ్రాన్త చిత్తః.

మే. ఉ. 43. శ్యామా స్వంగం చకితహరిణీప్రేక్షణే దృష్టిపాతం, వక్త్రచ్ఛాయాం శశిని శిఖినాం బర్హభారేషు కేశాన్; ఉత్పశ్యామి ప్రతనుషు నదీవీచిషు భ్రూవిలాసాన్, హంతైకస్మిన్ క్వచిదపి న తే చండి సాదృశ్య మస్తి.

రఘు 8. 59. కలమన్యభృతాసు భాషితం కలహంసీషుగతం మదాలసమ్, పృషతీషు విలోలమీక్షితం పవనాధూతలతాసు విభ్రమాః.

విక్రమోర్వశీయము నాల్గవ యంకమునందుఁ బురూరవసుఁడు తన ప్రియురాలిని గురించి విలపించుచుఁ, దనభావ్యమునకుఁ బ్రత్యంగసాదృశ్యముగల పక్ష్యాదుల నుద్దేశించి పలుకునప్పుడును బయిభావములువచ్చునట్లే పలికెను.

విక్ర. iv. 80. హంసప్రయచ్ఛ మే కాంతాంగతి రస్యాస్త్వయాహృతా, విభావితైకదేశేన దేయం యదభియుజ్యతే.

౨౫. వదులను స్త్రీరూపముగా వర్ణించుటయం దీకవికిఁ జాలప్రీతి. మేఘసందేశమునందలి, వేత్రవతి, నిర్వింధ్య మొ. నదులనన్నిటిని నావిధమునసే వర్ణించెను.

ఋ. iii. 3. చంచన్మనోజ్ఞశఫరీరశనాకలాపాః
పర్యన్తసంస్థితసితాండజపంక్తిహారాః,
నద్యోవిశాలపులినాన్తనితంబబింబాః,
మందం ప్రయాంతిప్రమదాః ప్రమదా ఇవాద్య.

విక్ర. iv. 28. తరంగభ్రూభంగాః క్షుభితవిహగశ్రేణిరశనా, వికర్షంతీ ఫేనం వసనమివ సంరంభశిథిలమ్, యథావిద్ధం యాతి స్ఖలితమభిసంధాయ బహుశః, నదీభావేనేయం ధ్రువమసహనా సా పరిణతా.

౨౬. ఋ. iii. 22. వికచకలమశంభఃశ్యావసంకాశరిత్రీ.

రఘు. iv. 24. సరితః కుర్వతీ గాధాః పథశ్చాశ్యానకర్దమాన్.

౨౭. నిర్దయమగురతమును, బరిష్వంగమును గవి వర్ణించుచు నిర్దయమను పదము నుపయోగించుచుండును.

ఋ. iv. 12. నిర్దయ మంగనానాం రతోపభోగోన్నవయౌవనానాం.

ఋ. v. 7. ప్రకామకామైర్యువభిస్సునిర్దయం, నిశాసు దీర్ఘాస్వభిరామితా శ్చిరమ్.

మే. ఉ. 45. మా మాకాశప్రణిహితభుజం నిర్దయాశ్లేషహేతోః.

౨౮. నిశ్శ్వాసవాతములను వర్ణించుట కాళిదాసునకు నొకయభ్యాసమువలెఁ గనబట్టుచున్నది.

ఋ. iv. 11. నిశ్శ్వాసవాతైస్సురభీకృతాంగః.

కు. iii 56. సుగన్ధినిశ్శ్వాసవివృద్ధతృష్ణం.

విక్ర. iv. యది సురభిమవాప్స్యః త్వన్ముఖోచ్ఛ్వాసగంధం.

రఘు. v. పౌరభ్యమీప్సురివ తే ముఖమారుతస్య.

౨౯. స్త్రీల యవయవములను వర్ణించునప్పుడు కాళిదాసుఁడు సాధారణముగాఁ బీనస్తనములను విశాలజఘనములను వర్ణించుచుండును.

ఋ. iv.15. పీనోన్నతస్తనభరానతగాత్రయష్ట్యః.

ఋ. v. 14. పృథుజఘనభరార్తాః కించిదానమ్రమధ్యాః, స్తనభరపరిఖేదా న్మందమందం వ్రజన్త్యః

ఋ. vi. 10. మధ్యేషునిమ్నా జఘనేషుపీనః.

మే. ఉ. 21. శ్రోణీభారా దలసగమనా స్తోకనమ్రా స్తనాభ్యామ్.

౩౦. వసంతర్తువును వర్ణించునప్పుడశోకస్థలములలో వివరములు సమానముగాఁ గనుపట్టుచున్నవి.

ఋ. vi. 1. ప్రఫుల్లచూతాంకుర తీక్ష్ణసాయకో ద్విరేఫమాలావిలసద్ధనుర్గుణః.

కు. iii. 27. సద్యఃప్రవాళోద్గమచారుపత్రే నీతే సమాప్తిం నవచూతబాణే, నివేశయామాస మధుర్ద్విరేఫాన్ నామాక్షరాణీవ మనోభవస్య.

కు. iv. 14. హరితారుణచారుబంధనః కలపుంస్కోకిలశబ్దసూచితః.

౩౧. పత్రలేఖములతో గూడిన ముఖములపయిఁ బుట్టు స్వేదబిందువులను గవి వర్ణించుచుండుట యందభిలాష గలవాఁడు.

ఋ. vi. 7. సపత్రలేఖేషు విలాసినీనాం
వక్త్రేషు హేమాంబురుహోపమేషు,
రత్నాన్తరే మౌక్తికసంగరమ్యః
స్వేదాగమో విస్తరతా ముపైతి.

ఋ. iii. ౩౩. స్వేదోద్గమః కింపురుషాంగనానాం చక్రేపదం పత్రవిశేషకేషు.

కు. iii. ౩౮. గీతాంతరేషు శ్రమవారిలేశైః కించిత్సముచ్ఛ్వసితపత్రలేఖమ్.

౩౫. ఏషంతువర్ణనమందలి యీ క్రింది శ్లోకములకు స్పష్టమగు సాదృశ్యము గనుపించుచున్నది.

ఋ. vi. 14. పుంస్కోకిల శ్చూతరసాసవేన మత్తః ప్రియాం చుంబతి రాగహృష్టః.
కూజద్ద్విరేఫోఽ ప్యయ మంబుజస్థః
ప్రియం ప్రియాయాః ప్రకరోతి చాటు.

కు. iii. 32. చూతాంకురాస్వాదకషాయకంఠః పుంస్కోకిలో యన్మధురం చుకూజ.

కు. iii. 36. మధు ద్విరేఫః కుసుమైకపాత్రే పపౌ ప్రియాం స్వా మను వర్తమానః.

ఋ. vi. 21. పుంస్కోకిలైః కలవచోభి రుపాత్తహర్షైః.

ఇట్టిసాదృశ్యము లనంతములుగా నున్నట్లు నిరూపింపవచ్చును గాని స్థలము చాలమిఁ జేసి యింతటితో విరమించుచున్నాను. ఈపయినీయఁబడిన కల్పనాసాదృశ్యములను భావసాదృశ్యములను బరీక్షించిన తరువాత ఋతుసంహారము కాళిదాసకృతముగాదని చెప్పుట కెవ్వఁడును సాహసింపఁ జాలఁడని నాయభిప్రాయము. ఈ పయి సాదృశ్యములు మఱికొన్ని గ్రంథములయందును వేఱు కవులచే వ్రాయఁబడిన వానియందుఁ గనుపట్టవచ్చును గాని యవ్వి యిట్లింతయధికముగానుండవు. వివాదస్థమైన ప్రకృతవిషయమును నిర్ణయించుటకు గ్రంథస్థమగు సాక్ష్యమింతకంటె నెక్కుడేమి కావలయును.

ఇఁక ఋతుసంహారమునందుఁ గాళిదాసుని కవిత్వము బాల్యదశలోనున్నదని నేనావెూదించిన యభిప్రాయమునకుఁ దగిన యుక్తులు నీయఁబడియున్నది. సుప్రసిద్ధులగు నన్ని దేశముల కవులచే వ్రాయఁబడిన బాల్యావస్థయందలి కవిత్వమునకును బ్రౌఢావస్థయందలి కవిత్వమునకును జాలభేద మున్నదని యింతకుముందే తెలిపియుంటిని గదా. ఇప్పుడు ఋతుసంహారపుఁ గవిత్వమునకును దక్కిన కాళిదాసకావ్యముల కవిత్వమునకును గల భేదమును బరీక్షించుచున్నాను.

I. ఋతుసంహారమునందుఁ బునరుక్తులు విశేషముగాఁ గన్పట్టుచున్నవి. శబ్దపౌనరుక్త్యమును నర్థపౌనరుక్త్యమును వర్ణనవిషయములయందలి పౌనరుక్త్యమును గుఱించి డాక్టరు నోబెలుగారు తయారుచేసిన పట్టికను క్రింద నిచ్చుచున్నాను.

కృ-ధాతువు యొక్క రూపములు:—(రోమ నంకెలు సర్గములు. ఇంగ్లీషంకెలు పద్యములు).

I 1, 10, 11, 13, 15, 17, 18, 20, 22

ఉత్సుక—I, 6; II 9; 17. VI 15, 17.

ఉత్కంఠ—III 5, 11, 14, 15.

భూః. II. 8; III 7, 11, 18, 20, 21, IV, 4, 8, 9. V, 8, 9, 15, VI, 25.

ప్రకరోతి VI, 14; 15; కుర్వంతి, VI. 16. కుర్వంతి VI, 17, 24; యాంతి I, 2, యాతి I, 9.

యాంతి II, 7, 10; ప్రయాంతి III, 3, IV, 4. ప్రయాతి III, 7, II. 13; III 25. యాతి IV, 10; ప్రయాతి IV. 14 ప్రయాంతి. V. 2 కుచా I, 2, 3, కృశం I, 9, 11, 13, 17; II, 11; V. 9.

కామినః I, 3, కామినాం I, 4, సుప్త I, 8 ప్రసుప్తాని I, 9, ప్రచండ I, 10, గభస్తిభిః I, 15, 16 భోగినః I, 16, విలోలజిహ్వ I, 14, 20 తృషా కులం I, 21, తృషాకులైః II, 3 సమాచితం II, 2, 5, 9, చితాః II, 15 సమాచితాః II, 16 తటిత్ II, 10, 11, అవలంబి II 18, 19 అవలంబ II, 20, 21 నవజలకణ II, 25, 26, ప్రచయ III, 5, 6 వ్యస్తసిత III, 14, 16. కాంతిః III, 17, 18 వ్యోమ III, 21, 22 విలాసినీనాం IV, 2, 3, గాత్రయష్టయః IV, 15, 17 తుషార V, 3, 4, ప్రమదాజన VI 3, 5, 9, 11.

ఇతరములయినవానియందుఁ గన్పట్టు పునరుక్తులు:

ఇట్టిపునరుక్తులు కొన్ని సాదృశ్యములను గుఱించి యీయఁబడిన యుదాహరణములలో నున్నవి. అయినను వట్టివానిని నే చేర్చి కొంచెమిక్కడను నిచ్చెదను.

సువాసితం హర్మ్యతలం. I, 3. సితేషు హర్మ్యేషు. I, 9.

నితంబబింబైః సదుకూలమేఖలైః. I, 4.

నితంబదేశాశ్చ సహేమమేఖలాః. I, 6.

సుతంత్రిగీతం మదనస్య దీపనమ్. I, 3.

సవల్లకీకాకలిగీతనిస్వనైః. I, 8.

ప్రచండసూర్యాతపతాపితా మహీ. I, 10.

ప్రచండాతపతాపితా. I, II.

ఉత్ప్లుత్య భేకస్తృషితస్య భోగినః ఫణాతపత్రస్య తలే నిషీదతి. I, 18.

విషాగ్నిసూర్యాతపతాపితః ఫణీ న హంతి మండూకకులం తృషాకులమ్. I, 20.

అశనిశబ్దమర్దలః. II, 1.

అశనిశబ్దమర్దలః. II, 4.

ప్రభిన్నవైదూర్యనిభైస్తృణాంకురైః. II, 5

తృణోత్కరైరుద్గతకోమలాంకురైః. II, 8.

శక్రధనుర్విభూషితాః. II, 19.

సేంద్రచాపైః. II, 22.

ఆపక్వశాలిలలితానతగాత్రయష్టిః. III, 1.

ఫలభరానతశాలిజాలాన్. III, 10.

కుసుమభరనతానాం లాసకః పాదపానామ్. II, 26.

ఆవర్తయంస్తరువరాన్కుసుమావనమ్రాన్. III, 10

సప్తచ్ఛదైః కుసుమభారనతైః. III, 2.

సప్తచ్ఛదానుపగతాకుసుమోద్గమశ్రీః. III, 13.

ఇట్టిపునరుక్తు లనేకము లున్నవి గాని గ్రంథవిస్తరభీతిచే నుదాహరింపమానుకొంటిని. ఇన్ని పునరుక్తు లున్నను గావ్యమును జదువుచు రసాస్వాదనచేయు సమయమునందుఁ బునరుక్తులుగా మదికిఁ దోఁచుటయే లేదు. అయినను గూడ నిన్ని పునరుక్తు లుండుట యీ కవిత్వము యొక్క బాల్యావస్థను సూచించును.

II. అర్థాంతరన్యాసములను సాధారణముగా నుపయోగించుట కాళిదాసుని ప్రౌఢకావ్యములయందుఁ గనుపట్టుచున్నది. అట్టి దిందుఁ గానరాదు గావున నియ్యది కాళిదాసుని తొలివయసున వ్రాయఁబడిన దనవచ్చును.

III. కవియొక్క సామర్థ్యము తన కావ్యమునకుఁ దగువస్తువు నెంచుకొనుటలోఁ జక్కఁగా నుపయోగింపఁబడుచున్నది. కథ రసవంతముగా నుండు నెడల నల్పుఁడగు కవి వ్రాసినను నది చదువుట కింపుగా నుండును. రసవిహీనమగు కథను గ్రహించి మహాకవి వ్రాయఁబూనినను బాఠకుల నంతగా మెప్పింపఁజాలఁడు. ఋతుసంహారమునందలి విషయము కేవలవర్ణనప్రధాన మయినది. ఇట్టి విషయమును గ్రహించి వ్రాయునప్పుడు, కథను గ్రహించి వ్రాయునప్పటివలెఁ గవి రసమును బుట్టింపఁజాలఁడు. రఘువంశాది కావ్యముల వస్తువునకును నీకావ్యమునందలి వస్తువునకును గూడ నిట్టిభేదమే యున్నది. కావ్యమునకుఁ దగిన విషయము నెంచుకొనఁ దగిన సామర్థ్యము కాళిదాసునకు లేనికాలమున నియ్యది వ్రాయఁబడియుండును.

IV. కాళిదాసుని ప్రౌఢగ్రంథములయందలి రసస్ఫూర్తి యీకావ్యమునందుఁ గలుగుటకంటెఁ జాల వేగముగాఁ గలుగుచున్నది. ఇంతియగాక యా కావ్యములయందు విప్రలంభశృంగారము, కరుణ మొదలగునవి చాల పుష్టిని జెందియున్నవి. మేఘసందేశమునందలి రతివిలాపమునకును, రఘువంశమునందలి యజవిలాపమునకును, విక్రమోర్వశీయమునందలి పురూరవసుని విప్రలంభమునకును, శాకుంతలమునందలి దుష్యంతునియొక్క స్థైర్యము మొదలగు వానికిని సాటియగునట్టి విషయము లిందు లేవు. ఇట్టి రసములఁ బుట్టించు శక్తి వయస్సు పరిణమించుచుండఁగాఁ గవిత్వము పటుత్వమును జెందుచుండఁగాఁ గలుగుచుండును. షేక్స్పియరు నాటకములందును నిట్టిమార్పు కన్పించుచున్నదని డౌడెనుగారు చెప్పుచున్నారు.

"—he dared to confront the most awful problems of life and could at will either stoically detain his mind from the contemplation of the unknown, or could brood upon it with long and wistful intensity; and at the same time his feelings increasing in order and swiftness grew in massiveness and complexity".

ఇంతియుగాక కావ్యమునందలి పాత్రలును, వర్ణనీయములును వ్యక్తిగతములు (concrete) లేక విశేషములుగా నున్నయెడల నవి రసాలంబనములగుట కవకాశ మెక్కుడుండును. అవి జాతిగతములు (abstract) లేక సామాన్యములుగా నుండునప్పుడంత చక్కఁగా రసాలంబనములు గాఁజాలవు. ఒక జాతిగాఁ బతిపత్నులయొక్క విరహావస్థలను గావ్యమునందు వర్ణించునప్పటికంటె నాయావస్థలనే సీతారాములు లేక యక్షయక్షులు నను వ్యక్తులయెడ వర్ణించినయెడల రసస్ఫూర్తి చక్కఁగాఁ గలుగఁ గలదు. ఋతుసంహారమునందలి వర్ణనములు, కథలేదు గనుక, కేవలము జాతినిష్ఠములుగానే యున్నవి గాని వ్యక్తిగతములు కావు. షేక్స్పియరుయొక్క ప్రౌఢకవిత్వమునందుఁ గూడ నట్టిమార్పె గలిగినట్లు డౌడెనుగా రభిప్రాయపడుచున్నారు: "If his ideas tend to become abstr act and notional he plunges them into concrete matter in order that they may enrich and vitalise themselves".

V. ఋతుసంహారములో నున్న వర్ణనములును, భావములును దక్కిన కావ్యములలోఁ బెంపొందింపఁబడి వన్నెపెట్టఁబడినయట్లు ముందిచ్చిన యుదాహరణములఁబట్టి తెలియకతప్పదు. ఋతుసంహారమునందలి పథికవనితల చేష్టలే విస్తృతినిఁ బొంది మేఘసందేశములోని యక్షినిఁ జేరినవి. ఋతుసంహారమునందలి భోగులభోగములే యలకాపట్టణమునందలి యక్షుల జీవనముల వర్ణించుపట్ల విస్తృతిఁ గాంచినవి. ఈ కావ్యమునందలి వసంతర్తు వర్ణనమే కుమారసంభవమునందలి వసంత వర్ణనమునకు మూలమయినది. రఘువంశమునందలి ఋతువర్ణనములకుఁ గూడ మూలము లిందు లేకపోలేదు. పయివాని కన్నిటికిని నుదాహరణములు పయి నిచ్చిన పట్టికలో నున్నవి.

మొత్తముమీఁద ఋతుసంహారము కాళిదాసవిరచితమనియు, నయ్యది బాల్యావస్థయందే వ్రాయఁబడినదనియుఁ జెప్పువారితో నే నేకీభవించుచున్నాను.

ఈపయి నొసంగఁబడిన శ్లోక సాదృశ్యముల నన్నిటినిఁ బరీక్షించియు, నితరు లెవరైనఁ గాళిదాసుని గ్రంథములఁ గాంచి యందలి కల్పనల ననుకరించుచు ఋతుసంహారము రచియించి కాళిదాసుని పేరిఁ బెట్టియుండవచ్చునని వాదింపవచ్చును. కాని ఋతుసంహారమునందలి కల్పనలు, భావములును వెనుకటి కావ్యములయందు వన్నెపెట్టఁబడినవని నేను చూపించిన యుదాహరణములం బట్టి తేలుచున్నది గదా! పయికవి తక్కిన కాళిదాసకావ్యములను జూచి వ్రాసినయెడల నిట్టి క్రమపరిణామ ముండుట కవకాశము లేదుగదా! ఇట్టి కవితాపరిణామమును గాంచియుఁ గూడఁ బయికవి యని వాదించువారి నేవిధమున నైనను నొప్పించుట సాధ్యము గాదు గావున నా విషయమునుండి విరమించెదను

ఇఁక మీఁద నీకావ్యమునందలి రసమును నిర్ణయింపవలయును. ఈఋతువర్ణనము చిత్రమును రచియించుటకుఁ గవియొక్క చక్కని భిత్తికను గల్పించియున్నాఁడు. ప్రియుఁడు తన ప్రియురాలికిఁ జెప్పినట్లు గ్రంథమును ప్రారంభించియున్నాఁడు.

నిదాఘకాలోఽయ ముపాగతః ప్రియే. I. 1.

ఘనాగమః కామిజనప్రియః ప్రియే. II. 1.

మూఁడు నాలుగు సర్గములయం దీ సంబోధనము లేకయే కవి వర్ణనమునకుఁ దొరఁకొనినాఁడు. వర్ణనౌత్సుక్యమున దీప్రియాసంబోధనమును మఱచెనో లేక పూర్వసర్గమునందలి సంబోధనమే యనువర్తించుచున్నది గదా పునరుక్తి యెందులకని మానివేసెనో తెలియదు. రెండవ పద్ధతి నొప్పుకొను నెడల నైదవ సర్గమునందలి 'వరోరు కాలం శిశిరాహ్వయం శృణు.' V. 1. అను పునస్సంబోధనమునకు స్థలము లేక పోవలసివచ్చును. అటువ

సర్గమందు 'వసంతయోద్ధా సముపాగతః ప్రియే' (VI. 1.) యని తిరిగి ప్రబోధము చేయఁబడినది. దీనినిబట్టి మూడఁగాఁ బ్రతిసర్గము మొదటనుగూడ నీ సంబోధనముఁ జేయుటఁ గవి వివక్షించినట్లు తోఁచుచున్నది. ఈ సంబోధనములచేఁ గవి యీ గ్రంథమును శృంగారరసప్రధానముగ దానినిగాఁ జేయుట కుద్దేశించెననుట తెల్లముగానున్నది. గ్రంథమునందలి విషయమును బరీక్షించినను గూడ నీయభిప్రాయమే స్థిరపడుచున్నది. ఆయా ఋతువులయందలి ప్రకృతి యంతయును స్త్రీపురుషుల శృంగారపర్యవసాయిగానే వర్ణింపఁబడినట్లు పాఠకులకు విశదముగదా! అంగములుగా నైనను దక్కిన రసముల కంతగా నిందు ప్రవేశమున్నట్లు లేదు.

ఈ ఋతుసంహారము ఖండకావ్య మనఁబడెడు తెగకుఁ జేరుచున్నది. సాహిత్యదర్పణమునందు ఖండకావ్యలక్షణ మిట్లు చెప్పఁబడినది: "ఖండకావ్యం భవేత్కావ్యస్యైకదేశానుసారి చ — యథా మేఘదూతాదిః". కావ్యమునందలి యేకదేశము ఋతువర్ణనముగదా. అట్టి యేకదేశమును గుఱించి వ్రాయఁబడినది గావున నియ్యది ఖండకావ్య మనఁబడఁ దగియున్నది.

ఈ గ్రంథమునకు సమమయిన కావ్య మాంగ్లభాషయందును గలదు. అది 'Seasons' (ఋతువులు) అను పేర 18 వ శతాబ్దమున థోంప్సన్ (Thompson) అను వానిచే వ్రాయఁబడినది. ఈ రెంటికిని గల సామ్య వైషమ్యములను గాళిదాసుని కళాప్రతిభలను గుఱించి వ్రాయువ్యాసములలోఁ జర్చింతును.

చిన్నవయసులో నిట్టి సరసతమమగు కావ్యమును రచియించి వన్నెఁ గాంచిన కాళిదాసుఁ డెంతయుఁ బ్రశంసార్హుఁడు.

పూరుషుండు

శ్రీ విక్రమదేవవర్మగారు

ఇడుమ గలుగంగ ధైర్యంబు విడనివాఁడు
కడఁగుపని ముగింపం బట్టు గలుగువాఁడు
దైన్య మెప్పుడు నొందక తనరువాఁడు
పుట్టువారిలో నిక్కంపుఁ బూరుషుండు.

న్యాయ మెపుడును విడువక నడుచువాఁడు
చెప్పుభంగిఁ గార్యంబులఁ జేయువాఁడు
పిఱికితనమును మదినుండి వెలుకువాఁడు
పుట్టువారిలో నిక్కంపుఁ బూరుషుండు.

ధూపము గాలుచు న్మనుజ
తుష్టిఁ బొగం దగఁ జేయుచుండఁగా
దీపము గాలుచుం దనదు
దీప్తిని లోకుల కిచ్చుచుండఁగా
శ్రీపతిభక్తుఁడై జనుల
సేమము సేయఁ గడంగు పూరుషుం
డాపద కింక మిత్తికి ర
వంతయు జంకునె? పూన్కి మానునే?

ఆంధ్రముద్రారాక్షస విమర్శనము

(వెనుకటి సంచిక తరువాయి)

కీ. శే. కళాప్రపూర్ణ, మహోపాధ్యాయ, వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులుగారు

కథాసంగ్రహము: పీఠిక

(౧) "చాణక్యుఁడను నొక బ్రాహ్మణుఁడు తన పాదమున గ్రుచ్చుకొన్నదను కోపముచే నొకగడ్డిపరకను ముక్కముక్కలుగాఁ ద్రుంచుచుండుటను జూచి యాతఁడతికోపస్వభావుఁడనియు." కోపమే కావలసినదా? కారణము వలదా? (౨) "నందగృహమునకుఁ బోయి యొక యున్నతాసనముపైఁ గూరుచుండ." అగ్రభోజన పీఠమున ననికథగాని ఉన్నతాసన మని గాదు (౩) "నందులతని బలవంతముగ జుట్టుపట్టి క్రిందఁ బడలాగిరి." వారియాజ్ఞచే భటులు లాగిరిగాని వారే లాగలేదు. (౪) "సభామధ్యమున." సభ గాదు, భోజనశాల. (౫) "చంద్రగుప్తునకు రాజ్యమిచ్చి కాని జుట్టు ముడివైచికొన నని ప్రతిజ్ఞపట్టి." ఇది తప్పు. ఆసమయములో నందరాజుల నందఱిని నాశముచేసెద నని యాతఁడు ప్రతిజ్ఞచేసెనే గాని చంద్రగుప్తునికి రాజ్యమిచ్చెదనని గాదు. భోజనశాలనుండి యస్మదుక్తరీతిని ప్రతిజ్ఞచేసి చాణక్యుఁడు చంద్రగుప్తగృహమునకుఁ బోయి అచట (౬) చంద్రగుప్తునికి "నీకు నందరాజ్యమిచ్చెద"నని వాగ్దానము చేసెను. అంతియగాని యీ వాగ్దానము అనువాదకులు వ్రాసినట్లు నందకృతావమానమునకు పూర్వముగాదు. (౭) "నందుల నందఱఁ జంపెను." ఈ బ్రాహ్మణుఁడు వారినందఱి నెట్లు చంపఁగలిగెను? ఆభిచారికములవలన నని వక్తవ్యావచనము దోషము. (౮) "నందుల కాప్తబంధువగు పర్వతేశ్వరునిఁ జంపించె." పర్వతేశ్వరుఁడు మ్లేచ్ఛరాజు; నందులు క్షత్రియులు. వీరికతఁ డాప్తబంధువెట్లు? (౯) "విషకన్య నొకతెను చేరఁదీసికొని యుండ." విషకన్యను అభిచారముచే కుండమునుండి పుట్టించినారు. దానితో సంగమించినవాఁడు చచ్చి అది మాయనసగును. దానిని సృజించినవాఁడు చాణక్యమిత్రుఁడు రాక్షసుని యొద్ద క్షపణకవేషమున నున్న ఇందుశర్మయను బ్రాహ్మణుఁడు. ఆకన్యను పర్వతేశ్వర చంద్రగుప్త రాక్షస చాణక్యాదులు సంధిచేసికొనుచుండఁగా రాక్షసుఁడు చంద్రగుప్తున కర్పించెను. చాణక్యుఁడు శంకించి పర్వతేశ్వరునికి దానిని రాక్షసుని చేతనే యిప్పించెను. అంతియ గాని, (౧౦) చాణక్యుఁడు చారులవలన నెఱుఁగలేదు. (౧౧) "తన గూఢచారుల వలనఁ దెలిసికొని." చాణక్యుఁడు రాక్షసప్రయత్నములను ఆయాసందర్భములలో తన ప్రతిభావిశేషముచే నెఱింగెనే కాని గూఢచారులవలన నెఱుంగలేదు. ఆవిషయము సమగ్రముగా ద్వితీయాంకమున విశదీకృతమయి యున్నది. వీరు కథ తెలియకయే ఈ గ్రంథమును రచించినారు. రచించియు కథం గనలేకున్నారు. (౧౨) "నందుల నందఱిం జంపెను. తరువాత నందుల కాప్తసచివుఁడగు.........పర్వతేశ్వరుని జంపించె. అంత రాక్షసుఁడు.............సర్వార్థసిద్ధిని గుఱించి ప్రయత్నము నేసి." నందుల నందఱిం జంపిన వెనుక సర్వార్థసిద్ధి యెక్కడ? 'అందఱిం' జంపి యనఁగా సర్వార్థసిద్ధిని గూడఁ జంపెననియే గదా యర్థము. 'అంత రాక్షసుఁడు......ప్రయత్నము నేసి' యనుట యసంగతి. కథలో రాక్షసుఁడు ప్రయత్నము చేసిన పిమ్మటనే చాణక్యుని యుక్తివలన సర్వార్థసిద్ధి మడిసెనని యున్నది. (౧౩) "చందనదాసుఁడు చంపఁబడనున్నాఁడని విని......పాటలీపుత్రమునకు వచ్చెను." ఇది సరిగాదు, పాటలీపురమునకు వచ్చి వినెను.

ఈనాటకమున వచ్చు పాత్రములు

(౧) "మఱియుఁ బ్రసంగవశమునఁ గొందఱు రాజులను భటులను వత్తురు." 'మఱియు' శబ్దస్వారస్యముచే

ఈ కొందఱు రాజులను నాటకపాత్రములే యని తోఁచుచున్నది. నాటకపాత్రోదాహృతులుగాని రాజపాత్రములెవరును ఈ నాటకములో లేరు. కొందఱు ప్రస్తావింపఁబడియున్నారు. వారు పాత్రములు గారు. అనువాదకులు పాత్రశబ్దార్థము నెఱుఁగక యీగతిం బొరఁబాటు చేసిరి కాఁబలయును.

ప్రస్తావన.

పు. ౧. (౧) "విశాఖదత్తునిచే నభినవముగా రచియింపఁబడి... సుపర్ణ అనంతరాయనిచేఁ దెనిఁగింపఁబడిన 'ముద్రారాక్షస'మను నాటకమును." అనువాదకులే విశాఖదత్తకవి యీ ముద్రారాక్షసమును ౧౧౪౦ సంవత్సరముల క్రిందట చేసినాఁడని టీలాంగుగారి మతము ననుసరించియున్నారు. కావున "అభినవముగా" అను పదమును చోటుమార్చి 'విశాఖదత్తుచేఁ రచియింపఁబడి... ...సుపర్ణ అనంతరాయనిచే అభినవముగా...' అని వాక్యమును దిద్దికొనిన తెలివిగానుండును. (౨) "సభికులు." 'సభికా ద్యూతకారకాః', 'సభాసద స్సభాస్తారా స్సభ్యాస్సామాజికాశ్చ తే' అను నమర వాక్యముల వలన సభికు లనఁగా జూదగాండ్రనియు, సభ్యులనఁగా సభాసదులనియు విశదమగుచున్నది. సభ్యార్థమున సభికశబ్దమును బ్రయోగించుకొనుట అసమంజసము. (౩) "సంతోషదాయకమే." ఇదియొక తియ్యని పదముగా అనువాదకుల కిష్టమయియున్నది. "మీరందఱు క్షేమముతో నుండుటయే సంతోషదాయకము." "మిగుల సంతోషదాయకముగా నున్నది."

పు. ౨. (౧) "సంగీత మారంభించెదను." మూలమున "గృహిణీమాహూయ... సంగీతక మనుతిష్ఠామి" అని యున్నది. సంగీతకము స్త్రీలపాట. సంగీత మనఁగా సామాన్యమయినపాట. అనువాదకులీ విశేష మెఱుఁగక కకారము నెత్తివేసికొనిరని తోఁచుచున్నది. (౨) "పావనులనుగాఁ జేయుటకై యెవ్వరయిన నతిథులు వచ్చిరా?" మూలమున "అభిమతా వా భవన మతిథయ స్సంప్రాప్తాః"—"ప్రియులయిన యతిథు లెవ్వరయిన నింటికి వచ్చిరా" అని యున్నదిగాని పావనులను జేయుటకై యని లేదు. అభిమతశబ్దార్థమును అనువాదకులు పావనార్థముగా భ్రమించిరి కాఁబోలు!

ప్రథమాంకము

పు. ౪. (౧) "చాణ—వత్స, ఆసనము తీసికొనిరా! శిష్య—స్వామీ! అచటకుఁ బోయి కూర్చుండుఁడు."... ఆసనము తెమ్మని చాణక్యుఁ డాజ్ఞాపింపఁగా ఆసనము లేక 'ఆసన మచట నున్నది. అచ్చటికిఁబోయి కూర్చుండుఁడు.' అనుట పొగరుబోతుతనమ ననిపించుకొనును. అనువాదకులు మూలార్థము సరిగా నెఱుఁగలేదు. మూలములో "చాణ-వత్స, కూర్చుండఁగోరెద" అని యున్నది. ఆసనము తెమ్మని లేదు. (౨) "అదిగో, ఆ ద్వారముఖమున"—మూలములో 'ఇదిగో' అని యున్నది. (౩) "ఆ ద్వారముఖమున". 'ఇయం ద్వారప్రకోష్ఠశాలా' అని మూలము. 'ఇది ద్వారము చెంగటి చావడి' అని యర్థము. ద్వారముఖ మర్థముగాదు. (౩ఎ) "ఎల్లప్పుడును ఆసనముంపఁబడియే యుండును." ఎల్లప్పుడును ఆసనముంచఁబడియే యుండునని సార్వకాలికతను చాణక్యునికి శిష్యుఁడు చెప్పుట సొగసే. మూలము: 'ఇయం సన్నిహితవేత్రాసనైవ' అని యొకపాఠము. 'సదాసన్నిహిత' యను జబ్బుపాఠమునే అనువాదకులు గ్రహించినారు. (౪) "నీదుశ్శీలత కాదుసుమీ!" దీనికి మూలము: 'ఉపాధ్యాయసహజాః శిష్యజన దుశ్శీలతా' (తారానాథగారి పాఠము). దీనికి ధుండిరాజవ్యాఖ్య—"శిష్యజనస్య విషయే, దుశ్శీలతా ఉపాలంభన శీలతా, అల్పేప్యపరాధే శిష్యజనం ప్రత్యుపాలంభన ముపాధ్యాయానాం సహజో దోష ఇత్యర్థః." అని. ఇందువలన దుశ్శీలత ఉపాధ్యాయులదిగానే యుక్తము గాని శిష్యులదిగాఁ గాదు. అనువాదకు లీవ్యాఖ్యం గనక 'శిష్యజనదుశ్శీలతా' యను పాఠమును గ్రహించినారు. అది సరి యయిన పాఠముగాదు. 'ఉపాధ్యాయ సహజాః' అను విశేషణమును త్యజించినారు. (౫) "జనకవధామర్షితుఁడయిన" మలయకేతువుజాడ యెందో! మూలమున 'పర్వతకపుత్రేణ మలయకేతునా' అనియున్నది. వీరు 'పర్వతకపుత్రేణ' అను విశేషణమును వదలినారు. (౬) "నంద

రాజ్యమును పంచియిచ్చెదనని ప్రోత్సాహ పఱచి". పంచుటకు రెండవపాలివాఁ డేఁడు? నందకులము నశించెను గదా! మఱి నందరాజ్యమెల్లను సహకారియయిన యీ మలయకేతువునకే యీయరాదా? మూలము: "సకల నన్దరాజ్యపరిపణనప్రోత్సాహి తేన"-'నందరాజ్య మెల్ల నీకు ఈసాహాయ్యమునకు వెలగా ఇచ్చెదనని ప్రోత్సాహపఱిచి' అని యర్థము. మూలార్థమును అనువాదకులు తెలుఁగరయిరి.

పు. ౫. (౧) "వదంతి". 'శేష నందకులము' మొదలుగొని 'శౌర్యాఁడు' అనువఱకును ఈవదంతి. ఈవాక్య ప్రణాళికయెల్ల వదంతిశబ్దము చెవిని పడువఱకు ఎట్లు జ్ఞాపకముండును? ఆదినుండి నిరాకాంక్షుయియనందున పరాకుపడి వదంతిశబ్దశ్రవణముచే మరల స్మరణక్లేశము నొసంగి స్మరణకు ప్రాయికముగా రాక పైవాక్యార్థ బోధకుం గూడ ప్రతిబంధకముగా నగపడును.

పు. ౬. (౧) "ఈవిషయమున నింక నేఱుప్రయత్నము లేవియుఁ జేయనక్కఱలేదు." ఈయర్థముగల పాఠము లేదు. (౨) "వాఁడు మలయకేతువును...వచ్చులోపలనే. ...సర్వార్థసిద్ధిని చంపించినాఁడను." సర్వార్థసిద్ధిని చంపించునప్పటికి రాక్షసుఁడు మలయకేతువుతోఁ జేరలేదు. వానింగూడి చంద్రగుప్తుని మీఁదికి వచ్చునను సూచనయే లేదు. సర్వార్థసిద్ధి చచ్చినవెనుక రాక్షసుఁడు నందవంశీయుఁడు ఎవ్వఁడును లేనందున మలయకేతువుం గలసె. కథ యిట్లుండఁగా అనువాదకులు 'యావత్' అను పదమున కర్థము తెలియక యీ యపభ్రష్టము నొనరించినారు. మూలార్థము: 'ఈయాలోచనచేతనే పాపము! తపోవనగతునయినను నందవంశ్యుని సర్వార్థసిద్ధిని చంపించితిని. అట్లయినను (నందవంశము నిర్మూలమయినను) రాక్షసుఁడు మలయకేతువుంజేరి 'యావ దేవం పశ్యామి వర్ధమాన యే సమూల మున్మూలితే ఒపీ త్యర్థః' అని ధుండిరాజవ్యాఖ్య. ఈ తెలుఁగుపలన ముందు రాక్షసుఁడు మలయకేతువుం గూడినట్లును, పిమ్మట చాణక్యుఁడు సర్వార్థసిద్ధిని చంపించినట్లును కథ వైపరీత్యము నొందుచున్నది. ఈతెర్జుమా మూలద్రోహిగా నున్నది. (౩)

"నా కత్యంతప్రియమిత్రుఁడగు భాగురాయణునిచేత" ఇందు 'నా కత్యంతప్రియమిత్రుఁ'డనుట తప్పు; అమూలకము. చాణక్యునికి భాగురాయణప్రభృతులు భృత్యులుగాని మిత్రులుగారు.

పు. ౭. (౧) "కొన్ని దినములలో వానిని స్వాధీనపఱచుకొఁగలను." మూలము: 'ప్రజ్ఞయా నిగృహీతుమ్'. ప్రజ్ఞచేత పట్టి దండింపఁగలను అని యర్థము. నిగ్రహ శబ్దార్థము తెలియక పడిన పాటిది. (౨) "అనురాగమును, అహంకారమును గల వారల నెఱుంగుటకై." మూలము: 'అను రక్తాపర క్తజన జిజ్ఞాసయా' అని. అపరక్తులనఁగా అనువాదకులు అహంకారము గలవారని వ్రాసినారు. అదితప్పు. "అపరక్త-Discontented, dissatisfied, disaffected. చన్ద్రగుప్తా దపరక్తాః. Mu. 1." Apte. (౩) "చంద్రగుప్తునియందు భక్తివిశ్వాసములు గలవారై." ఇది పరమాసహ్యముగా నున్నది. "చన్ద్రగుప్తసహోత్థాయినః" అనిమూలము. "ఉత్థాయిన్-Rising (fig. also). చన్ద్రగుప్తసహోత్థాయినః. Mu 3. "Apte. చంద్రగుప్తునితోఁగూడ వృద్ధిపొందువారని తాత్పర్యము. (౪) "తమకేర్పఱిచిన పనులను చక్కఁగ నెఱవేర్చుచున్నారు." పాడు తర్జుమా. మూలము: "తత్తత్కారణ ముత్పాద్య కృతకృత్యతా మాపాదితాః." 'ఆయాకారణము కల్పించి ధన్యులుగాఁ జేయఁబడిరి.' అనఁగా వారికి నానా నిమిత్తములు, బహుమానములు, ఉత్తమపదములు నొసంగి తుష్టులంజేసి యున్నాఁడనని చాణక్యహృదయము. (౫) "అతిజాగరూకులై న యాప్తుఁను." ఇచట 'పరీక్షితభక్తయః' అను విశేషమును అనువాదకులు వదలినారు. (౬) "కుసుమపురమునకుఁ జని......మైత్రిని సంపాదించుకొని యుండుమని పంపినాఁడను." మూలవిరుద్ధము. 'ఉపనీయ' అనఁగా 'తెచ్చి'; 'చని' గాదు. 'సఖ్యం గ్రాహితః' (అతనికి నందమంత్రులకును) 'సఖ్యము చేసితి'నని యర్థముగాని 'సఖ్యము చేసికొమ్మని పంపితి' నని గాదు. (౭) "నమ్మకముంచి యున్నాఁడని తెలిసినది." అని తెలిసినదనుట సొంతకవనము; మూలమున లేదు. నమ్మకి ముంచియుండుట చాణక్యుఁడు ప్రత్యక్షముగానే

ఎఱిఁగినాఁడను. ఆకథ నడిచినఁ దెలియును. (౫) "అప్పుడెల్లరును మా దెసఁ దలయెత్తి చూడనోడుదురు." - తెలివిదక్కువమాట. 'నాయందు ప్రణయకోప మేమి చూపెదరు.' అని మూలార్థము.

పు. ౮. (౧) "ఇతరదేవతలను గొల్చువారి ప్రాణములను హరించువాఁడు... నాపదరానీయఁడు." ఇందు నాలుగుపంక్తులు మూలమున రెండు ఆర్యావృత్తములు. వానిని అనువాదకులు గద్యీకరించినారు. మూలముతో నర్థసంబంధముకూడ మిగుల తగ్గించినారు. (౨) "ఎట్టి దుర్మార్గుఁడయినను యమభక్తుఁడైన్నఁడేని వినాశ మొందఁడు. కావుననే సర్వలోకములు హరించువాఁడు నాకేమియు నాపదరానీయఁడు." ఇది ద్వితీయార్యకుఁ దెనుఁగు. మూలార్థము: "విషమయినను భక్తిపూర్వకముగాఁ గొనఁబడెనేని పురుషునికి జీవనమగును. (ఇందులకు దృష్టాంతము) "సర్వలోకమును చంపువాఁడయిన యమునిచే మేము జీవించుచున్నాము." దీనిని ఎట్లు పాడుచేసినారో చూచుకొనుఁడు! (౩) "శిష్యుఁడు- ఛీ! మూర్ఖ! సకలధర్మవేదిరైన మాయుపాధ్యాయునకు నీవేమి యుపదేశించెదవురా?" మూలార్థము: 'ఛీ, మూర్ఖుఁడా, మాయుపాధ్యాయులకన్న నీవు ధర్మవేత్తవటరా!' (౪) "అట్లే నాకుఁ దెలియని యంశములు... దెలిసియుండవచ్చును." ఈభాగము నిర్మూలము; వికార్థివివాదసరణిం బరిణతము. (౫) "సర్వజ్ఞుఁడగు మాయుపాధ్యాయు నవమానించుచున్నావా?" 'మాయుపాధ్యాయుని సర్వజ్ఞతను దొంగిలింపఁగోరుచున్నావు.' అని మూలార్థము. (౬) "తెలిసిన నీకేమి; తెలియకున్న నీకేమి?" ఉభయత్ర 'నీకు' పదమును తీసివేయవలయును. ఈసంగతులు నిష్ప్రయోజనములని వక్తృహృదయము.

పు. ౯. (౧) "తెలిసికొనుము." 'జానాసి-ఎఱుంగుదువు' అని మూలము. (౨) "వారివారికిఁ గల కష్టముల నన్నిటిని"—'తేషు తేషు విరాగకారణేషు'—'ఆయా విరాగకారణములను.' The various causes of disaffection అని మూలార్థము. దాని నిట్లు వక్రీకరించినారు.

పు. ౧౦. ౧) "ఏమి! క్షపణకుఁడు నాశత్రువునందు పక్షపాతమును వహించినాఁ డనిపించుకొనుచున్నాఁడా!" ఈభాషితముమొదట మూలమున 'సహర్ష మాత్మగతమ్' అని సంకేతమున్నది. దానిని తొలఁగించి ఈభాషితమును చాణుఁడు వినునట్లు చేయుట తప్పు. (౨) "అనిపించుకొనుచున్నాఁడా!" అను భాగము నిర్మూలము. ఆసంకేతమును గ్రహించి యీనిర్మూలము నెత్తివేసిన ఈవాక్యమున కర్థము మాఱును. చూచుకొనుఁడు. (౩) "చాణ: (తనలో) ఆహా నేఁబంపిన జీవసిద్ధియా!" తర్జుమా యిచట అసంబద్ధప్రలపితముగా నున్నది. మూలార్థము: "జీవసిద్ధి మావేఁగువాఁడుగదా!" వీరి యీతెనుఁగున ఈవాక్యమువలన చాణక్యునికి క్షపణకుఁడెవఁడో తెలియనట్లు, ఈవాక్యమునఁ దెలిసినట్లును అగపడుచున్నది. మఱి యిప్పుడే తెలిసినందులకు అనుగుణముగా 'అతఁడు నాకార్యమును పూర్ణముగా నెఱవేర్చును.' ఇట్టి యీరీతి నేమియు స్వగతవాక్యము లేదు. (౪) "ఒక కాయస్థజాతి వాఁడుకూడ మనకు విరోధుఁడయినాఁడా!" అనువాదకులు 'మాకు' అనుటకు 'మనకు' అని ప్రయోగించినారు. (౫) విరోధశబ్దార్థమును అనువాదకులు రాఁజేయలేదు. విరోధుఁడని యొక మహాదర్థకపదము కల్పించి ద్వేషియను నర్థమునఁ బ్రయోగించినారు. 'విరోధః' '1. Opposition, 6. enmity, hostility.' Apte. 'విరోధుఁ'డను పదము తప్పు. 'విరోధము' అనవలయును. (౬) ముసల్ల పందుకు ముందున్నది. 'కాయస్థజాతివాఁడుగూడ విరోధుడైనాఁడా' అనుటచే అనువాదకులు చాణక్యుని కీద్వేషము ఇంతకుముందు తెలియనట్లగపఱచినారు. ఈభాషితముననే తృతీయపంక్తియందు 'కావుననే వాని నణఁచివేయుటకై సిద్ధార్థకుని నియోగించినాఁడను' అనుటచే అనువాదకులే చాణక్యుని కీవిషయము చక్కఁగా తెలిసియేయున్నట్లును, అందులకతఁడు ప్రతివిధానము చేసియే యున్నట్లును తెలిపినాఁడు. ఇసీ! ఏమి ఈతర్జుమా సాహసము. "కాయస్థ......వాఁడా!" అను వాక్యమునకు మూలము. "కాయస్థ ఇతి లఘ్వీ మాత్రా." 'కాయస్థుఁడను నది చిన్నమాత్ర' అని యర్థము. క్షణములో దానిని మ్రింగివేయఁగలను. అని భావము. (౭) "వాని నణఁచివేయుట

కు. iii. ౩౩. స్వేదోద్గమః కింపురుషాంగనానాం చక్రేపదం పత్రవిశేషకేషు.

కు. iii. ౩౮. గీతాంతరేషు శ్రమవారిలేశైః కించిత్సముచ్ఛ్వసితపత్రలేఖమ్.

౩౮. కుమారసంభవమందలి యీ క్రింది శ్లోకములకు స్పష్టమగు సాదృశ్యము గనుపించుచున్నది.

ఋ. vi. 14. పుంస్కోకిలశ్చూతరసాసవేన మత్తః ప్రియాం చుంబతి రాగహృష్టః.
కూజద్ద్విరేఫోఽప్యయ మంబుజస్థః
ప్రియం ప్రియాయాః ప్రకరోతి చాటు.

కు. iii. 32. చూతాంకురాస్వాదకషాయకంఠః
పుంస్కోకిలో యన్మధురం చుకూజ.

కు. iii. 36. మధు ద్విరేఫః కుసుమైకపాత్రే
పపౌ ప్రియాం స్వా మనువర్తమానః.

ఋ. vi. 21. పుంస్కోకిలైః కలవచోభి రుపాత్తహర్షైః.

ఇట్టిసాదృశ్యము లనంతములుగా నున్నట్లు నిరూపింపవచ్చును గాని స్థలము చాలమిఁజేసి యింతటితో విరమించుచున్నాను. ఈపయినీయంబడిన కల్పనాసాదృశ్యములను భావసాదృశ్యములను బరీక్షించిన తరువాత ఋతుసంహారము కాళిదాసకృతముగాదని చెప్పుట కెవ్వరును సాహసింపఁజాలరని నాయభిప్రాయము. ఈ పయి సాదృశ్యములు మఱికొన్ని గ్రంథములయందును వేఱు కవులచే వ్రాయఁబడిన వానియందుఁ గనుపట్టవచ్చును గాని యవ్వి యిట్టింతయధికముగానుండవు. వివాదస్థమైన ప్రకృతివిషయమును నిర్ణయించుటకు గ్రంథస్థమగు సాక్ష్యమింతకంటె నెక్కుడేమి కావలయును.

ఇఁక ఋతుసంహారమునందుఁ గాళిదాసుని కవిత్వము బాల్యదశలోనున్నదని నేనామోదించిన యభిప్రాయమునకుఁ దగిన యుక్తుల నీయవలసియున్నది. సుప్రసిద్ధులగు నన్ని దేశముల కవులచే వ్రాయఁబడిన బాల్యావస్థయందలి కవిత్వములకును ప్రౌఢావస్థయందలి కవిత్వములకును జాలభేద మున్నదని యింతకుముందే తెలిపియుంటిని గదా. ఇప్పుడు ఋతుసంహారపుఁ గవిత్వమునకును దక్కిన కాళిదాసకావ్యముల కవిత్వమునకును గల భేదమును బరికించుచున్నాను.

I. ఋతుసంహారమునందుఁ బునరుక్తులు విశేషముగాఁ గన్పట్టుచున్నవి. శబ్దపౌనరుక్త్యమును నర్థపౌనరుక్త్యమును వర్ణనవిషయములయందలి పౌనరుక్త్యమును గుఱించి డాక్టరు నోబెలుగారు తయారుచేసిన పట్టికను గ్రింద నిచ్చుచున్నాను.

ఇష్-ధాతువు యొక్క రూపములు:—(రోమనంకెలు సర్గములు. ఇంగ్లీషంకెలు పద్యములు).

I 1, 10, 11, 13, 15, 17, 18, 20, 22
ఉత్సుక—I, 6; II 9; 17. VI 15, 17.
ఉత్కంఠ—III 5, 11, 14, 15.
భూః. II. 8; III 7, 11, 18, 20, 21, IV, 4, 8, 9. V, 8, 9, 15, VI, 25.
ప్రకరోతి VI, 14; 15; కుర్వంతి, VI. 16.
కుర్వంతి VI, 17, 24; యాంతి I, 2, యాతి I, 9.

యాంతి II, 7, 10; ప్రయాంతి III, 3, IV, 4. ప్రయాతి III, 7, II. 13; III 25. యాతి IV, 10; ప్రయాతి IV. 14 ప్రయాంతి. V. 2 రుచా I, 2, 3, దృశం I, 9, 11, 13, 17; II, 11; V. 9.

కామినః I, 3, కామినాం I, 4, సుప్త I, 8 ప్రస్తుపాని I, 9, ప్రచండ I. 10, గథశిఖిః I, 15, 16 భోగినః I, 16, విలోలజిహ్వా I, 14, 20 ద్విపాకులం I, 21, ప్రపాకులైః II, 3 సమాచితం II, 2, 5, 9, చితాః II, 15 సమాచితాః II, 16 తడిత్ II, 10, 11, అవలంబి II 18, 19 అవతంస II, 20, 21 నవజలకణ II, 25, 26, ప్రణయ III, 5, 6 స్వపక్షిత III, 14, 16. కాంతిః III, 17, 18 వ్యోమ III, 21, 22 విలాసినీనాం IV, 2, 3, గాత్రయష్టుః IV, 15, 17 తుషార V, 3, 4, ప్రమదాజన VI 3, 5, 9, 11.

ఇతరములయినవానియందుఁ గన్పట్టు పునరుక్తులు:

ఇట్టిపునరుక్తులు కొన్ని సాదృశ్యములను గుఱించి యీయఁబడిన యుదాహరణములలో నున్నవి. అయినను నట్టివానిని నే సేర్చి కొంచెమిక్కడను నిచ్చెదను.

సువాసితం హర్మ్యతలం. I, 3. సితేషు హర్మ్యేషు. I, 9.

నితంబబింబైః సుదుకూలమేఖలైః. I, 4.

నితంబదేశాశ్చ సహేమమేఖలాః. I, 6.

సుతంత్రిగీతం మదనస్య దీపనమ్. I, 3.

సవల్లకీకాకలిగీతనిస్వనైః. I, 8.

ప్రచండసూర్యాతపతాపితా మహీ. I, 10.

ప్రచండాతపతాపితా. I, 11.

ఉత్పత్య భేకస్తృషితస్య భోగినః ఫణాతపత్రస్య తలే నిషీదతి. I, 18.

విషాగ్నిసూర్యాతపతాపితః ఫణీ న హంతి మండూకకులం తృషాకులమ్. I, 20.

అశనిశబ్దమర్దలః. II, 1.

అశనిశబ్దమర్దలః. II, 4.

ప్రభిన్నవైదూర్యనిభైస్తృణాంకురైః. II, 5.

తృణోత్కరైరుద్గతకోమలాంకురైః. II, 8.

శక్రధనుర్విభూషితాః. II, 19.

సేంద్రచాపైః. II, 22.

ఆపక్వశాలిలలితానతగాత్రయష్టిః. III, 1.

ఫలభరానతశాలిజాలాన్. III, 10.

కుసుమధీరనతానాం లాసకః పాదపానామ్. II, 25.

ఆనర్తయం స్తరువరాన్ కుసుమానవమ్రాన్. III, 10

సప్తచ్ఛదైః కుసుమభారనతైః. III, 2.

సప్తచ్ఛదానపగతాన్ కుసుమోద్గమశ్రీః. III, 13.

ఇట్టిపునరుక్తులనేకము లున్నవి గాని గ్రంథవిస్తరభీతిచే నుదాహరింపమానుకొంటిని. ఇన్ని పునరుక్తులున్నను గావ్యమును జదువుచు రసాస్వాదనచేయు సహృదయమునందుఁ బునరుక్తులుగా మదికిఁ దోఁచుటయే లేదు. అయినను గూడ నిన్ని పునరుక్తులుండుట యీ కవిత్వము యొక్క బాల్యావస్థను సూచించును.

II. అర్థాంతరన్యాసములను సాధారణముగా నుపయోగించుట కాళిదాసుని ప్రౌఢకావ్యములయందుఁ గనుపట్టుచున్నది. అట్టి దిందుఁ గానరాదు గావున నియ్యది కాళిదాసుని తొలివయసున వ్రాయఁబడిన దనవచ్చును.

III. కవియొక్క సామర్థ్యము తన కావ్యమునకుఁ దగువస్తువు నేచుకొనుటలోఁ జక్కఁగా నుపయోగింపఁబడుచున్నది. కథ రసవంతముగా నుండు నెడల నల్పుఁడగు కవి వ్రాసినను నది చదువుట కింపుగా నుండును. రసవిహీనమగు కథను గ్రహించి మహాకవి వ్రాయఁబూనినను జాతకుల నంతగా మెప్పింపఁజాలఁడు. ఋతుసంహారమునందలి విషయము కేవలవర్ణనప్రధాన మయినది. ఇట్టి విషయమును గ్రహించి వ్రాయునప్పుడు, కథను గ్రహించి వ్రాయునప్పటివలెఁ గవి రసమును బుట్టింపఁజాలఁడు. రఘువంశాది కావ్యముల వస్తువునకును నీకావ్యమునందలి వస్తువునకును గూడ నిట్టిభేదమే యున్నది. కావ్యమునకుఁ దగిన విషయము నెంచుకొనఁ దగిన సామర్థ్యము కాళిదాసునకు లేనికాలమున నియ్యది వ్రాయఁబడియుండును.

IV. కాళిదాసుని ప్రౌఢగ్రంథములయందలి రసస్ఫూర్తి యీకావ్యమునందుఁ గలుగుటానికంటెఁ జాల వేగముగాఁ గలుగుచున్నది. ఇంతియగాక యా కావ్యములయందు విప్రలంభశృంగారము, కరుణ మొదలగునవి చాల పుష్టిని జెందియున్నవి. మేఘసందేశమునందలి రతివిలాపమునకును, రఘువంశమునందలి యజవిలాపమునకును, విక్రమోర్వశీయమునందలి పురూరవసుని విప్రలంభమునకును, శాకుంతలమునందలి దుష్యంతునియొక్క స్థైర్యము మొదలగు వానికిని నెనయగునట్టి విషయము లిందు లేవు. ఇట్టి రసములఁ బుట్టించు శక్తి నియమ్మునాఁటుచుండఁగాఁ గవిత్వము పటుత్వమును జెందుచుండఁగాఁ గలుగుచుండును. షేక్స్పియరు నాటకములందును నిట్టిమార్పే కన్పించుచున్నదని డౌడెనుగారు చెప్పుచున్నారు.

"—he dared to confront the most awful problems of life and could at will either stoically detain his mind from the contemplation of the unknown, or could brood upon it with long and wistful intensity; and at the same time his feelings increasing in order and swiftness grew in massiveness and complexity".

ఇంతియుగాక కావ్యమునందలి పాత్రములు, వర్ణన విషయములును వ్యక్తిగతములు (concrete) లేక విశేషములుగా నున్నయెడల నవి రసాలంబనములగుట కవకాశ మెక్కుడుండును. అవి జాతిగతములు (abstract) లేక సామాన్యములుగా నుండునప్పుడంత చక్కఁగా రసాలంబనములు గాఁజాలవు. ఒకజాతిగాఁ బథికవనితలయొక్క విరహావస్థలను గావ్యమునందు వర్ణించునప్పటికంటె నాయకావస్థలనే సీతారాములు లేక యక్షీయక్షులు నను వ్యక్తులయొక్క వర్ణించినయెడల రసస్ఫూర్తి చక్కఁగాఁ గలుగఁ గలదు. ఋతుసంహారమునందలి వర్ణనములు, కథలేదు గనుక, కేవలము జాతినిష్ఠములుగానే యున్నవి గాని వ్యక్తిగతములు కావు. షేక్స్పియరుయొక్క ప్రౌఢకవిత్వమునందుఁ గూడ నట్టినార్పు గలిగినట్లు డౌడెనగా రభిప్రాయపడుచున్నారు: "If his ideas tend to become abstr act and notional he plunges them into concrete matter in order that they may enrich and vitalise themselves".

V. ఋతుసంహారములో నున్న వర్ణనములును, భావములును దక్కిన కావ్యములలోఁ బెంపొందింపఁబడి వన్నె పెట్టఁబడినయట్లు ముందిచ్చిన యుదాహరణములఁ బట్టి తెలియుకతప్పదు. ఋతుసంహారమునందలి పథికవనితల చెయ్యులే విస్తృతినిఁ బొంది మేఘసందేశములోని యక్షినిఁ జేరినవి. ఋతుసంహారమునందలి భోగులభోగములే యలకాపట్టణమునందలి యక్షుల జీవనముల వర్ణించుపట్ల విస్తృతిఁ గాంచినవి. ఈ కావ్యమునందలి వసంతర్తువర్ణనమే కుమారసంభవమునందలి వసంతవర్ణనమునకు మూలమయినది. రఘువంశమునందలి ఋతువర్ణనములకుఁ గూడ మూలము లిందు లేకపోలేదు. వయిగాని కన్నిటికిని నుదాహరణములు పయి నిచ్చిన పట్టికలో నున్నవి.

మొత్తముమీఁద ఋతుసంహారము కాళిదాసవిరచితమనియు, నయ్యది బాల్యావస్థ నుండే వ్రాయఁబడినదనియుఁ జెప్పువారితో నే నేకీభవించుచున్నాను.

ఈపయి నొసంగఁబడిన శ్లోక సాదృశ్యముల నన్నిటినిఁ బరీక్షించియు, నితరు లెవరైనఁ గాళిదాసుని గ్రంథములఁ గాంచి యందలి కల్పనల ననుకరించుచు ఋతుసంహారమును రచియించి కాళిదాసుని పేరిఁ బెట్టియుండవచ్చునని వాదింపవచ్చును. కాని ఋతుసంహారమునందలి కల్పనలు, భావములును వెనుకటి కావ్యములయందు వన్నె పెట్టఁబడినవని నేను చూపించిన యుదాహరణములం బట్టి తేలుచున్నది గదా! పయికవి తక్కిన కాళిదాసకావ్యములను జూచి వ్రాసినయెడల నిట్టి క్రమపరిణామ ముండుట కవకాశము లేదుగదా! ఇట్టి కవితాపరిణామమును గాంచియుఁ గూడఁ బయిరీతి వాదించువారి నేవిధము నన్నైనను నొప్పించుట సాధ్యము గాదు గావున నా విషయమునుండి విరమించెదను

ఇఁకమీఁద నీకావ్యమునందలి రసమును నిర్ణయింపవలయును. ఈఋతువర్ణన మను చిత్రమును రచియించుటకుఁ గవియొక్క చక్కని భిత్తికను గల్పించియున్నాఁడు. ప్రియుఁడు తన ప్రియురాలికిఁ జెప్పినట్లు గ్రంథమును బ్రారంభించియున్నాఁడు.

నిదాఘకాలోఽయ ముపాగతః ప్రియే. I. 1.

ఘనాగమః కామిజనప్రియః ప్రియే. II. 1.

మూఁడు నాలుగు సర్గములయం దీ సంబోధనము లేకయే కవి వర్ణనమునకుఁ దొరఁకొనినాఁడు. వర్ణనాత్మకమునం దీప్రియాసంబోధనము మఱచెనో లేక పూర్వసర్గమునందలి సంబోధనమే యనువర్తించుచున్నది గదా పునరుక్తి యేఁటికని మానివేసెనో తెలియదు. రెండవ పద్ధతి నొప్పుకొనిన యెడల నైదవ సర్గమునందలి 'వరోరు కాలం శిశిరాహ్వయం శృణు.' V. 1. అను పునస్సంబోధనమునకు స్థలము లేక పోవలసివచ్చును. అట్టివ

సర్గమందు 'వసంతయోద్ధా సముపాగతః ప్రియే' (VI. 1.) యని తిరిగి ప్రబోధము చేయఁబడినది. దీనినిబట్టి మాడఁగాఁ బ్రతిసర్గము మొదటనుగూడ నీ సంబోధనముఁ జేయుటఁ గవి వివక్షించినట్లు తోఁచుచున్నది. ఈ సంబోధనములచేఁ గవి యీగ్రంథమును శృంగారరసప్రధానముగ దానినిగాఁ జేయుట కుద్దేశించెననుట తెల్లముగానున్నది. గ్రంథమునందలి విషయమును బరీక్షించినను గూడ నీయభిప్రాయమే స్థిరపడుచున్నది. ఆయా ఋతువులయందలి ప్రకృతి యంతయును స్త్రీపురుషుల శృంగారపర్యవసాయిగానే వర్ణింపఁబడినట్లు పాఠకులకు విశదముగదా! అంగములుగా నైనను దక్కిన రసముల కంతగా నిందు ప్రవేశ మున్నట్లు లేదు.

ఈ ఋతుసంహారము ఖండకావ్య మనఁబడెడు తెగకుఁ జేరుచున్నది. సాహిత్యదర్పణమునందు ఖండకావ్యలక్షణ మిట్లు చెప్పఁబడినది: "ఖండకావ్యం భవేత్కావ్యస్యైకదేశానుసారి చ — యథా మేఘదూతాదిః". కావ్యమునందలి యేకదేశము ఋతువర్ణనముగదా. అట్టి యేకదేశమును గురించి వ్రాయఁబడినది గావున నియ్యది ఖండకావ్య మనఁబడఁ దగి యున్నది.

ఈగ్రంథమునకు సమమయిన కావ్య మాంగ్లభాషయందును గలదు. అది 'Seasons' (ఋతువులు) అను పేర 18 వ శతాబ్దమున థోంప్సన్ (Thompson) అను నాయనచే వ్రాయఁబడినది. ఈరెంటిటికిని గల సామ్యవైషమ్యములను గాళిదాసుని కవిప్రతిభలను గురించి వ్రాయు వ్యాసములలోఁ జర్చింతును.

చిన్నవయసులో నిట్టి సరసతమగు కావ్యమును రచియించి వన్నెఁ గాంచిన కాళిదాసుఁ డెంతయుఁ బ్రశంసార్హుఁడు.

పూరుషుండు

శ్రీ విక్రమదేవవర్మగారు

ఇడుమ గలుగంగ ధైర్యంబు విడనివాఁడు
కడఁగుపని ముగింపం బట్టు గలుగువాఁడు
దైన్య మెప్పుడు నొందక తనరువాఁడు
పుట్టువారిలో నిక్కంపుఁ బూరుషుండు.

న్యాయ మెపుడును విడువక నడుచువాఁడు
చెప్పుభంగిఁ గార్యంబులఁ జేయువాఁడు
పిఱికితనమును మదినుండి పెఱుకువాఁడు
పుట్టువారిలో నిక్కంపుఁ బూరుషుండు.

ధూపము గాలుచు న్మనుజ
తుష్టిఁ బొగం దగఁ జేయుచుండఁగా
దీపము గాలుచుం దనదు
దీప్తిని లోకుల కిచ్చుచుండఁగా
శ్రీపతిభక్తుఁడై జనుల
సేమము సేయఁ గడంగు పూరుషుం
డాపద కింక మిత్తికి ర
వంతయు జంకునె? పూన్కి మానునే?

ఆంధ్రముద్రారాక్షస విమర్శనము

(వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

కీ. శే. కళాప్రపూర్ణ, మహోపాధ్యాయ, వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులుగారు

కథాసంగ్రహము: పీఠిక

(౧) "చాణక్యుఁడను నొకబ్రాహ్మణుఁడు తన పాదమునఁ గ్రుచ్చుకొన్నదను కోపముచే నొకగడ్డిపరకను ముక్కముక్కలుగాఁ ద్రుంచుచుండుటను జూచి యాతఁ డతికోపస్వభావుఁడనియు." కోపమే కావలసినదా? కౌశలము వలదా? (౨) "నందగృహమునకుఁ బోయి యొక యున్నతాసనముపైఁ గూరుచుండ." అగ్రభోజన పీఠమునవని కథగాని ఉన్నతాసన మని గాదు (౩) "నందులతని బలవంతముగ జుట్టుపట్టి క్రిందఁ బడలాగిరి." వారి యాజ్ఞచే భటులు లాగిరిగాని వారే లాగలేదు. (౪) "సభామధ్యమున." సభగాదు, భోజనశాల. (౫) "చంద్రగుప్తునకు రాజ్యమిచ్చి కాని జుట్టు ముడివైచికొనననని ప్రతిజ్ఞపట్టి." ఇది తప్పు. ఆసమయములో నందరాజుల నందఱిని నాశముచేసెద నని యాతఁడు ప్రతిజ్ఞచేసెనే గాని చంద్రగుప్తునికి రాజ్యమిచ్చెదనని గాదు. భోజనశాలనుండి యస్మదుక్తరీతిని ప్రతిజ్ఞచేసి చాణక్యుఁడు చంద్రగుప్తగృహమునకుఁ బోయి అచట (౬) చంద్రగుప్తునికి "నీకు నందరాజ్యమిచ్చెద"నని వాగ్దానము చేసెను. అంతియుగాని యీ వాగ్దానము అనువాదకులు వ్రాసినట్లు నందకృతావమానమునకు పూర్వముగాదు. (౭) "నందుల నందఱఁ జంపెను." ఈ బ్రాహ్మణుఁడు వారినందఱి నెట్లు చంపఁగలిగెను? ఆభిచారికములవలన నని వక్తవ్యవచనము దోషము. (౮) "నందుల కాప్తబంధువగు పర్వతేశ్వరునిఁ జంపించె." పర్వతేశ్వరుఁడు మ్లేచ్ఛరాజు; నందులు క్షత్రియులు. వీరికతఁ డాప్తబంధువెట్లు? (౯) "విషకన్య నొకతెను కేరఁదీసికొని యుండ." విషకన్యను అభిచారముచే కుండమునుండి పుట్టించినారు. దానితో సంగమించినవాఁడు చచ్చి అది మాయమగును. దానిని సృజించినవాఁడు చాణక్యమిత్రుఁడు రాక్షసుని యొద్ద క్షపణకవేషమునను న్న ఇందుశర్మయను బ్రాహ్మణుఁడు. ఆకన్యను పర్వతేశ్వర చంద్రగుప్త రాక్షస చాణక్యులు సభచేసికొనుచుండఁగా రాక్షసుఁడు చంద్రగుప్తున కర్పించెను. చాణక్యుఁడు శంకించి పర్వతేశ్వరునికి దానిని రాక్షసుని చేతనే యిప్పించెను. అంతియగాని, (౧౦) చాణక్యుఁడు చారులవలన నెఱుఁగలేదు. (౧౧) "తన గూఢచారుల వలనఁ దెలిసికొని." చాణక్యుఁడు రాక్షసప్రయత్నములను ఆయాసందర్భములలో తన ప్రతిభావిశేషముచే నెఱింగెనే కాని గూఢచారులవలన నెఱుంగలేదు. అనివాయము సమగ్రముగా వ్యతిరేకమున విశదీకృతమయి యున్నది. వీరు కథ తెలియకయే ఈ గ్రంథమును రచించినారు. రచించియు కథం గన లేకున్నారు. (౧౨) "నందుల నందఱిం జంపెను. తరువాత నందుల కాప్తసచివుఁడగు.........పర్వతేశ్వరుని జంపించె. అంత రాక్షసుఁడు............సర్వార్థసిద్ధిని గుఱించి ప్రయత్నము సేసి." నందుల నందఱిం జంపిన వెనుక సర్వార్థసిద్ధి యెక్కడ? 'అందఱిం' జంపి యనఁగా సర్వార్థసిద్ధిని గూడఁ జంపెననియే గదా యర్థము. 'అంత రాక్షసుఁడు.....ప్రయత్నము సేసి' యనుట యసంగతి. కథలో రాక్షసుఁడు ప్రయత్నము చేసిన పిమ్మటనే చాణక్యుని యుక్తివలన సర్వార్థసిద్ధి మడిసెనని యున్నది. (౧౩) "చందనదాసుఁడు చంపఁబడనున్నాఁడనివిని......పాటలీపుత్రమునకు వచ్చెను." ఇది సరిగాదు, పాటలీపురమునకు వచ్చి వినెను.

ఈనాటకమున వచ్చు పాత్రములు

(౧) "మలేయుఁడు ప్రసంగవశమునఁ గొందఱు రాజులను భటులను వత్తురు." 'మలేయు' శబ్దప్రాచుర్యముచే

ఈ కొండఱు రాజులును నాటకపాత్రములే యని తోఁచుచున్నది. నాటకపాత్రోదాహృతులుగాని రాజపాత్రము లెవరును ఈ నాటకములో లేరు. కొండఱు ప్రస్తావింపఁబడియున్నారు. వారు పాత్రములు గారు. అనువాదకులు పాత్రశబ్దార్థము నెఱుఁగక యీగతిం బొరఁబాటు చేసిరి కావలయును.

ప్ర స్తా వ న.

పు. ౧. (౧) "విశాఖదత్తునిచే నభినవముగా రచియింపఁబడి... సుపర్ల అనంతరాయనిచేఁ దెనిఁగింపఁబడిన 'ముద్రారాక్షస'మను నాటకమును." అనువాదకులే విశాఖదత్తకవి యీ ముద్రారాక్షసమును ౧౧౪౦ సంవత్సరముల క్రిందట చేసినాఁడని టీలాంగుగారి మతము ననుసరించియున్నారు. కావున "అభినవముగా" అను పదమును చోటుమార్చి 'విశాఖదత్తుచేత రచియింపఁబడి... ...సుపర్ల అనంతరాయనిచే అభినవముగా...' అని వాక్యమును దిద్దికొనిన తెలివిగానుండును. (౨) "సభికులు." 'సభికా ద్యూతకారకాః', 'సభాసద స్సభాస్తారా స్సభ్యాస్సామాజికాశ్చ తే' అను నమర వాక్యముల వలన సభికు లనఁగా జూదగాండ్రనియు, సభ్యులనఁగా సభాసదులనియు విశద మగుచున్నది. సభ్యార్థమున సభికశబ్దమును బ్రయోగించుకొనుట అసమంజసము. (౩) "సంతోష దాయకమే" ఇదియొక తియ్యని పదముగా అనువాదకుల కిష్టమయియున్నది. "మీరందఱు క్షేమముతో నుండుటయే సంతోషదాయకము." "మీసల సంతోషదాయకముగా నున్నది."

పు. ౨. (౧) "సంగీత మారంభించెదను." మూలమున "గృహిణీమాహూయ...సంగీతక మనుతిష్ఠామి" అని యున్నది. సంగీతకము స్త్రీలపాట. సంగీత మనఁగా సామాన్యమయినపాట. అనువాదకులీ విశేష మెఱుఁగక కకారము కత్తివేసికొనిరని తోఁచుచున్నది. (౨) "పావనులనుగాఁ జేయుటకై యెవరయిన యతిథులు వచ్చిరా?" మూలమున "అభిగతా వా భవన మతిథయ స్సంప్రాప్తాః"—"ప్రియులయిన యతిథులెవరయిన నింటికి వచ్చిరా" అని యున్నదిగాని పావనులను జేయుటకై యని లేదు. అభిగతశబ్దార్థమును అనువాదకులు పావనార్థముగా భ్రమించిరి కాఁబోలు!

ప్రథమాంకము

పు. ౪. (౧) "చాణ—వత్సా, ఆసనము తీసికొనిరా! శిష్య—స్వామీ! అదటకుఁబోయి కూర్చుండుఁడు."... ఆసనము తెమ్మని చాణక్యుఁ డాజ్ఞాపింపఁగా ఆసనము తేక 'ఆసన మదట నున్నది. అచ్చటికిఁబోయి కూర్చుండుఁడు.' అనుట పొగరుబోతుతన మనిపించుకొనును. అనువాదకులు మూలార్థము సరిగా నెఱుఁగలేదు. మూలములో "చాణ-వత్స, కూర్చుండఁగోరెద" అని యున్నది. ఆసనము తెమ్మనిలేదు. (౨) "అదిగో, ఆ ద్వారముఖమున"—మూలములో 'ఇదిగో' అని యున్నది. (౩) "ఆ ద్వారముఖమున". 'ఇయం ద్వారప్రకోష్ఠశాలా' అని మూలము. 'ఇది ద్వారము చెంగటి చావడి' అని యర్థము. ద్వారముఖ మర్థము గాదు. (౩ ఎ) "ఎల్లప్పుడును ఆసనముంచఁబడియే యుండును." ఎల్లప్పుడును ఆసనముంచఁబడియే యుండునని సార్వకాలికతను చాణక్యునికి శిష్యుఁడు చెప్పుట పొగరే. మూలము: 'ఇయం సన్నిహిత వేత్రాసనైవ' అని యొకపాఠము. 'సదాసన్నిహిత' యను జబ్బుపాఠమునే అనువాదకులు గ్రహించినారు. (౪) "నీదుశ్శీలత కాదుసుమీ!" దీనికి మూలము: 'ఉపాధ్యాయసహభూః శిష్యజనే దుశ్శీలతా' (తారానాథగారి పాఠము). దీనికి ధుండిరాజవ్యాఖ్య—"శిష్యజనే విషయే, దుశ్శీలతా ఉపాలంభన శీలతా, అల్పేప్యపరాధే శిష్యజనం ప్రత్యుపాలంభన ముపాధ్యాయానాం సహజో దోష ఇత్యర్థః." అని. ఇందువలన దుశ్శీలత ఉపాధ్యాయులదిగానే యుక్తము గాని శిష్యులదిగాఁ గాదు. అనువాదకు లీవ్యాఖ్యం గనక 'శిష్యజనదుశ్శీలతా' యను పాఠమును గ్రహించినారు. అది సరియయిన పాఠముగాదు. 'ఉపాధ్యాయసహభూః' అను విశేషణమును త్యజించినారు. (౫) "జనకవధామర్షితుఁడయిన" మలయకేతువుజతఁ గూడెఁడో! మూలమున 'పర్వతకపుత్రేణ మలయకేతునా' అనియున్నది వీరు 'పర్వతకపుత్రేణ' అను విశేషణమును వదలినారు. (౬) "నంద

రాజ్యమును పంచియిచ్చెదనని ప్రోత్సాహపఱచి". పంచుటకు రెండవపాలివాఁ డెవఁడు? నందకులము నశించెను గదా! మఱి నందరాజ్యమెల్లను సహకారియయిన యీ మలయకేతువునకే యీయరాదా? మూలము: "సకల నన్దరాజ్యపరిపణనప్రోత్సాహితేన"—'నందరాజ్య మెల్ల నీకు ఈసాహాయ్యమునకు వెలగా ఇచ్చెదనని ప్రోత్సాహపఱచి' అని యర్థము. మూలార్థమును అనువాదకు లెఱుంగరయిరి.

పు. ౫. (౧) "వదంతి". 'క్షీణ నందకులము' మొదలుకొని 'శాన్తుఁడు' అనువఱకును ఈవదంతి. ఈవాక్య ప్రణాళికయెల్ల వదంతిశబ్దము చెవిని పడువఱకు ఎట్లు జ్ఞాపకముండును? ఆదినుండి నిరాకాంక్షుఁడయినఁడున పరాకుపడి వదంతిశబ్దశ్రవణముచే మరల స్మరణక్లేశము నొసంగి స్మరణకు ప్రాయికముగా రాక వైవాక్యార్థ బోధకుం గూడ ప్రతిబంధకముగా నగపడును.

పు. ౬. (౧) "ఈవిషయమున నింక వేఱుప్రయత్నము లేవియుఁ జేయనక్కఱలేదు." ఈయర్థముగల పాఠము లేదు. (౨) "వాఁడు మలయకేతువును...వచ్చులోపలనే. ...సర్వార్థసిద్ధిని చంపించినాఁడను." సర్వార్థసిద్ధిని చంపించునప్పటికి రాక్షసుఁడు మలయకేతువుతోఁ జేరలేదు. వానింగూడి చంద్రగుప్తుని మీఁదికి వచ్చునను సూచనయే లేదు. సర్వార్థసిద్ధి చచ్చినవెనుక రాక్షసుఁడు నందవంశీయుఁడు ఎవ్వఁడును లేనందున మలయకేతువుం గలసె. కథ యిట్లుండఁగా అనువాదకులు 'యాసత్' అను పదమున కర్థము తెలియక యీ యపభ్రష్ట మొనరించినారు. మూలార్థము: 'ఈయాలోచనచేతనే పాపము! తపోవనగతుఁడయినను నందవంశ్యుని సర్వార్థసిద్ధిని చంపించితిని. అట్లయినను (నందవంశము నిర్మూలమయినను) రాక్షసుఁడు మలయకేతువుంజేరి 'యావ దేవం తత్రాపి స్థాప్యతే సమూల మున్మూలితే ఒపీత్యర్థః' అని ఢుంఢిరాజవ్యాఖ్య. ఈ తెలుఁగు వలన ముందు రాక్షసుఁడు మలయకేతువుం గూడినట్లును, పిమ్మట చాణక్యుఁడు సర్వార్థసిద్ధిని చంపించినట్లును కథ వైపరీత్యము నొందుచున్నది. ఈతర్జిమా మూలద్రోహిగా నున్నది. (౩) "నా కత్యంతప్రియమిత్రుఁడగు భాగురాయణునిచేత" ఇందు 'నా కత్యంతప్రియమిత్రుఁ'డనుట తప్పు; అమూలకము. చాణక్యునికి భాగురాయణప్రభృతులు భృత్యులు గాని మిత్రులుగారు.

పు. ౭. (౧) "కొన్నిదినములలో వానిని స్వాధీనపఱచుకొఁగలను." మూలము: 'ప్రజ్ఞయా నిగ్రహీతుమ్'. ప్రజ్ఞచేత పట్టి దండింపఁగలను అని యర్థము. నిగ్రహ శబ్దార్థము తెలియక పడిన పాటిది. (౨) "అనురాగమును, అహంకారమును గల వారల నెఱుంగుటకై." మూలము: 'అనురక్తాపరక్తజన జిజ్ఞాసయా' అని. అపరక్తులనఁగా అనువాదకులు అహంకారము గలవారని వ్రాసినారు. అదితప్పు. "అపరక్త-Discontented, dissatisfied, disaffected. చన్ద్రగుప్తాదపరక్తాః. Mu. 1." Apte. (౩) "చంద్రగుప్తునియందు భక్తివిశ్వాసములు గలవారై." ఇది పరమాసహ్యముగా నున్నది. "చన్ద్రగుప్తసహోత్థాయినః." అని మూలము. "ఉత్థాయిన్-Rising (fig. also). చన్ద్రగుప్తసహోత్థాయినః. Mu 3." Apte. చంద్రగుప్తునితోఁగూడ వృద్ధిపొందువారని తాత్పర్యము. (౪) "తమకేర్పఱిచిన పనులను చక్కఁగ నెఱవేర్చుచున్నారు." పొందు తర్జిమా. మూలము: "తత్తత్కారణముత్పాద్య కృతకృత్యతా మాపాదితాః." 'ఆయాకారణము కల్పించి ధన్యులుగాఁ జేయఁబడిరి.' అనఁగా వారికి నానా నిమిత్తములు, బహుమానములు, ఉత్తమపదములు నొసంగి తుష్టులంజేసి యున్నాఁడనని చాణక్యహృదయము. (౫) "అతిజాగరూకులై యాప్తులు." ఇచట 'పరీక్షిత భక్తయః' అను విశేషమును అనువాదకులు వదలినారు. (౬) "కుసుమపురమునకుఁ జని......మైత్రిని సంపాదించుకొని యుండుమని పంపినాఁడను." మూలవిరుద్ధము. 'ఉపనీయ' అనఁగా 'తెచ్చి'; 'చని' గాదు. 'సఖ్యం గ్రాహితః' (అతనికి నందమంత్రులకును) 'సఖ్యము చేసితి'వని యర్థముగాని 'సఖ్యము చేసికొమ్మని పంపితి' అని గాదు. (౭) "నమ్మకముంచి యున్నాఁడని తెలిసినది." అని తెలిసినదనుట పొంతకవనము; మూలమున లేదు. నమ్మకముంచియుండుట చాణక్యుఁడు ప్రత్యక్షముగానే

ఎఱిఁగినవాఁడు. ఆకథ నడిచినఁ దెలియును. (౮) "అప్పు డెల్లరును మాదెసఁ దలలెత్తి చూడనోపుదురు."- తెలివిమిక్కిలినమాట. 'నాయందు ప్రతన్నేప మేమి యుండును.' అని మూలార్థము.

పు. ౮. (౧) "ఇతరదేవతలను గొల్చువారి ప్రాణములను హరించువాఁడు... నాపదరానీయఁడు." ఇందు నాలుగుపంక్తులు మూలమున రెండు ఆర్యావృత్తములు. వానిని అనువాదకులు గద్యీకరించినారు. మూలముతో నర్థసంబంధముకూడ మిగుల తగ్గించినారు. (౨) "ఎట్టి దురాత్ముఁడయినను యమభక్తుఁడైనచో ఁడును వినాశమొందఁడు. కావుననే సర్వలోకముల హరించువాఁడు నాకేమియు నాపదరానీయఁడు." ఇది ద్వితీయార్యకుఁ దెనుఁగు. మూలార్థము: "విషమయినను భక్తిపూర్వకముగాఁ గొనఁబడి సేవింపఁబడినపురుషునికి జీవనమగును. (ఇందులకు దృష్టాంతము) "సర్వలోకమును చంపువాఁడయిన యమునిచే మేము జీవించుచున్నాము." దీనిని ఎట్లు పాడుచేసినారో చూచుకొనుఁడు! (౩) "శిష్యుఁడు- ఛీ! మూర్ఖ! సకలధర్మవేదివైన మాయుపాధ్యాయునకు నీవేమి యుపదేశించెదవురా?" మూలార్థము: 'ఛీ, మూర్ఖుఁడా, మాయుపాధ్యాయులకన్న నీవు ధర్మవేత్తవటరా!' (౪) "అట్లే నాకుఁ దెలియని యంశములు... దెలిసియుండవచ్చును." ఈభాగము నిర్మూలము; విద్యార్థివివాదసరణిం బరిణతము. (౫) "సర్వజ్ఞుఁడగు మాయుపాధ్యాయు నవమానించుచున్నావా?" 'మాయుపాధ్యాయుని సర్వజ్ఞతను దొంగిలింపఁగోరుచున్నావు.' అని మూలార్థము. (౬) "తెలిసిన నీకేమి; తెలియకున్న నీకేమి?" ఉభయత్ర 'నీకు' పదమును తీసివేయవలయును. ఈసంగతులు నిష్ప్రయోజనములని వ్యక్తప్రాయము.

పు. ౯. (౧) "తెలిసికొనుము." 'జానాసి-ఎఱుంగుదువు' అని మూలము. (౨) "వారివారికిఁ గల కష్టముల నన్నిటిని"—'తేషు తేషు విరాగకారణేషు'—'ఆయా విరాగకారణములను.' The various causes of disaffection అని మూలార్థము. దాని నిట్లు వెక్కిరించినారు.

పు. ౧౦. ౧) "ఏమి! క్షపణకుఁడు నాశత్రువునందు పక్షపాతమును వహించినాఁ డనిపించుకొనుచున్నాఁడా!" ఈభాషితమునందు మూలమున 'సవర్ష మాత్మగతమ్' అని సంకేతమున్నది. దానిని తొలఁగించి ఈభాషితమును చాణుఁడు వినునట్లు చేయుట తప్పు. (౨) "అనిపించుకొనుచున్నాఁడా!" అను భాగము నిర్మూలము. ఆసంకేతమును గ్రహించి యీనిర్మూలము నెత్తివేసిన ఈవాక్యమున కర్థము మాఱును. చూచుకొనుఁడు. (౩) "చాణ: (తనలో) ఆహా సేఁబంపిన జీవసిద్ధియా!" తర్జుమా యిచట అసంబద్ధప్రలపితముగా నున్నది. మూలార్థము: "జీవసిద్ధి మావేఁగువాఁడుగదా!" దీని యీతెనుఁగున ఈవాక్యమువలన చాణక్యునికి క్షపణకుఁడెవఁడో తెలియనట్లు, ఈవాక్యమునఁ దెలిసినట్లును అగపడుచున్నది. మఱి యిప్పుడే తెలిసినందులకు అనుగుణముగా 'అతఁడు నాకార్యమును పూర్ణముగా నెఱవేర్చును.' ఇట్టి యీరీతి నేమియు స్వగతవాక్యము లేదు. (౪) "ఒక కాయస్థజాతివాఁడుకూడ మనకు విరోధుఁడయినాఁడా!" అనువాదకులు 'మాకు' అనుటకు 'మనకు' అని ప్రయోగించినారు. (౫) విరోధశబ్దార్థమును అనువాదకులు రాఁజేయలేదు. విరోధుఁడని యొక మహాదర్థకపదము కల్పించి ద్వేషియను నర్థమునఁ బ్రయోగించినారు. 'విరోధః' '1. Opposition, 6. enmity, hostility.' Apte. 'విరోధుఁ'డను పదము తప్పు. 'విరోధము' అనవలయును. (౬) ముసర్ల పండుగు ముందున్నది. 'కాయస్థజాతివాఁడుగూడ విరోధుడైనాఁడా' అనుటచే అనువాదకులు చాణక్యునికీద్వేషము ఇంతకుముందు తెలియనట్లగపఱిచినారు. ఈభాషితమునసే తృతీయపంక్తియందు 'కావుననే వాని నణఁచివేయుటకై సిద్ధార్థకుని నియోగించినాఁడను' అనుటచే అనువాదకులే చాణక్యునికీవిషయము చక్కఁగా తెలిసియేయున్నట్టును, అందులకతఁడు ప్రతివిధానము చేసియేయున్నట్టును తెలిపినాఁడు. ఇసీ! ఏమి ఈతర్జుమా సాహసము. "కాయస్థ......నాఁడా!" అను వాక్యమునకు మూలము. "కాయస్థ ఇతి లఘ్వీ మాత్రా." 'కాయస్థుఁడనునది చిన్నమాత్రా అని యర్థము. తృణములో దానిని త్రింగివేయఁగలను. అని భావము. (౭) "వాని నణఁచివేయుట

కయి" మూలపదమునకు సంబంధము లేని తెనుఁగు తర్జుమా ముక్కయిది. దీనిమూలము: 'సుహృచ్ఛద్మనా'. 'మిత్ర వ్యాజమున' అని యర్థము. 'కాయస్థునికి మిత్రుఁడుగా నభినయించుచు వానియొద్ద చాణక్యప్రణిధి సిద్ధార్థకుఁడున్నాఁడు' అని భావము. ౮. "చాణక్యునకు రెండవ హృదయము". చాణక్యున కనుట తప్పు. రాక్షసునకు అని మూలము.

పు. ౧౧. (౧) "ఇప్పుడు నాచేతిలో రాక్షసుని యుంగరము కాదు. రాక్షసుఁడే చిక్కుపడియున్నాఁడు." ఇంతకల్ల మూలమున "రాక్షసుఁడే నా వ్రేలికి మిత్ర మయ్యెనని కదా చెప్పవలయును." (౨) "అభ్యంతర గృహమునుండి." మూలము: "ఏకాన్తే అపసర కాదో" 'ఒకగదినుండి' అని అర్థము. (౩) "వాఁడు వెళ్లినాఁడు, వాఁడు వెళ్లినాఁడు." మూలములో 'వాఁడు వాఁడు' అను పదములు లేవు. (౪) "స్త్రీ కలకలము." దీనికి మూలము: 'శఙ్కాపరిగ్రహనివేదయిత్రీకమ్.' 'భయపడుటను దెలుపునట్టి' అని యర్థము. అనువాదకులు దీనిని త్యజించినారు. కారణ మరయుఁడు. (౫) "నాయెదుట ద్వారము నొద్దనిలువఁబడియుండ". ఇది మూలమున లేదు. (౬) "ద్వారమున కావల నొకస్త్రీ". మూలమున 'ద్వారమందు' అనియే యున్నది; 'అవల' అని లేదు. (౭) "బాహులతిక చాఁచి". మూలమున ఈబహువచనము గాని, చాచుటగాని లేదు. 'కోమలమయిన బాహులతతో' అని మూలము. (౮) "లాగినది-" "నిర్భర్త్స్య" 'బెదరించి' అని మూలమున క్రియావిశేషణమున్నది. దానిని అనువాదకులు వదలినారు. అర్థము తెలిసియుండదు (౯) "వడసి కడపమీఁద". ఇది తప్పు. 'గదికడప మీఁద' అని యుండవలెను. ఆమె గదినుండి వెలువడ లేదు. జారిన యుంగరము ఆమెయున్న గదిగడపమీఁదఁ బడక దూరమునమున్న నడవగడపమీఁద ఎట్లు పడును? చేయి విసరఁగాఁ బడెనా? ఆప్రకారము మూలమున లేదు. 'దేహళీబంధమిమ్మ-గడపమీఁద' అని మూలము. కథ తెలియకయే తర్జుమా! (౧౦) "ఒక కులకాంతవలె". మూలమున 'ఒక' లేదు. 'ప్రణామనిభృతేవ' అని కుల కాంతకు విశేషణ మున్నది. దానిని అనువాదకులు వదలినారు. 'నమస్కారనిశ్చలవలె' అని తదర్థము. (౧౧) "నాపాదములపై వ్రాలినది" మూలము: "మమచరణపార్శ్వం సమాగత్య నిశ్చలా సంవృత్తా". 'నాపాదముల చెంతకు వచ్చి కదలకయుండెను' అని యర్థము. 'సంవృత్తా' శబ్దము ఉపమాన విశేషణంబుగ కఠినప్రయోగఁగా వలయు.

పు. ౧౨. (౧) "చాణ:—...శోణోత్తరా! ఏమి విశేషములు? ఏమిపనిగలిగి వచ్చితివి?" మూలమున 'ఏమి విశేషములు' అను మాటలేదు. చాణక్యునిచే నిట్లు ప్రల్లదములు పలికించుట యుచితముగాదు. (౨) "నమస్కారపూర్వకముగా". ఎవరుచేసిన నమస్కార మిది? శోణోత్తరదా? చంద్రగుప్తునిదా? మూలమున "శీర్షకమలము కుశాకార మంజలిం నివేశ్య"—'శిరమున తామరమొగ్గ రూపున మోడ్పుఁగేలుంచుకొని' అని చంద్రగుప్తుఁడు చాణక్యునికి (శోణోత్తరకుఁ గాదు) చేయు నమస్కారమునకు విశేషణ మున్నది. దీనిని అనువాదకులు త్యజించుటకును, నమస్కారమును శోణోత్తరదిగా వ్రాయుటకును కారణము పీఠికలో వారు వ్రాక్రుచ్చినట్లు మూఁడు ప్రతులలో బాగున్నదాని గ్రహించుటయే గాఁబోలును! పు. ౧౩. (౧) "గుణవంతులగు బ్రాహ్మణులకే". మూలమున 'గుణవంతులకే' అని యున్నది. బ్రాహ్మణశబ్దము లేదు. (౨) "విద్యావంతులగు". మూలమున 'గుణవంతులను' అని యున్నది. ఉద్దేశ్యవిధేయతాపోషణకయి 'గుణవంతుల' ననియే యుండవలయును. విద్యయే ప్రధానముగాదు గావునను, గుణము ప్రధానము గావునను (నాంతరీయక న్యాయముచే విద్యయు గుణమువం జేరుఁగాక). మూలకారులు విద్యను జెప్పక గుణమును జెప్పినారు. ఆ తెలివిని తర్జుమా కర్తలు గ్రహింపక చెఱిచినారు. (౩) "ఈసంగతులను ఉత్తరమున వ్రాయవలసినదే." మూలము: ఉత్తరోఽయం లేఖార్థః.' అర్థము: 'ఈవిషయము జాబులోఁ బిమ్మటి భాగముగా నుండవలెను.' అనువాదకులు ఉత్తరశబ్దమునకు రాజమహేంద్రవర వ్యావహారికార్థమును గ్రహించినారు. ఆదేశమున ఉత్తరమన 'జాబు' అనుటకు వ్యవహారము. ఆయర్థము గ్రాంథికము గాదని అనువాదకు లెఱుఁగరు. 'లేఖార్థః' అనఁగా

తర్జుమాకర్తలు 'వ్రాఁతకోఁతలు' అనఁగా 'వ్రాయవలసినదే' అని యర్థము గావించికొనిన ట్లగపడుచున్నది. 'లేఖార్థః—లేఖయనఁగా జాబు. అర్థః=విషయము. దీని పయిముక్క—మూలమున (౪) 'పూర్వ కథమక్తు.' పూర్వ భాగమేమి గాఁదగును—అని యర్థము. దానిని అనువాదకులు 'కాని కొన్ని సంగతులు వ్రాసినతరువాత నీసంగతులు వ్రాయవలయును గనుక మొట్టమొదట నేమి వ్రాయుటు' అనిరబ్బురు లాగినట్లు ఒకటియు నరపంక్తిగా లాగినారు. ఇందుల కారణము ఉత్తరశ్లోకార్థము గోచరింపమియే. (౫) "(అని దేనినో వ్రాసి)"—ఈసంకేతవాక్యము టీలాంగు గారి ముద్రణమున నున్నది. మతికొన్నిట లేదు. లేమియే శ్రేయము. ఎట్లనఁగా 'అథవా న లిఖామి' అని పూర్వతరవాక్యము దీనికి విరుద్ధము. దీని పూర్వవాక్యము ఇతరప్రతులయందు 'సర్వ మనభివ్యక్తమే వాస్తామ్'—'అంతయు నస్పష్టము గానే యుండుఁగాక!' సర్వ మనుటకు టీలాంగుగారు పూర్వ మనుపాఠమును గ్రహించినారు. అనువాదకులు దేనిం గ్రహించిరో తెలియదు. 'పేరిపేళ్లు' అని తెనిఁగించిరి. అది యీ రెండుపాఠములకు సంబంధపడదు. మూఁడవపాఠము లేదు. కొన్నిప్రతులయందు 'నీ వీయుత్తరము సిద్ధార్థకునిచేతికిచ్చి' అను నీసర్వమూలవిపరీత వాక్యము ననంతరము 'కర్ణేకథయిత్వా'—'చెవిలో చెప్పి' అని సంకేత మున్నది. ఆసంకేతము 'ఏమో వ్రాసి' యను సంకేతమునకు విరుద్ధమగును గావున టీలాంగుగారు దానిం దృజించినారు. ఇందువలన టీలాంగుగారు చాణక్యుఁడు ఏమో వ్రాసియిచ్చినట్లే అభిప్రాయపడిన ట్లగపడుచున్నది. ఆవిషయమునే అనువాదకులు నిర్భయముగా నొక్కి నెక్కొలిపినారు. అందుకై మూలాతిక్రమణములు మూఁడు చేసినారు. 1. 'నీ వీయుత్తరమును సిద్ధార్థకునిచేతికిచ్చి' 2. 'మరల' 3. 'నేనంపిన యుత్తరమని'. చాణక్యుఁడు జాబు వ్రాసి యీలేదు; చెవిని చెప్పిపంపినాఁడు. ఒకటి: పదిపండ్రెండు వత్సరములనుండి ప్రసిద్ధుఁడయిన ప్రతిమంత్రి చాణక్యుఁడు తన యెదిరిమంత్రి కాయస్థునిచేతిలో తన వ్రాఁతను, తనకు సర్వకార్యసాధకమైన యీ వ్రాఁతను—రాక్షసునిచేతఁ బడినయెడల తనకు సర్వకార్యభంజకమగు దానిని—పడనిచ్చునని నమ్మశక్యము గాదు. రెండు:—తమమతమున కనుకూలమనిరెంచి టీలాంగు గారు గ్రహించిన 'పూర్వమ్' అనుపాఠము సరిగాదు. పూర్వ మనభివ్యక్తమేని ఉత్తరము మాత్ర మభివ్యక్తముగా నున్నదా? జాబెల్ల అనభివ్యక్తముగానే యున్నది. కావున 'సర్వమ్' అనుపాఠమే సరి. మూఁడు:—ఆప్రకారము చాణక్యుఁడు జాబే యిచ్చినయెడల 'ఏభి రక్షరైః' అను పదములకు పూర్వము 'లిఖితమును చేతనిచ్చి' అని సంకేత ముండవలయును. అది లేదు. నాలుగు:—సిద్ధార్థకుఁడు శకటదాసుని వ్రాఁతను దెచ్చియిచ్చెనేకాని దాని యసలును—చాణక్యలిఖితమును తెచ్చియీయలేదు. దాని గతి యేమాయెనో చాణక్యుఁడును అడుగలేదు. ఈహేతువులచేత వ్రాయకయే చెప్పిపంపె ననుమతమే యను మతముగా నున్నది.

పు. ౧౪. (౧) 'ఎవరికెవరేవిషయమయి వ్రాసిరో దానిని నేను తనతో స్వయముగాఁ జెప్పెదనని'—మూలము: 'కే నాపి కస్యాపి స్వయం వాచ్యమితి.' అర్థము: 'ఎవరో, ఎవనికో స్వయముగా చదువుకొనఁదగినది.' ఇది సిద్ధార్థకుఁడు శకటదాసునికి చెప్పవలసిన సమాధానవాక్యము. దీనిని అనువాదకులు సిద్ధార్థకునికి చాణక్యుఁడు చెప్పు సమాధానవాక్యముగా భావించి చెతిచినారు. సిద్ధార్థకుఁడు భృత్యమాత్రుఁడు; వానికి చాణక్యుఁ డీరహస్యమును తెలిపెదనని సమాధానవచన మంపుట కేవల మనుచితము. ఇందులకనుగుణముగా వాఁడు శకటదాసలిఖితలేఖముం గొనివచ్చి యిచ్చినప్పుడు వాఁడనుగనులేదు; చాణక్యుఁడు చెప్పనులేదు. (౨) "తీసికొనిరమ్మని చెప్పుము" 'కూడదు సుమీ' అను పిమ్మట 'అని చెప్పుము' అని యున్న మూలానుగుణముగా నుండును. (౩) "చాణ—(తీసికొని చదివి)"—ఇచట 'తీసికొని' అను మాటవెంబడి 'అహో దర్శనీయతాఽక్షరాణామ్'—'ఆహా! అక్షరము లెంత యందముగా నున్నవి' అను వాక్యమును అనువాదకులు త్యజించినారు. (౪) "ఇంక నేమిచేయవలయును?" దీనికి పూర్వము 'ఆర్య, ఇదిగో లేఖ, ముద్రవేసితిని' అని మూల మున్నది. దానిని అనువాదకు లేలకో విడిచినారు. (౫) "మిక్కిలి యాప్తుఁడయినవానిని నియోగింపవలసిన

యొకవిషయమునందు”. ‘మిక్కిలి’ శబ్దము సొంతకవిత్వము; అమూలకము. ‘అప్రుసయుక్త వానిని’—ఇంతలకు మూలమున ‘అత్మనా ఽనుష్ఠేయే’ అని పాఠ మున్నది. ‘నేను స్వయముగా చేయవలసిన’ అని యర్థము. అది అనువాదకులు గ్రహించినదానికన్న మంచిపాఠము. (౬) “సిద్ధార్థా, ఆజ్ఞాపింపుము”. ఇందు ఆర్యాశబ్దమునకు ముందు “సహర్షమ్” అని సంకేతమున్నది. దానిని అనువాదకులు తొలఁగించినారు. (౭) “ఆజ్ఞాపింపుము; ఇట్టి విషయమునందు నియోగించుట నన్నుఁ గృతార్థునిఁ జేయుటయే కదా!” మూలము: ‘ఆర్య, అనుగృహీతోఽస్మి. ఆజ్ఞాపయ త్వార్యః కి మ నేన దాసజనే నార్య స్యానుష్ఠాతవ్యమ్’. అర్థము: ‘ఆర్యా, మహాప్రసాదము, ఈదాసజనునిచేత ఆర్యునికి కావలసిన కార్యమేమో ఆజ్ఞాపింపుము.’ దీనిని రూపుమాపినారు. (౮) “కనుసన్న చేసి”. మూలమున ‘సరోష దక్షిణాక్షిసంకోచసంజ్ఞామ్’ అని. దాని యర్థము: ‘కోపముతో కుడికంటిని సంకోచించుటయను సంజ్ఞను’ సంజ్ఞాస్వరూపమును అనువాదకులు మానినారు. (౯) “వారిని దిట్టుము.”–ఇది యమూలకము. (౧౦) “సంకెళ్లను విడఁదీసి.”–ఇది యమూలకము. (౧౧) “అతనియొద్దనే యుండి”. ‘రాక్షసఏవ కఞ్చిత్కాలం సేవితవ్యః’–అని మూలము. ‘రాక్షసునే కొంచెము కాలము సేవింపవలసినది.’ కొంచెము కాలమనుటను అనువాదకులు మానినారు. (౧౨) “అతఁడు తన సేనలుగొని మనపట్టణమునకు వచ్చినపుడు”. ఇది యమూలకము.

పు. ౧౫. (౧) “శేవకీధ్రికి సంకెళ్లు తగిలించి” సంకెళ్ల ప్రశంస అమూలకము. (౨) “ముండనాదిక్రియలు జరిగించి”–‘పనికారమ్’ అని మూలము. ‘ముండనాదిక్రియలు’ అమూలకము. (౩) “మహాప్రసాదము”–అనుగృహీతుఁడు చెప్పవలసిన మాట యిది. (౪) “చాణః- వత్స! ఇంకొకటి తరువాత కాయస్థజాతివాఁడయిన శకటదాసుఁడు రాక్షసునిచేఁ బ్రేరేపింపఁబడి నన్నుఁ జంపుటకుఁ బ్రయత్నము చేయుచున్నాఁడు; కనుక వానిని శూలములచేఁ బొడిచి చంపి వాని కుటుంబమును కారాగృహమునఁ బడఁద్రోయ వలయుననియు వారితోనే చెప్పుము.”–ఈవాక్యముకన్న పనికిమాలిన తర్జుమా యుండునా? ‘తరువాత’–దేనికి తరువాత? ‘నన్నుఁ జంపుటకు’–చాణక్యునిఁ జంపుటకు అని అనువాదకుని వచనార్థము. చంద్రగుప్తుని జంపుట కని విశాఖదత్తకవి వాక్యార్థము. ఈతప్పు చాణక్యుని పూర్వభాషితమందే ఆరంభమైనది. (౫) “శ్రీ చంద్రగుప్తమహారాజుగారి యాజ్ఞ యైనదని” - అనువాదకులకు మూలమున ముక్కలన్వయింపలేదు. ఇందు చంద్రగుప్తవాక్యము లేనేలేదు. అంతయు చాణక్యవాక్యముగానే యున్నది. ఇది తప్పు. మూలమున ‘కాలపాశికదండపాశికులతో చెప్పిరమ్ము’ అనువదితప్ప కడమచాణక్యభాషిత మెల్ల చంద్రగుప్త వచనము. చాణక్యుఁడు ఈయాజ్ఞలను చంద్రగుప్తనామమునఁ బంపుచున్నాఁడు గాని తనపేరటఁ బంపలేదు. అట్లే చంద్రగుప్తవచనమయిన పయిచాణక్యభాషితమును చాణక్యవచనముగానే రచించినారు. పూర్వవాక్యములో “చంద్రగుప్తమహారాజుగారి యాజ్ఞయైనదని” అనుమాట ‘విసలఁగొట్టుఁడని’ అనుమాటకు తరువాత నుండవలెను. అట్లే యీద్వితీయభాషితము ‘వత్స... బడఁద్రోయవలయు ననియు చంద్రగుప్తమహారాజుగారి యాజ్ఞయైనదని వారితోఁ జెప్పుము.’ అని యుండవలయును. మూలమున ప్రథమభాషితమందే, ‘వృషల స్స మాజ్ఞాపయతి’ - ‘వృషలుఁడు ఆజ్ఞాపించుచున్నాఁడు’ అని యుపక్రమమే అగుటచేత రెండు భాషితములకు అది యన్వయించినది. అనువాదకులకు తెలిసినదిగాదు. (౬) “శూలముచేఁ బొడిచిచంపి.” అనువాదకులు శూలశబ్దార్థము నెఱుంగరయిరి. శూలమనఁగా కొఱ్ఱు. అది భూమిలోఁ బాతియుండును. ఇట కొఱ్ఱువేయుట చెప్పఁబడినది. మూలము: ‘శూలమారోప్యతామ్’ అని. ‘శూల మెక్కింపవలసినది’ అని దాని అర్థము. (౭) “ఏమి! రాక్షసునికి?” మూలము “హన్త, గృహీతో రాక్షసః”. అర్థము: ఆహా రాక్షసుఁడు పట్టువడినాఁడు. చాణక్యుఁడు సిద్ధార్థక వచనము శుభోపశ్రుతిగాఁ గా ఆ శుభశకునముచే రాక్షసుఁడు పట్టువడునని యూహించి సంతసముచే తనలో తానిట్లు పలికికొన్నాఁడు. ప్రశ్న చేయలేదు. అనువాదకులు దానిని ప్రశ్న చేసినారు.

పు. ౧౬. (౧) "ప్రభువువారి యాజ్ఞ"—పూర్వోక్తచంద్రగుప్తభాషితములను చాణక్యభాషితములుగా మార్చిన తప్పును ఈభాషితములకైన ఎఱుంగ రయిరి; దిద్దికొనరయిరి. ఈవాక్యమునకు మూలమును జక్కఁగ ననుసరింపలేదు. నిష్ప్రయోజనముగా అనువాదకులేలకో మార్పులు చేయుట! మూలార్థము:"శిష్యుడు—ఉపాధ్యాయుఁడా, కాలపాశికుఁడును, దండపాశికుఁడును ఉపాధ్యాయునికి విన్నవించుచున్నారు: 'ఇది సెలవిచ్చుచున్నము చంద్రగుప్తమహారాజుగారి యాజ్ఞము' అని." (౨) "ఇందుకేకదా నేను సర్వార్థదము చేసికొనివచ్చినాఁడను." ఇది అమూలకము. (౩) "నాకిప్పుడు కారాగృహవాసముగాని, మరణముగాని తటస్థించునని నమ్మకొని"—ఇదియు అనువాదకుని సొంతకవనము. (౪) "రాక్షసునికుటుంబము నవమానించు" ఇదియు అనువాదకుని కల్పనయే. (౫) "అతిజాగ్రత్తతోఁ గాపాడవలయును"—మూలార్థము: 'ఆపలికిఁ గొనిపొండు' అని. (౬) "రాక్షసునికుటుంబము క్షేమముతో నుండునేని...సరే!" ఇదియు అమూలకము. (౭) "సుహృద్విపత్తులను కన్నులారఁ జూచుచుండుటవలన దుఃఖసాగరములో మునిఁగియున్న నన్నిట్టిమర్యాదనందుట కనర్హుఁడను." మూలము: "కిన్నజానాత్యార్యః, యథా, అనుచిత ఉపచారః హృదయస్య పరిభవాదపి దుఃఖముత్పాదయతి". అర్థము: 'ఆర్యునికి తెలియదా యేమి? అనుచితమయిన సత్కారము హృదయమునకు తిరస్కారమునకన్న నెక్కువ దుఃఖమును గలిగించును.' దీనినెట్లు పాడుచేసినారో చూచుకొనుఁడు.

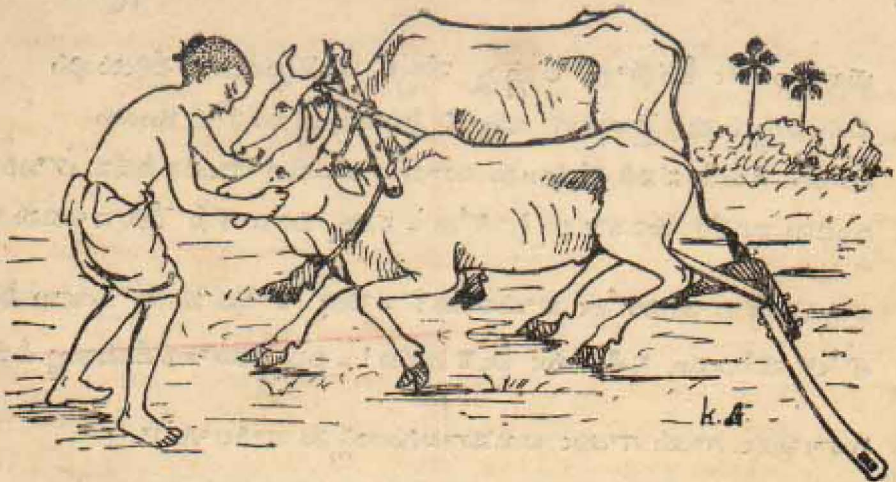
పు. ౧౭. (౧). "మనమిరువురమును ఏకావస్థయందే యున్నవారము."- పాడు చేసిరి. మూలము: "సంభావితమేవ వేదయస్మద్విత్తైర్భవతః." అర్థము: 'ఇది మాబోఁట్లకు నీకు ఉచితమే.' (౨) "ఇప్పుడీ దుష్టుఁడేమి యుద్దేశించికొని యున్నాఁడో"-మూలానువాదములకు సంబంధము లేదు. మూలము: 'ఉపక్షిప్తమనేన కితవేనకిమపి.' అర్థము: 'ఈధూర్తుఁడేమో ఉద్ఘాటన చేయుచున్నాఁడు?' 'మాబోఁటివారితో' అనుటచేత రాక్షసమైత్రిని, చాణక్యుఁ డెఱిఁగి, యుద్ఘాటన చేయుచున్నాఁడని చందనదాసుఁడు తలఁచెను. ఈవాక్యము ప్రశ్నగాదు. అనువాదకులు ప్రశ్నగాఁ గొనుటయేగాక సర్వథా నాశముచేసినారు. (౩) "దేవర యనుగ్రహము పూర్ణముగాఁ గలిగియుండుటచే జనులందఱి వర్తకమును జక్కఁగ జరుగుచున్నప్పుడు నావర్తకము మాత్రమేల జరుగకుండును?" మూలము: "ఆర్యస్య ప్రసాదేన అఖణ్డితా మే వాణిజ్యా" అర్థము: 'ఔను. ఆర్యుని ప్రసాదముచే నావ్యాపార మఖండితముగా నున్నది.'

పు. ౧౮. (౧) "అట్టివాని నొక్కని నైనఁ దయఁ జెప్పుదురా?"- అమూలకము; సత్ప్రతిపతము గాదు. (౨) "నీవుసంపాదించినది అట్టి విరోధమే." మూలము: 'అయమీదృశో విరోధః.' 'అది యిట్టి విరోధము'. 'రక్షసి' - 'రాక్షసగృహజనమును నీయింటఁ గాపాడుచున్నావు' అను నర్థముగల యీ 'రక్షసి' పదమును అనువాదకులు విడలినారు.

మా వ్యాసకర్తలకు

వ్యాసములు చిన్నసైజు కాగితములపై ఒకవైపున మాత్రమే విడిఅక్షరములతో బంతులు దూరదూరముగా, దిద్దుబాట్లు లేకుండ, తిన్నగా వ్రాసి వర్ణక్రమమునను తప్పులు లేకుండ చూచుకొని పంప వేడికోలు. లేకున్న ముద్రణకార్యములయందు మిగుల కష్టము కలుగుటయే కాక తప్పులుకూడ నిలిచిపోవునని మనవి.

సంపాదకుఁడు, 'భారతి'.

వృషభవిజ్ఞప్తి

కవితావినోద, డాక్టరు నిడమర్తి ఈశ్వరప్ప గారు,
B.A., M.O.B., F.M.H.C.

పెట్టినదానితోడఁ దనివిం గని కర్షక, డొక్క మాఁడిన
న్బట్టినపట్టు నూని బహువత్సరముల్ గృషి సల్పి నిన్ను నె
వ్వట్టున నెట్టిలోపమునఁ బొల్పడనీయక సేవఁ జేసి యి
వ్వట్టున వార్ధకమ్మునను వ్రాలితిఁ దూలితి నెట్లు బ్రోతువో!

ఎముకలే కాని రక్తమాంసములు లేవు - బడుగ నైతిని శక్తియు నుడిగె నేఁడు
మేఁతయైన మేయఁగలేను; జేతు నెట్లు - సేవ లిఁకమీఁదఁ గావుమా సేద్యకాఁడ!

మునుపటి నాయొనర్చిన యమూల్య మమేయమునైన సేవ నీ
మనమున నెంచుమయ్య, యభిమానము నాపయి నుంచుమయ్య, న
న్నెనరునఁ బ్రోవుమయ్య, ఇఁక నీదయ యంటిఁగదయ్య, నీటనే
మునిచెదో, పాల ముంచెదవో! పున్నెము నీయది, నాది భాగ్యముల్.

అమితసేవల నంది మ మ్మమ్ముచుంట - యేఱు దాఁటి తెప్పఁ దగుల నేసినట్ల
వార్ధకంబున మ మ్మెడఁబాయుచుంట - నమ్ము మిహాపరమ్ములసాధనమ్ము సుమ్ము!

తనకుమాలినధర్మ మనక నీ కిచ్చితి నాతల్లిపాలు చిన్నతనమందు
అనుపమానమ్ముగాఁ జను వీడినంత ధూర్వహుఁడనై యుంటి జవ్వనమునందు

భుజబలంబునఁ బీళభూము లెన్ని చేర్చితి నెంతొ ధనము నీచేతియందు
చచ్చిచర్మమునుఁ బైజారుగా నర్పించి నీపాదముల పీడనోప ముందు
మనుత నేను నీ వనెడి భేదమును మాని - యొడలు దాఁచక నీసేవ లొనరిచి తుది
ముదిమి నవశత నుపకారభుక్తిఁ గోరు - నన్ను విడనాడ నీ కేటి న్యాయమయ్య!

అడుగిడంజాల మునికోలఁ బొడువనేల? - నేలఁ గూలిన నన్నెత్తఁజాల వీవు
తోఁక నులిపియు, విఱిచియుఁ బీఁకె దకట! - నిష్ప్రయోజనమేసుమ్ము నీదుశక్తి.

మూఁపునఁ గాయ గాయఁ బలుమోటగుబండ్లను లాగిలాగి నా
సాపుటరంధ్రముల్ నురువు సాంద్రతఁ గ్రమ్మిన నూపిరాడ కా
యూఁపునఁ బర్వులెత్తి బహుయోజనముల్ నినుఁ గొంచుఁబోయి నీ
ప్రాపునె నమ్మి నన్నుఁ బెడఁబాయఁగ నీ కెటు బుద్ధి పుట్టునో!

సకలముఁ దానె నీ కగుచు సౌఖ్యముఁ గూర్చెడి నీయనుంగుపు
త్త్రికుఁడు త్వకీయకర్మవశతన్ రసభంగముగాఁగ నెన్నఁడో
వెకలియొ, కుంటివాఁడొ, యవివేకియొ, గ్రుడ్డియొ యౌచు నిష్ప్రయో
జకుఁ డగునేని వానిని బజారునఁ బెట్టెదె విక్రయింపఁగన్?

ముక్కుఁద్రాడులంబోసి ముక్కంటులంగొట్టి చుఱ్ఱుచుఱ్ఱున మేనిచుట్టుఁ గాల్చి
కోర్కెల నెడలించి కొలబత్తెముల మేపి పనులందు రాచి అంపానఁ బెట్టి
మారామఁ జేసిన మఱిపదుగురు నెక్కి బండి నిసుకనేలఁ బర్వఁజేసి
కొరడాల బాఁదియుఁ గోలలం బొడిచియు బొమికలు నడలంగఁ గుమ్ములఁగొట్టి
దొంతిమూకల మమ్ముఁ గొన్నంత నెంత - స్వామ్య మున్నను మమ్మిట్టిపాట్లఁ బెట్టఁ
దగదు,నీకు ముమ్మాటికిం దగదు, తగదు-నరుఁడ, మాపాలి యమునికింకరుఁడ వీవ!

పనిఁ జలుపలేని పసరముల్ భారమైన - నేల విడువవు పశుశరణాలయమున?
కటికవాని బిచ్చంపుమూకలకు మమ్ముఁ - జంప నమ్మిన నీ కట్టిచావె వచ్చు.

ఎండయనక వాననక నీకండనుండి - ధనపతిగ నిన్నుఁ జేయు నిర్దయత నన్ను
"ఖూసు" యొనరించి నీచపుంగూడుఁ గుడువ - వెలితిఁబడెదవే గిజగొట్టు పిసినిగొట్ట!

జలతారుకండువా ల్లలరాఁగ మెడయందుభూషలును నెక్కొన వన్నెలను బెట్టి
బలువురు గుమిగూడి పాయక తోడరా బాజాబజంత్రీలు బలిసి కొలువ
సూత్రధారుఁడు దారి సూపింప నీ వేఁగఁ గాళ్ల నందియలు ఘల్లుఘల్లురనఁగఁ
బురజను ల్నినుఁ గాంచి పౌరిపౌరి దృఢభక్తిఁ దడయక నీకాళ్లు గడిగియొత్త
రాచ కీవి నీ వూరేఁగ రథ్యలందు - మెచ్చి సింహాద్రియప్పన్న వచ్చెనంచు
నతముఁ బూజింతు రాలవంశమున కీ వ-నంగ నాణిముత్తెమ్మవే గంగిరెద్ద !

నినుఁ గాంచి నాపాట్ల కనుకంపఁ జెందక యేలకయ్యానికిఁ గాలుద్రవ్వ ?
దిక్కులు మార్మ్రోయ గ్రుక్కపీడక పెల్లు పలుమాఱు లేల ఱంకెల నిడంగ ?
దిబ్బలం గొమ్ములం ద్రొబ్బి వప్రక్రీడ నేలమంటిని మింటి కెగురఁ జిమ్మ
కండకావరమునం గన్నుఁగానక క్రొవ్వి యేల "బస్తీమేనవాలు" సేయ ?
నీకు నరిమైనచో నన్ను డీకొనంగ-నగు. "యథేచ్ఛంవిహార" యంచు నచ్చు విడువ
సంచరింతువు. నీపూర్వ జని నదెట్టి-పున్నెములఁ జేసినావో యాఁబోత నీవు.

విభుల సేవించి యుపకార వేతనమున-నొక్కదమ్మిడీ తగ్గిన హక్కుకొలఁదిఁ
బీఁకులాడెదు నరులార ! నాకుమాత్ర-మకట పక్కెఁడు గడ్డికే హక్కు లేదె ?

"ఎద్దుమొద్దు స్వరూప" మం చేల మమ్ము-నెత్తిపొడుచుచు మీవారు హేళనమ్ముఁ
జేతురో ? మీరు లెన్న రోషించికొనుఁడు-మొద్దొ, మొఱకొ లేకున్న మీ
[ముద్ద మెటులో ?

ఇప్పుడిప్పుడు గాదె మీ యింతులు భువి-మిమ్మునుం గౌరవమ్మున మించువారు
భువిని దివి ననాదిగను మాబోఁటులన్నఁ-బూజ్యలకుఁ బవిత్రతకును మొదటివారు.

మాయూఁడువారల మలమూత్రములనెకా -మీదేహగేహము ల్శ్మలుఁ గనుట
జననమొందిన దాది చనునంతకును మీకుఁ-దల్పెరోధార లాధారమగుచు
యజనమ్ములందు నిత్యాగ్ని హోమములందు హవ్యకవ్యప్రద లరయ వారె
పూతలై పితృదినమ్ములవారె భుక్తశేషములారగింపం బ్రశస్తతమలు
దండిగా వార లిచ్చు దుగ్ధముల నెల్లఁ-బీల్చి పిప్పులఁజేసి వే విడుచు కాక
కటకటా ! కసాయికి వారిఁ గట్టిపెట్టు-మిమ్ముఁబోలు కృతఘ్నుల నిమ్మహిఁ గన.

కుంభవృష్టిఁ బాలఁ గురిపింపఁ బష్టిగా-వారి మేపి విదపఁ బస్తునిదరె?
పాలతోడ తుత్తిపానలు వోవునే? - ఇంతమాత్ర మెఱుఁగ రెట్టిపసులొ?

వంధ్యలైనపసుల పాపఫలంబొ, పు-న్నామనరకమో యనంగ వారి
వధ్యభూమిఁ జేర్చువారు మీగొ[డ్రాంద్రఁ-జంపియిడెదరో పిశాచములకు?

పసులపాట్లను దొలఁగింపఁ బౌరుషంబు - నిండుమగవాఁడవేని నీకుండకున్నె?
మనుభవులు వెట్టు మాగోడుమాన్పలేని - నీదుపశుపతిబిరుదంబు నెగడదు శివ!

గిరులను జేరి ముక్కును బిగించి తపంబులు సేయు నీకునుం
బరిణయముం బొనర్చి యిలువాకిలిఁ గూర్పఁగ నెంచు మన్మథుం
బరముఁ బరోపకారపరు భస్మమొనర్చు కృతఘ్నమూర్తి వే
వరుసను మమ్ముఁ బ్రోచెదవు లెవ్వి ప్రియవాహనబాంధవంబులన్.

వృషభవాహుఁడవయి మము వృషభములనుఁ-బ్రోవఁగంకణముం గట్ట వీ వదేల?
కాలకాలుండ వీ వటంచుఁ జూడ - మాఁడుదుర్జనుఁ డీక మాకు గోడు తీఱు.

మీకు మితిలేనిసొమ్ము మాగోకులమ్ము - అలమహాదేవువాహనమ్ములము మేము
ద్విగుణితంబగుభక్తికిం దగుదు మింకఁ - బెనుచుఁడీ మమ్ముఁ దుదిదాఁక మనుజులార!

క్రౌనుసైజు పుటలు ౧౪౦, వెల రు. ౦-౧౦-౦.

ధమ్మపదము (వచనము)

గ్రంథకర్త: శ్రీ కిళాంబి రంగాచార్యులుగారు, యం. ఏ., యల్. టి.

ఈ పుస్తకం ఆంధ్రగ్రంథమాలలో ఏడవది. బౌద్ధధర్మమతసారమయిన ధమ్మపదం అనే పుస్తకానికి అనువాదం ఇది. 'అహింస' ముఖ్యధర్మం అన్నవిషయం ఈ పుస్తకంలో చక్కగా వివరింపబడింది. మఱిన్ని కొన్ని గొప్పధర్మాలు విశ్వకల్యాణమున కుపకరించునవి ఇందు ప్రతిపాదింపబడినవి. ధర్మజిజ్ఞాసువులు తప్పక చదువవలసినపుస్తకం ఇది. ప్రతులు కొలదిగనే ఉన్నవి.

విలాసము—ఆంధ్రగ్రంథమాల, 7, తంబుశెట్టివీథి మద్రాసు.

చిత్రశాల

భావశబలత

మున్నంగి లక్ష్మీనరసింహశర్మగారు

శ్రీ మొక్కపాటి సుబ్బరాయఁడు

జాతమున వెలనాటి వైదికుఁడు; విద్వద్వంశ్యుఁడు. వర్ణమాలతరగతి మొదలు పట్టపరీక్షవఱకుఁ దదేకదీక్షగా వ్యాసంగము సాగించినాఁడు. అధ్యయనమున విసివి యెఱుఁగఁడు; విరామము గోరఁడు. పాఠ్యముల నుపేక్షించి యెఱుఁగఁడు; పరీక్ష తప్పుట యెఱుఁగఁడు. కాగుణింతము మొదలు కాన్వొకేషనునకు వెడలునంతవఱకు రామబాణమువలెఁ

శ్రీ మొక్కపాటి సుబ్బారాయఁడు

బఱచినాఁడు. పాండిత్యవిదాహముతోఁ జదివినాఁడు గాని పరీక్షల వాలాయము దీర్చుకొనుటకుఁ గాదు......చదివి మఱవలేదు; మఱచి చదువలేదు. నిరంతర విద్యాబుభుక్షువు;— అగ్నిదేవునకువంటి జీర్ణశక్తి

ఆంగ్లమున నారితేఱితి నని సంస్కృతాంధ్రముల నిరాదరింపఁడు. కవితారసలుబ్ధుఁడయ్యు గ్రంథములు రచించి గంధర్వకోలాహలము చేయఁడు. విమర్శకత్వమున "విశ్వగుణాదర్శము"ను మిగిలిన జాణయయ్యు రాద్ధాంతసిద్ధాంతములకు దొరఁకొనఁడు. స్వదేశభక్తిపరతంత్రత క్రియయందుఁ బ్రయోగించినాఁడు గాని సభాముఖములనుండి శంఖ మొత్తలేదు. పరిఢవము చూపలేదు; ప్రకటనము నభిలషింపలేదు; స్తుతికి మురియఁడు; నిందకు వెఱవఁడు.

* * *

అధ్యాపకత్వము నే వరించినాఁడు. చెన్నపురి న్యాయింగ్టన్ కళాశాలలోఁ బ్రవేశించినాఁడు. విద్యార్థిగ నున్న శ్రీ శ్రీ వేంకటకుమార మహీపతి సూర్యరాయ రాజకుమారునకు దేశికుఁడైనాఁడు తదుపరి ప్రభుఁడు పీఠికాపురి సంస్థానమునకు పట్టాభిషిక్తుఁ డగుటతో సుబ్బరాయఁడు అంతరంగ కార్యద్రష్టయైనాఁడు; అనంతరము దివాన్ పదవి నలంకరించినాఁడు; సంస్థానపాలనమున కుపక్రమించినాఁడు. ప్రభునకు సహృదయుఁడై మెలఁగినాఁడు. ప్రభుత్వమునకుఁ బురోహితుఁడై సాచివ్యము నెఱపినాఁడు. నీతిని రక్షించి నిజధర్మము నిర్వర్తించినాఁడు. సుద్దికన్న బుద్ధి తీవ్ర

మైనది. స్థూలమునకన్న సూక్ష్మమును గని పట్టఁగల చుఱుకైన చూపు. పదినిమిషము లలోఁ బరేంగితముగ్రహించి నిదానము చెప్పఁ గల మనీషావంతుఁడు. భౌతికజీవనమున పంచ తంత్రము పాఠము సెప్పఁగల ప్రవీణుఁడు. ఉదా రతతో గభీరతగల హృదయము. పారమా ర్థిక చింతతో ప్రాపంచికనటన సాగించిన నట రాజు. కంటి బెదరుతో కమాయిష్ చెలాయిం చినాఁడు గాని గడబిడలతోఁ గాలక్షేపము చేయలేదు. శక్తికి మిగిలిన ఉపకారములను జేసినాఁడు గాని చెల్లియుఁ జెడుగు దలంపఁడు. అధికారిత్వమున దయాధర్మములు పఱపినాఁ డు. కృత్రిమబ్రాహ్మణత్వము దొఱఁగినాఁడు. చిత్తసంస్కార మందినాఁడు. ఆంధ్రప్రముఖు లలో గణ్యుఁ డనిపించుకొన్నాఁడు. సూర్య రాయప్రభునివదాన్యతకు దోహద మొనర్చి నాఁడు. గడించి గంటుగట్టినది ధర్మము గాని ధనము గాదు.

* * *

ఆతనిచూపునఁగల తీక్ష్ణత ప్రజ్ఞ గాని దర్ప ము గాదు. ఆమాటయందుఁగలమితి సత్త్వము గాని స్వాతిశయము గాదు. ఆముఖమునఁ గల గాంభీర్యము శాంతత గాని అహంత గాదు. ఆ వాదమునఁగల చాతుర్యము సరళతగాని సర్వ జ్ఞత గాదు. ఆంధ్రదేవీ లాలాటికలోని మణి వలెఁ బ్రకాశింపవలసినవాఁడు! ఆంధ్రలోకము నకు అష్టమశని ప్రారంభమైనది! మధ్యందిన మార్తాండుఁడువలె వెలుఁగుచు నస్తంగతుఁడై నాఁడు! పిన్నవయసుననే పెద్దకీర్తి వడసినాఁడు! ఆతనిచరిత్ర శేషించినది; ఆంధ్రసంతతికిఁ జిర స్మరణీయ మైనది!—అనుసరణీయమైనది!!

"సుకృతీ గతాయుః"!!!

మా చందాదారులకు

మా కార్యాలయమునకు వ్రాయు ఉత్తరములు మొదలయినవానియందు తమ 'చందా దారు' సంఖ్య వ్రాయవలెను. లేకున్న ప్రత్యుత్తరములు మొదలయిన పనులను జరుపజాలము. చందాదారుసంఖ్య భారతి కవరుకాగితముపై తమ విలాసమునకు ముం దున్నది. చందా దారులకు భారతి ౧౦-వ తేది లోపల అందకపోయిన యెడల వెంటనే తపాలువారికిని, మా కార్యాలయమునకును తెలుప గోరెదము

మేనేజరు, 'భా ర తి.'

పల్లెటూరి ఉత్సవము

శ్రీమతి రాణీదేవిగారు రచియించిన చిత్రము.

—'టైమ్సు ఆఫ్ ఇండియా' వారపత్రిక.

చిత్రకారుడు: శ్రీ రవీంద్రనాథ చక్రవర్తిగారు. —'టైమ్సు ఆఫ్ ఇండియా' వారపత్రిక.

యాత్రికులు

శ్రీయుత బుల్ బుల్, శ్రీమతి పన్నాకన్యగారలు
'బందిపోటు దొంగ' అను సినీమాప్రదర్శనములోని ఒక రంగము.

గుజ్జెన్న గూడు

వాళ్ళ నాన్నగారు కచేరీసావిట్లో కూచుని ఏమో రాసుకుంటున్నారు వాళ్లమ్మ పెరట్లో నూతిదగ్గిర బట్టలు ఉతుకుతోంది.

సూరి ఇంట్లో చెంబులన్నీ ముంగర వడేసుకొని చింతపండు గుజ్జుకలిపి వాటికి పట్టించి తోముతోంది.

సీతి వెంకీ అప్పుడే చద్దివణ్ణం తిని తూర్పు వేపువసారాలోకి వచ్చారు.

"వెంకీ నీజడవిప్పేసి మళ్లీ వేసిపెట్టనా?" అంది సీతి తీరికూచుని "అమ్మకొత్తుంది" అంది వెంకి. "కొట్టదులే, ఇలారా నీకు ఎంచక్క-భాగా జడేసిపెడతాను, ఏం" అని వెంకిని చెయ్యిపట్టుకొని దగ్గిరిసాలాక్కుంది.

"నాకు జడెయ్యొద్దు" అని వెంకిమూతిముడిచి ఏడవబోయింది.

"ఇంతట్లోకే ఏడవాలిటే అమ్మా. మాట్లాడితే నెత్తిమీదకొస్తుంది నీళ్లకుండ" అంది సీతి.

వెంకి మాట్లాడకుండా ఇంట్లోకివెల్లి వాళ్ల నాన్న పరుపుకిందదాచుకున్న లక్కపిడతలు రెండూ, విరిగిపోయిన దొండకాయ ఒకటీ, చింతగింజలూ, కుండపెంకులు రెండూ తెచ్చి వసారాలో ఒకమూల కూర్చుని అవన్నీ ఒక దానిమీద ఒకటిపెట్టి ఆడుకొంటోంది.

"నన్నుకూడా ఆడుకోనియ్యవుటే వెంకీ" అంది సీతి.

"ఊహు" అంది వెంకి.

"నాలక్కపిడతలుకూడా నేనుతేనా" అందిసీతి.

"ఊఁ" అంది వెంకి.

సీతికూడా ఇంట్లోకి వెళ్లి గూట్లో దాచుకొన్న నాలుగు లక్కపిడతలూ, ఒక గాజుబొమ్మా, ఒక పేడబొమ్మా, రెండు చిన్న నాగవిల్లి కుండపిడతలూ, ఒకరంగు గుడ్డపీలికా తెచ్చింది. "వెంకీ, ఇవన్నీ పెట్టి మనిద్దరం ఆడుకుందావేఁ" అంది సీతి.

"ఆడుకుందావేఁ" అంది వెంకి.

సీతి ఆ లక్కపిడతలూ అన్నీ ఒకమూలకు చేర్చి రంగుగుడ్డ అడ్డంగా కట్టింది. వెంకి రంగు గుడ్డలోంచి తొంగి చూస్తోంది.

సీతి ఆ లక్కపిడతలన్నీ ఒకదానిమీద ఒకటి పేర్చి గోడదగ్గరే పెట్టింది. కుండపిడత మీద ఒక దొండకాయపెట్టి పెంకు మూత పెట్టింది. "నీకు అన్నం వండిపెట్టనా" అంది సీతి.

"అన్న వేఁద్" అంది వెంకి.

నాలుగు చింతగింజలు కుండపిడతలో వేసి "ఇదిగో అన్నం. వెంకీ, పొయ్యూదమ్మా" అంది సీతి.

వెంకి బుగ్గలు బూరటించి పొయ్యూదుతోంది.

"కుతకుత గుజ్జెన్నా
కుతకుత గుజ్జెన్నా"

అని సీతి పాడడం మొదలెట్టింది. కొంతసేపు పాటయిం తరువాత సీతి వెంకిని దగ్గిరికి పిలిచి "వెంకీ, వెంకీ, నువ్వేం, అమ్మదగ్గిరికెళ్లి కంది పప్పు అడుగు. గుజ్జెన్న గూళ్లు వండుకుందాం" అని అంది.

వెంకి గబగబ పరుగెత్తు కెళ్లింది వాళ్లమ్మ దగ్గిరికి. వెళ్లి "అమ్మా, ఊఁ ఊఁ" అంటూ కూచుంది.

వాళ్లమ్మ ఉతికినబట్టలు పిడుస్తూ, "ఎందుకే వెంకీ, అలా మూలుగుతావు" అంది.

"నా క్కాందిపప్పెత్తవూ" అని వెంకి మరీ మూలిగింది.

"ఇప్పుడే కాదుటే అన్నాలు తిన్నారు. అప్పుడే కందిపప్పా" అంది వాళ్లమ్మ.

"ఊఁ, ఊఁ, నా క్కాందిపప్పెత్తవుతే అమ్మా" అని వెంకి మూలుగుతూనే ఉంది.

"కడుపునొప్పి వస్తుంది. మధ్యాన్నం పెడతాలే అమ్మా" అంది వాళ్లమ్మ.

"నా కిప్పుడెత్తవూ నా కిప్పుడెత్తవూ" అని వెంకి మారాం పెట్టింది.

"ఇప్పుడు మడి కందిపప్పు ఎలాగ ముట్టుకుంటానే" అంది వాళ్లమ్మ.

"ఊఁ ఊఁ. కంది పప్పెత్తవ్" అని వెంకి మూలుగుతూనే ఉంది. సూరిచెంబులు తోమి తొలుస్తూ "అమ్మా ఆగూట్లో బుట్టలో ఉంది కాదుటే కందిపప్పు. అది మడిదికాదు" అంది.

"అయితే. చెయ్యి కడుక్కొని వెళ్లి దానికి రెండు బద్దలు పెట్టు" అంది వాళ్లమ్మ.

గబగబా చేతులు కడుక్కొని సూరి లేచింది. "పరికిణీ ఎలా తడిసి పోయిందో చూడొసే. చెంబులు తోమే టప్పుడు పరికిణీ వెనక్కి కట్టుకోమని చెప్పలేదూ" అంది వాళ్లమ్మ.

సూరి ఇంట్లోకి వెళ్లింది. సూరి పరికిణీపట్టుకొని వెంకికూడా ఇంట్లోకి వెళ్లింది.

గుప్పెడు కందిపప్పు తాను తీసికొని, వెంకికి చేతినిండా కందిపప్పు పోసింది.

వెంకి కందిపప్పుపట్టుకొని వసారాలోకి సీతిదగ్గిరికి వచ్చింది.

వెంకిచేతిలో కందిపప్పు సీతిపుచ్చుకొని కుండ పిడతలోపోసి "ఇక్కడే చూస్తూఉండు వెంకీ" అని చెప్పి వాళ్లమ్మదగ్గిరికి సీతి పరుగెత్తుకు వెళ్లింది.

"అమ్మా, అమ్మా నాకు బెల్లమ్ముక్కెట్టవూ?" అంది సీతి.

"చెమ్మ్యారుకోలేదమ్మా అయినా ఇప్పుడు బెల్లమ్ముక్కేమిటి" అంది వాళ్లమ్మ.

"వెంకికీ సూరికీ కందిపప్పెట్టేవు కాదూ ఇప్పుడు" అంది సీతి.

"నీకూ కందిపప్పెడుతుందిలే సూరి. వెళ్లి దాన్నడుగు" అంది వాళ్లమ్మ.

"ఊఁ, నాక్కందిపప్పక్కర్లేదు. అమ్మా నాకు బెల్లమ్ముక్కెట్టవూ?" అంది సీతి.

"చెమ్మ్యారుకోలేదంటే కాదూ" అంది వాళ్లమ్మ.

"ఊఁ, ఊఁ, అమ్మా నాకు బెల్లమ్ముక్కెట్టవూ" అని సీతి మూతిముడిచింది.

"నే పెట్టలేనమ్మా ఇప్పుడు" అంది వాళ్లమ్మ. సీతి వాళ్లనాన్నదగ్గిరికి ఏడుస్తూవెళ్లి "నాన్నా నాన్నా అమ్మేం, నాకు బెల్లమ్ముక్క పెట్టనంటోంది. వెంకికి కందిపప్పెట్టింది కాని" అని చెప్పింది.

"ఎందుకే అమ్మా ఇప్పుడు బెల్లంముక్కా" అన్నాడు వాళ్ళనాన్న.

"నాకు బెల్లమ్ముక్కెట్టమనవు నాన్నా, నే నాడుకుంటాను" అంది సీతి.

"ఏమే, ఒసేవ్, దీనికి కొంచెం బెల్లమ్ముక్కెట్టూ" అని వాళ్లనాన్న కేకేశాడు.

సీతి లోపలికి పరుగెత్తికెళ్లిందివాళ్ల అమ్మదగ్గిరికి.

"ఇందమ్మా, బెల్లముక్కా. ఆరోజుకారోజు అల్లరెక్కువౌతోంది" అంది వాళ్లమ్మ.

బెల్లంముక్కతీసుకొని సీతి వసారాలోకి వచ్చింది.

వెంకి కందిపప్పు ఒక్కొక్కబద్దే తింటూ కూచుంది.

"కందిపప్పంతా తినేస్తున్నావా వెంకీ" అంది సీతి.

వెంకి మాట్లాడలేదు.

ఇంతట్లోకే సూరికూడా వచ్చింది అక్కడికి.

"సీతీ, ఒసేవ్ నేనుకూడా ఆడొద్దుటే" అంది సూరి.

"నీకు కందిపప్పేదీ" అంది సీతి.

"ఇదుగో" అంది సూరి.

కందిపప్పంతా కలబోసుకొని ఒకకుండపిడతలో పోశారు; చిల్లపెంకు మూతెట్టారు.

మూడు చింతగింజలు పొయ్యిలాచేసి దాని మీద కుండపిడతపెట్టారు. వెంకి పొయ్యిఊదుతోంది. బెల్లంముక్క ఒక లక్కపిడతలో వేసి

దాన్ని ఇంకోపొయ్యిమీద పెట్టారు. సూరి ఆపొయ్యి ఊదుతోంది. మిగిలిన లక్కపిడతలూ, దొండకాయలూ, చింతగింజలూ బొమ్మ గోడపంచనే పెట్టారు.

"సీతీ, నువ్వెళ్లి దొడ్లో బాదంఆకులు తేవే" అంది సూరి.

"వంటయిందా" అంది సీతి.

"అయిందే చప్పున రావే" అంది సూరి.

సీతి గబగబపరుగెత్తుకువెళ్లి బాదంఆకులు తెచ్చింది.

"ఇది అన్నయ్యకీ, ఇది వెంకికీ, ఇది సీతికీ, ఇది సూరికీ, ఇది బొమ్మకీ" అని అన్ని ఆకులూ వేశారు.

"ఇంకా అన్నం ఉడకలేదే" అంది సూరి ఒక కందిబద్ద పట్టిచూచి.

సూరీ సీతీ వెంకీ చప్పట్లుకొడుతూ కొంతసేపు పాడారు

"కుతకుతగుజ్జెన్నా
కుతకుతగుజ్జెన్నా
వండీ కందపప్పూ
తినీ బెల్లం"

అని చాలాసేపు పాడారు.

తరవాత అన్ని ఆకులలోనూ సూరి వడ్డించింది కొంచెంకందిపప్పూ ఒకపిసరు బెల్లమున్నూ. సూరివిస్తరిదగ్గిర సూరికూర్చుంది, సీతి విస్తరి దగ్గిరసీతి, వెంకివిస్తరిదగ్గిర వెంకీ కూర్చున్నారు! బొమ్మవిస్తరిదగ్గిర బొమ్మను నిలబెట్టేరు. అన్నయ్య విస్తరికాళీగాఉంచారు. కూర్చోబోయేటప్పుడు అందరూ ఒకరి కొకరు.

"అక్కలిక్కరా మొక్కలిపీటా
కూచోకూచో వదినా వదినా
అక్కలిక్కరా మొక్కలిపీటా
కూచోకూచో వదినా వదినా"

అని అనుకొన్నారు.

తరవాత ఎవరికందిపప్పు వారూ ఎవరిబెల్లం వారూ తినేశారు. అన్నయ్య విస్తరిలోదీ, బొమ్మ విస్తరిలోదీ అలా ఉండిపోయింది. అన్నయ్యవిస్తరిలోది అన్నయ్యకు పెడతామన్నారు. బొమ్మవిస్తరిలోది సీతి తీసుకుంటానని తగవుపెట్టింది.

"బొమ్మ నాదిగదా ఏమిటమ్మా" అంది సీతి.

"బొమ్మనీదైతేమాత్రం" అంది సూరి.

"కందిపప్పునాదే" అంది సీతి.

"అవునుపాపం. కందిపప్పునీదేం?" అంది సూరి.

ఇంతెట్లోకే వాళ్లన్నయ్య ఇంట్లోంచి వచ్చాడు.

"చూశావురా, అన్నయ్యా, ఈకిందపప్పు తీంటిట" అంది సూరి.

"ఈబొమ్మ నాదికాదురా అన్నయ్యా, అంచేత కందిపప్పు నాదే" అంది సీతి.

"మరి నాకేదీ కందిపప్పు" అన్నాడు వాళ్లన్నయ్య.

"ఇదిగోనురా నీవిస్తరీ. ఈబొమ్మదుంపర కందిపప్పు అందరమూ పంచుకొందాము" అంది సూరి.

సీతి పనికి రాదండీ.

అప్పుడు వాళ్లన్నయ్య తనవి స్తట్లోకందిపప్పూ, బొమ్మవి స్తట్లోకందిపప్పూ ఒక్కమాటుతీసు కొని నోట్లోపోశేసుకొని పారిపోయాడు నవ్వు తూను.

సీతికి ఉడుకుబోత్తనంవచ్చింది. సూరికూడా కోపంవచ్చింది. ఇద్దరూకలిసి వాళ్లన్నయ్యని

"నారాయణ నారాయణ
నక్కతోక
కూర్చునిలేస్తే
కుక్కతోక"

అని అంటూ నవ్వుతూ పాడారు.

వాళ్లన్నయ్యపేరు నారాయణ.

వెంకికూడా వాళ్లతోటి కలిసి

"నారాయం నారాయం
నక్కతోకా
కూతునిలేత్తే
కుక్కతోకా"

అని పాడింది.

"ఏమిట్రా ఆ అల్లరి" అని వాళ్లనాన్నగారు సావిట్లోంచి కేకవేశారు.

అందరూ చాలిక కరుచుకొని ఉలక్కుండా పలక్కుండా ఊరుకొన్నారు.

"నీఋణం బెట్లు దీర్చుకో నేర్తుఁ జెలియ ?"

పండిత పురాణం సూర్యనారాయణ తీర్థులుగారు

గంగాజలాభిషేకంబు గావింపంగఁ గచభరంబున నీరు గారుచుండ
తడిఱైకలోన దాఁగుడుమూఁత లాడుచుఁ జిబ్బరంబుగ గుబ్బ లబ్బుచుండ
మేఘంబుపైనఁ గ్రొమ్మెఱపట్లు మేనిపైఁ బీతకౌశేయంబు వెలుఁగుచుండ
పవడమ్ముపై వెన్నెలవిధాన ముద్దుఁగెమ్మోవిపైఁ జిఱునవ్వు మురియుచుండ
నాదుతొడమీఁదఁ గూర్చుండి నీదుమేను, నాకు దయసేయు మన నీయలేక లేక
తుదకు దయచేసి నన్ను సంతుష్టుఁ జేయు, నీఋణం బెట్లు దీర్చుకో నేర్తుఁ జెలియ!

ధుమాలమ్మ ఓఘాయిత్యం

నాలుగు వేళ్లూ నోట్లోకి వెళ్లాలంటే చివరికి రెండు మెతుకులేనా నోట్లోకి లేకపోతే చిక్కుగదా అనే నమ్మకంతో (ఆ నమ్మకం ఇప్పుడు కొంత మరమ్మతు చెయించాలి!) వెనక, నేను నగరంలో యథాశక్తి చదువు చెప్పుకొంటూ ఉండేవాణ్ణి. పరాయిగ్రామం అవడంచేత, అక్కడ ఒకరి మేడకొట్టు మాట్లాడుకుని, నేను ఒక్కణ్ణీ అందులో మకాంగా ఉండేవాణ్ణి. ఒంటెత్తుతనం నాకు అసహ్యం అయినా ఒంటరిగా ఉండడం ఇష్టం చొప్పున మామామకి ఆవూళ్లో ఏదో "వ్యవహారపు పని" ఉండి ఆ సైములో అక్కడికి ఓసారి వచ్చాడు. వచ్చి, సరే, నాకొట్లోనే బసచేశాడు. పూటకూళ్ల యింట్లోనే మేం మూతితుడుచుకునే వాళ్లం. రోజంతా అతను వ్యవహారం చూసుకుని నిశోయింతరవాత ఇల్లు వెతుక్కుంటూ వచ్చేవాడు. అందుచేత మేం కసిదీరా కబుర్లు చెప్పుగోడానికేనా వీలులేకపోయింది. ఒకనాడు పొద్దున్న స్నానాదికం అయింతరవాత అతను "మరి పనిపూర్తి అయింది, వెడతాన్రా," అన్నాడు. "సరేలే, మళ్లీ పోలేదు, ఉండవోయ్!" అన్నాను. అతను "అల్లా కాదురా!" అన్నాడు. "అక్షీలే, మంచిమాట చేసుగుని, పదిగంటల రైల్లో కొట్టేద్దు గాన్లే" అని అతన్ని ఆపుచేశాను. నేను నా చిన్న కుర్చీమీద కూచున్నాను. అతను పెట్టె సర్దడం మానేసి పడక కుర్చీలో వెన్ను వాల్చాడు. "మళ్లీ ఎన్నాళ్లకో కలుసుకోడం, ఏమన్నా మాట్లాడుకో వచ్చుని అగుతున్నాను, మామా!" అన్నాను. అని కొంతసేపు మా సంసారపు గొడవలు స్మరించుగున్నాం. "ఏమిటో, ఇల్లానే ఉంటూంటుందిరా! ఏం జరగవలిసి ఉందో! కానీ!" దగ్గిరికి వచ్చాం.

అతను—సరేగాని, అన్నట్టు జ్ఞాపకం వచ్చింది, ఈ యింటావిడ పేరేమిటి?

నేను—ధుమాలమ్మగారు.

అ—నేను ఇందాకా నూతి దగ్గిరికి వెళ్లివచ్చప్పుడు, ధుమాలమ్మని చెయ్యిపట్టుకుని నూతికి ఎడంగా లాక్కెడుతున్నాడు, ఆవిడ మొగుడా? అంతే అయిఉంటుంది.

నే—మరే మామా. మామూలే. ఆయన పేరు సరప్ప. ఆవిడ నూతిలో పడతానని బెదిరిస్తూన్నప్పుడల్లా ఆయన అల్లా బతిమాలుకొని ఆవిణ్ణి వెనక్కి లాక్కెడుతూంటాడట.

అ—కారణం?

నే—బ్రహ్మకి తెలియాలి. వాళ్లకి పడదుట. అనుదినం షష్టాష్టకం పోరు!

అ—ఆమాత్రం పడకపోడం, పోరూ, ఎక్కడ పడితే అక్కడే ఉంటాయి. ఇంట్లో పిల్ల ఒకర్తున్నట్టుంది, ఆ పిల్లెవరు? కూతురా?

నే—ఆవిడ పేరు మణెమ్మ. ఆవిడ ధుమాలమ్మగారి చెల్లెలి కూతురట. వీరు దగ్గిరే తీసుకుని పెళ్లీ పేరంటం జరిపారు.

అ—అది సరప్పకి అట్టే ఇష్టం లేదేమో!

నే—లేదనే విన్నాను, నేను. తన తమ్ముడు కొడుకుని తమరు పెంచుగుని ఉండ వలిసిందని ఆయన ఉవాచట.

అ—ఇంకేం? ఆమాట ధుమాలమ్మకి కిట్టదన్న మాట!

నే—ఎల్లా కిట్టుతుంది, ఆస్తి ఆవిడ పేరనే ఉన్నప్పుడూ!

అ—సరప్ప కేవలం ధవ్యా అన్నమాట?

నే—నఖశిఖ పర్యంతం! అంచేత, తెగకాలూ తోకట్లా చూసుగోడాని కయితేం, పొలాలమీదికెళ్లి అయివేజీలూ అంబారాలూ నొల్లుకొని ఇంటో వేసుగో

డాని కయితేం, మంచి కయితేం, చెడ్డకయితేం వీధులో పనీ ఇంట్లో పనీ అన్నీ ఆవిడ అహోరించుగో వెలిగించే గాని, ఆయన పూదిక పుల్ల ఇంత సాయితోకూడా లేదుట. అందుకనే, ఆయన్ని—శాస్త్రం చెప్పిన తర వాయిగా—ధుమాలమ్మ పెనిమిటి అంటే తప్ప ఎవ్వరూ ఎరగరు. అతనికి పొడుం పీల్చడంలో ఉండే రకాలు మాత్రం క్షుణ్ణంగా వచ్చుట. ఆరకాలన్నీ అతని మొహం మీదే చూడొచ్చు.

అ—పాపం! అమాయకుడు! రోజూ ఆవిణ్ణి బతిమాల్తాడే! రోజూ పడతాననేది ఎన్నటికీ పడని ఎరగడు.

నే—నేనూ అదే చూస్తున్నాను, మామా. నాకు ఇక్కణ్ణించి ఎరోచోటికి చపాయిం చెయ్యాలని ఉంది. ఆవిడ నూతులో పడాలని అదుగో ఇదుగో అని ఆర్నెల్ల నించి పట్టుట. వెనక వీళ్లింటో నుయ్యి, పడడానికి ఎంత మాత్రం వీలైంది కాక పోబట్టి, అది పూడిపించేసి, ఆవిడ ఇప్పుడున్న నుయ్యి దింపించిందని పుకారు. నుయ్యి ఇరుకైపోయి మనిషి ప్రాణాలు మధ్య దార్లోనే పోతే, జలమరణపుణ్యం ప్రాప్తించదని ఆవిడ మతెంట.

అ—వెనకటికి ఓ పూర్వసువాసిని తన ఆడ పడుచు మీద గట్టిగా లేసుగొచ్చి, తమరి దొడ్లో ఉన్న నర 'నూతిలో' దూకబోయి పైనే ఒక్కడి ఊరుకుం దిట—ఒట్టి పొడుం బిరడాలాగ. అప్పుడు, ఎండు కొబ్బరికాయ పెంకుబద్దల కొట్టినట్టు ఆ పైవరలన్నీ బద్దలు కొట్టి ఆవిణ్ణి విడిపించారట.

నే—వెనక, ఈవిడ, చలి అని కొన్నాళ్లూ, చుట్టు బండలని కొన్నాళ్లూ, కాలు జారిందని కొంత కాలం, మొగుడు ఊళ్లో లేడని కొన్ని రోజులూ జాప్యం చేసిందిట గాని, ఈ ఎన్న చాలామంది పరిచయులతో రూఢిగా పడతానని చెబుతోందిట. పైగా, ఎక్కడా చెప్పద్దని ప్రతీవాళ్ల చేతా కేటాయింపుగా చేతులో చెయ్యి వేయించుకుని, ఊరందరితోనూ తనే చెప్పిందిట.

అ—అంతమంది పెద్దల దగ్గిర తనే చేసిన శపథం తను నిలబెట్టుగో లేకపోతే, మళ్లీ వెళ్లి వాళ్ల మొహం ఎల్లా చూడడం అని ఆవిడ భయం అయి ఉంటుంది అదీ గాక, వాళ్లంతా తనని ఎంతమాత్రం స్త్రీత్వంగాని, మాటనిజాయితీగాని లేని వ్యక్తి కిందగట్టి లేలిక చేస్తారని ఆవిడ సంకల్పం బహుశా.

నే—ఏమో! ఆవిడ ఎప్పుడో ఓఘాయిత్యం చేస్తుందనుకుంటాను, మామా.

అ—నే అల్లా అనుకోను. ఆయన అల్లా వెనక్కి లాగుతూన్న కొద్దీ ఆవిడ అల్లా ముందుకి సాగుతూం టుంది. లాగుడు లేని సాగుడు ఉండదు, లెగసాగుడు అంతకన్నా ఉండదు. కొందరు కొందరు దెబ్బలాటల్లో, మధ్యవర్తులు ఆపు చేస్తూన్న కొద్దీ, ఎదరపార్టీ మీద ఎగురుతూంటారు—అవతల్నించి తగిలే దెబ్బలు ఎల్లానూ ఉండవని వాళ్లకి తెలుసును గనక. అయ్యో, తీర్చిన కొద్దీ ఆములు ఎక్కువ!

నే—నిజమేస్మీ. కొందరు రోగులు ఇంట్లో ఊరుకోమనేవాళ్లు ఉంటూన్న కొద్దీ మూలుగు అధికం చేస్తూంటారు.

అ—అంచేత, ఆవిణ్ణి ఎవరేనా నూతులోకి గెం టాలిగాని, ఆవిడ ఉరకదు, నాదీ పూచీ!

నే—(గడియారంకేసి చూసి) అబ్బో! తొమ్మి దింబావు! నువ్వు మరి ఆగనన్నావు! హోటలికి పోయి లంఖణం చెడగొడదాం పదు. పట్టుపంచ కట్టుకో! నేను కిందికెళ్లి కాళ్లు కడుక్కొస్తాను.

అని, లేచి, నేను అద్దం ఎదట కూచుని కొంచెం ఏదో అభినయించి, పైమీద రుమాలు వేసుగుని, మేడ మెట్లు ఓటి దిగి, రెండోదానిమీద పాదం పెట్టే సరికి, దభేలుమని ఊరంత శబ్దం అయింది. నాగుండె గుభేలు మంది. పడ్డది నేనా, మేడా అనిపించింది. ఒక్కక్షణం నేను నిశ్చేష్టుణ్ణయి పోయి (అప్పుడప్పుడే చెప్పుకున్న సం గతులు స్మరణకి రావడం వల్ల!), నిదానించి, వెనక్కి తిరిగి చూశాను. మామామ, "ఆవిడే గావును, మన సం భావణ విన్లేదు కదా!" అన్నాడు. నేను గబగబా కిం దికి దిగి దొడ్లోకి పరిగెట్టాను. "మా అమ్మ నూతులో

పడ్డదండోయ్, జెల్లి పోయిందండోయ్!" అని ఎప్పట్లేన్నట్టా మహాలక్ష్మమ్మగారు ఎంతో ఇదిగా వాపోవడం, ఇటూ అటూ కంగారుగా పడవడం మొదలెట్టింది. నేనూ నూతి దగ్గరికి వెళ్లేసరికి, అంతట్లో ఎల్లా తెలుస్తుందో, ఇసగేస్తే రాల కుండా హద్దులేని జనం పోగయ్యారు. అంతా కూడా నూతి గోడమీదవాలి నూతులోకి తొంగి చూస్తున్నారు. ఎక్కడా శబ్దం అన్నమాట లేదు. నూతులో పడ్డ ధుపా లమ్మగారు ఎల్లా కనిపిస్తుందో చూడాలని నాకూ అని పించి, నేనుకూడా ఓ కుర్రాణ్ణి డబాయించి కాస్త సందు చేసుకుని, తలమాత్రం నూతిలోకి దూర్చి చూశాను. ఆవిడ మునిగి పోయింది, అక్కడక్కడ బుడగలు వస్తున్నాయి. నేను నాతల బయటికి ఊడలాక్కుని మామామ ఇంకా దిగలేదేమో అని చూస్తున్నాను. పక్కని మహాలక్ష్మి శరప్పగారూ ఒకర్ని ఒకరు నువ్వే అంటే నువ్వే అని చాలాదీనిగా అనుకుంటున్నారు. ఆపళంగా జనం అంతా ఏకకంఠంతో "ఆఁ" అన్నారు. ఆదేముటో అని నేను మళ్లీ లోపలికి తలపెడితినిగదా, ఆవిడ తేలింది. వచ్చిన వాళ్లల్లో ఎవళ్లూ ఏమీ వెంట లేకుండా తిరాగా చక్కా వచ్చారు—'పిరికిం చెప్పదు' లాగ. ఒకాయన పక్కనున్న పొట్లపాదుకోసం అల్లిన డొక్కనారతాడు ఊడలాగి ఆవిడకి అందించ బోయాడు. ఆవిడ అనేతలకొస పట్టుకోవాలని యత్నిం చింది గాని, తాడు పట్టుమీద లేకుండా కక్కతోకలా అల్లాడ్డంవల్ల ఆవిడకి అదీ పట్టు దొరక్క ఆవిడ మళ్లీ మునిగిపోయింది. ఈలోపుగా ఆయన తాడుపైకి తోడు కుని దాని చివర ఓ ఇటికబొంత కట్టి "ఈమాటు తేస్తే ఆవిడకి తాకుప ట్టంటుతుంది" అంటూ మళ్లీ వేశాడు. వేయున అన్నట్టుగానే ఆవిడ మళ్లీ తేలింది, జనం అంతా 'అదుగో' అని ఒక్క కేకేశారు. ఆవిడకి తాడూ దొరి కింది. "అమ్మయ్య" అనుకున్నారు అందరూను. కానై తేం, ఆవిడ కేవలం తను నీళ్లల్లోనే ఉండి ఆతాడు తల మాత్రంగా పట్టుకుంటే తీరిపోనా, దానికి వేళ్లాడ్డం మొదలెట్టిందిగావును, గబ్బిలం లాగ, ఆవెధవతాడు టుప్పుమని తెగనూనూ, ఆవిడ మళ్లీ యథాప్రకారం హాళోవారని గంగాప్రవేశం అవనూనూ! ఇంతలో మామామ పట్టుబట్ట పింజెట్టి కట్టుకుని, తేను బట్టాగారేకు కునే జనప నారతాడు ఊడదీసి చేత్తో పుచ్చుకుని వచ్చాడు.

నేను—ఇంతసేపా రయ్యె, ఎంచేస్తున్నావ్, మామా!

ఆతను—ఇంతసేపారయ్యె, మీరు ఎంచేశారో అల్లాంటిదే!

అనుట్టుగా ఇంచాకటి తాడేసినాయన, తినే శ్రమపడుతూన్నట్టు నటిసుకూ అనుకోవాలని, మామామ చేతులోంచి ఆ జనపనారతాడు దొరకపుచ్చుకుని, ఓకొస పట్టుకుని, ఆతాడుచుట్ట చుట్టపళంగా నూతిలో వేశా డు. సరిగ్గా ఆసమయానికి ఆవిడ పైకి తేలడం కాక, తాడుచుట్టవెళ్లి ఆవిడ కొట్టానికి పడింది. అప్పుడు ఆతా డు పట్టుకుని, ఆవిడ, "ఆబ్బబ్బబ్బ" అంది. నూతులోంచి వస్తూన్న ధ్వనేమో, అది సరిగ్గా ఎల్లా ఉందీ, గ్రామఫోను లో "హాహాహా" అనే నవ్వు ప్లేటులా ఉందంటే నమ్మండి, అంతే దాంతోటి, ఆవిడ గ్రామఫోనుకి రికా ర్డులు ఇవ్వకుండానే, ఇవ్వకపోడంలో ఉండే అపకీర్తి ఆవిడకి తొలగిపోయింది. "వెళ్లు పట్లొదులున్నాయం డోయ్, ఇఁ నేను ఆగలేను, ఈ నేసినతాడేనా గట్టిదేనా కాస్తంత!" అని ఆవిడ అరిచింది. ఏమిటి అంటే ఏమిటి ధరి అన్నారు కొందరు. ఇంతలో ఒకసూక్ష్మబుద్ధి నూతులో ఒక పక్కని పైనించి కిందికి కొంతకొంత ఎడంగా మె ట్లుండడం కనిపెట్టి, అల్లాంటి మెట్టుమరోటి నీటిమట్టా నికి కిందకూడా ఉండితీరుతుందని ఊహించి, తాడేసి నాయన చేతులోంచి కొస ఊచిపుచ్చుగుని, మెల్లిగా తను ఆమెట్లున్న పక్కకి జరిగి ఆవిణ్ణి అక్కడికి జేర్చా డు. అప్పుడావిడకి ఆమెట్టు, పాదానికి గోచరించి, ఆవిడ దానిమీద చాలాబరువు ఆనేటట్టు ఓపాదం మీద నుం చుని, తూలిపోకుండా మాత్రం తాడుపట్టుగుంది జవా నికి మనస్సు కొంతకొంత కుదుటపడింది. ఇహ నావిడ పెల్లగిలి పైకి రావడం మాట!

ఒకడు—ఇప్పుడు లోపలికి ఓకుర్చీ పంపిస్తే!

ఇంకోడు—పీడిపిస్తేట్టే ఉంది, ఆవిడ అందులో కూర్చోడం ఎల్లా!

మరోడు—ఓ మేనాలాంటిది దింపితే!

నేను—మీ పుణ్యమాయెరి, నిమ్మళంగా మాట్లాడండి.

తాడేసినాయన—అదిస పూర్తి స్త్రీ గనక జుట్టుకి గాలం వేస్తే! ప్రాణం దక్కేటప్పుడు శాస్త్రం గీస్త్రం కుపోవడం లెఖాపత్రం ఏమిటన్నాను!

మెట్లుమాసినాయన—నిచ్చెన దింపాలండీ! తెలియకుండా చెబుతారేం?

పరప్ప—(కనుకుడా నూతులో తలెట్టి) నీకు పిచ్చి కోపంగాని, నేను మాత్రం ఏమన్నానే! నిచ్చె నేస్తారు ఎక్కు చక్కగా.

ధు—చల్లీ నా నెత్తిమీదికి నిచ్చెనో లెందుకయ్యా? నిచ్చెనా నీకొంపదగూనా! నేను ఛస్తానంటే చావనిత్తురేం? బాబూ మీరంతా వెళ్ళిపోండి. నేను ఊతం బలవంతంచేసుకుని ప్రాణం వొదిల్తాను. నల్లో మునుగుతాను. నాలుగుగుక్కలు తాగుతాను ఛస్తాను. తీరిపోతుంది.

స—(ఎడం చేతులో పొంకం వేసుకుంటూ) నిచ్చెన వెయ్యండి! మహా సొక్కుగా నిష్టుంది పెళ్ళికూతుర్లాగా!

ధు—ఓరి వీడి పెళ్ళి పేలాలు వేగా! వీడి మొహం తగలెట్టా! కాటికి ఇచ్చినప్పట్నించి చూస్తాను, వీక తోత అపంతోత! పుస్తె ముడేసినప్పట్నించి చూస్తాను, వీకతిట్లు వీకితిట్లు తిట్టలే! నేపిచుకు తినేస్తున్నాడు నరీను! ఎన్నాళ్ళని ఎన్నాళ్ళని! ఒకరోజా రొండురోజులా నా! ముగుడైతే మాత్రం, వెధవనాగుడు! ఇంత అన్యాయమా! హవ్వ! ఒళ్ళు మండుకొస్తుంది!

స—(చేతులో పొంకం యాడిస్తూ కుకి గంధ్రం ద్వారా నే పిచ్చి) నువ్వు నీళ్ళల్లో ఉండే జ్యోతివే! కాని, ముగుణ్ణి తిడుతున్నావ్, అనుభవిస్తావ్ లే!

ధు—అయ్యా, వింటున్నారా! మొగుడయేది, వారయేది, వీరయేది, నాది ఇంకోరిచేత మాటపడే ఘటంకాదు! మరి! చెప్పద్దూ! మావంశం అంతా మహా అభిమానం గలవంశం. అందులో నాకు మహా రోషం. మంచికి మంచిదాన్నే గాని, అజ్ఞలూ అధికారాలూ నా దగ్గిర సాగవ్!

స—(సకిలించి, దప్పరించి) నీరోషం ఉక్కురోషం! నాకు మల్లే ప్రపంచం అంతా వచ్చి నీకు కైవారం చేస్తారనుకున్నావేం?

ధు—వాడు మాట్లాడితే నేను మల్లీ పడతానర్రా! ఇంకా నాజన్మెందుకర్రా!

మరొకమ్మ—అమ్మోయ్!

ధు—ఓయ్! ఏం తల్లీ!

మ—మరేం,

ధు—ఊఁ

మ—నువ్వు చచ్చిపోకద్దేవ్! పోతే నాకు భయమేవ్! (అని ఏడుస్తుంది.)

ధు—భయమా అమ్మా! మా పెమ్మ! (అని ఏడుస్తుంది.)

మ—నువ్వుపోతే నేనూ పోతాను!

ధు—అమ్మా, అమ్మా! నేన దుకు ఒస్తూతానా? అందులో నువ్వు ఉత్తరానవా? నేను రొండు పాపాలు కూడా ఎక్కడ చుట్టుకోను మెడకి! అందుకోపమే నా వస్తాన్లే అమ్మా! చచ్చిపోన్లే ఏడవకు.

(అని తనలో) ఎదో ఇంతదుర్భాగంగా అయిన వాడికి ఇద్దామన్నా తీర్లేరాచ్చిందికదా ఈపిల్ల మూలంగానూ! నే లేకపోతే ఈ వెత్తి బాగర్ది బొత్తిగా బేజారెత్తిపోతుందికదా ఖర్మం!

ఈసరికి తాడూ నిచ్చెనా తెచ్చి, నిచ్చెన మెట్టుకి తాడు ముడేసి, మాతిమీదికి ఓ మూలం తెచ్చివేసి, దాని మీద ఇటో ఇద్దరూ అటో ఇద్దరూ పరాధ్యానం లేకుండా పీతం వేసింతరవాత, దానిమీంచి నిచ్చెన దింపారు. అప్పుడు నామాను మెట్లు మాసిన ఆయనతో "అయ్యా, తమకే ఆలిణ్ణి బ్రతికించారు గనక, పూర్తిగా ఉద్దరిస్తే బాగుంటుంది" అన్నాడు. ఆయనా దిగడానికి చొక్కా గట్టాతీసి, బట్ట బిగించికట్టుకున్నాడు. అప్పుడు పరప్ప, తన పొడుం కాయకున్న బిరడా తిప్పుతూ.—

"సిగ్గూ శరం ఉండాలి. ఎదురుగుండా కొండంత మొగుడు, చుట్టూ బోలెడుజనం, పగలు, పరాయిస్త్రీ మీద చెయ్యి వెయ్యడానికి తయారవడమా! అందులోనూ, మాతులో ఇరుకుగా ఉండకమాన్దు, జనం ఓరి కోసు తగలక మాన్రు! అదే చాలని తెగించేవాళ్లు కొందరూ! ఛీ!" అన్నాడు.

అందరికీ పోదామా అనిపించింది.

కాని, మామామ నా కేసి కన్నుగీటి పరప్పగారి రెక్కపట్టుకుని, నాతో 'పట్రా' అన్నాడు. నాకూ స్ఫురించింది. మేం ఇద్దరం ఆయన్ని గంటీకావిడేసి, ఎగలేసి, మాతులో వేళ్లాడుతూన్న నిచ్చెనమీద వాలింపించి, తాడొదిలేశాం. మావాడు, "నువ్వేవెళ్లి తీసుకు రావయ్యా అవిణ్ణీ!" అన్నాడు. నిచ్చెన బరబరా కిందికి వెళ్లింది. ఆవిడ మళ్లీ చెలరేగింది. "స్వర్గానికెళ్లినా, జన్మాంతరంలోనూ, పీడేట్రా నాకూ! ఓ మూల కప్పలకీ వాటికీ హడిలి ఛస్తూంటే, ఈభూతాన్ని వొదలడం ఎందుకురా నామీదికీ! వేళ్లు కొంకర్లుపోయాయి, తాడట్టుకోలేను. మెట్టు మీదెట్టిన పాదం కొయ్యబారింది, నుంచోలేను. నా ప్రాణాలు పోతున్నాయ్!" అంటూ కేకలేసింది. అయితే సరే, పరప్ప, ఆమాటలు వినిపించుకోక, ఆవిడ ఖాళీపాదం పట్టుకుని, ఆవిడ కిమ్మనకుండా ఊరుకోడం శుభసూచకం అనుకుని, ఆపాదం తీసికెళ్లి నెమ్మదిగా నిచ్చెనమెట్టు మీద పెట్టించి, అక్కడికి తనకి విజయం సిద్ధించిందనుకుని, తనో పెద్ద శృంగార నాయకుడైపోయినట్టు భ్రమించి, చిరునవ్వునవ్వి, "ఒసేవ్, జలక్రీడ విషయం పోల్చాలన్నా, పాదగ్రహణం గురించి పోల్చాలన్నా, నాకు ఒక్కటే ఉపమానం స్ఫురణకొస్తోంది" అన్నాడు. మామామ "అమ్మో, అసాధ్యుడే ఈయనా!" అన్నాడు. ఈవ్యవధిలో ఆవిడ "వన్, టూ, త్రీ" అని ఊపుతీసుకుని, ఆయనవాక్యం పూర్తిచేసిన కాస్సేపటికి, కంకు చెరుగుడిలో మడమతాపు తిన్నట్టు, ఆయన మూతి మీద ఒక్కటిచ్చుకుంది. పాపం పరప్ప దెబ్బతోటి ఉండచుట్టుకుపోయి మూటల్లా నీళ్లల్లో పడ్డాడు. కొన్ని పళ్లు ఊడడంచేత కాబోలు నీళ్లు అక్కడక్కడ ఎరుపెక్కాయి. 'హరీ' అన్నాను నేను. మామామ "జలక్రీడ రక్తి కట్టిం" దన్నాడు. ఇంతలో పరప్ప తెప్పరిల్లి, పైవాళ్లకి దణ్ణంపెట్టి, నిచ్చెన పట్టుకున్నాడు. ఇదో బ్రహ్మహత్యకుడా మనకెందుకని నిచ్చెనపైకి తోడెయ్యమన్నాం. పరప్పగారు అక్షీప్తా గట్టున పడ్డాడు. మేం ఆయనతో మరి మాట్లాడలేదు. మెట్లు చూసి వాళ్ళన్ని మానిపించి, తాడేసినాయన తనే దిగాలనుకున్నాడు. కాని, మామామకి కూడా ఆయన స్వభావం కొంచెం తెలిసినట్టుంది, మెట్లుచూసి నాయన్నే దిగమని మళ్లీ ప్రార్థించాడు. ఆయన తనుపట్టుకున్న తాడుకొస మామామ చేతికిచ్చి, తను నిచ్చెన ఎక్కికిందికి వెళ్లి "ఘుమలమ్మగారూ! మీకు దణ్ణం, మీసాటి ఏలోకంలోనూ లేరు, నే బాపూ ఎరుగుదును. దయచేసి నిచ్చెన ఎక్కండి" అన్నాడు. "ఎలాగంటగా పట్టుపడితే నేనేం చెప్పనూ! అల్లాగే! కాని, నిచ్చెనమెట్టు పట్టిలేవా? నన్నూ నిచ్చెన్నీ కూడా ఊడవాలేమో, తాడు కాస్త జబిలిగా ఉండేది లేకపోయారూ!" అంది ఆవిడ. ఆయన, "ఫర్వాలేదు ఎక్కండీ!" అని, ఆవిడ ఎక్కిసిం తరవాత ఊరుకోక, "ఇంత తాపత్రయంగల ఘటానిని ఎందుకు పడాలమ్మా అసలూ" అని కాస్త పుల్ల విరుపుగా అన్నాడు. అక్కడితోటి, ఆవిడకి మళ్లీ పూని, ఉక్కురోషం బలిసి, "నాకు వణుకొస్తోందండోయ్! నేను ఆగలేనండోయ్! ఈనిచ్చెనకి మెట్లు లేవేనండోయ్! అది ఏడవడం నాకు అశుభం అండోయ్! నన్ను బతికుండగానే చావమన్నారండోయ్!" అని గోల ప్రారంభించింది. మాతులో ఆయన "నువ్వేకాదు, అంతా అంతే. నోరుమూసుకోవమ్మా!" అన్నాడు. అని ఆవిడ వొదిలిపెట్టిన తాడట్టుకుని ఆవిడ ఇదివరకు నుంచున్నచోట తను నుంచున్నాడు. ఆవిడ గోల లెక్కచెయ్యక నలుగురైదుగురం కలిసి అమాంతంగా నిచ్చెన పైకి లాగబోయాం. ఆవిడకి కోపం మరీరెచ్చిపోయింది గావును, నిచ్చెన వొదిలిపెట్టి, తాటిపండు పడ్డట్టు మళ్లీ పడింది నీళ్లల్లో. లాగుతూన్న బరువు అఘాత్తుగా తగ్గడం చేత, లాగేవాళ్లం మేం అంతా ఓడిమీద ఓనుపడ్డాం లంగలు చుట్టుకుని. "ఒస్, అదేమిట్రా" అని మామామ

మాకేసి మాసి జాలిపడుతూ తాడుకోస వొదిలెయ్యడం చేత, నూతులో పెట్టుమీద నుంచున్నాయన కూడా నీళ్లలో పడ్డాడు. అప్పుడు మేం లేచి, దులుపుకుని, నిచ్చెన మళ్లీ దింపి, రెండు తాళ్లు మళ్లీ వేసి, ఓ తాడు పట్టుకుని ఆయన్ని నిలబడమని, రెండో తాడుతో ఆవిణ్ణి నిచ్చెనకి అంటగట్టుకుని లేకేశాం. పాపం ఆయన అల్లానే చేశాడు. నిచ్చెన ఎల్లాగైతేం, పైకి ఈడిచారు. కట్టువిప్పి ఆవిణ్ణి విడిపించారు. తక్షణం ఆవిడ సరప్ప దగ్గిరికెళ్లి "పీకుకట్ల నిచ్చెనా, సర్వ్వ తెప్పించావ్, నీ తాడు తెగా!" అని ఓ తాడుచ్చుకుని అది తెగేట్టు కొట్టింది. సరప్ప కొంచెం పొడుం చేతులో విదుల్చుకుని, "అబ్బ! ఏమిటిదీ, ఊర్కోవేయా!" అని కాస్త కసురుకుని, పళ్లబాధచేత నోరు మూసుకున్నాడు.

అంతా దక్కొపోయారు. అక్కడికి పదకొండు గంటలయింది. మేం హోటలికి వెళ్లి ప్రాశన చేశాం. ఆ సాయంత్రం మావాడు వాళ్ల ఊరు వెళ్లిపోయాడు. కొంత కాలానికి, ఘమాలమ్మ నూతులో పడడానికి కారణం తెలిసిందా అని నాకు అతను ఉత్తరం రాశాడు. నేను దాసీదాన్ని కనుక్కుంటే చెప్పింది. ఆవిడ మామూలు కోపంలో ఉన్నప్పుడు ఆయన ఒక్కడే బతిమాలుకుంటాడట. విశేష కోపంలో పడ్డప్పుడు, కూతురు కూడా ఓ చెయ్యి పట్టుకుంటుందిట. ఆరోజున ఆవిడ నూతిగోడ మీంచి నూతులోకి వాలి ఉండగా, కూతురు ఎడం చెయ్యీ, భర్త కుడిచెయ్యీ పట్టుకుని బతిమాల్తున్నారట. ఆవిడ, ఇద్దరూ పట్టుకున్నప్పుడు చెయ్యవలసిన హరామీ పెంకెంతో అంతా చేస్తోందిట. ఆయనకి విసిగెత్తి "పోనీలేకే, ఇంతకంటే వస్తే చావనున్నావా యేమిటి?" అని అకస్మాత్తుగా కుడిచెయ్యి వొదిలేశాట్ట. ఆవిడ, అజాగ్రత్తవల్ల నూతులోకి పిల్లి మంత్రం వేసిందిట. అందుకని, ఆవిడ పడాలని పడకపోయినా, పడాలని పడేవాళ్ల యశస్సు సునాయాసంగా సంపాదించడమే కాక, పరిచయాలదగ్గిర అన్నమాటకి క్రియాకలపరిచి, ఆత్మగౌరవం నిలబెట్టుకుందిట. ఈ సంగతి నేను మావాడికి తెలియపరిచాను.

శకుంతలా సమాశ్వాసరాగమాలిక

కవిభూషణ, కవిరాజ, శ్రీ రాజా వత్సవాయ వేంకటనీలాద్రి రాజుగారు

శ్రీమతి, కాంతారసీమ నేల, వసింపు, మతిహిరణ్మయకుట్టిమాంగణముల
ననుభవింపుము, చతురబ్ధిపర్యంత సామ్రాజ్యవైభవము శ్యామాలలామ
నవమోహనాంగి, మానసములోపల నాటిపరిభవక్లేశంబు మరచిపొమ్ము
కట్టుదు యువరాజపట్టమీ బాలసింహేంద్రమర్దనుని సింహేంద్రమధ్య
పరవశంకరాభరణంబు ప్రాప్తమయిన - నాటనుండియు సంస్మరణంబు వొడమి
వేగుచుండంగ, సీతోడి యోగమిపుడు గలిగె, కల్యాణిమద్భాగ్యములు ఫలించె.

కుటుంబ తరంగిణి ౪

"టెన్నిసు ద్వంద్వం"

కవికొండల వేంకటరావుగారు, బి. ఏ. బి. యల్.

ప్రతీకథలోని పాత్రలకు పేర్లుంచి, ప్రతీకథలోని దృశ్యములకు స్థలనిర్దేశము చేసి యీనాళ్ల నేదైనా వ్రాయటం మంటూ వస్తే, ఇప్పటివరకు వరుసా పూర్వకాలపు చదువరుల్లా గూఢపడుతారని వారు తోచరు. పూర్వం ఏమైనా రామాయణం, భారతం, భాగవతం ఇత్యాది గ్రంథాలంటే, రావణాసురుని లంకా అంటే, అది చూచి వచ్చాము, ఇదో నిజమైన లంక అనే యీవాళ్లు యుండేది కాదారికిన్నీ. తద్యతే కురుక్షేత్రమన్నా, ద్వారక అన్నా, పైగా అప్పటి వర్ణనలు కూడా అలాగే, ఆనవాలు పట్టడానికి వీలు లేకుండా, వాయువులను గురించి వ్రాయడం మంటూ వచ్చినా, "నీలమేఘచ్ఛాయలు బోలు దేహమువాఁడ" డనీ, లేక పట్నాలను గురించి అయినా, "ఔ! నమ్మరా, దవి కాలాగరుధూపధూమతతులో యభ్రంబులో యుస్వాదున్" అని వ్రాసేవారు.

ఈనాళ్ల వల్లాగా మరి? ఏదైనా రచిస్తే వీథి వీథి చలువ్రాలూ చూపిస్తారు. వీధుల్లో లేచే దుమ్ము రెండెడ్లబండిల్ల లేచిందో, నూనియంత్రాల లేచిందో తెలిసికోలేటంత నిపుణతగా వర్ణిస్తారు. వ్రేలి వ్రేలి కణుపు నిణుపు కొలిచి అక్కడ పెడతారు. ఎవరు? గ్రంథకారులు. ఇక చదువరులైనా తమ కున్న అపారపరిశోధన చాతుర్యము వల్ల వెలయింపనందలినిజము వరయ తహతహపడేవారూ, కవబడ్డప్పుడు వల్లా గుర్తించబోతారు.

అంచేత అటువంటి ప్రమాదం గాని, అటువంటి ప్రయాస గాని ఎవ్వరికీ ఏకోశమందూ కలగకుండా వుండే పద్ధతిని "నేను" అని నామీదే పెట్టుకుని యీ కథ వ్రాస్తున్నాను. "నాయిల్లాలు" అని వస్తే "నేను" అనేవానియొక్క భార్య అని అనుకోండి. "నాబిడ్డలు" అని వస్తే "నేను" అనేవానియొక్క బాదరబందె అను కోండి. వస్తేమాట. రాకపోతే తగువే లేదు. "నేను" "నా" అని కాక, "నీవు," "వాడు," "అది" మున్నగు సర్వనామములు వస్తేనో అని అడుగుతారేమో. తత్తత్సందర్భానుసారంగా "నీవు," "వాడు," "అది" అని అనుకోండి.

ఇక కథా చెప్పబోయే కథాంటి మన నేమిటంటే, యింతమాత్రోద్ఘాటనం ఇచ్చే దారులమా అంటే, ఈకథ చదువుతూంటే, "వ్యక్తులను మనస్సులలో ప్రవర్తించుకోకండి" అన్న గమనిక బాగా బోధపడాలని; అంతకంటె మరేమీ లేదు.

నేనోనాడు "రైలు"ప్రయాణం చేస్తూ మధ్య ఒక "స్టేషను"లో దిగాను. రాత్రి పదిఘంటలైంది. నాఅంతట నేనై దిగినప్పుడు నాకోసం వచ్చి నన్ను తీసికొని వెళ్లి ఆదరించేవా రుంటారని ఎవరూ అనుకొనే పాపాన్ని పోయేవారుండరు.

కాని పిలవకుండా కోరకుండా ఒకబండివాడు వచ్చి "అయ్యా! బండెక్కండి" అన్నాడు. "బాడుగ ఎం" తన్నా "మీకు తోచినంత యివ్వండి!" అన్నాడు. "ఎక్కడికి తీసికొని వెళతావు?" అని అడిగాను. "తమ యిష్టం" అన్నాడు. "అయితే తిన్నగా యీపట్నంలో వున్న ఉన్నతపాఠశాల ప్రధానోపాధ్యాయుల వారియింటికి తోలు" అన్నాను. అంటే "రామనంగ్రావుగారి యింటికా అండీ?" అన్నాడు. "ఆఁ! వారే!" అని నాజోడు కాలినుండి యూడ్చి బండిలో చాపక్రింద పెట్టి, నేను లోపలకు ప్రవేశించి గొడుగు చేరిక నిడుకొని కూర్చున్నాను. బండి గబగబా నడుస్తూంది.

నాలుగైదు పురపాలక దీపస్తంభాలు దాటింది బండి. అక్కడో సందులో ఒక త్రోల్కుడుబండి ఎదురై టంగున గంట కొట్టింది: లేకపోతే అది వస్తూంది అని

మాకు తెలియకే పోను. దానికేసి చూదివాను. దాని మీద మనిషి పానవాలుపట్టి అమాంతంగా నాబండిలో నుంచి నేను దిగి,—అ త్రొక్కుడుబండి వడివడి 'క్రైలు స్టేషన్' కేసి పోతూంది,—కొంతదూరం వెంబడించి, “ఆపవోయి! కేకేస్తూంటే అదే తొక్కుకుపోవడం! ఆపు! పాపారావు! ఆపవోయి!” అన్నాను. ఆయాసంగా వున్నా అందినంత గొంతు కత్తి యఅచాను. వెంటనే పాపారావు త్రొక్కుడుబండి దిగి వెనక్కి చూచి, “నీవా? ఎవరో అనుకున్నాను. నేను జబు గుగా, 'మెయిల్లో' ఉత్తరం వెయ్యడానికి వెళు తున్నా. నీవు 'మెయిలు' దిగి వస్తున్నావు లాగుంది. మాయింటికే వెళ్లు. మళ్ళొక్కసారికైనా వెళ్లేవు గనుక. మాతండ్రిగారు రింజీవద్దనే యున్నారు. నీవెనకాలే నేనూ వస్తున్నాను. అదిగో! మొదటిగంట అప్పుడే కొట్టినారు. జరురుఉత్తరం!” అంటూ 'స్టేషను' దెసకు ధాతీ త్రిప్పి త్రొక్కుడుబండి తొక్కుకు పోతున్నాడు. ఏమిటో ఉత్తరం? “కవనా?” “కార్డా?” అని పరీక్షిద్దా మను కున్నాను గాని తిరిగి అతడు వచ్చినప్పుడు అడిగి తేలుకొట్టు కబద్ధము చెబుతాడా ఏమిటి మహాద్భాగ్యము అని నాలోనే ననుకొని, అతని త్రొక్కుడుబండి కో త్రోపిచ్చి అతనిని సాగనంపి నాబండికోసం చూచాను. ఏది? బండి లేదు. బండితోపాటు నా గొడుగూ, జోడూ కూడా పోయినవి. “సరే! ఇన్నాళ్లకు బండి ముండాకొడుకు కిలాడీలో పడ్డాము. ఎప్పుడూ ఎవరూ నాగొడుగూ జోడూ ఎత్తుకుపోలేదు.” అని పావు నిమిషం కలవరింపుగా యోచించి, ఆయోజనతోనే మతి యొక్కంపు దిగి అతిగడంలో రామచంద్రరావుగారి యింటికి వచ్చా.

ఎప్పుడైనా రామచంద్రరావుగారి యింటికి నే వెళ్లడమంటూ వచ్చిందా అంటే నాకాలిజోడు చప్పుడుండే అది వారియింటిల్లిపాదికీ ఆనవాలు. ఇంకా అంతదూరాన్ని వస్తూనున్నా ననగానే పిల్లా జెల్లా తలుపు తీసి, “ఓహో! వచ్చావా మావా!” అంటూ వాళి కల్పించి ఆహ్వానించి, కాళ్లు కడుక్కోడానికి నీళ్లు మున్నుగున వుంచి, ఫలహారాలవేళైతే ఫలహారం పెట్టి, భోజనాలవేళైతే భోజనానికి లెమ్మని, ఎంతో మర్యాద చేసేవారు.

నాడు తలుపే తీయలేదు. తలుపు తీయకపోవ డానికి పోనీ నాకాలిజోడు లేనికారణమనుకున్నా, రామచంద్రరావుగారూ అని పిలిచినా పలుకలే, ఎవరూ రాలే. తలుపుసందంట చూచా—సింహద్వారపు తలు పేగా చూదినా ఫరవా లేదని—చూచానే గాని సింహద్వారపు తలుపునకు కన్నాలూ సందులూ వుంటా యా? గట్టిగా బిగించి గడవేసి వుంది. “రామచంద్రరావు గారూ! రామచంద్రరావుగారూ!” అని రెండుమార్లు కేకేసా. రెండోకేక కొయ్యి యున్నట్లయింది.

ఇంట్లోనుంచి యెవరో వచ్చి తలుపుతీసి వెంటనే మళ్లీ పోతూ “వీధిగదిలో కూర్చుండే పలికినాను రారు అప్పడాలొత్తడం ఇంకాకాలే? నేండి! మడికట్టు కోండి!” అని ఎవరితోనో అన్నట్లయింది. ఆమాటకు వీధిగదిలోనుండి “ఏంచిటంటున్నావు? అప్పడాలు మెత్త పడిపోతున్నాయి అనా? వద్దించు. వస్తున్నా” నన్నట్ట యింది. నేనూ గొంతుకలనుబట్టి ఆరెండుగొంతుకలూ, మొదటిది రామచంద్రరావుగారి భార్యది రెండవది రామచంద్రరావుగారిది అని గ్రహించి గబుక్కున తో యదలచుకొన్న తలుపు మెల్లిగాతోసి చల్లగా నడవలో అడుగుపెట్టి, ఏమీ ఎఱుగనట్లు “రామచంద్రరావు గారింట్లో ఉన్నారా?” అన్నాను.

రామచంద్రరావుగారు ఈవలకు వచ్చినారు. చొక్కా లేదు. పంచెకట్టు గుండాగు కట్టు. ఎలా వున్న మనిషి అలా వచ్చినట్లు తోచింది. కళ్లనుండే కళ్లజోడు చేతి వ్రేళ్ల వ్రేలాడిస్తూ పట్టుకుని యుండడాన్ని పట్టి ఏదో మెరమునని చదువో వ్రాతో అప్పుడే అయి యీవలకు వస్తూవున్నట్లు తట్టింది. కాని పూర్వోక్త సంభాషణాన్ని పుచ్చుకు చూస్తే అప్పడా లొత్తి కూడా యీవలకు రావడానికి అవకాశంవున్నట్లు నా ఆలోచన పోయింది. ఎన్ని, ఎన్ని, ఆలోచనలైనా ఆయన్ని చూచి నేను చేయగలుగుతున్నాను గాని ఆయ నకు నన్ను గురించి యొక్క ఆలోచనా తట్టినట్లుగ

పడలేదు నన్ను కూర్చోమనలేదు. ఎప్పుడు వచ్చారనలేదు. దాహం కావాలా అని అడుగలేదు. భోజనం చేసినారా అని ప్రశ్నించలేదు.—నేనుమాత్రం "కోటు" బొత్తాలు విప్పి కోటుతీసి గోడమేకుకు తగిలిస్తూ, గొంతు సవరించుకుంటూ లోపలి చొక్కా బొత్తాలుతీసి జేబు రుమాలతో మెడా, నొసలూ, తుడుచుకుంటూ "పిల్లలూ అంతా కులాసాగానున్నారా?" అన్నాను. రామచంద్రరావుగారు నామాట వినిపించుకోకుండానే వెనక్కి పడకటింటి వైపుకు మొగంతిప్పి "అమ్మీ!"—భార్యను అమ్మీ అని పిలవడం ఆయనకు ముద్దు—"అమ్మీ! అబ్బాయి వెళ్లాడా రైలుస్టేషనుకు? మెయిలందు కుండంటావా? లేదా? మెయిలులో వుత్తరం పడివుంటుందంటావా? లేదా?" అని లోపలకు లోపలకు వెళ్లి కాళ్లుకడుక్కొని మడిగట్టుకునే ముందు భార్యతో వాలుగుడచ్చాలుకొట్టి భార్యమళ్ళేని ఏకెంకు మెయిలులో నోట్లో పడేసుకుని యీవలపడే రకంగా అడిగినారు. ఇల్లాలు "మెయిల్లో పడక యీుత్తరం యీవల పడుతుందా? మడిగట్టుకోండి! లెండి!" అని లోపలకు రమ్మన్నట్లు గాజులాడించి, "ఎవరో వచ్చినట్లున్నారు. నడవలో ఉన్నారు. కనుక్కున్నారా వారిని?" అంది.

నేనప్పటికి నడవలో నిలబడక వీధిగుమ్మంలోనికి వచ్చి రస్తామీద చీకట్లో నించున్నాను—"మెయిలు దగ్గరకు వెళ్లిన పాపారావు తిరిగి వస్తూవుంటాడు. అతని ద్వారాగాని ఆ నాడాతిథ్య మాయింట మనకు జరుగనేరదు. ఎందుచేతనో భార్యాభర్త లిద్దరూ ఏమటిచిరయు యున్నారు" అని అనుకుంటూ—

ఆనా పరోక్షమందు, రామచంద్రరావుగారు నడవలోనికివచ్చి "ఎవరూ లేరిక్కడ? ఈనడవలో కోటు తగిలించేసి వీధితలుపు తీసేసిపోయినా డబ్బాయి" అని చటక్కున వీధితలుపు గడవేసి- నేను ఉండండి, ఉండండి, అని అనడానికూడా సిగ్గుపడి పోయేటంత గుభాలున తలుపు గడవేసి వెళ్లిపోయినారు. బహుశః నడవలోని నాకోటు ఆయనతీసి తనకుమారుని పడకగదిలో తగిలించి వుంటారని నాయూహ.—ఊహూం? ముందుకత కొంచెం వెనక్కి పెట్టిచూస్తే అంతపనీ జరిగింది సందేహంలే—తగిలించి తిన్నగా పెట్టిలో నూతి దగ్గరకు వెళ్లి స్నానం ప్రారంభించియుంటారని నాయభిప్రాయం. ఏమా అంటే చేసమీదచేద చేదమీదచేద చేదుతూ చేదచేదకూ "అమ్మీ! వడ్డించు రాత్రి పదకొండయినట్టుంది. ఎప్పుడూ ఇంతసేపు పనిదగ్గర కూర్చోలేదు. బుజ్జి మండిపోతూంది. చూడు నిమ్మకాని వసారాలో పెట్టు. సుశీలా రాఘవా నిద్రపోయేరా? ఏమిటి?" అని ఏదో ఒకటి అడుగుతూ వున్నట్టు వినబడ్డాది వీధిలోకంటే యింటి కప్పుపై నున్న అంతరాళాన్నే.

నాకేం చేయడానికి తోచలేదు. "పరాయివాడు బండివాడు గొడుగూ జోడూ అపహరిద్దామనే దురుద్దేశ్యా కొద్దీ బండి తోలుకుపోతే పూరుకున్నానా లేదా? అలాంటప్పుడు సంస్నేహితుడు నాకోటు జాగ్రత్తపెట్టే సదుద్దేశ్యంతో తలుపువేసికొన్నాడు తనువు పెట్టకమేలా? ఏమీ బాగుండదు. "తలుపు తీయండి. లోపల నా కోటుంది" అని తిరిగి తలుపు తట్టడం గడుసుపనము కాదు. ఈసంగతి పాపారావు వచ్చినతరువాత చెప్పడంకూడా అంత లాయకుకాదు." అని అనుకొని ఇక చేసేదేమిటి అనే నిరాశకొద్ది, అలాలోపల చొక్కాయి బొత్తాలు తీసిన బొత్తాలు తీసినట్లుంచి, తుడుచుకునే జేబురుమాలు వ్రేళ్లనే మెలేసుకుంటూ వుండిపోయినాను. ఉండి ఉండి ఊరుకుండలేక "ఆలస్యమైతే మెత్తపడ్డ అప్పడాలింకా మెత్తపడి పోతాయేమో పోనీ కేకేస్తేం అని ఒక నిశ్చయానికివచ్చి తలుపుదగ్గరకు వెళ్లి ఆమాటు పాపారావును పిలిచినట్టు పిలుద్దాం అని యూహించి "పాపారావు! పాపారావు!" అని కేకేశాను. "పాపారావు ఇంట్లో లేడు. మెయిలు దగ్గరకు వెళ్లినాడు. ఇంకా రాలేదు." అని లోపలనుంచే హాజరు జవాబుగా వారింట్లో ఎప్పుడూ పొదికట్టుక కూర్చుండే ముసలమ్మ కూకేసింది. "బలే పరాభవం ఈరాత్రి—దీనికంతకూ కారణం నామూపోలు జోడు లేకపోడమే యని చింతించి; ఆ బండివాడెవడో "పోలీసు స్టేషన్"లో ఫిర్యాదుచేస్తే తెలుస్తుంది, మళ్ళీ యీ అర్ధరాత్రి ఈపట్నంలో ఎక్కడకు వెళ్లినా అపాయమే, పురపాలకసంఘ

దీపాలుకూడా ఆరిపోతాయి, "పోలీసుస్టేషన్"లో ఏ "లాంతరు"లో ఏదో ఎప్పుడూ వెలుగుతూ వుంటుంది, రెండువిధాలా కలిసొస్తుంది" అని మఱొక మార్గంగా "పోలీసుస్టేషన్"కు వెళ్లినాను. స్నేహితునింట ఆతిథ్యానికి నీళ్లు వదులుకున్నాను.

నేను పోలీసుస్టేషన్‌కు వెళ్లేసరికి అక్కడ ఒక 'లాంతరు "స్టేషన్"లో వ్రేలాడుతూ వెలుగుతూంది. ఆవెలుగుముందు వలయాకారంగా గోడ కమర్చబడ్డ, ప్రతిరోజూ తోముతూ ఒకనాడూ పేల్చని పెదపెద్ద తుపాకులు తుపాకుల యొక్క మూరుకు పూవలు పొడుపుడు బాకులు, ధగధగ మెఱసి పోతున్నాయి. ఆధగధగద్యుతి తప్ప వేఱే అక్కడు 'చైతన్యం' మఱొకటి నాకగపించలేదు. రక్షక భటులంతా తిర్లకుపోయి యున్నా రనుకుంటాను. లేదు. ఒకరిద్దఱు గోడలకు జేర్లబడి నిదరపోతున్నారు. 'పరిశీలనాధికారి' ప్రసన్నంగా ఒక లాల్చీతో మేజాబల్ల ముందుకూర్చుని కలం చేత పుచ్చుకుని దినచర్య పుస్తకంలోని పుటలు పూర్తి చేసి కొంటున్నాడు. నేను ఆయన్ని దూరంనుంచి పరకాయించి చూస్తూ నాస్తా దగ్గఱకు వెళ్లి "ఏమండి? ఇక్కడ అధికార్లు యెవరు? ఉన్నారా?" అన్నాను. అనే సరికి తలెత్తిచూచేరాయన. ఆయన తలెత్తి చూచే సరికి ఆయన నన్నూ నేను ఆయన్నీ ఆనవాలు పట్టుకొని "ఓహో! ప్రసాదరావు! ఇలావచ్చావేంవిటి? ఈయూరు నీకుబదలీ అయిందా యేమి!" అని అతను నన్నూ, "నీవేనా యేమి యిక్కడ పరిశీలనాధికారివి-రమణప్పంతులూ!- బహుకుదిరం నేడు. ఎన్నాళ్లయి చూచేనోయి! నిన్ను-" అని నేను అతణ్ణి, కుశల ప్రశ్నలు వేసికొని, కుశలోపరి, అతను నాకై ఒక కుర్చీ బరబరా లాగెన చప్పుడు తప్ప మఱోచప్పుడు తెలియనేర నంత నిశ్శబ్దంలో ఇద్దఱమున్ను మునిగిపోయి క్రమక్రమంగా పిచ్చాపాటీలోకి దిగిపోయేం.

నేనూ అతడూ ప్రవేశపరీక్షా తరగతి వఱకు సహాధ్యాయులము. ఇద్దఱం ఒక్కసారే కృతార్థులమైనాం. నేనింకా పట్టపరీక్షకు చదివి ఆతరువాత "కరగ్రహ" శాఖలో తొత్తలుగుండానే నెలకు ముప్ఫైరూపాయల ఖాయప్పడని ఏలాగో సంపాదించుకుని క్రమక్రమంగా నాలుగేళ్లో ప్రప్రథమశ్రేణిగుమాస్తాగిరీలోకి వచ్చి అప్పటికక్కడో ఉన్నాను. అతగాడు, ఏమన్నా తిన్నగా 'రాయవెల్లూరు' మార్గంపట్టి, అక్కడ యిచ్చిన శిక్షయొక్క తక్కామెుక్కలకు ఆగి మన్యంలో నవుకరీ నంతు కానిచ్చుకొని మైదానంమీద పాకుకునిపోయి, రక్షకాధికారంలో నాడక్కడ వున్నాడు—ఆ నాడిద్దఱం ఆలా కలసుకోవడము నేటి నిజంగావింతే. అప్పటికప్పుడే మేమిద్దఱం ఒకరినొకళ్లం చూచుకొని 1925 వ సం॥ 1930 వ సం॥ 5 సంవత్సరాలు పైని, 1930 జనవరి, ఫిబ్రెవరి, మార్చి కూడా కడచిపోతే అయిదు సంవత్సరాల మూడుమాసాలైం దన్నమాట.

"నాకు బదిలీలేదు గిదిలీలేదు ఊరికే నేవచ్చా" నన్నాను. "ఊఱకే! నన్ను చూడ్డానికే! ఏది నీపెట్టే, బేడా, కోటూ జోడూ?" అని ఆత్రతగా అడిగినాడు. "ఉండు. చెబుతా. కథంతా చెబుతా. ఉండు. నీ వ్రాసికోవడమైందా?" అన్నాను. "అయింది. విధనవ్రాత రోజూ ఉండేదే. రక్షకశాఖ అంటే ఇదే మచ్చు. ఇప్పటికింకా తిండిలేదు. తిప్పలులేవు. శవపంచాయితీ యొకటి చేయించి వచ్చేను. చెప్పు నీకథ" అన్నాడు. అంటే కళ్లల్లో ఆశపోసికొని జరిగిందంతా పూసగ్రుచ్చినట్లు చెప్పి, "ముండాజోడూ గొడుగూ సంగతి కనుక్కోవాలోయి." అన్నాను.

"ముండాజోడు ఆకుజోడైతే మూడు పావులా లుండేని, సిమజోడైతే మూడురూపాయలుండేని, గొడుగో రూపాయన్నర చేసేని" అని అంటూ అతడు లేవబోతూంటే, నేనూలేచి, "జోడు డాకుజోడేగాని దాని క్కొంచెం కిట్టుంది ఆకిట్టునుబట్టి అంతా నన్నానవాలు పట్టడానికి వీలు: అది లేకపోవడంచేత నేనా మళ్లీ రామచంద్రరావుగారింటికి నేను వెళ్లినా వెళ్లనట్లే అయింది?" అన్నాను. "వెళ్లనట్లుగాదు, వెడలగొట్టినట్టయింది, నీగోటు హరించి వెడలగొట్టినట్టయింది. రాభోంచేసుకొని మనమిద్దఱం ఒక లాఠీభటుణ్ణి తీసికొని సోదాకువెళ్లినట్టుగా వారింటికివెళ్లి అడేజావు బడేజావు

చేదాము. నాకేవ్వూర్లో మిక్కిలి గొప్పగా చేస్తాడు రామచంద్రరావే. మనమంతా కలిసి కోటి రాత్రో వేసుక నాటకం వేదాము—రా! రా!" అని అక్కడే బాల్చీలో నీళ్లుంటే ముఖం తోల్చుకుంటూ ఆనీళ్లు కాళ్ల మీదపోసికొని. "రా! రా! ఈబాల్చీలో నీరుపెట్టి కాళ్లూ చేతులూ కడుక్కొని, లే! భోజనానికి ముందు లే!" అన్నాడు. అంటే నేను కొంచెం గొంకి "వైదీలకు వణ్ణం వండి వడ్డించి ఉంచినట్లు ఈయూర రకు నాశాఖాధికారులకు కూడా "స్టేషన్" లోనేనా ఏమిటీ భోజన మేర్పాటు?" అన్నాను. రమాప్పంతులు చిరునవ్వు నవ్వుతూ "కాదోయి! "భాయి." మావాళ్లు పుట్టింటికి పూటికి వెళ్లినారు ఇంట్లో ఎవరూ వెనక వరాకేరు మరి. అందుచే వంటపూటింటినుంచి రోజూ రెండుపూటలా పరుస్తం గిన్నెలకొంతితో పట్టించుకొని యిక్కడకు తెప్పించుకొని యిక్కడే భోంచేసేస్తూ వుంటాను. భోంచేసి యిలాగే గస్తునిద్రగాను బయలుదేరిపోతూ వుంటాను" అన్నాడు. "అయితే నీకూ నాకూ కూడా సరిపోతుందోయి! నీవొక్కడికే తెప్పించుకొన్నది?" అన్నాను. "నీకూ నాకూనా? మరెయిద్దరికా? తెప్పించుకునేది "పోలీసు" వారనుకున్నావా ఎవరనుకున్నావు?— రూడు శేరుబియ్యపన్నం పెట్టి పంపుతుంది పూటకూళ్ల పెద్దమ్మ. నేను తివ్వోసిబియ్యపన్నం తినేసి—ఈవేళ నీవు వచ్చేవు కాబట్టి ఉండనుకో, మిగుల్దనుకో,—దాసీ చిన్నమ్మకి రోజూ పూటపూట చెక్కపూటుగా తక్కిన తివ్వోసుబియ్యపన్నం పారేస్తూంటాను. అలా పారేస్తూంటే మరీ కిమన్నాస్తి కిక్కురుమనకుండా గిన్నెల దొంతి అంతా తెల్లగా తోమేసేసి వంటపూటింటికి అప్పజెబుతూంటుంది." అన్నాడు అకోదర్జాగా. "అంతేనా? పక్కేసి పక్కాకు అందిస్తుందా? నీకిగ్గు చిమడా, పంతులూ! నీగుణం పోగొట్టుకున్నావు కాదు. దాసీదానికి మిగిల్చే తివ్వేడు బియ్యపువణ్ణం నాకు పెడుతున్నానంటావు! అంట్లు తోమినందుకదా?" అని మాటకు మాటా ధర్తిచేసి, "రా! రా!" అని చేతే ఆకులు వేసేసి అతనూ నేనూ కూర్చుని అక్కడే ఆగిన్నెల దొంతర గలగల మనేటట్లు యివల కొక్కొక్కటే పెడుతూ—ఏమున్నాయి గిన్నెల్లో?—అప్పడాలంటారా? మిగుల్చారు, చిక్కుడుకాయకూర, మినప్పప్పు పచ్చడి, అవియివీ వెనుక తినవలసింది ముందు ముందుతినవలసింది వెనుక తింటూ అరగంటలో భోజనం ముగించేశాం.—

ఈలోపుగా రామచంద్రరావు గారింట జరిగిందేమిటంటే—నీవు భోంచేస్తూ మాచేవా ఆదంతా అని చదువరులనుకొంటారేమో?—అప్పుడు తెలియకపోయినా యీ దరిమిలాగంతా అవగాహనైగానాకు లేకుంటే వ్రాయడమేలా? కథ ముగించడమేలా?

పాపారావు "క్లైలు స్టేషన్"కు వెళ్లేసరికి మెయిలు అప్పుడే వెళ్లిపోయింది. టపాగాడీలో పడేయ దలచుకున్నదేమో పడేయలేకపోయి, రెండునిమిషం నాలుక్కరుచుకొని తన రెండుచక్రాల త్రొక్కుడుబండి నడిపించుకుంటూ ఎవరితోనో స్నేహితునితో కబురు చెప్పుకుంటూ ఆ స్నేహితునింటికేసి మళ్లీ ఆమార్గాన్నే త్రిప్పాడట్ట. ఆ త్రిప్పాడడంలోనే తొక్కుచ్చిన బండివాడు బండి ఆమార్గానికి పట్టించి తోలుతున్నాట్ట. ఆనవాలు పట్టి పాపారావు "ఒరేవు! బండీలా తీసుకొచ్చేవేంవిరా! మా యింటిదారి మరచిపోయావా? ఏమి?" అని గద్దించాట్ట. ఊళ్లో మనిషి ఊళ్లో పెద్దు ఊళ్లో పాపారావుకు పరకాయించేగా మరి. బండివాడామాటకే తేలు గుండెం పొడిచినట్టయిపోయి, "లేదండి, కాదండి, వారు గొడుగూ జోడూ బండిలో మరిచిపోయేరండి" అంటూ అవి పాపారావుకు అందిచ్చి బండి తోలుకుపోయినాట్ట.—పాపారావు నాగొడుగూ జోడూ తన త్రొక్కుడుబండి కట్టుకుని స్నేహితునితో "నాయను నిజాయితీవాడంటావా? దొంగ అంటావా?" అంటే స్నేహితుడు "నిజాయితీ దొంగ అనుకుంటా" నంటూ నిద్రొచ్చే కళ్లు తేలగొట్టుకొంటూ "ఎవడైతేనేం గొడుగూ జోడూ నీకిచ్చివేసినాడుగదా" అని పాపారావునుండి వీడ్కోలు తీసికొని వెళ్లిపోయినాట్ట. పాపారావు నాగొడుగూ జోడూ తీసికొని తనయింటికివచ్చి, నాజాడెక్కడా అగపడమి నింట్లో అడిగినాట్ట. "ప్రసాదరావు మాంపర్రాలేదా? యిక్కడికు?" అని—అనగానే రామచంద్రరావుగారు "ప్రసాదానికేమొచ్చె? ఉత్త

రంటపాబండిలో పడేసినావా? లేదా?" అని అడిగినారట. "లేదు. దాటిపోయింది" అని ముఖం వేలాడేసుకుని పాపారావు అనేసరికి రామచంద్రరావుగారు రుద్రుడై రుద్రుడై వీరభద్రుడై "ఏంచెప్పినావు దేవరుష అన్నీ దాటపెట్టేవు." అంటూ, "కేసైనా మిఠాయిపోక తపాలా మూర్తం దాటపెట్టకపడెయ్యి. జరుగురు. ఎందుకు పంపానమనుకున్నావు అంతే నిలుచున్నపాటుగా? ఎందుకీవేళ తిండీతిప్పలూమాని అలా మెదడుగుంజా కరిగిపోయేటట్టు పనిచేశేననుకున్నావు?" అని లగ్గాష్టకాలు చదివినాట్ట. అప్పుడిల్లాలు లోపలనుంచివచ్చి "వెళ్లవలసింది ఉత్తరంగాని మనిషి కాదుగదా. 'అమ్మో! అక్కడ కనిపెట్టుకుంటారు. వండిమూలెట్టియుంచుతారు మిగిలిపోతుంది.' అని అనుకోడానికి. ఆమాత్రానికి వాణ్ణి అలా అనాలా? అవతల వాళ్లు కాదనక పోదిత్తేలేవు ఉత్తరాల జవాను కేసి ఒకరిత్తమాపాకటి వదిలేరు. ఎల్లుండి మీ యుత్తరమందుకునేరు." అని భర్తను మందలించీ మందలించవట్లు మందలించిందట: తల్లి తన కేసుకుని రావడంవల్ల పాపారావుదీప మారిపోయిఉన్నాగాని కొంచెం ధైర్యంగా తనగదిలోనికివెళ్లి ఎవో కాగితాలు ఉత్తరాలు తన సొంతానివి తన తండ్రిగారివి—తన అప్పటి చొక్కా జేబులో నున్నవన్నీ—ఆచొక్కా లాల్చీ అవడం చేతతీసి కోటుజేబులో పెట్టుకలంపుతో—లుంగచుట్టి పైకితీసి ఆపాళంగా నాకోటు—తనగదిలో తనతండ్రిగారు తెలియక తగిలించిన, నాకోటు జేబులో కుక్కేసి తనమంచంమీద కూచునించి దుప్పటి తన్ని పెట్టి సుద్రుపట్టి నిద్రపోయినాట్ట.

మేం భోంచేసిన అరగంట సావకాశంలో ఎంత పని జరిగిందో చూచినారా? కాలానికి సోమారితన మన్నమాట లేదు. లేదు. లేదు.

నేనూ రమణప్పంతులూ భోజనం అయినాక "కహానాసోదాకు" బయలుదేరినాం. కూడా ఒక రక్షకభటుణ్ణి తీసికొని రామచంద్రరావుగారి యింటికి వెళ్లినాము. రమణప్పంతులు తనజవానుచేత "రామచంద్రరావుగారూ!" అని కేకేయించినాడు. రాత్రి ఒంటిఘంట అయింది. ఇంట్లో అంతా పడుక్కున్నారు. తిరిగి కేకేసి తలుపుకొట్టినాడు రక్షకభటుడు. రామచంద్రరావుగారు లేచి కళ్లునలుపుకుంటూవచ్చి తలుపుగడతీసి "ఎవరు?" అన్నారు. రక్షకభటుడన్నాడు "తమకోసంగా మాపరిశీలనాధికారిగారు వచ్చే"రన్నాడు. అంటే "రమణప్పంతులా?" అని "రావోయి పంతులూ! మీకంతా రాత్రి తిరుగుడుపని మాకంతా పగలు నలుగుడు పని" అని "ఎవరు? నీవెవకాల వారెవరు? ఏమిటి "నిశిరాత్రి" వచ్చే"వన్నాడు. రమణప్పంతులు "వారెవరై తేంగాని మీయింటికి నేనిప్పుడు వచ్చింది స్నేహితుడు రమణప్పంతులులాగు రాలేదు. పరిశీలనాధికారిగా వచ్చినాను. మీయిల్లు సోదాచెయ్యాలి" అన్నాడు. అనేసరికి రామచంద్రరావుగారు "ఇదేం నీకు వెర్రెత్తిందా? పిచ్చిపట్టిందా? నేనేం దొంగననుకున్నావా? రాజద్రోహి ననుకున్నావా? రాజకీయపాఠశాలలో ప్రధానోపాధ్యాయుణ్ణి. నాయిల్లు సోదాయేందిటోయి? చూచుకో! నీకు దొరికేవల్లా ఎక్కడ వెతికినా కుర్రాళ్లు పరీక్షలకు వ్రాసిన ప్రత్యుత్తరపుస్తకాలంటాయి. వన్నీ సంవత్సరం పదార్థవిజ్ఞాన పరీక్షాపత్రము ప్రవేశపరీక్షకీయ నియమించి, ముఖ్యపరీక్షాధికారిగాం జేసినారు. కుఱ్ఱవాళ్లకువచ్చిన రాజధాని మొత్తంమీదిసగటుకు త్తెల్లుండికి పంపవలసినదని పైనుండి తాఖీదు. దిక్కుమాలిన సాహాయ్యపరీక్షాధికారులు అవసావకాలపు నిమిషానికిగాని తాముదిద్దిన పుస్తకాలు పంపరు. వచ్చేదా? ఈరోజల్లారాత్రి పదకొండుగంటల్దాకాపునః దిద్దిదిద్ది అవల్ల కాటెసుర్తు తేల్చి యిప్పుడిప్పుడాలా పెద్దబ్బాయిని మెయిల్లో ఉత్తరంపడేసి రమ్మని నేనిలా స్నానంచేసి భోజనంచేసి మంచంమీదొరిగేను. నీవు సోదాచేస్తే దొఱికేవి అఱ్ఱవాళ్లు వ్రాసిన ప్రత్యుత్తరపుస్తకాలు వేలకువేలు చూచుకో—"అని రెండు కుర్చీలు నడవలోకీడ్చి "కూర్చోండి నీవూవారూ" అని వాపైపు చేయివిసరి, రామచంద్రరావుగారు "అమ్మా! దీపంతే!" అని కేకేసినారు. రక్షకభటుడు వీధిలోకి పోయి అగ్గిపుల్ల వెలిగించుకుంటూ అది వెలక్కపోతే నిలవలోఉన్న మఱొకపుల్ల గీసికుంటూవున్నాడు.

రమణప్పంతులుకు ఏలాగు సోదా ప్రారంభించ చేదీ తోచడంలేదు. "అయితే ఈ ప్రసాదరావుగారి

కోటు ఈమధ్య దొంగిలించి తమయింట్లో దాచుకున్నా రట. మీరు నాసాహాయ్యంగోరినారు. అందుచేతనూ, దొంగతనం ఆస్తిపట్టుకోనుట నాసేవావిధికూడా అవడం చేతనూ మీయింటికిప్పుడు వచ్చియున్నాను. ఏంచెబు తావు? దానికి జవాబు?" అని అడిగినాడు. అప్పటి కప్పుడే రామచంద్రరావుగారి భార్య లాంతరు తీసికొని వచ్చి గడపయీవల పెట్టి తాను గడపావల నించుని యుంది. రామచంద్రరావుగారు ఆ లాంతరులోని దీపం కాంతి హెచ్చించి నా ముఖంమీద కంటూపెట్టి "ఏమిటి ప్రసాదంభావా! ఎప్పుడువచ్చేవు? నీ కోటు పోవడ మేమిటి, మాయింట్లో ఉండడమేమిటి? అంతామాయగా ఉందే?" అన్నారు. అనేసరికి ఆయనభార్య లోపల నుంచి "అన్నయ్యగారా? ఆయనే కామోసండీ రాత్రి అబ్బాయి మెయిలుదగ్గఱకువెళ్లి వచ్చేఅంతలో మనింటికి వచ్చివెళ్లినది—"—అంది. నేనప్పుడింకెలా ఊరుకోగలి? "అవునమ్మా! విశాలాక్షమ్మ! నేనే. భావగారి యేమఱుపాటు అలాగుంది. ఏంభావా! అప్పడాలొత్తడం అయిందా యిప్పటికైనా?" అని అడిగాను.—రామచంద్రరావుగారు నవ్వుతూ "అమ్మా! నేనప్పడాలొత్తినట్లు యీమీ అన్నగారితో ఎప్పుడు చెప్పావే?" అని సాగదీసి అడిగినారు. ఆయన, రమణప్పంతులు న్నాడనో ఏమో సిగ్గుపడింది. రమణప్పంతులు "నాకు సెలవు మరి. ప్రసాదరావుగారూ! తెల్లారి కనిపిస్తారా?" అని అడిగాడు—"ఇంక తెల్లారి కనబడ్డ మేమిటి: ఇప్పుడు తెల్లవారుగట్ల నాలుగ్గంట్లబండికి వెళ్లిపోతున్నా: సెలవు." అని రమణప్పంతుల్ని జవాకా సహో సాగనంపి, "విశాలాక్షమ్మా! నాకోటు ఇలా తెచ్చిపెట్టు" అన్నాను.

ఆవిడ "ఏంచేసినారండీ?కోటు?" అని భర్తనుఅడిగి నావైపునకు జూచి "అప్పుడే వెళ్లాలి? బండి తెల్లారి ఆరుగంటలకు—నేనుమాటింది. అయినా ఒకపూట ఉండకుండానే వెళ్లడం?" అంది. రామచంద్రరావుగారు "ఏమిటి? ప్రసాదం! నిజంగా నీకోటు మాయింట్లో వుందా? ఏమిటి? నా కేం జ్ఞాపకం లే—మెదడుపని సులభ మనుకుంటాం గాని అదే మనిషిని కదుర తిప్పినట్లు తిప్పేసి కాస్తంతా ఇతరం జ్ఞాపకం వుండదు. ఈ రమణ ప్పంతుల్ని ఎక్కడ పట్టుకున్నావు? ఏమి" టన్నారు. అంటే, చర్విత చర్వణంగా అదివఱకు రమణప్పంతులుకు చెప్పిందంతా రామచంద్రరావు గారితో చెప్పేను. చెప్పేసరికి తెల్లారొచ్చింది.

"అయితే కోటు మావాడి గదిలో తగిలించావు లాగుంది వడపళ్లో దీసి, వాడిదనుకొని, నన్ను క్షమించాలి సుమా! ఈపూట కాగి జరిగిందాన్నంతా మాకొత్త అప్పడాలు కలకల లాడించడంలో మఱచిపోవాలి. మీచెల్లెలు కత్తి పెండలం అప్పడాలని అనని యినని సోడాగీడావేసి మహోపత్తింది" అన్నారు. "నేనా మీరా వత్తింది?" అంది విశాలాక్షమ్మ. "ఏమేవ్! నిజంగా అప్పడా లొత్తావనే చెబుతున్నావు లోకమందరితోటి?" అని ఆమెనుండి నా పైకు తిరిగి "కత్తివాళ్ల పరీక్షాపత్రాలు దిద్దడం అనేది ఆడవాళ్లు అప్పడా లొత్తడం లాంటి పత్తిప వన్నానోయి ఒకనాడు. అక్కణ్ణుంచి పరీక్ష పత్రాలు నేను దిద్దేటప్పుడల్లా అప్పడా లొత్తడ మింకా కాలేదా" అని అడుగుతూ వుంటుంది—అది. ఎఱుగుదువుగా దాన్ని, నాతో ఆడే దాని వేళాకోళపు మాటల్ని?" అన్నారు రామచంద్రరావు గారు. నేనడిగేను "అయితే విశాలాక్షమ్మా! రాత్రి భావగారు భోజనం చేసేసరికి నీవు కాల్చిన అప్పడాలు మెత్తబడి పోయినాయా కలకలలాడాయా? ఎక్కడా వినబడలే చప్పుడు?" అని—రామచంద్రరావుగారి కంటె నాకు విశాలాక్షమ్మ వద్దచను ఎక్కువ.

విశాలాక్షమ్మ అంది "ఆయనకు మెత్తబడ్డావో కటే కలకలలాడుతూన్నావో కటే: పళ్లూడిపోయి నాయి. చెప్పడు కానివ్వరు" అంది.

"పరీక్షపత్రాలు దిద్దడంలో ముఖ్యపరీక్షాధికారి గా అయినారు భావగారు. పళ్లూడిపోతేం పళ్లుంటేం. అవి దిద్దడంలో అప్పడాలు మెత్తనా కలకలలాకూడా తెలుస్తుందీ?" అన్నాను నేను.

"మీబోంట్లే తెలియడంలేదు. అప్పడాల మాటా యిక?" అని కుమారుని గదినుండి నాకోటు తెచ్చి నా

కిచ్చి "ఏది నీచెప్పులు జోడేది? ఏది నీగొడుగు?" అన్నారు రామచంద్రరావుగారు.

ఆమాటకు నిద్రనుండి మేలుకుంటూ పాపారావు ఈవలకు వచ్చి "ఇదిగో! ఇక్కడున్నాయి మామ జోడూ మామగొడుగూ" అని చూపెంచినాడు.

అదంతా యిదివఱకే జోడూ గొడుగూ అక్కడ కెలావచ్చినాయో ఎందుకైనా మంచిదని చదువరుల కింత కుముందే తెలియజేసియున్నాను.

నే నాపాశంగా నాగొడుగు పుచ్చుకుని నాజోడు తొడుక్కుని, "సుశీలా! రాఘవా! ఏరి?" (వారిరువురు వారి రెండపిల్ల రెండపిల్లకంటె రెండేండ్లు పెద్దమగపిల్లవాడు). "లేవలే పాపారావూ! చూడు." అని నా బుజాలన్నీ కొ పెక్కించుకుంటూ నాసామ్మ-పంచీపైకి దీసి యందులోనుంచి యొక పావులాఎంచి, కొంచి, మిం చిన మక్కువను "చూడు పాపారావు ఈపావులా" అని ఇచ్చి "పావులాకు నాలుగో అయిదో బత్తాయికాయలొస్తాయి వాళ్లక్కనియ్యి దుకాణాలు తియ్యగానే" అని రామచంద్రరావుగారితో "ఆరుగంటల బండికి వెళ్లాలి జరుగురు సెలవుభావగారూ!" అని మరెకరి కేసి చూడకుండానే "వెళ్లొస్తా! విశాలక్షమ్మా!" అన్నాను.

ఆ అనేసందడిలో నాసొమ్ముపంచీ పైకిదీసి తిరిగి లోపల దాచుకునే గందరగోళంలో నాకోటుజేబులో నుండి కొత్తకాగితాలు కొత్తయుత్తరాలు కిందబడ్డాయి, పెద్దగుంపుగా—

ఆగుంపులోనుండి ఒక కవరు రామచంద్రరావుగారు పైకిదీసి "నయమే! ఇది నీతోపట్టుకుని పోయేవు కావు. నాపని అయ్యేది. ఇదే విద్యాశాఖాధ్యక్షులకు కేపటి కందవలసిన కాగితం." అని నేలవంకనుండి కొడుకు తిక్కు మొగంపై "ఏమిరా! ఇంత అజాగ్రత్త!" అన్నాడు. "లేదు. రాత్రి చీకట్లో ఆ నవాలు తెలియక తన కోటులో పెట్టుకొనబోయి అన్నగారి కోటులో పెట్టి వుంటాడు" అంది విశాలక్షమ్మ. నేనన్నా "చూడు! చూడు! పాపారావు! ఇంకా ఏమైనా నా కాగితాలు మీకాగితాలు కలిసిపోయినాయో ఏమో" అని ఆకాగితాల మీద తలొంచి పాపారావు దూరాన్నుంచి లేటి పాటి చూస్తూంటే మరోకవరు పైకి తీసాను. దానికూడా "ఆలస్యపు రుసుము" అంటించియుంది. దానికూడా టపాగాడీ గత రాత్రిదాటిపోయినట్లే కనపడింది. పైవిలాసము. "కన్యకామణి శ్రీ శ్రీకి" అని ఇంకా ఊరుపేరు అదీ ఉంది.

అదిచూచి నేను "ఇదికూడా తమ యుత్తరంలాగేవుంది. ఏరి కన్యకో కమాణి శ్రీగారికి విలాసం వ్రాసినారు" అని రామచంద్రరావుగారికి అందిచ్చాను. ఆయుత్తరం పైపేరుకోసం విశాలాక్షమ్మ చేరడేసి తన కన్నులు రెండూ దోరవెట్టుకు చూస్తూంది.

పాపారావు తాండ్ర పాపయ్య కేవంచూపుటకు ముందు తన హృదయరంగం మీదికి సూత్రధారుణ్ణి గెంటుతూ వున్నాడు.

రామచంద్రరావుగారా యుత్తరం మీది చిరునామా దస్తూరీచూచి పాపారావువద్దకువెళ్లి అతని ముఖం మీది కంటూ ఆకవరు పై వ్రాతవైపు పెట్టి "ఈదస్తూరీ ఎవరిదిరా! అబ్బీ!" అన్నారు. పాపారావు అతి మొండిగా! "నాదే" నన్నాడు. "నిన్నా పిల్ల కెప్పుడూ ఉత్తరం వ్రాయవద్దని యిదివఱలో మందలించలేదు నేనూ?" అన్నారు తండ్రిగారు. "మరెందుకూ వ్రాయలేదు "టెన్నిసు" ద్వంద్వం ఈసాయంకాలము పోటాపోటీగా మాయూర గరిడీసమస్థలంబున నాడుకుందాము, తప్పక సరిగా నాలుగ్గంటలకు రావలసిన దారు గంటల కాలైపోతుంది" అని వ్రాసినాను అన్నాడు సుతుడు.

రామ:—"మనం మతి వెళ్లడం నేడు మూడు ఘంటల బండికేగా?"

పాపా:—"ఎక్కడికీ?"

"ఓరి ఎంతమైనమఅపురా! పరీక్షపత్రాలు వచ్చేటట్టు దిద్దినవాణ్ణి నాకైనా లేదురా అంత మైనఅపూ! వారమ్మాయిని చూచివద్దాము నీవూ నేనూ అమ్మాయీ

సాయంకాలము మూడుగంటలబండికి నెల్లూరువెళ్లి అని నే చెప్పలేదు నీకు? చెప్పలేదూ! బట్టలూ అవీ చాకల్దానింటి వద్దనుంచి వచ్చేటట్టు చూసుకోమనలే?" అన్నారు రామచంద్రరావుగారు. "ఓరి! చవలా! రెక్కలు ముక్కలయ్యేటట్టు అప్పడాలొత్తి వడియాలుపెట్టి మీనాయనగారి పరీక్షాపత్రాలు దిద్దడమటంకమంటే ఆయడ్డంకికూడా వడివడితీరేటట్టు నేనుకూడా ఆపుస్తకాలు మడతపెట్టి యిన్నివిధాల కొట్టుమిట్టాడి పనిచేస్తే యీసాయంత్రం సరిగా నాలుగు ఘంటలకు జాటీబంతులాటరా?" అంది విశాలాక్షమ్మ.

పాపారావు ఏమీ నోట మాట రాకుండా ఉన్నాడు.

అతనికి ఇరవైరెండేండ్ల వయస్సు. పట్టపరీక్షాభద్రుడై యీపైన మరేదేనికి జదువుదామా అనే సందిగ్ధావస్థలోనుండి యేమీ తోచక యిప్పటి కారునెలలయి "లాన్ టెన్నిసు" ఆటలో పడ్డాడు. ఆపడ్డంలో అతనితో జతగా ఆక్లోపిల్ల యొకతె దొరికింది. ఆమె రోజూ తనూరినుండి అతగాని యీూరు పనిగట్టుకొని ఆటకోసం రావడం పోవడంవుంది. అదంతా అదివరకే నాకు కించిత్తెలుసు. దాన్ని బట్టే యియ్యవేళపడు మెయిల్లో పడేయ్యబోయ్యే యీయుత్తరం ఎవరికా అని అడగాలి అని అడిని అనకోని మహాద్భాగ్యమేమీ అని మానేశాను.

పాపారావును కెలాగన్నా సాయపడాలని బుద్ధి పుట్టింది నాకు. అతగాని యౌవనరూపం, అతగాని యుత్సాహం, అతగాని నిజమైన గంభీరస్వభావము అనిమిషమందు జల్లివిరిసి పోతూంటే!

"ఎన్నేళ్ల పిల్లండీ మీరితనికి పెళ్లికూతురు చూపులకై చూపించేదీ?" అన్నాను నేను రామచంద్రరావుగారివంక తిరిగి. "ఏమే! అమ్మీ! ఎనిమిదేళ్లుండవు?" అన్నారు రామచంద్రరావుగారు భార్యవంక తిరిగి. "ఉండకేం? వాళ్లమ్మ పదకొండోయేట సమర్తాడింది! —ఉండకేం! ఉంటాయి." అంది విశాలాక్షమ్మ.— "ఇతడీ సాయంకాలం "టెన్ని" స్నాడ బోయ్యే పిల్లకన్నేళ్లుంటారు!" అన్నాను. పాపారావు "పద్దెనిమిదేండ్లు ప్రసాదం మామా! లేపామె పుట్టిన సుదినమట. పద్దెనిమిదేళ్లు లేపటికి బూర్తి యౌతవట." అన్నాడు. "అయితే అది నిన్ను పెళ్లాడడానికి పనికివస్తుందిరా! నీతో కాపురం చెయ్యడానికి పల్లటరా? నీదే కులమో దాందే మతమో!" అన్నారు రామచంద్రరావుగారు కొడుకుతో. "పెళ్లికీ పేరంటానికీ పనికిరాకపోతే టెన్నిసు ఆటకేం?" అన్నాను నేను. "అయితే ఆట అయిపోయి నాక ఆరుగంటలబండిలో బయలుదేఱుతాడేమో అడుగు" అని భారమంతా నామీద పోసేట ట్టురిమినారు రామచంద్రరావుగారు. పాపారావు నే నడుగకుండానే "బయలుదేఱకేం!" అన్నాడు. "ప్రసాదం! నువుకూడా రావోయి! మాతో. వీడు మాటతిరుగుడుగాడై పోతున్నాడు మరీన్నీ!" అన్నారు రామచంద్రరావుగారు. "వీడు మరి పోయినవాడైపోతున్నాడంతకంటె అంతకంటె ఉండండి: రాండి! అన్నగారూ!" అంది విశాలాక్షమ్మ. "మీరిద్దఱూకూడా సాయంత్రం వీళ్ల టెన్నీసు ఆట చూడ్డానికి వస్తామూ అంటే ఆసుతా" నన్నాను నేను.

అలాగేనని భార్యాభర్తలిద్దఱూ వాగ్దానం చేసినారు—ఒకఘడియ పాపారావుతోకూడా వెళ్లి 'లిలీ'క్రికి పాపారావుచే—టపాగాడీలో గతరాత్రి పాపారావు వడవేయదలచుకొని పట్టుకొనివెళ్లి బండి దాటిపోవుటచే వడవేయలేక తిరిగి తెచ్చుకొన్న ఆయుత్తరమందలి యంశములు మత్తసరుగతింతిసుండా పంపించడంలో ఏకాస్త ఇటూఅటూ తోడయినానో, మఱితక్కిన కాలమంతా రామచంద్రరావుగారితో వారితక్కిన పిల్లకాయలతో కాలక్షేపము చేసినాను. నేనూ రామచంద్రరావుగారు పాపారావు అందఱుకలసి ఒక్క అప్పడమ్మొక్క అంచైనా మెత్తపడిపోకుండా వ్యగ్రసోపేతంగా భోంచేసి యిష్టాగోష్ఠినడపి సాయంకాలం నాలుగ్గంటలయ్యేసరికి ఆటలాడే "గరిడీ సముస్థలం"కు వెళ్లినాము.

జనం కిటకిటలాడిపోతూ సున్నపుగీతలు గీచిన చతురాంగణము చుట్టూ వున్నారు. పాపారావు, లిలీలిరువురు మిక్కిలి నిక్కచ్చిగా ఆడుతున్నారు. పాపారావు బంతి దుమెల్లిపోయేలాగు ఏలాకొట్టినాడో అని

ఒకవైపువారంటే, లిలీ బంతిని మొత్తేసిందని మరోవైపువారు, పాపారావు వలకు బరాబరి ఆడితే, లిలీ జనపవార పెనేసినట్టు పెళేసి వెనక్కిపంపిందిరా, అని ప్రక్కప్రక్కలవారు, ఒక్కరి కనులు మరొక్కరివి కానట్టుగా మెచ్చుకున్నారు ఆయిద్దర్నీ అందఱూ. తీవ్రంగా నాలుగ్గంటలు మొదలు ఆఱుగంటలవఱకు కాడివారుగాని ఆట పరిసమాప్తమై పోయింది. తిరిగి మఱునాటికి పశేషం అన్నారు.

"ఏమిటి, భావగారూ! ఏమిటి విశాలాక్షమ్మా! పెళ్లికూతురు చూపులకు వెడదామా? అదుగో! పాపారావు!" అన్నాను.

పాపారావు ఆసమయమందు తన యీడుతోడు ఆటకత్తెతో చిరునవ్వు నవ్వుతూ తనచుట్టు జనం చూస్తూ కొనియాడుతూ వుంటే అడుగులో అడుగు వేసికొంటూ పహాయలు పోతూవున్నాడు. రామచంద్రరావుగారూ విశాలక్షమ్మకూడా వారి నభినందిస్తూ పరికిస్తూ, "ఈయాట తేలాద్దనుటే? రేపటికి పశేషమన్నారుగా" అన్నారు.

ఈయాట పశేషం అంటే పెండ్లి నాల్గవనాటి శేషహోమం లాంటిదన్నమాట. నాకు సెలవిప్పించండి." అని జనంలో కలసిపోతూ రామచంద్రరావుగారిని విశాలక్షమ్మను "దిగడండి దిగడండి" అని నడుస్తున్నా, నా దారిని నేను.

పాపరావు నన్ను నాదారిని కాచుకున్నట్టు కనిపెట్టి చూచి తవసంగాతకత్తె నెక్కడున్నదాని నక్కడ నిలిపి, నా వెనకాలే "ప్రసాదం మామా! నీ మేలు మఱువనే నంటా" నన్నాడు. నేనన్నా "నీ మేలు మఱవను: నాకిల్లుతోడూ, నాకీలు గోడుగూ, నీయూలంగా తిరిగి దొరికాయి. శుభం. ఉండు." అని వెనక్కి వెనక్కి అతణ్ణి చూస్తూవచ్చేశా,—అతణ్ణీ అంటే "కన్యకామణి లిలీశ్రీని, యువక రత్నం పాపారావునీ అన్నమాట.

త్వరపడుడు!   ఆంధ్రగ్రంథమాల ౧౦-వ గ్రంథము   త్వరపడుడు!!

ఆత్మకథ

(గాంధిమహాత్ముని స్వీయచరిత్రము) ప్రథమ సంపుటము (రెండవకూర్పు)

క్రౌన్ సైజు, పుటలు ౪౫౦, మేలయిన కాగితము, ముచ్చటలు గొలిపు అచ్చు

అమూల్యమైన ఈ గ్రంథమునకు వెంటనే ఆర్డరులు పంపుడు

శతావధాని వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు తెనిగించినది

(వెల పన్నెండు అణాలు మాత్రమే) తపాలఖర్చులు ప్రత్యేకము

రెండవసంపుటము వెలువడినది.

మేనేజరు: ఆంధ్రగ్రంథమాల,

౨౩౫

పద్మము

ఉభయభాషాప్రవీణ మిన్నికంటి గురునాథశర్మ గారు

ఫలముల మాధురీగుణము; పత్రములం జిగిసొంపు; కేసరం
బులను బసిండిసిగ్గులును, బువ్వులసౌరభ, మెల్లచోఁ దళ
త్తళలును గల్గియుంటివి: ముదంబె సరోజమ! కాని నాళమం
దలమె మహోగ్రకంటకము లందునఁ బాత్రమవైతి నిందకున్.

సాటి గానివారి సాటి యగుటకంటె!-సిరులఁ బాసి యునికి కరము మేలు
కుముదవిభవ తౌల్యమమరునం చనికదా!-తమ్మి రేలఁ జక్కఁదనముఁ బాయు.

సారెకు సారెకుం దిరుగు, సర్వవిదుండును బోలెఁ జెంగటన్
జేరి యొనర్చు గోలఁ, దన నెచ్చెలిదండును బైకిఁ బంపు, దు
ర్వార మదంబు నొందు, మకరందముఁ దృప్తిగఁ గ్రోలుచుండు నో
నీరజమా! మధువ్రతము నిన్ బలుతిప్పలు పెట్టసాగదే.

ద్విజరాజౌటయెగాక షోడశకళా విభ్రాజితుం డిందుఁ డ
క్కజ మర్మ్యెన్ మొగ మేల త్రిప్ప? నలువంగారాదె యాతిథ్య మం
బుజనీ! రేదొర నీసడింప నగునే?—హో కైరవిణ్యాస్యమున్
భజియించెన్ "దెగుదాఁక నేటికి బిగింపన్" లేరఁటే నీసముల్?

తమదారిఁ దాము చనుచు-న్న మనుష్యులఁ బిల్వ నేల? నలినీ! దళమం
దమరినజల బిందులము-త్యములంచును జూప నేల? తన్ను లవేలా?

ఒక్కచోఁ బుట్టి పెరిఁగితి రొక్కచోటఁ-గళల నేర్చితి రొకచోటఁ గ్రాలుచుంటి
రైన రాజ్ఞి నీయప్ప సహస్రదళము-లకును, నీవో శతదళమ్ములకె గదమ్మ.

జీవనవంతురాలయి విశేషముదంబుల నాళభద్ర పీ
ఠావసథాధిరూఢ యయినన్ని దినాలఁ గరోపగూహన

ప్లావితఁ జేసి నేఁ డోకనెపంబున స్థానము వీడె నంచు నా
నావిధ బాధలం గలఁచినాఁ డినుఁ డబ్జదళంబు నద్దిరా!

నిరతము నిద్రలేచి ద్విజనిర్మలమంగళగీతికా పరం
పర, హరిసేవలన్ సలిపి వల్లభుపాదము లంటి మ్రొక్కి బం
భర ముఖయాచకాళి కతిమంజుల మార్దవ మాధురీ మరం
దరసము చూఱలిచ్చెదవు ధన్యవు పో బిసినీప్రసూనమా!

జీవన మింత కల్గి పరిశీలన సేయఁ గళల్ ఘటిల్లి ల
క్ష్మీవతి వై విరాజిలుచుఁ జెంతకుఁ జేరిన యాచకాళి కాం
తావిధిఁ దీర్పకున్నఁ ద్రిజగంబుల నీయశకీర్తివల్లికల్
మోవులు సాగకుండునఁటె ఫుల్లమనోజ్ఞబిసప్రసూనమా!

ఏకరముల నాశ్లేష సుఖైకమగ్న-సలిపె నాకరములనే ప్రచండకిరణుఁ
డిప్పుడు స్థలాంతరమున నిస్నేహఁ-దోడఁగె వరుల కెగ్గుసిగ్గులు లేవు వారిజంబ!

జంఘాలుం డినుఁ డెల్లరేలును బ్రవాసంబందె వర్తించి మా
సంఘంబుం గికురించెఁ జుమ్మని యమర్షాయుక్తి నిందోక్తులన్
సంఘర్షింప వలంక్రియల్ గొనవు భాస్వత్సత్సతీధర్మ ము
ల్లంఘింపం దొరఁకోవు పద్మిని! భవచ్చారిత్ర మొప్పుంగదే!

కుముదిని యెన్ని యోగతులఁ గూడి విభున్ గళలీనుచుండ, ని
త్యము నిది యేమికర్మము: మహావిరహంబున రేల వేఁగ దో
కమలిని! దేశద్రిమ్మరినిఁ గాంతుని నమ్మి యెడంద, నిట్టిక
ష్టములను బొందలే వికఁ 'విడాకు' గ్రహింపుము స్వేచ్ఛ గల్గెడిన్.

కాంతుని యింగితాకారమ్ములం దెలియఁగ లేక గడగడలాడు సారు
నీకంటె నాప్తులు నా కొరు లేరు లేరని తదేకత నాథు నరయు తీరు
తలఁపుల సిగ్గు దొంతర లటు విప్పఁ గందోయి నాఁగఁ బెదవిపై మెలుంగు

పొలకువ వట్టి సముచితవిధుల్ దీర్చు చఱఁగి మడఁగియుండు నాహారంగు
నాపరస్పర విశ్వాస మాపరహిత-భావ మామిథునైకతా బద్ధసౌఖ్య
మొక పతివ్రతాధర్మమందె కలదమ్మ-పద్మినీ! "విడాకుం" గొనఁ బడయలేవు. ౨

సంపెఁగ సొంపు నింపక, విశాలతఁ జూడక గేదఁగిన్, నిగా
రంపు హొయల్ గులాబిఁ గని రంజిల, కవ్వల పాని మల్లె లా
లింపక, మావితీపికిఁ జలింపక, కల్వమృదుత్వ మొప్ప కా
సంపదచేడె శీలము పొసంగుటఁ గా నినుఁ జేరెఁ బద్మినీ!

నీట నటియించు నీకును నింగిఁ దిరుగు-రవికి నేరీతిఁ బ్రణయాంకురమ్ము లొదవె?
అంతరం బెన్ని యామడ లంబుజంబ!-దవ్వుదాపులు ప్రేమకు నివ్వటిలవా?

సమయానుకూలముగఁ గా-లము గడపెద వారుల బాధలం బెట్టక నై
చ్యమునకు నీ వొగ్గక నీ-రముకొలఁది చెలంగుచున్ సరః ప్రభవంబా!

'అడవి పువ్వులు'

మిత్రద్రోహి

పూర్వం, ఒక నెమిలి, ఒక కోడి ఒక మేకా—జట్టుగా ఉండేవి. వాటి నేస్తం దినదినాభివృద్ధిపొందుతూ, ఒకటితో ఒకటికి 'ప్రాణమైనా అర్పించేస్తా' మన్నంత స్నేహం కలిసింది.

ఉండగా, ఉండగా—నెమిలియింట్లో కార్యంవచ్చింది. కోడినిపిలిచి, ఒకరూపాయ ఇచ్చి, "మాడమ్మా! మాయింట్లో కార్యం కదామఱి, నువ్వునాకు కాస్త ఆసరాకావాలి, ఈరూపాయకు ప్రశస్తమైన నెయ్యితెప్పించి పెట్టాలి. ఇది నీవంతు, నీఉపకారం మఱచిపోనులే" అన్నది. అందుకుకోడి, "ఓశ్! ఇదెంతపని, మనమేకదగ్గఱ పాలున్నాయిగదా, దానితో చెపితే చిటికలో సప్లయిచేస్తుంది, దీన్ని గురించి పెద్దఆలోచనేమిటి?" అని జవాబు చెప్పింది. వెంటనే ఆరూపాయి మేకకిచ్చి నేతిబేరం పురమాయించింది; మేక 'ఊ' కట్టింది.

కొన్నాళ్ళయేసరికి, కార్యంరోజువచ్చింది నెమిలి "నెయ్యోయ్! నెయ్యోయ్!" అని కోడికి కేకవేసింది. కోడి "కాత్తరూకోయ్! కాత్తరూకోయ్!" అని అరిచింది. వీటికి సమాధానంగా "నాకేమీ తెలియ"దని చెప్పడానికి మేక "బె-ఎ-అ-అ" అన్నది. అనుశ్రుతంగా వస్తున్న వీటి అరుపులరహస్యగాథ యిది.

ముద్దా విశ్వనాథము

కందిపచ్చడి

ఓ ఘ్రాల్లో ఓ కరణం వుండేవాడు. ఆయన ప్రాయం వుడిగినతర్వాత రెండోపెండ్లి చేసుకున్నాఁడు. ఆ పెండ్లాం చాలా గడుసుది.

ఓనాడు సాయంత్రం కరణం లెక్కలు తనిఖీచేయడానికి తాశీల్‌దారు ఆవూరికి వచ్చాడు. రాత్రికి కరణం యింటికి తిండికి కబురు చేశాడు. తాశీల్‌దారుకి తిండి పెట్టడం కరణం భార్యకు ఇష్టంలేదు. కాని మొగుడి పోరు పడలేక 'నువ్వేం నోరెత్తకుండా వుంటే రెండు మెతుకులు పడవేస్తా' నంది. మొగుడు అదే చాలనుకొని అందుకు వొప్పుకున్నాడు.

రాత్రి తొమ్మి దయింది. తాశీల్ దారు భోజనానికి వచ్చాడు. కాళ్లు చేతులూ కడుక్కొని కరణమూ, తాశీల్ దారూ తిండికి కూచున్నారు. వాళ్లింట్లో ఆరాత్రి కందిపచ్చడి చేశారు. భోంచేశేటప్పుడు తను చెప్పినమాట మరచిపోయి కరణం 'ఓ శేయ్, ఇంకొంచెం కంది పచ్చడి వడ్డించు' అని జబర్దస్తీగా అన్నాడు. ఆమెకు మండిపోయింది. ఉన్న పచ్చడంతా తెచ్చి చెరికొంచెం వేశేశింది. భోజనం అయిం ది. దినం కరణం ఎంగిలిచేయి కడుక్కోడానికి వాకిట్లోకి పోయేవాడు. నాడు తాశీలుదారుకు నీళ్ల చెంబు యిచ్చి చెయికడుక్కోడానికి వాకిట్లోకి పొమ్మని తాను దొడ్లోకి వెళ్లాడు. తాశీల్ దారు వాకిట్లోకి వచ్చాడు.

కరణం భార్య దడదడ వాకిట్లోకి వచ్చి మామూలుప్రకారం తన మొగుడే వచ్చాడను కొని చీకట్లో చెయ్యికడుక్కుంటూన్న తాశీల్ దారు బుగ్గలు రెండు పట్టుకొని 'ఇంక ఎపుడు కంది పచ్చడి అడగవుకదు, అడగవుకదు' అంటూ చితికిపోయేట్టుగా నులిమిపెట్టింది. తాశీల్ దారు దిగ్భ్రమపడి, 'ఇదేమికర్మం' అనుకొని 'నేను...' అని ఏమో చెప్పబోతూంటే,—'అదుగో, మళ్లీ నోరెత్తుతున్నావ్' అని రెండు దవడలు వాచేటట్టుగా చడామడా కొట్టేశింది. ఏట్లాగో తప్పించుకొని తాశీల్ దారు 'నేను మీాయిం టాయన కాదమ్మా, నేను మీాయింటాయన కాదమ్మా' అని గట్టిగా కేకవేశాడు. ఇదేమిటో అని యిరుగుపొరుగువాళ్లంతా అక్కడ చేరారు. ఇంతలో కరణం దొడ్లో చేయి కడుక్కొని అల్లరివిని లోపలినుంచి దీపం దెచ్చాడు. అంతా గుట్టు బయటపడిపోయింది. అందఱు ముక్కుమీాద వేలు పెట్టుకొన్నారు.

కథ కంచికెళ్లింది. మనం ఇంటికొచ్చాము.

'ఒకరు'

---

*కంటకారి కషాయం

ఒకవూళ్లో ఒకబ్రాహ్మడు వుండేవాడు. ఆయన ఆగ్రామానికి పురోహితుడు. ఆయన చిన్నప్పుడు రెండు సంస్కృతమ్ముక్కలు చదువుకున్నాడు. తనకంటే పండితుడు లేడని విర్రవీగుతూండేవాడు. ఆవూళ్లో అందరూ ఆయన యెట్లాచెప్పితే అట్లా వినేవాళ్లు. అవూళ్లోనే ఒకవైద్యుడు వుండేవాడు. ఆవైద్యుడు బాగా చదువుకున్నవాడు. పురోహితుడికి ఏమీా రాదని ఈయనకు తెలుసు. అందుకని పురోహితుణ్ణి లక్ష్యపెట్టేవాడు కాడు. ఇది పురోహితుడికి ఇష్టపడేది కాదు.

ఒకమారు పురోహితుడికి తీవ్రంగా జ్వరం వచ్చింది. ఇష్టం లేకపోయినా వూళ్లో వున్న వైద్యుడే మందివ్వాలి కాబట్టి ఆయన్ను పిలువ నంపించాడు. వైద్యుడు వచ్చిచూచి "అయ్యా, మీారు నేడు 'లఘులంఘనం' చెయ్యండి." అని

* కంటకారి = వాకుడుచెట్టు.

చెప్పి యింటికి పోయినాడు. 'లఘులంఘనం' అంటే-తేలికగా గంతుట- అని అర్థంచేసికొని పురోహితుడు తలవాకిటికొచ్చి కడపమీది నుంచి కిందికి, కిందినుంచి కడపమీదికి చాలా సేపు గంతి పోయిపడుకున్నాడు. వళ్లు అలిసినందున ఆ రాత్రి జ్వరం యెక్కువగా వచ్చింది. మన్నాడు మళ్లీ వైద్యుణ్ణి పిలిపించాడు. ఆయన యేమీ అడక్కుండా "నేడు 'బృహల్లంఘనం' చెయ్యండి" అని చెప్పిపోయినాడు. అంతే, ఆ బ్రాహ్మడు 'బృహల్లంఘనం' అంటే పెద్దగంతు అని అర్థం చేసుకొని వాకిటితిన్నెపయినుండి కిందికి, కిందినుండి తిన్నెపయికి గంతుతూ కొంచెం సేపటికి అలిసిపోయి వీథిలో బొక్కబోర్ల పడి మూర్ఛపోయినాడు. ఆయన పడినశబ్దం విని, భార్య ఇంట్లోనుంచి వచ్చి చూచి మళ్లీ వైద్యుడికి చెప్పిపంపింది. వైద్యుడు వచ్చి చూచి 'ఈయనకు జ్వరం చాలా యెక్కువైంది. కంటకారికషాయంపెట్టి అందులో పీటి నివ్వండి' అని యేవో మాత్రలు ఆమె చేతికిచ్చి యింటికి పోయినాడు. మొగుడు కొంచెం తెప్పిరిల్లింతర్వాత ఆసంగతి ఆయనతో చెప్పింది భార్య. ఆయన కంటకారి—కంటక=ముల్లుకు, అరి=శత్రువు - ముల్లుకు శత్రువు=చెప్పు అని అర్థంచేసుకొని పాతచెప్పుల అట్టలుతీసి నీళ్లలో వేసి కాచి ఆనీళ్లలో మాత్రచాది తాగాడు. మన్నాడు తెల్లారేటప్పటికి కాళ్లూ, చేతులూ వాచాయి. అంతే, పురోహితబ్రాహ్మడు 'ఇది వైద్యుడు కావాలని చేసినపని. చిక్కాడు దుర్మార్గుడు నాచేత. వీడిపని పట్టిస్తా' నని గ్రామాధికారిని పిలిచి ఆయనతో తగవంతా చెప్పేడు. ఆయన వూళ్లో పెద్దలనంతా చేర్చి వైద్యుణ్ణి పిలిపించాడు. పురోహితుడు వైద్యుడు తనకు చెప్పినదీ, తాను చేసినదీ, తనతగవంతా చెప్పినాడు. వైద్యుడు నేను 'ఆయనను లఘులంఘనం, బృహల్లంఘనం చెయ్యమన్నాను. ఎట్లా చెయ్యాలని ఆయన నన్ను అడగలేదు. ఆయనకు తెలుసునని నేనూ చెప్పలేదు. కంటకారికషాయం మాటకూడా ఇంతే. ఆయన తెలుసుకోలేక చేసుకున్నదానికి నేనేమిచేసేది' అన్నాడు. పురోహితుడి తెలివితేటలకు పొట్ట పగిలి పొయ్యేటట్టు అందరూ నవ్వుకొన్నారు. పురోహితుడు మొహంచిన్నపుచ్చుకొని ఇంటికి పోయాడు. కథ కంచికెళ్లింది, మనం యింటికొచ్చాం.

రామనాథదత్త.

పిచిక దంపతులు ౧

చిలుకూరి లక్ష్మీనరసమ్మగారు

కిచకిచమంటూ - కిలకిలమంటూ
  కేరుతు తుళ్లుతు - కిందికి మీదికి
గిరగిర తిరుగుతు - గెంతులు వేస్తూ
పిచికా, పిచికీ - ఉండేవి.

పిచిక మ్మెక్కడ - కిచకిచమంటే
పిచికయ్యక్కడ - కిచకిచమంటూ
వెంటవెంటనే - వెంబడించుతూ
విచ్చలవిడిగా - తిరిగేవి.

పిచికమ్మంటే - పిచికకు గొప్ప
పిచికయ్యంటే - పిచికకి గొప్ప
పిచికా, పిచికీ - విశ్వములోపల
తామే గొప్పని - తలచేవి.

పిచికే మీదను - పిచిక కిందను
పిచికి కిటికిలో - పిచిక ఇంటిలో
పిచికియు ముందు - పిచికయు వెనుక
వింతవింతలుగ - నడిచేవి.

పిచికకు పిచికికి - పిల్లలు ఉన్నా
పిల్లల దారిని - పిల్లల నంపి
పెంకల లోపల - పిడకల లోపల
పెద్దరికాలను - చేసేవి.

పిచిక దంపతులు - పెళ్లికి పోయి
పెళ్లికి వచ్చిన - పెద్దల చూడక
పెళ్లికి తామే - పెద్దల మనుకొని
లోడలోడ సందడి - చేసినవి.

పిచికా పిచికీ - ఐంతగ తిరుగగ
పెళ్లికి వచ్చిన - పేరంటాళ్లు
సందడి కొంచెము - చాలించం డన
పిచికలు తుర్రున - వెడలినవి.

పిచికల ఆటల - పిచికా పిచికీ
పెద్దల మనుకొని - పరుగులు పెట్టగ
చాలిం చండని - సాగ నంపుతే
తుర్రున అప్పుడె - తొలగినవి.

పెద్ద మాటలను - శ్రద్ధగ నేర్పి
పిచికల సభకును - పెద్దగ చేయగ
పిచికికి నోరే - పెగలక పోతే
పిచికా పిచికీ - బెక్కినవి.

పిచిక 'కిచ' అనగ - పిచికి 'కిచ, కిచ'
'కిచ, కిచ' అంటే - 'కిచ, కిచ, కిచ,' మరి,
'కిచ,కిచ, కిచ,' అన - 'కిచ,కిచ, కిచ,కిచ,'
"కిచ,కిచ,కిచ,కిచ, - ఒకటే కిచకిచ."

ఇచ్ఛావిహారము ౨

ఆకాశానికి - నిచ్చెన వేసి
నిచ్చెనమీదికి - ఎక్కి నిలబడి
రూపాయలను - అరరూపాయల
  ఏరుదమా
ఒడిలో నింపుదమా.

నిండినఒడిలో - నుండినరూకల
తిండికి లేక - తిరుగుతుఉండే
తిరిపెగాండ్లకును - తృప్తిగ ఇస్తూ
  పోదామా
ఆకలి తీర్చుదమా.

చందమామలో - చక్కగ కూర్చొని
ఏకులు వడికే - ఆముసలమ్మకు
రాట్నము తిప్పగ - సాయము చేస్తూ
  ఆడుదమా
అమృతము త్రాగుదమా.

మబ్బులమీదను - చక్కగ కూర్చొని
చెల్, చెల్, అంటూ - సవారిచేస్తూ
ఎనిమిదిదిక్కుల - కెగురుతు లోకాల్
  చూదామా
హాయిగ తిరుగుదమా.

రెక్కలు కట్టుక - రింగున ఎగిరి
సూర్యునితోడను - సాయంకాలము
పోతూ తిరిగీ - ఉదయానికి ఇలు
  చేరుదమా
అవ్వకు చెప్పదమా.

ఉల్లునను, పట్టునను పుష్పములు

కొ. నరసింహాచారిగారు

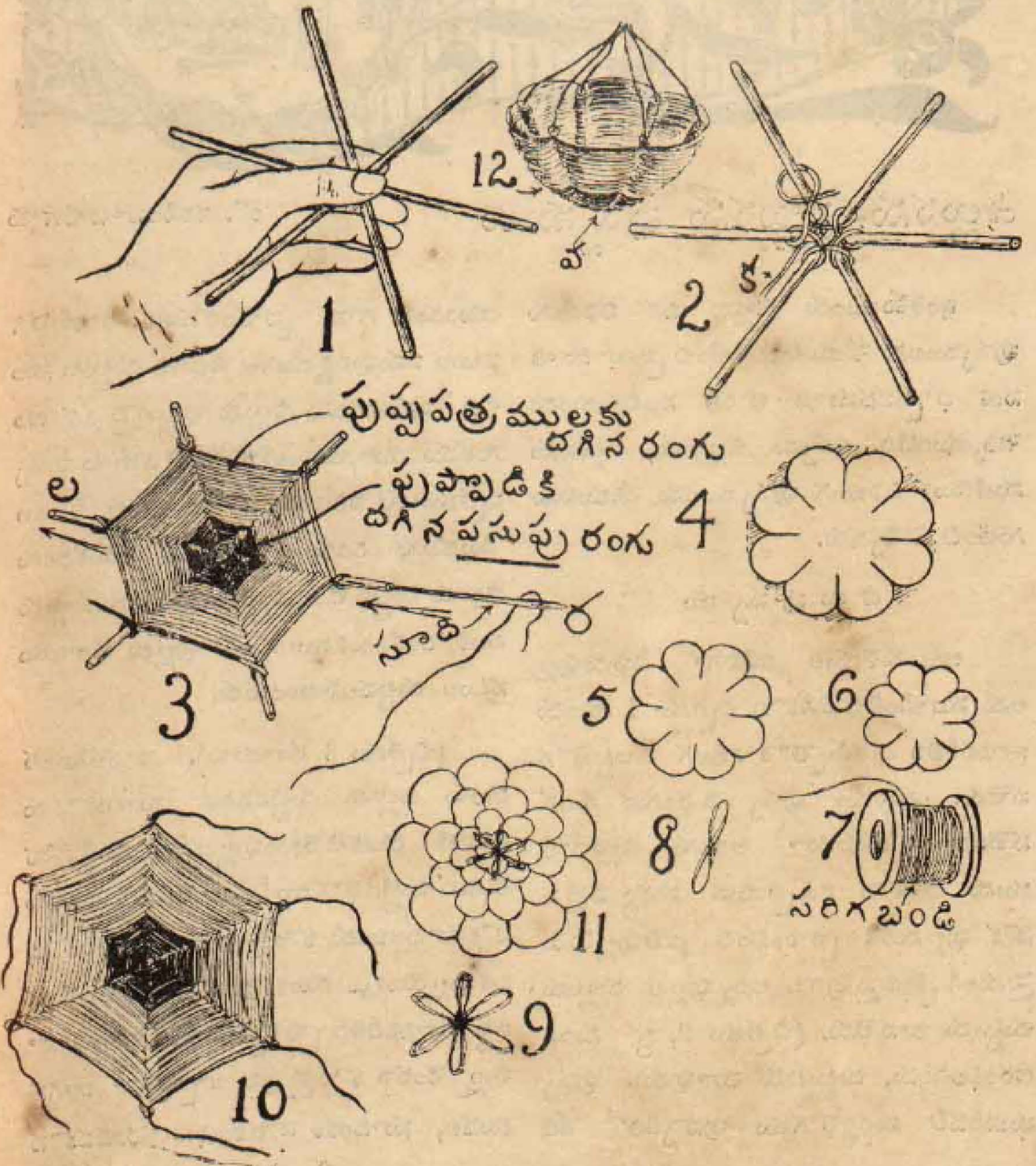
ఇంతకుముందు ఉల్లున ఒక విధమగు పుష్పములను చేయుటనుగుఱించి ప్రమోదూత సం॥ భాద్రపదమాస భారతి సంచికయందు చెప్పియుంటిని. ఇప్పుడు ఉల్లునను, పట్టునను మఱియొక విధముగ పుష్పములను చేయుటను గుఱించి చెప్పెదను.

ఉల్లు పుష్పము

ఆఱంగుళముల నిడివిగా చీపురుపుల్లలను మూడింటిని దీసికొని చిత్రము 1 యందు జూపినరీతిని నక్షత్రాకారముగ బట్టుకొనవలెను. మనము పుష్ప మేరంగున నుండవలెనని కోరుదుమో ఆరంగు ఉల్లుదారమును దీసికొని నక్షత్రమున మధ్య ఏదైన నొక పుల్లనుండి ప్రారంభించి ప్రతిపుల్లకును పైనుండి క్రిందివైపుగా అన్ని పుల్లల చుట్టును చుట్టుచు రావలెను. (చిత్రము 2, క నుండి ఆరంభించుచు, చుట్టుటను చూపును). పుష్పమునందలి మధ్యభాగము పుప్పొడితో జేరియుండును గాన, ప్రారంభమున దానికి తగినటుల పసుపువర్ణముగల ఉల్లును చుట్టుట మంచిది. పసుపురంగు ఉల్లును పుల్లలపై ఒక అంగుళము మూయువఱకును చుట్టి పిమ్మట పుష్పపత్రములకు సరియగు, రోజా, ఊదా, నీలము మొదలగు రంగులలో నేదైన యొకరంగు ఉల్లును చుట్టవలెను. పత్రములకుగాను ఉల్లును మఱి రెండంగుళములవఱకు పుల్లలు మూయునటుల చుట్టవలసియుండును.

(చిత్రము 3 చూడుడు). కావలసినంత వఱకు ఉల్లును చుట్టినపిదప నూలుకొనను కడపటి యొకటిరెండుపుల్లలకు ముడివేసిన యెడల చుట్టినభాగము వీడిరాకుండును. పిమ్మట నొకసూదియందు కొంత దారమును దీసికొని, ఒకపుల్లయొక్క యొకకొనలో చిత్రము 3, ర వద్ద చూపినరీతిని గ్రుచ్చవలెను. పిమ్మట నా పుల్ల రెండవ కొనవైపున జాగ్రత్తగా లాగిన యెడల, సూదియు దారమును రెండవకొన

నుండి వెలుపలికి వచ్చును. ఇప్పుడు ఉల్లుఅల్లికలో పుల్లకు బదులుగా దారము దూర్చబడి యున్నది. ఈరీతిగనే తక్కిన రెండుపుల్లలకును సూదిని (దారముతో గలదానిని) గ్రుచ్చి రెండవవైపున వెలుపలికి లాగినయెడల, పుల్లలన్నిటికి బదులుగా దారములు వచ్చును.

(చిత్రము 10 చూడుము). ఇట్లు దూర్చబడిన దారముల కొనలు ఆఱు ఉల్లుఅల్లిక చుట్టును తెలియుచుండును. ఆఱు దారపుకొనలను పుష్పముయొక్క వెనుకప్రక్క చేర్చి పట్టుకొని పుష్పమున గలఉల్లును కొంచెముగా మధ్యకు అదిమిన యెడల చిత్రము 12 నందు జూపిన రీతిని ఒక ఉట్టివలె నేర్పడును. పిమ్మట దారముల నన్నిటిని చేర్చి ముడివేసి, చిత్రము 12 నందు వ అను మధ్యభాగమును లోపలికి అదిమినయెడల, చక్కని రోజాపుష్పమువలె నేర్పడును. పుష్పమునకు వెనుక నొకవంపు సూదిని (Hairpin) గ్రుచ్చి శిరమున ధరించవచ్చును.

పట్టు పుష్పము

చొక్కాయలు రవికెలు కుట్టునపుడు కత్తిరించబడు చిన్నచిన్న తునుకలను పాఱవేయక ఉపయోగకరములగు వస్తువులుగ జేసికొనవచ్చును. పట్టుగుడ్డలయందు వచ్చుతునుకలను పుష్పములుగా కట్టవచ్చును. అట్టి పేలికలను, చిత్రములు 4, 5, 6 నందు జూపిన విధముగ మూడుపరిమాణములు గల వలయములుగా కత్తిరించి వాటియందు పుష్పపత్రములనుగూడ కత్తిరించవలెను. ఒక్కొక్క పరిమాణమున 3 లేక 4 వలయములుండిన జాలును. పెద్దవలయముల నడుగునను, చిన్నవాటిని పైనను చిత్రము 11 నందువలె చక్కగా నమర్చుకొని మధ్యవాటినన్నిటిని చేర్చి కుట్టవలెను. పుష్పము మధ్యభాగమున సరిగను కుట్టిన యెడల బాగుండును. సరిగ సాధారణముగా చిత్రము 7 నందు చూపబడినట్టి బండ్లకు చుట్టి విక్రయించ బడుచుండును. ఒకబండి క్రయము 3 లేక 4 అణా లగును. ఒకబండియందలి సరిగ యనేక పుష్పములకు చాలును. ముందు సరిగను చిత్రము 8 చూపినవిధముగ కట్టుకొని అట్టి మూడునాలుగు తునుకలను చేర్చి చిత్రము 9 యందువలె కట్టవలెను. పిమ్మట దానిని పుష్పముయొక్క మధ్యభాగమున పెట్టికుట్టినయెడల చక్కని పుష్ప మేర్పడును.

ఈపుష్పమునకు వెనుకగూడ నొక సూదిని గ్రుచ్చి యుపయోగించుకొనవచ్చును.

త్యాగవైభవము

శ్రీ జనమంచి వేంకట్రామయ్యగారు

కాటికే గడ పెంచుట కండ లనుచు
నున్నరవ్వంత నేతితో నొక్కజోతిఁ
బెట్టి తులసమ్మకడ నొక్కవృద్ధవనిత
వట్టి యన్నమె తిను ఘృతవర్జితముగ.

*

పిల్లపా లని తల్లులు వేఁడికేని
లేదనకుఁడీ మనకుఁ జల్ల లేక యున్న
గొల్లకడ నేదొ కొని పోసికొంద మనిమె
నావుపాఁడి గలట్టి గృహస్థొకండు.

*

పెనిమిటికి బిడ్డలకు బంధుజనులకు నిడి
తాను వడ్డించుకో నున్న తఱిని నెచట
నుండియో ! రాతిరి యవేళ నూడిపడిన
యొక్క యాగంతుకున కున్న దూడ్చి పెట్టి
వండుకొన లేక యిల్లాలు పండుకొనియెఁ
గుడవక యును గుడిచినట్ల కడుపు నిండ.
ప్రక్క నిదురించు బిడ్డపైఁ బ్రాఁకవచ్చు
త్రాఁచుపామును సరికట్టఁ దుంచి పట్టి
పెనఁగులాడి మూర్ఛిలి దాని విసముచేత
వ్రాలి యొకతల్లి యమృతత్వపదవిఁ బడసె.

*

గాయములచేత దూపిల్లునాయకునకుఁ
జాటుపడి యెవ్వఁడో యిడె నోటికడను;
కాని యాదొప్పిఁడుజలంబు నాన కతఁడు
వ్రణితుఁడయి యానపడి చూచు భటుని కీయఁ
బనిచి చనెఁ దాను పూర్ణజీవనముఁ గ్రోల!

*

స్త్రీల, శిశువుల నెక్కించి చిన్నపడవ,
నోడ యడుగంటుచుండంగ నుల్లములను
నిశ్చలధ్యాననిరతులై నిలిపి దేవు
భటులు నిల్చిరి ధీరులై జార్లు దీరి;
దప్పిగొన్నట్లు కడుపారఁ ద్రావి యోడ
యూరు పోకుండె; నందున్న వారు నకట
—దలలు మునిఁగిన వరిచేలవలెను గాక—
తేలి రబ్ధిపయిఁ గలపతెప్పలట్లు!

***

పాతెఱను ధూమశకటి దుర్వారగతిని;
గట్టు తెగఁ గొట్టె యేఱునున్ గండి చేసి;
లంకె వదలించి యంత నిశ్శంకముగను
జనశతప్రాణములు నిల్పి చనియె నూర్ధ్వ
గతిని, యంత్రంబుతో నధోగతిని గనియు.

***

తనకుఁ గల సర్వ మిచ్చి గతాసుఁ డయ్యె
దాసుఁ డతఁడు లోకనివాసుఁ డయ్యె;
దేశసేవాసముద్ర యాత్రికుల కెల్లఁ
ద్రోవఁ జూపెను జ్యోతియై ధ్రువుఁడువోలె.

***

దేశబంధవిముక్తికై తెంపుసేసి
లోకకల్యాణమార్గంబు లోఁ దలంచి
త్యాగి యయ్యు జీవన్ముక్తుఁడయ్యెఁ గనెడు
బంధనము మహాత్ముఁడు సత్యసంధుఁ డిపుడు.

*

ప్రేమమహిమమె యీత్యాగవిభవమెల్లఁ
బ్రేమ లేకున్నఁ ద్యాగమే లేదు మనకు;
చిత్రములు చూడ నీప్రేమచేష్టితంబు
లద్భుతంబులు పరమగుహ్యార్థములును.

అన్నిటిని జుట్టుకొనెడు నత్యాశ గాదు
అన్ని దిగ్రమింగులయుకాలయముఁడు గాదు
చేతులను జాఁచుఁ గౌఁగిటఁ జేర్చుకొఱకె
కడుపులోఁ బెట్టుకొనుఁ బ్రాణ మిడెడు కొఱకె
ఏమి కావింపఁజాల దీప్రేమ? మేను
కోసి యిచ్చును చెప్పలు కుట్టి యిచ్చు;
నిచ్చునందాఁక నిలు పోవ దేమి చెప్పఁ!
బ్రేమకును నాశకును బట్టు విడుపు లేదు.

ములయందేమి, పురాణ గాథలయందేమి, దేవతలయందేమి, మిక్కిలి యనాదర భావముతో నున్నారు. కొందరు విమర్శకులు భారతాది గ్రంథములను తీవ్రముగ విమర్శించి విపరీత భావములను ప్రకటించుచున్నారు. శ్రీ పెండ్యాల సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రులవారు తుని సాహిత్య పరిషత్ సభలో కుంతిని, ద్రౌపదిని, పాండవులను, వ్యాసునిగూర్చి చేసిన విమర్శ పై ౫-వ పద్యమునకు చాల సమీపమున నున్నది.

౪. పరిశుద్ధాస్తిక మతమను పేర దేశమున కొంత వఱకు వ్యాపించిన బ్రహ్మసమాజ మతస్థులు మన ఉపనిషత్తులు మొదలగు మహోన్నత మత గ్రంథముల యందత్యంత గౌరవము గలవారయ్యును, విగ్రహారాధనము నందును, హిందూ దేవతల యందును, వారొనరించినట్లు పురాణములయందు వర్ణింపబడిన విషయము లందును, అనాదరమును, అగౌరవమును కలిగియున్నారు. వారి విమర్శనములు, సైతురక దూషణములంత మోటుగా లేకున్నను హేళన భావముతోనే కూడియున్నవి. ఇంగ్లీషు విద్యాభ్యాసము చేసినవారును, చేయుచున్న వారును, మత విషయములందు స్పష్టమైన భావములు లేకయున్న వారనేకులు గలరు. వారి చిత్త వృత్తులకును, పనుపాయములకును వ్యతిరేకమై వెగటుగ దోచు ప్రతి విషయమును నాన్‌సెన్స్ (Nonsense) అని దూషించి పరిహరించుటయే వారి సుకమయిన ట్లగపడుచున్నది. ఈ 'నాన్సెన్సు' మతమే యిప్పటి యాంగ్ల విద్యావంతులలో విశేష వ్యాప్తిగల్గి యున్నదేమో యని తోచుచున్నది.

౫. ఇక మనకవులు, గ్రంథకర్తలు కేమి వ్రాసిరో చూతము.

౬. బ్రహ్మశ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారాంధ్రలోకమున సుప్రసిద్ధులు. వారు రచించిన 'గణపతి' యను హాస్యరసమైన యాఖ్యాయిక పీఠికలో నిట్లు వ్రాసిరి: "ఆంధ్రభాషలో దేశచరిత్రాత్మకములు, తదితర గ్రంథములు నయిన యాఖ్యాయికలు ఎన్నో నేను వ్రాసి, హాస్యరస ప్రధానమయిన యాఖ్యాయిక యొకటి రైనను నేను రచియింపకుండుట శోచనీయమని ప్రాజ్ఞవరులు వేమూరి విశ్వనాథ శర్మగారు ఆంధ్ర భారతిలో వ్రాసియుండిరి. వారి వ్యాసము చదివిన పిదప హాస్యరసమయిన యాఖ్యాయిక వ్రాయవలెనని నాకు సంకల్పము కలుగగా నే నీగ్రంథమును వ్రాసితిని. నా ప్రతిజ్ఞలో నే నెంతవఱకు కృతార్థుడ నయితినో చదువరులే నిశ్చయింతురు గాక."

౭. పై యాఖ్యాయికకు కథానాయకుడగు గణపతి తన తండ్రి చనిపోయిన తరువాత తన తల్లియు తానును మేనమామగారి యింట చేరి యెన్నెన్నో వెకిలి పనులు చేయుచుండెను. చిన్ననాటి నుండియు గుఱ్ఱమెక్కవలయునని గణపతి కుబలాటము కలిగెను. అర్థము లేని గణపతి వంటి వ్యర్థున కది యెట్లు సాధ్యమగును? గుఱ్ఱము లేనపుడు గాడిదనైన నెక్కరాదా? అని పూర్వపక్ష సిద్ధాంతములు చేసికొని, చాకలి గాడిద నెక్కి, ఐరావతము నెక్కిన దేవేంద్రుని మించి యూరేగెను.

౮. "గణపతియొక్క యీ ఖరవాహనారోహణ వృత్తాంతము విని, యది యనార్య కార్యమనియు, అతడు సజ్జన దూరుడనియు, వట్టి నిర్భాగ్యుడనియు పాఠకులు నిశ్చయింతురని సందేహము" కలిగి గ్రంథకర్తగారు అట్టి తలంపు న్యాయమైనది కాదని నిరూపించుట కొక మహోపన్యాసము గావించియున్నారు. అందలి ముఖ్యాంశము లిచట వ్రాయుచున్నాము.

౯. "ఎవరిమాట యేమందుకు? అసాధారణ ప్రభావ సమేతులగు దేవతలను జూడుడు:

(౧) దేవతలకెల్ల దొరయై ముజ్జగంబుల యేలికయై, కల్పవృక్షము, కామధేనువు, చింతామణి మొదలగు కామ్య పదార్థముల కొడయడైన నిర్జరేంద్రునకు మేఘములు వాహనములు. నీరు, గాలి, మెఱుపు, పొగ మొదలగు పదార్థములతో జేయబడిన మేఘమా అతనికి వాహనముగా నుండవలసినది?

తక్కిన వేల్పులం జూడుడు.

(౨) సకల యాగములకు, సకల స్మార్త కర్మలకు నాధారమైన యగ్నిహోత్రునకు వాహనము గొఱ్ఱె.

(౩) దక్షిణ దిక్కునకు నాయకుడై ధర్మాధర్మ విచారణ నిపుణుడైన యమధర్మరాజునకు వాహనము దున్నపోతు.

(౪) జలధి నాయకుడైన వరుణుడు మొసలిపై నెక్కును.

(౫) మహాబలుడై సముద్రజలమును పైకెగర గొట్టియు, మహావృక్షములను గూల్చియు, క్షణకాలమున జగన్నిర్మూలనము చేయగల వాయుదేవుడు లేడి మీద స్వారిచేయును.

(౬) "ఆదౌ పూజ్యో గణాధిపః" అన్నట్లు సకల శ్రౌతస్మార్త కర్మలకు ముందు పూజనీయుడగు గణాధిపతి ఎలుక నెక్కి, పందికొక్కు నెక్కి బయలుదేరును. ఉమామహేశ్వరుల కుమారుడైన గణపతి కింతకంటె వేఱువాహనము లేకపోయెనా? కొంప త్రవ్వునట్టి యెలుకా వాని తురంగము? సకలగృహవర్తియగు మార్జాల చక్రవర్తి కొక్క కబళముగా నుపయోగించు నెలుకమీద నా ప్రమథగణపతి యెక్కగా మన గణపతి గాడిద మీద నెక్కుట తప్పా?

(౭) ఇక మన్మథుడు లక్ష్మీనారాయణుల పుత్రుడు. గరళకంఠుని వంటి మహాదేవుని జయించిన జోదు. పంచబాణుడు. (సకల భువనం వ్యాపలయతి). సకలలోకములంగల సకల జంతువులను పూవుటమ్ములతో గొట్టి పడవైచునట్టి మన్మథుని వాహన మేమో యెఱుగుదురా? చిలుక!

(౮) ఆ మన్మథుని తండ్రియగు నారాయణుని తురంగ మేమో యెఱుగుదురా? బొల్లిగ్రద్ద! ఎక్కడ దిక్కులేనట్లు తండ్రికొడుకు లయిన మాధవ మన్మథులు రెక్కలాడిన గాని డొక్కాడని దిక్కుమాలిన పక్షులపై నెక్కుచున్నారు.... శ్రీమన్నారాయణు డెక్కుటకు లోకమున బొల్లిగ్రద్ద తప్ప వేఱేమియు లేకపోయెనా?

(౯) ఇక శివునిమాట చదువ పనియే లేదు. ఆయన వెల్లయెద్దు నెక్కి విహారము చేయును. అడ్డమైన గడ్డి కఱచునట్టి పసువుమీదనా శివు డెక్కవలసినది?... వెన్నముద్దవలె విసపుముద్దను మ్రింగి... తన లోకోపకార శీలతయు, నిస్పృహాత్వమును వెల్లడిచేసినట్టి మహనీయు డెద్దెక్కుట బాగున్నదా?

(౧౦) కుమారస్వామి తారకాసురుని సంహరించినాడు. క్రౌంచ పర్వతమును భేదించినాడు. అతడు నెమిలిమీద నెక్కును. వన్నెల చిన్నెల బండారమే కాని నెమిలి గొప్ప యేమున్నది!

(౧౧) బ్రహ్మదేవుడు చతురాననుడట! సురజ్యేష్ఠుడట! హిరణ్యగర్భుడట! ప్రజాపతియట! వాణీనాథుడట! సృష్టికర్తయట! వానచుక్కలు మీద పడినమాత్రాన తోక త్రెంచుకొని పారిపోవు హంస యతని వాహనమంట?

(౧౨) మహిషాసుర మర్దనియగు కాత్యాయని సింహ మెక్కును.

... ...

నిగ్రహానుగ్రహ సమర్థులు నిరుపమాన మహిమాఢ్యులు, కల్యాణ గుణసంపన్నులు, కామరూపులు, సకలలోక పూజ్యులు సర్వధర్మ పరిజ్ఞాతలు నయిన దేవతలే గొఱ్ఱె నెక్కి, బఱ్ఱె నెక్కి, ఎలుక నెక్కి, చిలుక నెక్కి, ఎద్దునెక్కి, గద్ద నెక్కి, మఱియు నిచ్చ వచ్చిన జంతువులను పులుగులనెక్కి సిగ్గులేక, చింతలేక, బెదురులేక, బిడియములేక తిరుగుచుండగా, ప్రజ్ఞయు లేక మనుష్యమాత్రుడై కించిజ్జ్ఞుడై బాలుడైన గణపతి గాడిద నెక్కి తిరుగుట యేమితప్పు? మూషకము ముఖ్యత యేమి? ఎద్దు ఎక్కువ యేమి? గ్రద్ద ఘనత యేమి? గాడిద చేసిన కానిపని యేమి?... కాబట్టి గణపతి గార్దభ మెక్కినంతమాత్రముచేత నింద్యుడనిమీరు భావింపవలదు."

౧౦. శ్రీలక్ష్మీనరసింహముగారు లెక్కించిన దేవతలను, వారివారి వాహనములను వివరించి మహోపన్యాసము గావించినారు; కాని చర్చనీయాంశమైన గాడిద మీదనే ఎక్కి తిరుగు దేవతలను ప్రశంసింపక, యేహేతువుచేతనో విడిచిపెట్టినారు. దేవతలలో అశ్వినీ దేవతలకు వాహనము గార్దభము. చిత్తగింపుడు:—

ఋగ్వేదము, I. 34-9:—

"కదా యోగో వాజినో రాసభస్య యేన యజ్ఞం నాసత్యో"..................................

కృష్ణ యజుర్వేదము, IV. 1-2:—

"యుంజాథాగ్ం రాసభం యువమస్మిన్ యామే."

ఐతరేయ బ్రాహ్మణము, IV. 2-9.

"...సగర్దభరథే నాశ్వినా...."

యజురారణ్యకము, I. 1. 10-1.

"...తావశ్వినా రాసభాశ్వాహవం మే..."

౧౧. దేవతల వాహనములను గూర్చిన పైమహోపన్యాసములో "దేవతలకు కడుపు నొచ్చినను కాలు నొచ్చినను మరే రోగము వచ్చినను, వస్తువ నిచ్చి, మందులు మాకులు నిచ్చి రక్షించు వైద్యభిషగ్వరులే గాడిదమీద నెక్కి తిరుగుచుండగా మాగణపతి గాడిదమీద నెక్కినచో వచ్చిన తప్పేమి?" యని వారు ప్రశ్నించి యాక్షేపకులకు బదులుచెప్పిన బహుసమంజసముగా నుండెనిది. అయిననేమి? కానిండు. గ్రంథకర్తగారు వ్రాయని దానిని గూర్చి యిపుడిపటమున మనకేల? గణపతి గార్దభ వాహన చర్చ సందర్భమున మన త్రిమూర్తులు, అష్టదిక్పాలకులు లోనగు వేల్పులయొక్క వాహన వివరము లొక్కకోటికి తెచ్చి సమకూర్చి, మన మీదేవతలను గూర్చి యేకాగ్రచిత్తముతో గాఢముగా యోజించుటకు మంచి యవకాశ మేర్పఱచినందుకు శ్రీలక్ష్మీనరసింహముగారికి కృతజ్ఞులమై నమస్కరించి యుత్తరాంశముల చర్చింతము.

౧౨. మన దేవత లెట్టివారు? కొందఱు దేవతలకు పక్షులు వాహనములగుట యేల? మఱికొందఱకు జంతువులు వాహనములగుట యేల? విష్ణుదేవునకు పండుకొనుటకు పాము తప్ప మరొకటి లేక పోయినదా? నల్లని బాన పడలేక యతడు శేషశాయి యయ్యెనా? లేక మరేమైన కారణ మున్నదా? అతడు గరుడవాహనుడే గాక గరుడధ్వజు డెట్లు కాగల్గెను? అతడు ఆషాఢ శుద్ధ యేకాదశి (శయన యేకాదశి)నాడు పండుకొనుట కారంభించి, భాద్రపదశుద్ధ యేకాదశి (పరివర్తన యేకాదశి) కి ఒత్తిగిలి, కార్తీకశుద్ధ యేకాదశి (బోధనైకాదశి) నాడు నిద్రమేల్కొనుటేమి? ఈశ్వరుడు వృషభవాహనుడగుటయే గాక, వృషభధ్వజు డెట్లయ్యెను? భాద్రపదశుద్ధ చతుర్థియు, చైత్రశుద్ధ చతుర్థియు గణపతి పూజ కేల? భాద్రపదశుద్ధ పంచమి ఋషిపంచమి కాకేల? మార్గశిర శుద్ధషష్ఠి సుబ్రహ్మణ్య షష్ఠియట? ఇట్లే రథసప్తమి, జన్మాష్టమి, శ్రీరామనవమి, మహానవమి, విజయదశమి, భీష్మఏకాదశి, క్షీరాబ్ధిద్వాదశి, నరకచతుర్దశి, దీపావళి అమావాస్య, శ్రావణపూర్ణిమ మొదలగునవి మనకు ముఖ్యములగు పండుగలు కాకేల? ఈఏకాదశు లేమి? కార్తీక సోమవారము లేమి? చాతుర్మాస్యము లేమి? మహాలయ పక్షము లేమి? శూన్యమాసము లేమి? పామరులు చేయు 'గవిరమ్మ' పండుగలు, మాకాలమ్మ పండుగలు నేమి? ఒక్కొక్క దేవతకు, సంవత్సరములో నొక్కొక్కదినము ముఖ్యమయి, ఆదినమున నాదేవతను తప్పక హిందువులు పూజించుట యేల? నోములు, వ్రతములు, పుట్టలలో పాలు, శివరాత్రి జాగరములు, జ్వాలాతోరణములు, హోలిపండుగలు, కామదహనములు, వీనికి అర్థ మున్నదా? లేక పూర్వకాలపు వెఱ్ఱి ఋషులు పిచ్చిపిచ్చి వ్రాతలు వ్రాసినారా? ఈదేవతలను, ఈ యీపురాణములను, గాథలను, నోములను, వ్రతములను. "Sheer Nonsensé", పట్టి యపభ్రంశములని పరిహరించుట యుక్తమా? అటుగాక "ఆమహాఋషులు బుద్ధిమంతులే; విశేష పరిశీలనచేసి సరిగానే వ్రాసి మంచియేర్పాటులు చేసిరి. కాని, తెలిసియు తెలియని మూర్ఖత్వము చేతను, అజ్ఞానముచేతను, తగు పరిశ్రమలోపముచేతను మనము అవివేకులమై, తాను పడి ఈయనారు అచ్చిరాదు "అనునట్లు, సర్వజ్ఞులము గర్వములో మన మా మహాత్ముల నిందించి వారి యెడ మహాపరాధము చేయుచున్నాము" అని యనుకొనవలెనా? ఏ దృష్టితో వార లీవిశ్వమును పరికించి, ఏయం

* శ్రీలక్ష్మీనృసింహముగారు ఋగ్వేదము ఆంధ్రవచన గ్రంథ రూపమున రచించి ప్రకటించిరని వింటిమి. అట్టి గ్రంథరాజము పఠించు భాగ్యము మన కింతవఱకు లభించలేదు. ఎప్పుడు కలుగునో తెలియదు.

శములను గమనించి, ఏమేమి వ్రాసిరో అన్వయించుకొనుటకు తగు ప్రయత్నములు చేయవలెనా? వారల "యసంబద్ధ ప్రలాపములు సమన్వయించుటలో మరి కొంత కాలముకూడ వ్యర్థము చేయ నేల?" యని త్రోసి వైవవలెనా?

౧౩. ఇన్నిమాట లేల? వారు రచించి భద్రపఱచి గుప్తముగా నుంచిన గ్రంథ పేటికలకు సరియైన తాళము చెవి జటికి తగిల్చి త్రిప్పి, పెట్టెలు తెఱచి వానిరహస్యము భేదింపవలెనా? మన తెలివి తేటలకు మనమే సంతోషించుకొనుచు మనపూర్వులు వట్టి మందబుద్ధులనియూ, వాండ్ర వ్రాతకూతలతో మనకేమిపనియనియూ నిరసించి హేళన చేయవలెనా?

౧౪. మనపూర్వగ్రంథములలో వివిధ యంశములపైని దురదృష్టవశముచే మన కేర్పడిన నిరసనభావమే మనల నింతకు తెచ్చినది. భర్తృహరి చెప్పినట్లు, "దృప్తులమై కరిభంగి సర్వము తెలిసితి మంచుగర్వితమతిన్ విహరించితిమి." ఇక 'నీనితాంతగర్వముగతము' గావించి, శాశ్వతులును, ఉజ్జ్వలమతులు నైన పూర్వఋషుల సన్నిధిని నిలిచి వారల గ్రంథములయందలి యంశములు సరిగా బోధపరుచుకొనుటకు తగు ప్రయత్నములు చేయవలసియున్నది.

౧౫. పూర్వుల గ్రంథపేటికలకు, సరియైన తాళము చెవి పెట్టి తెరువవలె నంటిమి. ఒక పెట్టెకు ఒక తాళ ముండును. ఆ తాళము తగిల్చి త్రిప్పినప్పుడే ఆయది తెరువబడును. మరియొక తాళము చెవికి పెట్టి తెరువ బడదు. అలాగుననే ఒకకవియొక్క మనోభావము సరిగా బోధపరుచుకోవలెనన్న పక్షమున నాకవి యే దృష్టితో రచనము చేసెనో ఆదృష్టితోనే మన మారచనమును చూచి యవగాహనము చేసికోవలెను. లేనియెడల మన కాకవన మసందర్భమని తోచకమానదు. ఇందు కొకటి రెండుదాహరణములు:—

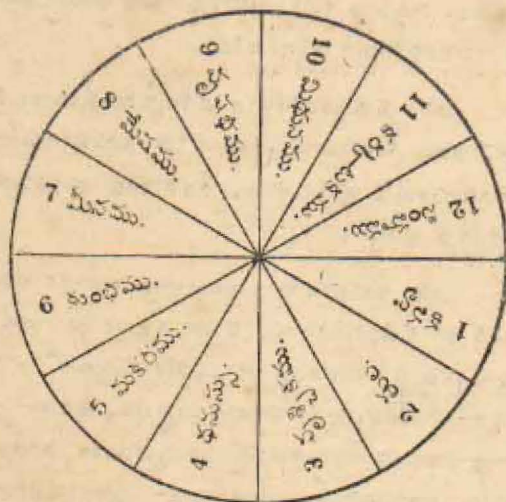
౧౬. చాటుపద్యమణిమంజరిలో నొకపూర్వ కవి వ్రాసినపద్య మిట్లున్నది:—

"ఉ. కన్యకు నైదుజంఘలును కన్యకు నారుకుచంబులెన్నగా
గన్యకు నాల్గుకన్బొమలు కన్యకు నేడువిశాలనేత్రముల్
గన్యకు ద్వాదశాంబు వలికానను గల్గును లక్షణాఢ్యకా
కన్యకు నీకు నింకపదిగావలె కస్తురిరంగనాయకా."

ఈపద్యము పైపై చదివి సర్వజ్ఞుడ ననుకొను నాంగ్ల పండిత విమర్శకుడు "My Lord! What a monster! Five legs! Six breasts! Four eye-brows! Seven eyes! Twelve waists and Ten more such monsters for you!"—"అయ్యో దేవుడా! ఎక్కడిరాక్షసిస్వరూపమిది. ఐదు కాళ్లు, ఆరు స్తనములు, నాల్గుకనుబొమలు; ఏడుకన్నులు, పండ్రెండు నడుములు; ఇటువంటివార లింకను పదిమందట! ఇటువంటి ఘోర రాక్షసి ఎవరికైన నెచటనైన నెప్పుడైన కనబడెనా! వినబడెనా? తాటక, శూర్పణఖ మొదలగు రాక్షస స్త్రీలైన ఇట్టివారు కారే! ఇట్టిది సీతచుట్టు కావున్న రాక్షసస్త్రీలలో ఒక్కతెయయిన లేదు. దీనిని 'సులక్షణాఢ్య'అని వర్ణించిన కవి మనుష్యుడే అయినయెడల ఈపాటికి పిచ్చి ఆసుపత్రిలో పడియుండడా? Sheer Nonsense; ఇటువంటి absurd వ్రాతలే మన వాళ్లవి"అని 'లెక్చరు'కొట్టును.

౧౭. ఇట్టియవకతవక విమర్శనమునకు కారణ మేమి? కవి యేదృష్టితో పద్యము రచించెనో ఆదృష్టితో చూడక విమర్శకుడు వేఱుదృష్టితో పై కగపడునట్టి బాహ్యార్థముతో తృప్తిపొంది కవిని దూషింపసాగినాడు. అన్వయము పొసగలేదు. ఒకడు మిన్నేటికి దారితీయుచుండ రెండవవాడు వల్లకాటికి దారితీయుచున్నాడు. కవిది యూర్ధ్వదృష్టి, అతడు రాశిచక్రమును చూచుచు, ఉపమానములను చెప్పుచు, కథానాయికను వర్ణించుచున్నాడు; ఆచక్రమునందు దాయాస్థానములను(ఇండ్లను) ప్రశంస చేయుచున్నాడు. విమర్శకుడో, కేవలము అధోదృష్టిలో నున్నాడు; సంఖ్యలను లెక్కలు పెట్టుకొని తడుముకొనుచున్నాడు; అన్వయము కుదురక, చీకాకు పడి తిట్టుచున్నాడు. వానికర్మము! పోనిండు.

౧౮. కవి చూచినకనులతో మనము రాశిచక్రము నొకసారి తిలకింతము. కన్యారాశితో నారంభించి రాశులను క్రమముగా పరికించి చూతము. వర్ణింపబడిన కన్య యెట్టి దనగా:—

(౧) కన్యకు నైదు — ౫-ఐదవస్థానము:—మకరము. ఇట్టిజంఘలులేక పిక్కలు కలది. అనగా మకరము వంటి పిక్కలు కలది.

(౨) కన్యకు ౬—ఆరవ యిల్లు:— కుంభము. కుంభమువంటి స్తనములు కలది.

(౩) కన్యకు ౪—నాల్గవయిల్లు:— ధనుస్సు. ఇట్టి కనుబొమలు కలది.

(౪) కన్యకు ౭—ఏడవయిల్లు:—మీనము. ఇట్టి విశాలనేత్రములు కలది. మీనాక్షి.

(౫) కన్యకు ౧౨—పండ్రెండవ యిల్లు సింహము:—సింహమువంటి నడుము కలది. సింహమధ్య. ఇట్టి సులక్షణములు గల కన్యకకు నీకును—

(౬) కన్యకు ౧౦—పదవస్థానము మిథునము: కావలె. అనగా మీరు దంపతులు కావలెనని కవిభావము.

ఇందు అసందర్భ మేమియు లేదు. సర్వమును కరతలామలకము.

౨౦. ఇట్టిదే మరియొకటి, సంస్కృతశ్లోకము:—

శ్లో. "సంతప్తా దశమధ్వజాదిగతినా సమ్మూర్ఛితా నిర్జలా
తుర్యద్వాదశవ ద్వితీయ మతిమన్ ఏకాదశాభ స్తనీ;
సా మక్షీ కేశరమధ్యమాచ నవమభ్రూః సప్తమీవర్జితా
ప్రాప్నో త్యష్టమవేదనాం త్వ మధునా తూర్ణం
తృతీయో భవ."

ఒకకన్య మన్మథతాపముచే కుంది కృశించుచుండెను. ఆమెయవస్థ యెట్టులున్నదో తెలుపుచు నామె యభిమత విరాజేశ్వరుని చేరాక డామె ప్రియునకు హితవు గఱపుచున్నాడు. ఎట్లనగా:—

ఇచట మేషమాదిగా రాశిచక్రమును గమనింపవలెను:

(౧) మేషము. (౨) వృషభము. (౩) మిథునము. (౪) కర్కాటకము. (౫) సింహము. (౬) కన్య. (౭) తుల. (౮) వృశ్చికము. (౯) ధనుస్సు. (౧౦) మకరము. (౧౧) కుంభము. (౧౨) మీనము.

సా మక్షీ=ఈకన్య; దశమధ్వజ ఆదిగతి నా సంతప్తా: దశమ=౧౦=మకర-ధ్వజుని యొక్క అనగా మన్మథుని; ఆది=౧=మేష-గతినా: మేషారూఢుడు – మేషవాహనుడు అగు అగ్ని చేత: అనగా మన్మథాగ్ని చే; సంతప్త యగుచున్నది.

ఇంకను ఎట్లున్న దనగా:

నిర్జలా, { తుర్య = (౪)కర్కాటకం } { ద్వాదశవత్ = ౧౨ మీనము-వలె — }

నీటిలోనుండి పైబడిన చేపవలెను, ఎండ్రివలెను— కొట్టకొనుచున్నది.

ఈమె యెట్టిది? సౌందర్యము వర్ణింపబడుచున్నది.

ఏకాదశ = ౧౧ = కుంభ స్తని.

కేశర = ౫ = సింహమధ్యము.

నవభ్రూ = ౯ = ధనురాకారము గల కనుబొమలు కలది.

సప్తమీవర్జితా ౭ = తులావర్జిత: సాటి లేనిది.

ఇట్టిసౌందర్యవతి నీకొఱకు అష్టమవేదనా =౮= వృశ్చికము: తేలు కుట్టినట్లు బాధపడుచున్నది. కనుక, ద్వితీయమతిమన్ = ౨ = వృషభమతిమన్;

ఓకొమ్మ ముద్దా = పళువా! నీవు వెంటనే శీఘ్రముగా ఆమెతో ద్వితీయా ధన=కి = మిథునము కమ్ము: ఆమె మనోభీష్టము నెఱవేర్పుము _ అని.

౨౧. ప్రసన్నరాఘవ నాటకమునందు రావణుడు జనకుని సందర్శించి ముందు కన్యను సీతను తనకు చూపుమని కోరెనట! ధనుస్సు అనగా శివుని విల్లు విఱిచిన పిదపగాని సీతను చూపజాలమని జనకుడు ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. కన్య ముందా? ధనుస్సు ముందా? ఖగోళ రీతిని కన్య ముందు; ధనుస్సు వెనుక; కనుక కన్యను చూపుమని రావణుడు చమత్కరించినట్లు ఆనాటకము నందు కలదు.

౨౨. ఒకకవీశ్వరుఁ డొక వనితామణి సౌందర్యము వర్ణించుచు,

"గురుణా స్తనభారేణ ముఖచంద్రేణ భాస్వతా,
శనైశ్చరాభ్యాం పాదాభ్యాం రేజే గ్రహమయీవసా."

అని యామె యవయవములకు గ్రహములతో నుపమానములు కల్పించినాడు.

౨౩. ఆంధ్రమహాభారతమున నన్నయభట్టారకుడు కద్రూవినతలరయుచుట సముద్రము "శింశుమారంబుబోలె నహిమకరభరిత"మని వర్ణించినాడు. ఖగోళమున నాశ్లేష నక్షత్రములు సర్పాకారముగలవి. మకరము ప్రత్యేకముగా నొకరాశియే. సముద్రములో గొప్ప మొసళ్ళును, పాములు నుండును గనుక, ఆకాశమువలెనే సముద్రమును అహిమకరభరితమని వర్ణింపబడినది.

౨౪. బమ్మెరపోతరాజు గజేంద్రమోక్షమునందలి సరోవరము 'శింశుమారచక్రముంబోలె గురుమకరకులీర మీనమిథునమ'ని వర్ణించినాడు. గంగావతరణమునందును ఇట్టివర్ణన మున్నది.

౨౫. ఈవిధముగా మనపూర్వు లనాదికాలము నుండి ఖగోళశోధ చేయుచు, తాము గమనించిన యంశములు గ్రంథస్థము చేయుచు, చక్రనియమపద్ధతులతో వాని కధిష్ఠానదేవతలను, ధ్వజవాహనాది సంజ్ఞలను, ఉదయాస్తమానాదిగమనవిశేషములనుపట్టి సంవత్సరమునం దాయా దినము లాయా దేవతలు ముఖ్యముగా పూజింపబడుట కేర్పాటులు చేయుటయేకాక, ప్రకృతిలో వానివాని నైజగుణములను స్పష్టముగా వివరింపగల రమ్యకథాజాలముల రచించి వేదములలో, బ్రాహ్మణములలో, పురాణములలో, చేర్చి శాశ్వతముగా నిలుచునట్లు చేసిరి. ఆతపస్వులయోపిక, పట్టుదల, సూక్ష్మదృష్టి, పరిశీలనానైపుణ్యము, గ్రంథరచనాసామర్థ్యము, ప్రకృత్యంశము లందఱకును సుబోధమగునట్లు కథలకల్పించు నేర్పును మనము గ్రహింపగలిగిన కొలదిని ఆశ్చర్యపడవలసియుండును. కావుననే ముందు వ్రాయబోవు వ్యాసములలో వాని నొక్కొక్కటిగా వివరింప యత్నింతము.

మా చందాదారులకు

మా కార్యాలయమునకు వ్రాయు ఉత్తరములు మొదలయినవానియందు తమ 'చందాదారు' సంఖ్య వ్రాయవలెను. లేకున్న ప్రత్యుత్తరములు మొదలయిన పనులను జరుపజాలము. చందాదారుసంఖ్య భారతి కవరుకాగితముపై తమ విలాసమునకు ముందున్నది. చందాదారులకు భారతి ౧౦-వ తేది లోపల అందకపోయిన యెడల వెంటనే తపాలువారికిని, మా కార్యాలయమునకును తెలుప గోరెదము.

మేనేజరు, 'భారతి.'

ఊర్ధ్వ వియద్ఘటీ గత మృదూర్జిత దీపపు మంద పూతకాం
త్యూర్జవరేఖ, ధూర్జటి మహః పరిభావి విచిత్ర దీధితిన్
స్వర్జయ సత్యలోకజయ వైష్ణవలోకజయ ప్రగల్భతా
ధూర్జరమై, సనాశివపృథుక్షితిభృత్కిరణత్వ మొప్పెడిన్.

తుదితటి, చీఁకటుల్ మలయుత్రోవల చుట్టుల బొడ్డుఁగందునో
ప్పిదమగు శైవమా మొదలి వెల్గువ లెన్, ధ్వజపట్టనందిరా
ద్వాదనమణి ప్రథన్ వెలుఁగుటం జను నిత్యాది దివ్య శాశ్వతీ
పదమయి, మంచుఁగొండనుఁగు పట్టి సమాదృత పాత్ర దేశమై.

నక్తము లుండి, భక్తులు, కనంబడునంతకుఁ జూచుచున్, వినా
భక్తులు, పోయి, లేఁగునుకు పొందిన నిద్దుర పున్నె పుఁగలన్
ప్రాక్తన పుణ్యమూర్తి కను, బాహుల దీపికఁ గాంచి తేపులన్
ముక్త విలోచనాస్రులయి మోడ్తురు కేలు, తదూహమూర్తికిన్.

ప్రాస గదా త్రిశూల కరవాల పినాకధరుల్, మహోగ్రచ
ర్మాసమచేలు, రాననవమచ్ఛిఖనేత్రులు, నర్ధదేహకాం
తా సుకుమార మూర్తులు, సుధారుగుపేత శిరస్కులుం, బొరిం
దోసిలు లొగ్గి వచ్చి, ప్రమథుల్ ఘటదీపికఁ గొల్చుచుందురున్.

భూతాకుంచిత పంచకంబు వినయంబుం బొంది నిశ్చేష్టమై
చేతోవ్యగ్రతఁ దాల్చ, శైవ పరమ శ్రీ సచ్చిదానంద వి
ద్యాతత్వమ్మునకున్ ఘటీశిఖ మహా తాదాత్మ్యవనైఽభృత
జ్యోతి ర్వ్యాఖ్య పొనర్చుచున్నది, త్రయీచూడామణి శ్రేణికిన్.

ప్రాణాయామము

పెద్దిభొట్ల వీరయ్య గారు, B. A., B. L.

ఇదివరలో ఆహారనియమమునుగురించి వ్రాసిన వ్యాసములో ప్రాణరక్షణకు కావలసిన జీవపదార్థము ప్రాథమికవస్తువులనుండి సాధించవచ్చు నని బార్త్రిలాట్ అను పాశ్చాత్యప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞుడు తెలియపరచియున్నాడనియు, యోగాభ్యాసముచేయువారు కొంతకాల మాహారమును వర్జించియుండుటవల్ల నట్టిది వారికిగల జీవపదార్థము నుత్పత్తిచేసికొనగలశక్తిని తెలియజేయునని, శరీరము నందలి మాలిన్యము నశించుటకు ప్రాణవాయువు ముఖ్యాధారమని విన్నవించియున్నాను. హైందవశాస్త్రములందు నమ్మకముగల వారికిని ఆర్యమతధర్మాచరణము గలవారికిని ప్రాణాయామావశ్యకత బోధపడియుండును. హిందూదేశపుదుస్థితి యెంతవరకు వచ్చినదో! మన మతధర్మముల ముఖ్యసూత్రములను పాశ్చాత్యస్త్రీలు మనకు బోధించుటయు, నప్పటికి మనలో నాంగ్లేయవిద్య నభ్యసించువారిలో పెక్కండ్రు అట్టిబోధలను సహితము లక్ష్యము చేయకుండుటయు, కలికాలమహిమయే గదా! ఈమధ్య ఒక అమెరికా దేశపు స్త్రీ చెన్నపట్టణములో ప్రాణాయామమునుగురించి ఉపన్యాస మిచ్చుటయు, నందు ప్రాణాయామముయొక్క మాహాత్మ్యమును పాశ్చాత్యు లెటుల గుర్తించుచున్నది స్పష్టపరిచిన సంగతి యుపత్రికలలో చూచియున్నాము. అమెరికా ఇప్పటికి యోగాభ్యాససంబంధమైన పుస్తకములు మున్నూటికి పైగా వెలువరించియుండెను. దివ్యజ్ఞానసమాజపుస్తకశాలలో నిట్టి పుస్తకములు కొన్ని గలవు. జస్టిస్ సర్ వి. రామేశంపంతులుగారి లైబ్రరీలో నిట్టి పుస్తకము లనేకములు గలవు. ఈ గ్రంథరాజములకు ప్రాతిపదికము మన సంస్కృతగ్రంథములే యనియు, పాశ్చాత్యులలో కొందరికి మన మతధర్మములయందుగల విశ్వాసము విశేషకృషి చేసి యిప్పటి ప్రకృతిశాస్త్రబోధలను జతపరచి కొన్ని గ్రంథములను వ్రాయుటకు కారణమైన దనియు విదితమగుచున్నది.

జర్మనీ, అమెరికా మొదలగుచోట్ల గొప్పగొప్ప ప్రకృతిశాస్త్రజ్ఞులు యోగాభ్యాసనిమగ్నులగుచున్నారు. మనలో ముఖ్యముగ నాంగ్లేయవిద్య నభ్యసించిన బ్రాహ్మణులెందరో సంధ్యావందనము మాని ప్రాణాయామ మనగ నేమో యెఱుంగనిస్థితిలోనున్నారు. వీరికి పాశ్చాత్యానుకరణమువల్ల మన మతధర్మములం దేర్పడినవైమనస్యమే ప్రధానముగానున్నది. అభ్యాస మనునది బాల్యమునుండి యలవాటు కావలెను గాని ఇప్పుడు తలచినంతలో సమకూరునది కాదు. చెట్టై వంగనిది మానై వంగునా! కొందరికి పాశ్చాత్యబోధలవల్ల నేమి యితరకారణములవల్ల నేమి, యోగాభ్యాసము మంచిదని తెలిసినను దాని ననుష్ఠించుట వీరితరము కాదు గదా. ఇప్పటివరకు నలవాటుపడిన కాఫీ, చుట్ట మొదలగు అభ్యాసములను మొదట విడిచిపెట్టుటకే వీరికి సాధ్యము కానప్పుడు మంచివగు నూతనాభ్యాసము లెటుల చేకూరగలవు. దురభ్యాసములసహో సులభముగ పట్టువడగలవు. మంచిఅభ్యాసములనుండుటకు పెక్కుసంవత్సరములు పట్టును. అందుచేతనే హైందవులలో ద్విజులగువారు పిల్లవానికి ఉపనయన సంస్కారమునుండి ప్రాణాయామవిధానమును బోధించుచున్నారు. మన ఋషుల కాయభ్యాసమునందలిమహత్త్వము పూర్తిగా తెలిసియుండుటచేతనే అట్టిది సంఘమున కమూల్యమని వారు నమ్మలచేతను దాని నొకరహస్యవిద్యగా నేర్పరచి గురుబోధకు ప్రాధాన్యమిచ్చియున్నారు. పితృవాక్యపరిపాలనము ముఖ్యమని నమ్మ ఆర్యసంతతిలో ప్రాణాయామమున కట్టిప్రాధాన్యము మహర్షి వాల్మీకి ఇచ్చెనో శ్రీమద్రామాయణమున "చరితం రఘునాథస్య శతకోటిప్రవిస్తరం..." అనుశ్లోకములోని శత=మూడు, కోటి=ఎనిమిది అనగా 8 × 8అను 24 అనియు, రామాయణము 24,000 శ్లోకములుగలదని సాంఖ్యశాస్త్రమునుబట్టి నిర్ధారణచేయుచు ప్రాణాయామమునకు ప్రాధాన్యమగు గాయత్రీమంత్రములోని 24 అక్షరములను రామాయణమున ప్రతివేయి

శ్లోకములకు నొక్కొకటి ప్రథమాక్షరముగా నేర్పాటు గావించుటయు, రామాయణకథయందు రాముని పితృవాక్య పరిపాలనమునే ప్రధానాంశముగ జేయుటయు మొదలగు సంగతులవలన స్పష్టమగుచున్నది. ప్రాణాయామమువల్ల దీర్ఘజీవితము సాధ్యమగుచున్నది. ప్రాణవాయువగు ఆక్సిజను అట్టిశక్తికి కారణమైయున్నది.

ఆంగ్లేయవిద్య నభ్యసించువారికి ప్రాణవాయువు యొక్క ప్రాముఖ్యము తెలియుచున్నది. ఆక్సిజను లేనిచో ప్రాణమే యుండదు. కాని ఆక్సిజనువాయువే అగ్నిని గలిగించుచున్నది. ఆక్సిజను లేనిది దీపము వెలుగజాలదు. ప్రాణికోటి జీవింపజాలదు. ఈ ప్రాణవాయువును ఇతర వాయువులును కొన్ని పాళ్ల ప్రకారము మనము పీల్చెడి గాలిలో మిళితమైయున్నవి. ప్రాణవాయువు హైడ్రజను అనువాయువుతో గలిసిన నీరేర్పడుచున్నది. మనశరీరమునందలి మలినపదార్థములు సాధారణముగా కార్బను అను ఘనపదార్థముతోను, హైడ్రజనుతోను గూడినవై యున్నవి. ప్రాణవాయువు కార్బనుపదార్థముతో గలిసిన బొగ్గుపులుసుగాలి యేర్పడును. ఈ గాలి విశేషమైన యెడల దీప మారిపోవును. కాబట్టి మనము పీల్చు ప్రాణవాయువువల్ల మనశరీరమునందలి కార్బనుపదార్థములు చెడుగాలిగా వెలుపలకు రాగలవని, హైడ్రజను భాగము నీరుగామారి వెడలునని తెలిసికొనుచున్నాము. దేహమునందు పరిశుద్ధమైనరక్త మేర్పడుటకు జీర్ణపదార్థము హృత్కోశము దాటి ఊపిరితిత్తులయొద్దకు వచ్చి తనలోని మాలిన్యమును పోగొట్టుకొనుటకై ప్రాణవాయువుకొరకు నిరీక్షించుచుండుననెడిసంగతి ఆహారనియమమును చర్చించుటలో స్పష్టపరచబడియుండెను. తగినంత ప్రాణవాయువు చిక్కనపక్షమున మలినపదార్థములు దానిచే భస్మీపటలమై వెలుపలకు పంపబడుటయు, పరిశుద్ధరక్తము నాళముల వెంట ప్రసరించి నరములకును కండరములకును పుష్టిని గలిగించుచుండుటచేత మనఆరోగ్య మేర్పడుచున్నది. ఊపిరితిత్తులు సరిగా పనిచేయనియెడలను, తగినంత ప్రాణవాయువుం బీల్చకున్నను మనుజునిశరీరమున కల్మషపదార్థము నిలిచి రక్తముతో మిళితమై దేహమున వ్యాపించి యనేకవిధములగు వ్యాధుల కాకరమగును. పాశ్చాత్య శాస్త్రజ్ఞులు ప్రాణవాయువును సేకరించుపద్ధతిని కనుగొని దానివల్ల ననేకవ్యాధులను కుదుర్చుచున్నారు.

పాశ్చాత్యులు దుర్గంధభూయిష్ఠములగు ప్రదేశములందు తగినంత ప్రాణవాయువును యంత్రద్వారమున చేర్చి అట్టివి వాసయోగ్యములుగ జేయుచున్నారు. మిణుగురు పురుగుయొక్క శరీరములోని ఊపిరితిత్తు లంతటను దట్టముగా వ్యాపించియుండుటచేత నందలి ప్రాణవాయువు యొక్క శక్తివల్ల ప్రకాశమానమగుచున్నదని శాస్త్రజ్ఞులు నిర్ధారణచేయుచున్నారు. దీర్ఘములగు ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములవల్ల తగినంత ప్రాణవాయువు దేహమునకు రాగలదనియు, దానినే డబ్బు పెట్టికొనవలసిన యెడల నెందరో కొనుటకు సిద్ధపడుదురనియు డాక్టరు బాబుకాకు అనువారు వ్రాయుచున్నారు. అమెరికాలో గొప్పశాస్త్రవేత్తయగు డాక్టరు జార్జి కారే యనువారు అనేక శాస్త్రములను పరిశోధించితిమనియు, రసాయన విద్యుచ్ఛాస్త్రముల వల్లనేమి, ఇతరములవల్లనేమి, ప్రాణమునకు, వాయువునకు భేదము కనుపించలేదని "వాయుః ప్రాణః" అను శ్రుతిని సమర్థించుచున్నారు. మంచుగడ్డకు నీటికి నెటులభేదమో అటులే వాయువునకు, ప్రాణములకు నభేదమును స్థిరపరచుచున్నారు. మానవశరీరములో $72\frac{1}{2}$ కోట్ల ఊపిరితిత్తులున్నవనియు, వానిని వరుసగ నేలమీదపరచిన 1400 చతురపుటడుగుల మేడలో నిముడునని శాస్త్రజ్ఞులు పరిశోలించియున్నారు. సాధారణముగా మనుజునకు ప్రతిదినము కావలసిన ప్రాణవాయువు 1600 గ్రైనులుండునని యంచనావేయబడినది. లండను ఆసుపత్రిలో శారీరశాస్త్రోపాధ్యాయులుగ నుండిన డాక్టరు లియొనార్డు యర్స్కినుహిల్ అనువారు ఒక సంచినుంచి ప్రాణవాయువును పీల్పించి పరుగెత్తుపందెములో అలసటజెందనివానిని మిగిలినవారికంటె ముందుగా పరుగెత్తునటుల చేయగలిగెను. ప్రతిదినము మన ఊపిరితిత్తులనుంచి 9 అవున్సుల నీరును, 8 అవున్సుల బొగ్గుపదార్థమును వెలుపలకు పంపుచున్నామని శాస్త్రపరిశోధనలు దెలుపుచున్నవి. విలియమ్ ఆండర్సను, డాక్టరు బెనిడిక్టు బాయిల్, మేహ్యూ మొదలగు వా రెందరో యోగాభ్యాసమును ప్రకృతిశాస్త్రపరిశోధనలకు లోబరిచి వ్రాసియున్నారు.

ప్రాణవాయువువల్ల అగ్ని ఏర్పడుననుటచే ప్రాణవాయువు అన్నిటిని మాడ్చివేయునని తెలియగలదు. తప్ అనగా కాల్చుట అనిఅర్థము. తపస్సు చేయువారు తమలోని మాలిన్యమును కాల్చివేయుచున్నారని స్పష్టమగుచున్నది. విశ్వామిత్రుడు రాజర్షియై యుండి తపస్సువల్ల బ్రహ్మర్షియైనటుల వినుచున్నాము. విశ్వామిత్రుడు గాయత్రీ పునశ్చరణము చేసి తపస్సిద్ధిని పొందినందున నిప్పటికి "గాయత్ర్యా గాయత్రీ ఛందో విశ్వామిత్ర ఋషిః" అను వాక్య మేర్పడినటులు చెప్పబడుచున్నది. హైందవులచే వాయుపుత్రులుగ పరిగణింపబడు భీమహనుమానులు మిక్కిలి బలపరాక్రమశాలులనుటవల్ల వారి యొక్క యోగాభ్యాసమే యందులకు కారణమని వాయువును తమగురువుగ సేవించిరని అనగా పితృసమానునిగ జూచిరని సంస్కర్తలగువారు సహేతుకముంగీకరింపవచ్చును. ఋషులు కేవల పారమార్థిక చింతతో భగవద్ధ్యానమునకు సాధనమునకయి అతిచంచలమగు కోతివంటి మనస్సును స్వాధీనపరచుకొనుటకు వాయువునకు తప్ప సాధ్యపడదని గ్రహించి అన్ని యింద్రియములను మనస్సువల్ల బంధింపవచ్చునని అందుకు ముందు మనస్సును స్వాధీనము చేసికొనుటకు ప్రాణాయామమే శరణ్యమని నిర్ధారణచేసినారు. 'ఇంద్రియాణాం మనోనాథః మనోనాథస్తు మారుతః' అని. యోగశ్చిత్తవృత్తినిరోధః అను పతంజలి సూత్రమును ప్రధానముగాజేసి హఠయోగ రాజయోగములను రెండుపద్ధతుల నవలంబించిరి. ఇక్కడను కఠినమార్గము సులభమార్గము ఏర్పడుట చూడగా సృష్టిలో ప్రతిఉద్యమమునకు రెండుకత్రు లవసరమని నిర్ణయమగుచున్నటులున్నది. హఠవాదులు వాయువునకు ప్రాధాన్యమిచ్చి రేచకపూరకకుంభకములను విధానములను శాస్త్రోక్తముగ నాచరించి సమాధిసిద్ధిని పొంది మనస్సును స్వాధీనపరచుకొనుచున్నారు. రాజయోగులన్నో కష్టములకు బాల్పడక మనస్సునందే లక్ష్యముంచినయెడల యోగసిద్ధి తనంతట గలుగునని తలంచుచున్నారు. ఒకరు వాయువునకు ప్రాధాన్యమిచ్చుచున్నారు, ఒకరు మనస్సునకు ప్రాధాన్యమిచ్చుచున్నారు. పర్యవసానమున రెంటివల్లను యోగసిద్ధి, చిత్తనిరోధము రాగలవు. ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములను హంసలనుచున్నారు. సకారహకారముల ఉచ్చారణ మేర్పడు విధానమునుబట్టి వీనిని హంసలనుటకు కారణము. హంసలు దీర్ఘములగునెడల జీవితము దీర్ఘమగునని హంసల పరిమాణ మత్యల్పమగు వాని కవసానము సామీప్యమందున్నదని తెలియవలెను.

ప్రాణవాయువు తగినంత దేహములోనున్నయెడల కల్మషపదార్థముల యునికికి తావులేదు. సాధారణముగ మనుజులకగు గాయములు మొదలగునవి మందువల్ల నయమగుచున్నవని తలంచుట భ్రాంతి. గాయములమీద ఇతర మలినపదార్థస్పర్శ కలగకుండ మందులు కాపాడగలవేగాని గాయము నయమగుటకు ప్రాణవాయువే కావలెను. అట్టి ప్రాణవాయువు తగినంతగల యోగులకు గాయములన్న లక్ష్యములేదు. వెంటనే వానియంతట నవి మానిపోవును. శరీరములో తగినంత ప్రాణవాయువు లేని యతిమూత్ర రోగికి గాయమేర్పడిన ప్రాణగండమే. వానికడవరకే దేహములో నేర్పడు మక్కారపదార్థమును భస్మము చేయ గలిగినంత ప్రాణవాయువు లేనికారణమున వానిశరీరమునందలి చక్కెరపదార్థము మూత్రముగుండా పోవలసి వచ్చుచున్నది. మనుజుని జీవితమునకు మెదడు, గుండె, ఊపిరితిత్తులు ముక్కాలిపీటవంటివి. ఇందులో ఏది నశించినను మిగిలినవి నశింపక తప్పదు. కాని ఈనాటిలో మెదడును గుండెను మారయిమమునిచ్చినటుల వర్దీలోనుంచజాలము. కాని సృష్టికర్త 24 గంటలు తెరచియుంచు నాసికను ప్రాణవాయువును పీల్చునిమిత్తము ప్రసాదించియున్నాడు. కాబట్టి మనుజున కేర్పడురోగములను తప్పించగలశక్తి ముఖ్యముగ నూపిరితిత్తులకేగలదు. కొద్దిగా కల్మషపదార్థములు ఇతర అవయవములగుండా వెలుపలకు బోవుచున్నను నాసికకే ఇందునుగురించి ప్రధానమంత్రి హోదా గలదు. ద్రవపదార్థము మూత్రముగుండా 50 ఔన్సులును, చర్మముగుండా 18 ఔన్సులును, నాసికగుండా 9 ఔన్సులును ప్రతిదినము పోవును. కార్బను పదార్థము చాలవరకు నిశ్వాసములో వెలుపలకు బోవును.

హిందువులు మోక్షాపేక్షతో ప్రాణాయామము నపేక్షించుచున్నారు. యమనియమాసన ప్రాణాయామాదులను వరుసగ విధించుకొని క్రమాభ్యాసమువల్ల తమశరీరమునందలి మాలిన్యమును నిర్మూలముచేసి అందువల్ల మనస్సును ఆవరించిన మాలిన్యమును పోగొట్టుకొని అట్టి చిదాకాశమున భగవంతునియొక్క ప్రతిబింబముగ ఆత్మను చూడగలమని తలంచుచు ధ్యానము, సమాధి నవలంబించుచున్నారు. యోగసిద్ధిపొందినవారికి అణిమాద్యష్టసిద్ధులు లభించునని హిందువులు తలంచుచున్నారు. అవిగాక అట్టివారికి ప్రాణాయామఫలితమున హెచ్చుశక్తిగలుగునని తలంపగలము. ప్రాణాయామవిధానమునకు ముందు పద్మాసనము మొదలగు ఆసనప్రకరణమును నేతి, ధౌతి, వస్తిమొదలగు కాయశోధనపద్ధతులను మనవారవలంబించుచున్నారు. ఇవి అన్నియు శరీరపాటవమునకు, పారిశుద్ధ్యమునకు సహకారియగుచున్నవి. ఘేరండసంహితలో జలవస్తియని 84 విధానములలో నొకటిగలదు. అందు కటివరకు నీటియందుండి దేహమును పరిశుభ్రపరుచు విధానముగలదు. జర్మనీశాస్త్రజ్ఞుడగు కూనీయొక్క పద్ధతి జలవస్తితో సంబంధించినది. ఇప్పు డెందరో ఈ పద్ధతి నవలంబించి శరీరారోగ్యమును పొందుచున్నారు. సరియైన ప్రాణాయామవిధాన మున్నచో నిట్టి స్వల్పపద్ధతులనే నమ్మికొనియుండ జాలముగదా.

పాటు అను చరిత్రకారుడు 1705 సంవత్సరములో లండను మెడికల్ జర్నల్ లో అనేకదినముల పరీక్షమీద ఒకహిందూయోగి ఆహారపానీయములు లేకుండా చాల దినములు సమాధిలోనుండిన సంగతిని, 1835 సంవత్సరములో కలకత్తా మెడికల్ జర్నల్ లో డాక్టర్ల సమక్షమున కొన్ని దినము లావిధముగా నుండిన మరియొక యోగిని గురించి వ్రాసినదిన్ని, హోన్నిబర్జరు విల్లియమ్సు మొదలగువారు వ్రాసినసంగతులు పాశ్చాత్యశాస్త్రజ్ఞు లంగీకరించి పరిశోధనలు జరిపియున్నారు. ఇటీవల 1923 లో సావాయిరు అను ఫ్రెంచి పత్రికకు డాక్టరు ఆర్చర్డు, డాక్టరు హెన్రీరైనిసు సమాధిలోనున్న యోగిని పరీక్షించి సమాధిస్థితిలో బాధయనునది యుండదని నిర్ధారణ జేసినటుల వ్రాసియున్నారు. కోడిరామమూర్తినాయుడుగారు మనకన్నులయెదుట గొలుసులతో కట్టబడి వాయువును పూరించి యెటులు గొలుసును పడలజేయుట, మోటారుల నాపుట మొదలగు పనులను సాధించుటయేగాక ప్రాణాయామమువల్ల తమకట్టిపనిసాధ్యమైనదని బోధించుచుండుట లేదా. ఇంతకును ప్రాణాయామావశ్యకత కొందరైనను ఆంగ్లేయవిద్య నభ్యసించినవారిలో గుర్తించినను మాత్రసాభ్యాసము సాధ్యముకాక బాల్యమునుండి స్వమతమును నిర్లక్ష్యముచేసినఫలమును మనమిత్రులు పొందుచున్నారు. చెట్లు కొన్ని వేలసంవత్సరములవరకు బ్రతుకుచున్నవి. వానికి కావలసిన జీవపదార్థమును నేలనుంచి, నీరునుంచి, గాలినుంచి యేర్పాటు చేసికొనుచున్నవి. మనమో మన జీవితములకయి కేవలమృతజీవపదార్థమగు శాకాహార మాంసాహారములపయి మాత్ర మాధారపడుచున్నాము. కాని స్వతంత్రముగ ప్రాథమికపదార్థముల నుండి జీవపదార్థమును సృజింపలేకున్నాము. బార్ట్లెట్ యొక్క పరిశోధనవల్ల యోగాభ్యాసమువల్ల నట్టిశక్తి మనకు నేర్పడుచున్నదని తెలిసినప్పుడును చారిత్రకదృష్టాంతము లందుకు సహకారిగానుండగా శాస్త్రముల గొడవ యెటులున్నను దీర్ఘజీవితమునకు సాధకమగు ప్రాణాయామమును గురించి తుదకు పాశ్చాత్యస్త్రీలబోధవల్లనైనను మేల్కాంచి తెలిసికొని యాచరణకు గడంగుట మనుష్యజన్మమెత్తిన ప్రతివ్యక్తికి నవసరమని విన్నవించుచున్నాను. లోనావాలా, బెంగుళూరు మొదలగుచోట్ల ఇటీవల యోగాశ్రమము లేర్పడి పనిచేయుచున్నవి.

మనుజునకు శరీరమునందే భాగమునకైన వాపో మరియొక జబ్బో యేర్పడిన అమృతాంజనం మొదలగునవి రుద్దుటచేత రోగికి కొంత హాయిగలుగుట చూచుచున్నాముగదా. దీనికి కారణము ప్రాణవాయువే యని తెలిసికొనవలసియున్నది. రక్తములో జీవాంకురములు కొన్ని తెల్లనివి యెర్రనవి మనపోలీసువారివలె శరీరమును కాపాడుచుండును. శరీరమున నొకభాగమున విషసంబంధమగు వస్తువుయొక్క స్పర్శ తగిలినప్పుడు చోరుడువచ్చినటుల ఇతరభాగములందలి జీవాంకురములు సహితము వచ్చుటకై పరుగిడి యచ్చట నదివరకు రోగిని బాధించుచున్న చెడుకండరములో కొంతభాగ

మును నోటనిడుకొని రక్తప్రవాహమునబడి క్రమముగ నూపిరితిత్తులవద్దకు వచ్చి యచ్చట అంకురశాఖాళ్యమును బట్టి మామూలుకన్న హెచ్చుప్రాణవాయువును తీసికొనుటయు, చెరుకుండగములోని చాల భాగమును దేహము నుంచి వెలుపలకు పంపుటయు తటస్థించినందున జబ్బు ప్రదేశమునకొంత తేపి గలిగి మంచికండర మేర్పడి బాధకు కొంత ఉపశమనము గలుగుచున్నది. దక్షిణపుగాలియగు పైరగాలియందు ప్రాణవాయువు విశేషముగనుండుటచే ఆగాలిసోకిన శరీరమున కారోగ్యము, సౌఖ్యము హెచ్చుటకు కారణమగుచున్నది. తగినంత ప్రాణవాయువును దేహమున ధారణచేయువారికి రోగమే దూరము కాగలదు. జీవితపరిమాణము హెచ్చును. కాని కత్తితో సామువంటులు లోతునీటి యీతతో పోల్పదగినది హఠయోగమని పాఠకులు తెలిసికొనవలెను. కేవలము పుక్కిటి గాథలను బట్టి పుస్తకపరిచయమువల్ల సాధింపదగినదిగాదు. అందుకే మనఋషులు గురువుయొక్క యావశ్యకత నేర్పరచిరి. ఏగురువైన అర్హుడైన శిష్యునకే యుపదేశము చేయగలడు. గురువునకుపంగనామములు పెట్టుశిష్యులు హెచ్చుగానున్న యీకాలమున సరియైన గురువులుగాని, సరియైన శిష్యులు గాని సకృత్తుగా లభించుచున్నారు. ఇంతగా వ్రాయుటలో ప్రాణాయామము మంచిదని, అవసరమని నమ్మి త్వరపడి ఊపిరిబిగపట్టువారికి ఊపిరితిత్తులు చెడి ప్రాణాపాయముగలుగుట నిశ్చయమని తెలియజేయుటకే. కాబట్టి ప్రాణాయామమును గురించి తెలిసికొని మన ప్రాచీన సంప్రదాయము లందు, సదాచారము లందు లక్ష్యముగలిగి వానిని క్రమముగా నభ్యసించుటకు ప్రయత్నించెదరని నమ్ముచున్నాను. ఇదివరకు వ్రాసిన ప్రకారము ముందుగా శ్రౌతమునుగురించి వ్రాయుట మాని గాలిమాటలలోనికి దింపి కాలక్షేపము చేసినందులకు చదువరులను మన్నింపగోరుచున్నాను. శ్రౌతమును గూర్చి వ్రాయుట వదల దలచలేదు. మరియొక సారి వ్రాసెదను.

పర్యటనము

దివాకర్ల వేంకటావధాని గారు

అనువై సర్వదిశాళిఁ గ్రమ్మిన తమిస్రాంతంబు గల్పింపఁ దూ
ర్వున జన్మించి క్రమమ్ముగా ననుపదమ్ముల్ గాంతిచే మించుచున్
జని మిన్నంటిన సర్వపూజ్యమగు తేజఃపుంజ మెంతేనియున్
జను లల్లాడఁగఁ గ్రుంకెఁ బశ్చిమజగీపాయ్యాత్రపా లోటచే.
అన్య తేజోవిలాసమే యండ యగుట-సర్వకర్మ స్వతంత్రత సమసి పోయెఁ
గన్నులందున మైకమ్ము గ్రమ్ముకొనఁగఁ-గ్రమముగా గాఢనిద్రాంధకార మలమె.
నాహృదయంబు దుఃఖ కదనంబున మున్గుట శాంతి వైభవ
శ్రీ హరియింపఁగాఁ బడెఁ గృశించిన తొల్లిటి చిత్తవృత్తికే
దోహద మాచరించునది తోఁచక పర్యటనం బొనర్పఁగా
గేహము వీడి వచ్చి తిలకించితి సర్వదిగంతరాళముల్.
తనతోడు నిల్వఁజాలని మిత్రు లెదురైనఁ బలుకరింపక రెమె దూవలకు నెట్టి
తనమార్గమున కడ్డుదగిలిన వారల కరచరణాదులఁ గలియఁ గట్టి

తన యకృత్యముల మేల్కాని కాంచి యెదిరించు జనుల శీర్షములపైఁ జావమోఁది
యొక తెలుఁగని నిద్ర కనఁగియుండినవారి ధనధాన్యరాసుల దరలఁజేయఁ
దగిన యదను వచ్చెనని యుబ్బి తస్కరుండు-నిర్నిరోధ ప్రచారంబు నెగడఁజేసి
యాత్మభాగ్య విధాయక మౌచు నలరు-నానిశారాజ్యదేవత కంజలి యిడె.

చల్ల నౌ రాజె తాను నిశాచరుండు-గాన వారింపఁగా లేఁడు కలుషమతుల
నదియునుం గాక యొక్క చాలైనచోట-నుండె దూరమ్మునందు నయ్యుత్తముండు.

ముమ్మర మయ్యెఁ జీఁకటి, ప్రమోదముతోఁ దిరుగాడుచుండె ఘూ
కమ్ములు నచ్చటచ్చట వికాసము దాల్చి చెంతఁగాంతి లే
కమ్మును జిమ్మురిక్కలు వెసన్ గను మూసెను; నల్లమబ్బులుం
గ్రమ్మిన వాకసమ్ముఁ దిమిరమ్మునకున్ గయిసేఁత సల్పుచున్.

కాలము సర్వవేళల నొకానొకరీతి జనంగఁబోదు, త
న్మూలమునన్ సమస్తమును బుట్టుకఁ గాంచు, రహించు, ద్రుంగు, ది
వ్యాలయగామియైన పరమాత్మయుఁ దద్వశుఁడై మెలంగు నీ
కాలమె కల్మిలేములకుఁ గారణ మంచుఁ దలంచు చుండఁగన్.

మనమునందలి యూహల కనుగుణముగ
నెల్లదిక్కులు మార్మ్రోయు నెలుగుఁ తోడ
నెంతకాల మీ నిద్దుర యింకనైన
మేల్కనుండని తొలికోడి మేలుకొలిపె.

తూరుపుదిక్కు మోముపయి దోఁచెఁ గ్రమమ్ముగ రక్తకాంతి వే
వే రజనీవిలాసవతి విన్నఁదనంబును దాల్చి వెల్వెలం
బాఱుచు దూరదూరముగఁ బర్విడసాగె నిరంకుశంబుగా
నేరిని జీరికింగొనని యేల్బడి మాసెనటన్న చింతతో.

తరుణులు పూరుషు ల్గలిసి తాలిమితో నుదయించుచున్న భా
స్కరునకు లోక మాన్యునకు సాధు మనోహర మూర్తికిన్ యశో
భరితునకున్ మహాత్మునకు వందనము ల్పచరించు చుండ స
త్వరముగ నర్ఘ్యము న్వదలి వచ్చితి హెచ్చిన సంతసంబుతో.

విష్ణుకుండి మూడవమాధవవర్మ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషచ్ఛాసనము

కీ. శే. కొమర్రాజు వేంకటలక్ష్మణరావుగారు

(భారతి ౪-వ సంపుటము, ౯-వ సంఖ్య తరువాయి)

విష్ణుకుండి వంశావళిక్రమ, కాలనిర్ణయములు

విష్ణుకుండి మూడవ మాధవవర్మకాలమును ప్రాతిపదికగా గైకొని ఆవంశము నందలి అంతకు పూర్వపురాజులకాలమును కొంచె మించుమించుగ నిర్ణయింపవచ్చును. పుదుచ్చేరి నివాసియగు డాక్టరు డుబ్రాయ్ ద్వార తన 'దక్కనుదేశ ప్రాచీనచరిత్రము'న ఈయన్వయమునకు చెందిన వారివంశావతరణికను అమర్చియున్నాడు.[37] ఆవంశవృక్షమును వేయునప్పటికి ఈవంశములోని రాజు లిచ్చిన తామ్రశాసనములు మూడుమాత్రమే కలవు. అయినను ఉన్నంతవఱ కది సరియైనది గనే గ్రహింపవచ్చును. అటుతరువాత విష్ణుకుండిభూపతుల తామ్రశాసనములు రెండు మాత్రమే దొరకినవి[38]: ఒకటి రెండవ మాధవవర్మ యిచ్చినది[39]; రెండవది కడపటి మాధవవర్మ యొసంగినది[40]. ఈశాసనముల వలన దెలియవచ్చిన నూతన విశేషములను బట్టి డాక్టరు డుబ్రాయ్ద్వార ఇచ్చిన వంశావళికకు రెండు తరములు మొదటను, రెండు తరములు కడపటను కలుపుచున్నాను. ఫలిత మిది:

37. పుట ౯౦.

38. ౧౯౨౦-వ శాసననివేదిక, పుట ౯౪, పేరా ౪.

39. రెండవమాధవవర్మ ఈపూరుశాసనము; నెం 12 రు 1919-20; Ep. Ind. vol. XVII. p 334.

40. మూడవమాధవవర్మ ఈపూరుశాసనము, నెం. 11 రు 1919-20. గవర్నమెంటు శాసనశాఖవారు ౧౯౨౧వ సంవత్సరమున ఈపూరులో కనిపెట్టిన రెండుశాసనములలో (నెం. 11, 12 రు—1919-1920) ౧౧-వ నెంబరు శాసనము స్పష్టముగ మూడవమాధవవర్మకాలమున కొకశతాబ్ది పూర్వపుది. కాని ౧౨ వ నెంబరుశాసనము నిస్సందేహముగ మనశాసనముకాలపుదే. ౧౨వనెంబరు శాసనము నొసంగిన మాధవవర్మ కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని కాలమునకు పూర్వపువాడు కాడనుటకు ఆసంవత్సరపు(౧౯౨౧) నివేదికలోనే చాల గట్టిప్రమాణము కలదు. ఆ సంవత్సరపు ౯ వ నెంబరుశాసనము కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని మునిమనుమడైన మంగియువరాజు పెరిగపెద్దవాడుగనుండ నొసంగబడినది. ఈశాసనమువలన వత్సగోత్రుడును, అగ్నిశర్మమనుమడును అయిన మందశర్మ కొకగ్రామము దానముచేయబడినట్లు తెలియుచున్నది. ఇక నిప్పుడు మాధవవర్మ ౧౧-వ నెంబరు శాసనముచూతము. ఇందలి ప్రతిగ్రహీత వత్సగోత్రుడైన అగ్నిశర్మయే; ప్రాయికముగ ఇతడు మందశర్మతాతయై యుండవచ్చును. ఈమందశర్మ మంగియువరాజు భిక్షుడట. ప్రతిగ్రహీతయైన మనుమడు (మందశర్మ) దాతయైన మునిమనుమని (మంగియువరాజు)కాలమున నుండెనేని ప్రతిగ్రహీతయైన తాత (అగ్నిశర్మ) రెండవదాతయొక్క ముత్తాత (కుబ్జవిష్ణువర్ధనుని)కంటెను పూర్వుడనుట అసాధ్యము. అందువలన ౧౯౧౯-౧౯౨౦వ సంవత్సరపు దాత మాధవవర్మ మనశాసనపు మాధవవర్మయే యనుట స్పష్టము. ఇదికాక, రెండు శాసనములలోగూడ మాధవవర్మ తండ్రి గోవిందవర్మయే. రెండుశాసనములలోను త్రివరనగరభవనగత యువతీజన మనుసంబంధించిన సూచనకలదు. ఇరువురు రాజులును హిరణ్యగర్భ(బంగరు ఆవుయొక్క)ప్రసూతు లనియే చెప్పబడినది. ఇరువురును సహస్రయాగములను, ఏకాదశాశ్వమేధములను జేసినవారే. ఈ కారణములవలన ఈ రెండుశాసనములలోను పఠితులైన రాజులొక్కరే యనుట నిస్సంశయము.

విష్ణుకుండీ వంశావతారక్రమము

మూలము	వంశావళి	మూలము
౧౯౧౯-౨౦ సం.రపు శాసననివేదికలోని ౧౨. వ సం. శాసనము	మొదటి మాధవవర్మ (౩౫౭ - ౩౮౨)	
	దేవవర్మ (౩౮౨ - ౪౦౭)	
	రెండవ మాధవవర్మ (౪౦౭ - ౪౪౪)	చిక్కుళ్ల శాసనము, ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా, సం. ౪, పుట. ౧౯౩
రామతీర్థము శాసనము, ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా, సం. ౧౨ పుట. ౧౩౩.	మొదటి విక్రమేంద్రవర్మ (౪౪౪ - ౪౬౯)	
	ఇంద్రభట్టారకవర్మ (౪౬౯ - ౪౯౬)	
	రెండవ విక్రమేంద్రవర్మ (౪౯౬ - ౫౨౧)	
ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్ శాసనము	గోవిందవర్మ (౫౨౧ - ౫౪౬)	౧౯౧౯-౨౦ సం.రపు శాసన నివేదికలోని సం. ౧౧ శాసనము.
	మూడవ మాధవవర్మ (౫౪౬ - ౬౧౦)	
	మంచణ్ణ భట్టారకుడు (౬౧౦ - ?)	

మూడవ మాధవవర్మ పరిపాలనము ప్రారంభసంవత్సరము ౫౪౬ గా గ్రహించి, నగటున తరమునకు ఇరువదియైదు సంవత్సరములచొప్పున లెక్కవేసి ఈపై వంశవృక్షము నందలి రాజులకాలమును కొంచె మించు మించుగ స్థిరపఱుపవచ్చును. నే నీవిధమున ఆయారాజుల పరిపాలనకాలములను కొంచె మెచ్చుతక్కువగ లెక్కవేసియున్నాను. రామతీర్థము శాసనము ననుసరించి ఇంద్రభట్టారకవర్మ అధమము ఇరువదియేడు సంవత్సరములు పాలించినట్లు మనకు తెలియును కావున ఆతని పరిపాలనకాలపరిమితి ౨౫ సంవత్సరములకు బదులు ౨౭ సంవత్సరములుగా లెక్క వేయవలసియుండును. ౧౯౧౯-౨౦ వ సంవత్సర శాసననివేదికలోని ౧౨-వ సంఖ్య శాసనము ప్రకారము అది ముప్పదియేడవ విజయరాజ్య సంవత్సరమున నొసంగబడినట్లు తెలియుచుండుటవలన రెండవ మాధవవర్మ కన్నియేండ్లు వేయవలసియుండును. ఈవంశములోని రాజులు చాలకాలము పాలించుచువచ్చినట్లు కనబడును. అందువలన సగటున తరమునకు ఇరువదియైదేండ్లచొప్పున వేసిన లెక్క అతిశయోక్తము కాదు.

ఈవంశపు మూలపురుషుడు

ఈవంశమునందలి రాజులకు మూలపురుషునుగ గ్రహింపదగిన మొదటి మాధవవర్మ మన లెక్కప్రకారము 3౫౮ నుండి 3౭౨ వఱకు పాలించియుండవలెను. సముద్రగుప్తుని (3౩౦ - 3౭౫) యొక్కయు, అతనికొమారుడు రెండవ చంద్రగుప్తుని (3౭౫-౪౧3) యొక్కయు కాలముకూడ ఇదియే[41]. వాకాటకులలో[42] రెండవ రుద్రసేనుడును, రెండవ ప్రవరసేనుడును మొదటి మాధవవర్మకు సమకాలికులు. ఈ వాకాటకరాజులు అటు సామ్రాజ్యస్థాపకులైన గుప్తులతోను, ఇటు విష్ణుకుండి ప్రభువులతోను వివాహసంబంధమును గలిగియుండిరనువిషయమును మనము జ్ఞాపకముంచకోవలయును. రెండవ చంద్రగుప్తుని కూతురైన గుప్తప్రభావతి వాకాటకవంశజుడైన రెండవ రుద్రసేనునిభార్య[43]; రెండవ ప్రవరసేనునితల్లి. చిక్కుళ్ల శాసనమున రెండవ మాధవవర్మకొడుకైన మొదటి విక్రమేంద్రవర్మ 'విష్ణుకుండి, వాకాటవంశద్వయాలంకృతజన్మ' డని వర్ణింపబడి యుండుటంబట్టి మొదటి మాధవవర్మమనుమడైన రెండవమాధవవర్మభార్య వాకాటకరాజకుమారి యని స్పష్టమగుచున్నది. ఒకవేళ అంత సన్నిహితము కాకపోయినప్పటికి మొదటి మాధవవర్మకును, అతనితనయుడు దేవవర్మకును కూడ వాకాటకులతో సంబంధ ముండినదన్న అది అసంభావితము కాదు. ఎట్లయినను, గుప్త వాకాటకులతోడి సంబంధముమూలముననే విష్ణుకుండిప్రభువులు పైకివచ్చిరనుట స్పష్టము. మొదటి మాధవవర్మ తొలుత గుప్తుల యొద్దనో, వాకాటకులయొద్దనో సేనాధిపతిగ నుండి తన పరాక్రమముమూలమున ప్రముఖుడయ్యెనని నానమ్మకము. అతడు దక్షిణ హిందూదేశ జైత్రయాత్రలో సముద్రగుప్తుని అనుసరించిన సేనాధిపతులలో నొక్కడో, లేక అతనితో చేరిన దక్షిణ హిందూదేశ సాహసికుడై యతని కళింగరాజ్య ప్రతినిధిగ వెనుక నిలిచిపోయినవాడో యైనను ఆశ్చర్యములేదు. అప్పటి కతడు చాల చిన్నవాడుగనుండి యుండవలెను; పాతిక సంవత్సరములకంటె ఎక్కువ ఉండియుండవు. మొదటి రెండుతరములవఱకు ప్రాయికముగ నీవంశమునందలి నరపతులు సామ్రాజ్యబిరుదములను ధరించి యుండరు. కళింగరాజ్యముపై గుప్తులకు అధికారముపోయిన తరువాతను, రెండవ ప్రవరసేనుని పరిపాలనానంతరము ౪౨౦-వ సంవత్సరమునుండి వాకాటకవంశము క్రమముగ

41. పన్నాలు స్మిత్తుగారి 'ఎర్లీ హిస్టరీ' నుండి గుప్త రాజ్యకాలములను గ్రహించితిని.

42. స్మిత్తుగారు ౧౯౧౪-౫ సంవత్సరపు ఆర్. ఏ. యస్. పత్రికలో (J. R. A. S., p. 328) ప్రకటించిన వ్యాసమునుండి వాకాటక రాజ్యకాలములను గ్రహించితిని.

43. ప్రొ॥ ఫసర్ పాఠక్ గారి శాసనము, Ind. Ant. Vol. XLI, p. 268. ఇటీవల నిది సంపాదకీయ వివర్శతో ప్రకటింపబడినది; Ep. Ind. Vol. XV, p. 39.

క్షీణించుచువచ్చిన పిదపను రెండవ మాధవ వర్మయే మొదట స్వాతంత్ర్యమును ప్రకటించి యుండునని నాయుద్దేశము. వాకాటకవంశము ఆరవశతాబ్ది ఆరంభమువఱకు పరిపాలనము సాగించుచునే యుండినను వారు విష్ణుకుండి భూపతులకు శత్రువులుగనే కాని మిత్రులుగ నుండినట్లు కనబడదు. రెండవ మాధవవర్మ తాను త్రికూటమలయాధిపతినని చెప్పుకొని యున్నాడు[44]. వాకాటక హరిసేన నృపాలుడు కళింగమును, త్రికూటమును, ఆంధ్రమును జయించినట్లు తెలుపుకొనియున్నాడు.[45]

రెండవ మాధవవర్మ స్వాతంత్ర్యము ప్రకటించినకాలము వాకాటక చారిత్రమున ప్రాముఖ్యముగలది. పాఠక్‌గారి శాసనము[46] ననుసరించి రాజ్యముచేయుటకు తగిన వయస్సురాని తన మనుమనికి ప్రతినిధిగా రెండవ చంద్రగుప్తుని కూతురైన గుప్తపద్మావతి అప్పుడు వాకాటక రాజ్యమును పాలించుచుండెను. వాకాటక రాజకీయవ్యవహారములను చక్కబెట్టుచుండినది స్త్రీయగుటంజేసి ఒకవేళ రెండవ మాధవవర్మ స్వాతంత్ర్యమును ప్రకటించి సమ్రాట్టుమాత్రమే పొందనధికారము గలబిరుదములను వహించి యుండును; లేదా పద్మావతికి సన్నిహిత బంధువు, అనగా ముందు తెలుపబోవురీతిని ప్రాయికముగ ఆమెకూతురి భర్తయై యుండుటచేత ఆమె తనపట్ల చూపుచుండిన మంచితనమును, దయను లాభకరముగ దీసికొని స్వతంత్రుడై యుండును.

ఈ వంశము వారి బిరుదములు:

సామ్రాజ్యాధికార సూచకములైన విష్ణుకుండి ప్రభుబిరుదముల నింక పరీక్షింతము. విష్ణుకుండి ప్రభువులలో గొందఱు తాము సహస్రయజ్ఞములను జేసినవారమని, ఏకాదశాశ్వమేధములను జేసిన వారిమని చెప్పుకొని యున్నారు; కాని ఒక్క మాధవవర్మ నామాంకితులే యిట్టి యసామాన్య గౌరవాంచితులుగ దెలుపబడుట విచిత్రము! రెండవ మాధవవర్మ ఈ పూరుశాసనమే[47] విష్ణుకుండి వంశజుల మొట్టమొదటి శాసనము. అందు రెండవమాధవవర్మ తాతగారైన మొదటి మాధవవర్మఅగ్నిష్టోమ సహస్రయాజియనియు, ఏకాదశాశ్వమేధావభృథావధూత జగత్కల్మషుడనియు వర్ణితుడయ్యెను. కాలక్రమము ననుసరించి ఈపూరుశాసనము తరువాత వచ్చినది రామతీర్థము శాసనము[48]. ఈపూరుశాసనమున మొదటి మాధవవర్మ కున్నట్టి బిరుదములే ఇందు రెండవ మాధవవర్మకును గలవు.

44. C. P. No. 12 of 1919-1920: Ep. Rep. 1920, p. 97.

45. హరిసేనుని అజంతా శాసనములు; Archaeological Survey of Western India, Vol. IV, pp 53, 124, 129.

46. వాకాటక రాణి ప్రభావతీ గుప్త పూనా శాసనము; Ep. Ind. Vol. XV, p. 39.

47. C. P. No. 12 of 1919—1920.

48. Ep. Ind. Vol. XII, p. 133.

అటుతరువాత చిక్కుళ్ల శాసనమున[49] ఏకాదశాశ్వమేధావభృథావధౌతజగత్కల్మషుడనియు, క్రమసహస్రయాజియనియు, సర్వమేధావాప్త సర్వభూత స్వారాజ్యుడనియు, బహుసువర్ణ, పౌండరీక, పురుషమేధ, వాజపేయ, యూధ్య (? ఉక్థ్య), షోడశి, రాజసూయ, ప్రాధిరాజ్య, ప్రాజాపత్యాద్యనేక వివిధపృథుగురువరశతసహస్రయాజియనియు కీర్తింపబడియున్నాడు. మూడవమాధవవర్మ రెండుశాసనములును[50] వేయియజ్ఞములను, పదునొకండశ్వమేధయాగములను జేసినకీర్తి యతనికే యొసంగుచున్నవి. ఈవంశమున మాధవవర్మ నామాంకితులుకాని యితర భూపతు లెవ్వరు నట్టిక్రతువులను జేసినట్లు కీర్తింపబడలేదు. అశ్వమేధయాగాదులను జేసిన కీర్తి గౌరవములు ప్రత్యేక మొక్క మాధవవర్మలకు ఎందువలన నీవంశమున సంప్రదాయముగ వచ్చినవో తెలియరాదు.

ఈ బిరుదములకు మూలము

ఇన్నియజ్ఞయాగాదులు నిజముగా జరిగినవా లేదా యన్న విషయమునుగూర్చి యోజించుచో కేవలము వానిసంఖ్యయే యివి నిజముగ జరుపబడియుండవను ననుమానమునకు కారణమగుచున్నది. ఈ స్తోత్రకథలకును, ఆడంబర బిరుదములకునుగల ఆధారములకొరకు గుప్త, వాకాటక శాసనములను, అందు ముఖ్యముగ కడపటివారి శాసనములను మనము పరిశీలింపవలసియుండును.

కలియుగమున చాలకాలమునుండి ఆచరణమున లేని[51] అశ్వమేధయాగమును మరల ఉద్ధరించినవాడు సముద్రగుప్తుడు. అతని మనుమడు కుమారగుప్తుడు కూడ తాను అశ్వమేధయాగమును జేసినట్లు తెలుపుకొనియున్నాడు. ఈప్రభువులు గొప్పపరాక్రమవంతులైనప్పటికి తాము ఒక్కయశ్వమేధయాగముకంటె ఎక్కువ చేసినట్లు చెప్పుకొనియుండలేదు. కాని వాకాటకులలో ఈ డంబములు హెచ్చుగ గాన్పించును. రెండవ ప్రవరసేనమహారాజు చమ్మక్ తామ్రశాసనమున[52] మొదటి ప్రవరసేనుడు అగ్నిష్టోమ, ఆప్తోర్యామ, ఉక్థ్య, షోడశి, అతిరాత్ర, వాజపేయ, బృహస్పతిసవ, సాద్యస్కరయజ్ఞములను, నాలుగు అశ్వమేధయాగములను జేసినట్లును (అగ్నిష్టోమాప్తోర్యామోక్థ్య షోడస్యాతిరాత్ర వాజపేయ బృహస్పతిసవసాద్యస్కర చతురశ్వమేధయాజినః), అతని కుమారుడు మొదటి రుద్రసేనుడు దశాశ్వమేధావభృథ స్నానములను జేసినట్లును తెలుపబడెను. వాకాటకులకు బంధువులును, వారికి ప్రతిస్పర్ధులునైన మన విష్ణుకుండిభూపతులుకూడ ఈప్రగల్భోక్తుల విషయమున వారినే అనుకరించియుందురు. వాకాటక రుద్రసేనుడు పది అశ్వ

49. Ep. Ind. Vol. IV, p. 193.
50. ఈ ప్రస్తుతపు ఆంధ్రసాహిత్య పరిషచ్ఛాసనము : C. P. No. 11 of 1919—1920.
51. Fleet's Gupta Inscriptions, No. 10, p. 44; No. 12, p. 51 etc.
52. Ibid, No. 55, p. 235.

మేధయాగములను జేసిన, విష్ణుకుండి మొదటి మాధవవర్మ పదునొకండశ్వమేధయాగములను జేసెను. విష్ణుకుండి ప్రభువుల యశ్వమేధయాగములకును, వారి దాంభికబిరుదములకును మూలము నాకిదే యని తోచుచున్నది. పరస్పరము బంధువులైనప్పటికిగూడ ఈరెండు వంశములవారు నిజముగా ప్రతిస్పర్థులని దీని వలనగూడ దెలియుచున్నది. వాకాటకులు కాని, విష్ణుకుండిప్రభువులు కాని వారిశాసనములలో వారికి చెప్పబడిన రాజకీయబిరుదములలో దేనికిగాని అర్హతగలిగినయంతటి పరాక్రమవంతులైన భూపతులు కారని నాయభిప్రాయము. ఈయుభయవంశములవారిలో వాకాటకులు ఎక్కువ పరాక్రమవంతులనుట నిశ్చయమే కాని వారికిని సామ్రాజ్యమని చెప్పదగిన ప్రశాంత విశాలరాజ్య మెప్పుడును లేదు[53].

వారి యిష్టదైవము

తమ శాసనము లన్నిటిలో విష్ణుకుండి నృపతులు తాము శ్రీపర్వతస్వామిపాదానుధ్యాతులమని చెప్పుకొనియున్నారు. శ్రీపర్వతము మల్లికార్జును డనుపేరబరగు శివుని సుప్రసిద్ధాలయముగల శ్రీశైలమే. ఈ యాలయము (చిన్నరాజధానియందలి) కర్నూలు మండలమునంగల నల్లమలకొండల ఉత్తర పీఠభూమిమీద నున్నది. ఇంతవఱకు మన మెప్పుడును విష్ణుకుండి ప్రభువులను మధ్యపరగణాలలోని వాకాటకులతో ముడిపెట్టుచున్నాము. అట్లయినచో 'దక్షిణాది'కి సంబంధించని యీరాజులకు శ్రీపర్వతస్వామి యిష్టదైవ మెట్లయ్యెను? ఈప్రశ్నమునకు ప్రత్యుత్తరము ద్వివిధము.

వాకాటకులది అసలు దక్షిణహిందూదేశవంశము. వాకాటక గృహపతియు, గృహపత్నియు(వాకాటకగహపతి, గహపతిని), చేసిన దానములను దెలుపు ప్రాకృతశాసన మొకటి అమరావతిలో గలదు[54]. కావున దీని ననుసరించి క్రీస్తుశకము ప్రథమ, ద్వితీయశతాబ్దులలో తెలుగుదేశమున వాకాటకవంశ మొకటి యుండెననియైన జెప్పవలెను, లేదా వారిలో తెలుగుదేశమునకు వచ్చుచు పోవు చుండు వాడుకయైన నుండె ననవలెను. కావున వాకాటకులతో సంబంధముగల విష్ణుకుండి వంశజులుకూడ దక్షిణహిందూదేశీయులే యని చెప్పదగును.

ఒకవేళ విష్ణుకుండి వంశజులు కేవల మాత్తరాహులేయని యనుకొన్నను వారు తెలుగుదేశమున రాజ్యము సంపాదించినపిదప శ్రీ పర్వతస్వామిని తమ యిష్టదైవముగ బెట్టుకొనియుండవలెను. వారి శాసనముల ననుసరించి వేంగిదేశము చాలకాలము క్రిందటనే

53. డాక్టరు డుబ్రాయ్‌గారు రచనా కీర్తికగౌరవ మున్నప్పటికి వాకాటకులను గూర్చిన వారి యభిప్రాయముతో నే నేకీభవింపజాలను. వారి యభిప్రాయముకొఱకు చూడుడు: వారి 'Ancient History of the Daccan', p. 71.

54. See 'Some Unpublished Amaravati inscriptions', Ep. Ind. Vol. XV. p. 267,

వారి యధీనత నుండినట్లు తెలియుచున్నది. చిక్కుళ్లశాసనము (కృష్ణాజిల్లా) ఏలూరి యొద్దనున్న తె(ఘై)ద్దుభూరు (దెందులూరు) నుండి యొసంగబడినది. రెండవ మాధవవర్మ ఈపూరుశాసనము గుంటూరుజిల్లాలో దొరకినది: అది అమరపురమునుండి యొసంగబడినది. బౌద్ధస్తూపముగల సుప్రసిద్ధమైన గుంటూరుజిల్లా అమరావతియే ఈ యమరపురమై యుండవచ్చును. శ్రీపర్వతమున కనతి దూరమున నున్న వేంగి నాక్రమించుకొనిన మొట్టమొదటి విష్ణుకుండిప్రభువు రెండవ మాధవవర్మయే యనియు[55], తన వంశమున శ్రీ పర్వతస్వామి నిలువేల్పుగ మొట్టమొదట నెలకొల్పినదియు అతడేయనియు నాయభిప్రాయము. ఈ నాసిద్ధాంతమును ఆతని ఈపూరుశాసనమే బలపఱుచుచున్నది. ఈ వంశమువారి యితర శాసనము లన్నిటిలో మొట్టమొదట దెలుపబడురాజు శ్రీపర్వతస్వామిపాదానుధ్యాతుడని పేర్కొనబడి యుండ ఈవిశేషణము ఈపూరుశాసనమున అందలి మొట్టమొదటిరాజగు మొదటిమాధవవర్మకుగాని రెండవరాజగు దేవవర్మకుగాని కాక మూడవరాజును, దాతయునైన రెండవ మాధవవర్మకు మాత్రమే కలదు. ఈ కారణమున ఏతద్వంశసంస్థాపకుడైన మొదటి మాధవవర్మ కాలమునగాని, ఆతనికుమారుడైన దేవవర్మకాలమున గాని ఈవంశము వారికి శ్రీపర్వతస్వామి యిలువేల్పుకాదని తేలుచున్నది. క్రీ. శ. ౪౦౦ ల ప్రాంతమున వాకాటకరాజకుమారిభర్తయైన రెండవ మాధవవర్మయే యీవంశమున శ్రీపర్వతస్వామ్యారాధనము ప్రవేశపెట్టియుండును.

గాథ

పరంపరగ శతాబ్దులనుండి వచ్చుచున్న శ్రీపర్వతస్వామినిగురించిన యొకగాథకు ఈవిష్ణుకుండివంశజులకు ముడిపెట్టవచ్చునేమో చూతము[56]. గుప్తవంశజుడైన చంద్రగుప్తుని కూతురు చంద్రావతియను రాజకుమారి శ్రీపర్వతస్వామిని గామించి ప్రతిదినము నొక్క మల్లికాదామమును సమర్పించుచు నుండ నాస్వామినే పెండ్లియాడినట్లు స్థలమాహాత్మ్యమున పరంపరగ వచ్చు గాథ యొకటికలదని శాసనశాఖానివేదికలో దెలుపబడినది[57]. ఈస్థలమాహాత్మ్యముల కాలము మనకు సరిగా తెలియదు: వీనిలో కొన్ని ఒక తరముక్రిందట మాత్రమే పుట్టినవి. ఇట్టి సందర్భములలో పదుమూడవశతాబ్దినాటి యొక

55. శ్రీశైలము గుంటూరుజిల్లా సరిహద్దులకు ౫౦ మైళ్లకంటె యెక్కుడు దూరమున లేదు: గుంటూరు జిల్లాను విష్ణుకుండు లాక్రమించినట్లు మనకు దెలియును. వినుకొండ గుంటూరుజిల్లా, వినుకొండ తాలూకాకు ముఖ్య స్థానము: రైలుస్టేషను. నేటికిని మహాశివరాత్రికి శ్రీశైలమున కరుగు యాత్రికుల కది మజిలీలలో నొకటి.

56. ఈసంబంధమును డాక్టరు దుబ్రాయ్ దొరగారే తమ 'Ancient History of the Daccan' (p. 73) లో మొదట సూచించిరి. చతురముగను, విచిత్రముగను జేసిన యీ సూచనకు వారు ప్రశంసనీయులు.

57. For 1914-15, p. 91.

తెలుగు కావ్యమున[58] ఈగాథకు ఆకరము దొరకుట నాకు సంతోషము కలిగించినది. ఆకావ్యమునందలి కథ యిది:

చంద్రవంశ్యుడైన చంద్రగుప్తజనపతి తనయ చంద్రావతియను కన్య తనతోడి సతులును దానును ఒకనాడు శ్రీపర్వతస్వామి కడ కరుదెంచి, భక్తితో ప్రతివాసరంబును మల్లికాదామ మర్పించుచు నాస్వామిని గొల్చుచుండెను. ఇట్లుండ నొక్కనాడు ఆమె 'హర్షము దొలకాడ కిన్నర గంధర్వగీత ప్రకలిత సన్నుత నాద ప్రసన్నతమిూతి యతి మృదుమధుర సమంచితాలాపగతుల' 'సుమనోనాథు ప్రేమాలనానందలీల' బాడ నాస్వామి ప్రత్యక్షమై 'యిచ్చయెయ్యది వేడుమిచ్చెద' నని పలికెను. అందులకు (తాను) 'ప్రేమమెలర్ప నర్పించిన యట్టి యీమల్లికాదామ మెల్లకాలంబు మిూమౌళియందున మిళితమైయుండ దయసేయు' మని యా చంద్రావతి వేడుకొనెను. అంతట నాయుమానాథు డాదామమును దనమౌళిని జాహ్నవీచంద్రమధ్యమున నుంచి యామెకోరిక దీర్చెను. ఆమల్లికాదామ మర్జున కాంతిని వెల్వగుటంజేసి శ్రీ పర్వతస్వామి మల్లికార్జుననామంబున ప్రసిద్ధి గాంచె[59].

పదమూడవ శతాబ్దినాటికే యీగాథ 'ఆదియుగము'నాటిదని యూహింపబడుచుండెనంగాన అది యెనిమిదవ తొమ్మిదవ శతాబ్దులనాటిదైన గావచ్చును. ఇక నీగాథలో చంద్రావతి చంద్రగుప్తునికూతురనుటకుమాఱు ఆతనిమనుమరాలని యించుక మార్పు చేయుట కంగీకరించునెడల దానికిని, విష్ణుకుండి వంశజుల చరిత్రమునకును గొంతసంబంధ మేర్పడును. అదియునుగాక కూతురికి తండ్రిపేరుపెట్టుట కంటె మనుమరాలికి తాతపేరుపెట్టుట సహజముకూడ నగును. ఇక వాకాటక రెండవ రుద్రసేనునిభార్య పద్మావతి సమ్రాట్టులైన గుప్తవంశజులలో రెండవ చంద్రగుప్తుని (క్రీ. శ. ౩౭౫-౪౧౩) కూతురని మన మెఱుగుదుము. క్రీ. శ. ౪౦[illegible]-౪౪౪ ప్రాంతపువాడు కాదగు ననుకొన్న విష్ణుకుండి రెండవమాధవ వర్మ వాకాటక రాజకుమారిని బరిణయ మాడెననువిషయముకూడ జ్ఞాపకముంచుకొనదగును. ఈరాజకుమారి యెవరు? పద్మా

58. పాలకురికి సోమనాథవిరచితమైన పండితారాధ్యచరిత్రము. ఈ కవికి పెక్కుభాషలు తెలియును: ఇతడు తెలుగు కవిగను, కర్ణాటకవిగనుకూడ పరిగణింపబడుచున్నాడు. నరసింహాచారిగారి 'కన్నడకవిచరితె'లోను, రావుబహదరు కే. వీరేశలింగముగారి 'ఆంధ్రకవుల చరిత్రము'నను ఈతడు ౧౨౦౦ ల ప్రాంతపువాడని తెలుపబడినది. ఈకథ పండితారాధ్యచరిత్రమున పర్వతప్రకరణమునగలదు (పుట ౩౬౬, వరంగలుప్రతి) ఈ తెలుగుకావ్యమును పదునైదవశతాబ్దిని గురురాజను కవి సంస్కృతమున ననువదించెను. తెలుగు కావ్యమును గ్రహింపలేని అన్యభాషలవారీగాథనుగూర్చి యీసంస్కృత గ్రంథమున జూడదగును (కర్ణాటానువాదముతో గల మైసూరుప్రతి ౧౯-౨౧) (పర్వతప్రకరణము, ౪-వ అధ్యాయము. శ్లో. ౧౯-౩౦).

59. ఇచట చంద్రావతి మల్లికార్జునని వివాహమైనట్లు తెలుపబడకపోవుట గమనింపదగినది.

వలెయు నామెకూతురును నిశ్చయముగ నాతనికి సమకాలికురాం డ్రగుదురు కావున ఈరెండవ మాధవవర్మ వివాహమాడినది పద్మావతికి గూతురును, రెండవ చంద్రగుప్తునికి మనుమరాలును అయిన రాజకుమారినే యనియు, ఆమెకు దన తాత పేర చంద్రావతి[60] యని పేరుండెననియు నూహింపవచ్చును. ఈ వాకాటక రాణి ప్రభావముననే రెండవ మాధవవర్మ శ్రీపర్వతస్వామ్యారాధకుడై యుండవలెను. ఒకవేళ గాథలో నున్నట్లు చంద్రావతి చంద్రగుప్తునికూతురే యనుకొన్నప్పటికి మాధవవర్మతండ్రి గోవిందవర్మయే యామెభర్త యనియు, రెండవ మాధవవర్మకు దన తల్లిమూలముననే శ్రీపర్వతస్వామి యిష్టదైవమయ్యెననియు తలంపవలసియుండును.

విష్ణుకుండి శబ్దోత్పత్తి

విష్ణుకుండిశబ్దము యొక్క వ్యుత్పత్తి మనకు స్పష్టముగ దెలియదు. ఒక దక్షిణహిందూదేశపుజాతిపేరే యీవిధముగ సంస్కరింపబడినట్లు తోచును. వినుకొండ[61] యను తెలుగుపదమును పరిపాలకవంశమువారిని మెప్పించుటకుగాను పండితులు విష్ణుకుండగా సంస్కరించి యుందురనుట యసంభావితముకాదు. ఒక ప్రత్యేక యజ్ఞాగ్నిహోత్రమునకు 'విష్ణు' అనునది ఒక సాంకేతికనామము[62]. ఒకవేళ నీ విష్ణుకుండివంశజులు తాము విష్ణుకుండము నుండి యుద్భవించినట్లు చెప్పుకొని యుండవచ్చును. అట్లయిన వీరు అగ్నికులక్షత్రియులగుదురు. రెండవ మాధవవర్మ ఈపూరు శాసనమున 'విష్ణుకుండ్యధిరాజ గుణవంతులు' (విష్ణుకుండ్యధిరాజగుణవన్తౌ) 'అజ్ఞప్తి'గ దెలుపబడియుండుటవలన ఈరాజుల కోవకు చెందని విష్ణుకుండులుకూడ గొంద ఱుండినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. పూర్వోదాహృతసమాసములోని అధిరాజ, గుణవత్పదములు నామవాచకములనుట తెల్లమే. ఏతన్నామాంకితులైన యిరువురునుగూడ విష్ణుకుండివంశమునకు జెందినవారలే. విష్ణుకుండులకు బంధువులైన వాకాటకులది విష్ణువృద్ధగోత్రము[63]. ఇది యాంగిరసగోత్రశాఖ. ప్రాయికముగ విష్ణుకుండి ఈరాజుల గోత్రముపేరై యుండును. శాలంకాయనులవలెనే గోత్రముపేరె తమయింటిపేరుగా వీరును గ్రహించియుం

60. చంద్రగుప్తులోని 'చంద్ర'పదమే అసలుపేరు. ఇట్లే చంద్రావతిలోని 'చంద్ర'యే అసలుపేరు; 'వతి' యనునది స్త్రీ వాచకప్రత్యయము.

61. వినుకొండ గుంటూరుజిల్లాలలోని యొకపట్టణము. ఇచ్చటినుండి యాత్రికులు శ్రీపర్వతమునకు బయలుదేరుదురు. చిక్కుళ్ల శాసనమును ప్రకటించిన డాక్టరు హుల్ష్ దొరగారీసంబంధమును సూచించిరి.

62. మహాభారతము (కృష్ణమాచారిగారి ప్రతి), వనపర్వము, అధ్యా. ౨౨౩, శ్లో. ౧౨.

63. మహారాజ వాకాటక ప్రవరసేనుని ౧, ౨ 'సివోని' శాసనములను (Fleet's Gupta Insicriptions, p. 245), ఇతని యితర శాసనములను జూడుడు. రఘునాథ భాస్కర గోడ్‌బోల్ విరచితమైన 'భరతఖండాంచా ప్రాచీన ఐతిహాసికకోశము' (మహారాష్ట్రము)న విష్ణువృద్ధుడు మొదట క్షత్రియుడై పిదప బ్రాహ్మణుడైనట్లు కలదు.

దరు. కాని యేప్రవరకాండలోను నాకీ గోత్రము కనబడలేదు.

ఇరువురు నిర్వాహకులు

సాధారణముగ ప్రతి తామ్రశాసనము నను ఆజ్ఞప్తియని యొకడు పేర్కొనబడును. ఈపదమును (ఇంగ్లీషులోనికి) 'ఎగ్జిక్యూటర్' అని అనువదించుట వాడుక. చేసిన దానమును సరిగా అమలు జరపి, దానిని రక్షింపవలసిన బాధ్యత ప్రాయికముగ నీ 'యాజ్ఞప్తి'దై యుండును. ఈశాసనమున హస్తికోశ, వీరకోశులు ఆజ్ఞప్తులు. ఈపదములకు సరియైన యర్థమేదో నిర్ణయించుట కవకాశము లేదు. ఈ పేరులే పృథ్వీమూలుని గోదావరి శాసనమునను[64], మొదటి జయసింహుని ఆంధ్రసాహిత్యపరిషచ్ఛాసనమునను[65] పేర్కొనబడుటవలన ఇవి మనుష్యుల పేరులు కావనుట స్పష్టము. పృథ్వీమూలుని గోదావరిశాసనమును సంపాదకీయ విమర్శతో ప్రకటించిన ఫ్లీటుదొరగారి యభిప్రాయమున 'వీరిరువురును గజదళమునకును, గొప్పపరాక్రమకార్యములకు ప్రఖ్యాతిగన్న వీరనికాయమునకును చెందవలసిన ధనమును జాగ్రత్తపఱిచి దానిని వారికి వినియోగించు నధికారులు'. కాని ౩౩-౩౪ పంక్తులలో వీరు 'ఉభయగణౌ'— రెండు సైన్యములవారు— అని పేర్కొనబడిరి. ఈకారణమున వీరిని కేవలము సైన్యాధికారు లనుటకు వీలులేదు. సంస్కృతమున గణమునకు సాంకేతికార్థము కలదు. ౨౭ రథములు, ౨౭ గజములు, ౮౧ తురంగములు, ౧౩౫గురు పదాతులు కలసిన సైన్యమునకు గణమని పేరు (వాచస్పత్యము). కావున హస్తికోశ మన గజదళమునకు జెందిన వీరనికాయ మనియు, వీరకోశ మన పదాతివర్గ మనియు నర్థము చేసికొనవలసియుండును. అనుశ్రుతమైన హిందువుల చతురంగసేనలో మధ్యయుగమున రాజుల సేనయందు గజ,పదాతి వర్గములు మాత్రమే యుండినట్లు కనబడును. అంతకు జాలకాలము పూర్వమే రథబలము లుప్తమైపోయెను. తురంగములు అరుదగుటవలన వానిని పశ్చిమదేశీయులు మాత్రమే వాడుక చేయువారు. కళింగము గజసైన్యములకు చాల ప్రసిద్ధి కెక్కినట్లు గన్పట్టును[66]. పృథ్వీమూలుని శాసనములో[67] కుముద (నైరృతిదిక్కు ఏనుగు), సుప్రతీక (ఈశాన్య దిక్కు ఏనుగు) అధిష్ఠితులైన రాజుల పోరాటమునుగూర్చి విందుము. మూడవ మాధవవర్మ ప్రపితామహుడైన ఇంద్రభట్టారకవర్మ శతసహస్రసంగ్రామముల నాలుగుదంతములు కల యనేకగజముల నెదుర్కొనినట్లు రామతీర్థము

64. J. Bo. Br. A. S., Vol. XVI, p. 116 (ll. 27-28): "స పర్వైవ శేవ పరిపాలనీయో విశేషేణ హస్తికోశ, వీరకోశాభ్యాం".

65. ఈవ్యాసమున కనుబంధము చూడుడు, పంక్తి ౨౨.

66. రఘువంశము, 4, ౪౦ లో కళింగాధిపతి 'గజసాధనః' అని పేర్కొనబడియున్నాడు. అంతే కాక తద్దేశాధిపతులు గజపతు లనుటయు ప్రసిద్ధమే.

67. J. Bo. Br. A. S., Vol. XVI, p. 116.

శాసనము[68] వలన దెలియుచున్నది. కావున కళింగదేశముపై ననేకపర్యాయములు దండయాత్రలునలిపి క్రమక్రమముగా దాని నాక్రమించుచు వచ్చిన విష్ణుకుండుల సైన్యమున కళింగ గజదళ మెక్కువగ నుండెడిదని యూహింపవచ్చును. ఒకవేళ గోదావరిజిల్లాలోని యిప్పటి రామచంద్రపురము తాలూకాయైన గుద్దవాది విషయముననే ఈసైన్యములు స్థిరముగ దండువిడిసియుండిన నుండవచ్చును.

మాధవవర్మనుగూర్చిన గాథలు

ఇక శాసనములను వదలివైచి, పరంపరానుగతములైన గాథల నెత్తికొందుమేని మాధవవర్మనుగుఱించి తెలుగుదేశమున తరతరములుగ వినవచ్చు కథ లనేకములు కలవు. మెకంజీ సంపాదితములైన కైఫీయతులును[69], క్రీ. శ. పదునేడవ పదునెనిమిదవ శతాబ్దులలో రచియింపబడిన తెలుగుకావ్యములు సిద్ధేశ్వరచరిత్ర, సోమదేవరాజీయములును[70] కాకతీయవిజృంభణమునకు పూర్వము పరిపాలించినట్టియు, నిజాం రాజ్యమునందలి వరంగల్లుకు సమీపమున నున్న హనుమకొండ రాజులకు మూలపురుషు డైనట్టియు నొక మాధవవర్మను పేర్కొనుచున్నవి. ఈ రాజు తండ్రి సోమదేవరాజని చెప్పబడుటవలన ఇతనిని మన మాధవవర్మలలో రెండవవానితో గాని, మూడవవానితోగాని గుర్తించుటకు వీలు కాదు. ఇతడొకవేళ మనకు తండ్రిపేరు తెలియని విష్ణుకుండి మొదటి మాధవవర్మయై యుండవచ్చును. హనుమకొండ మాధవవర్మ శాలివాహన శకము ౨౩౦ మొదలు ౩౪౭ వఱకు (క్రీ. శ. ౩౦౮-౪౨౫) నూటయిరువది సంవత్సరములు పరిపాలించినట్లు చెప్పబడినది. ఒక్క రాజు నూటయిరువది సంవత్సరములు పాలించెననుట యతిశయోక్తియే కాని మనము నిర్ణయించిన కాలక్రమము ననుసరించి మన మొదటి మాధవవర్మ సరిగా ఈకాలపువాడే యగుట విచిత్రము.

బెజవాడలోని మల్లేశ్వరస్వామి దేవాలయావరణమున కాకతీయుల కాలము నాటి (పదుమూడవ శతాబ్ది) శిలాశాసన[71] మొకటి కలదు. అందు బెజవాడ రాజయిన మాధవవర్మను గుఱించిన చిత్రమైన వృత్తాంతము కొంత కలదు:

కలియుగమున అత్యంత ప్రాతన కాలమున ౧౧౭౭-వ శకవర్షమున మాధవవర్మ యను పేర ప్రసిద్ధుడైన రాజొక డుండెను. ఈతని కుమారుడు తింత్రిణీ శిశువైన (చింతచిగురు, చింతకాయలు లమ్ముకొని జీవనము గడపు

68. Ep. Ind., Vol. XII, p. 133.

69. ఏకశిలానగరవృత్తాంతమును జూడుడు.

70. సిద్ధేశ్వరచరిత్రము, కాచ సర్వప్పప్రణీతము. అముద్రితము: అరుదుగ దొరకును. సోమదేవరాజీయకర్త కూచిమంచి జగ్గకవి.

71. Ep. Coll. No. 536 of 1909 (Ep. Rep. S. C.)

కొను) ఒక స్త్రీ బిడ్డను జంపినందువలన న్యాయమును పరిపాలింపఁగోరి రాజాతని కురిశిక్ష విధించెను. రాజుయొక్క న్యాయ్యబుద్ధి కెంతయు సంతోషించి మల్లేశ్వరస్వామి కనకవృష్టి గురియించెను. తత్కారణమున నా స్త్రీయొక్క శిశువును, రాజకుమారునుగూడ పునర్జీవితులైరి. ఈరీతిని మల్లేశ్వరస్వామి మాధవవర్మ కీర్తి నీలోకమున సుప్రతిష్ఠిత మొనరించెను[72].

పదునైదవ శతాబ్ది నుండినట్టియు, ఒరిస్సా గజపతుల దండనాయకు డైనట్టియు తమ్మరాజు కొమారుడు బసవరాజను నతడు మాధవ వర్మ వంశ్యుడని ఆతనిమంత్రి కంకితము గావింపబడిన యాకాలమునాటి రెండు తెలుగుకావ్యములలో[73] వర్ణితమై యున్నది.

బెజవాడలో ఇంద్రకీలాద్రిమీది కనకదుర్గగుడిముందున్న యొక పగిలిపోయిన స్తంభ

72. Ep.Rep-(S. C). 1910, pp 71-72.

[మాధవవర్మను పేర్కొను ఇంతకు పూర్వశాసన మింకొకటి కలదు. అది పండ్రెండవశతాబ్దివాటిది. ఇదియే రెండవకాకతిప్రోలరాజు అనుమకొండశాసన మను పేర బరగుచున్నది. ఇందు రెండవ కాకతి ప్రోలరాజు పెద్దదైన బేతరసుభార్య మైలమ క్రీ. శ. ౧౧౧౭లో 'కడలలాయబసది' యను జినాలయమును గట్టించెను. దానికి మహామండలేశ్వరుడైన ఉగ్రవాడి మేళరసుకూడ గొంత భూమి దాన మొసంగెను. ఈమేళరసు మాధవవర్మవంశోద్భవుడని యిట్లు తెలుపబడినది.

"అష్టాదంతి సహస్రాణి దశకోటీ చ వాజినా మనంతం పాదసంఘాత మిత్యేతే మాధవవర్మవంశోద్భవప్ప శ్రీమన్మహామండలేశ్వర మగ్రవాడియ మేళరస..." దీని ననుసరించి చూచిన, మాధవవర్మ ఎనిమిదివేలయేనుగులకును, పదికోట్ల గుఱ్ఱములకును, అనంతమగు కాల్బలమునకు నధిపతి యని తెలియుచున్నది. —మ. సో. శర్మ.]

73. (౧) నాసికేతోపాఖ్యానము: దగ్గుపల్లి దుగ్గయ్య కృతము.

" చతురంగ బలములు జయవాడ దుర్గాంబ వరమునం బడసి దుర్వారలీల
జగతీస్థలం బెల్ల సాధించి జయ శాసనములు దిగ్దంతిసంతతుల నలిపి
వేదబాలునకుఁగాఁ బ్రియసుత మోహంబు పట్టక బెజవాడఁ బాడి నిలిపి
కలయంగఁ బురమునఁ గాంచనవర్షంబుఁ గురియించి దేవతాకోటి పొగడ
వసుధ నెగడిన మాధవవర్మ..."

(౨) నంది మల్లయ్య, ఘంటసింగయ్య కృతమగు ప్రబోధ చంద్రోదయము. ఇందు బసవరాజు 'మాధవ వర్మ భూమండలేశ్వర వంశజలధికి చందమామ' యని వర్ణితుడయ్యెను.

[బసవ భూపాలునికే కృతి యీయబడిన కావ్య మింకొకటి కలదు. అది దూబగుంట నారాయణ కవి విరచితమైన 'పంచతంత్రి'. ఇందు మాధవవర్మ ఇట్లు అభివర్ణితుడై యున్నాడు.

"మును బెజవాడ దుర్గమున ముగ్ధతనంబున మెచ్చఁజేసి పెం
పున రథ దంతివాజి భట భూరిబలంబులచేఁ గళింగ భూ
జన పతిఁద్రుంచి వేదపతి సంతతికై మహిఁ బాడి నిల్పి క్ర
మ్మనఁ జిరకీర్తుఁ గనిన మాధవ వర్మ..."

రథ దంతి వాజిభట భూరిబలంబులు కలవాడని వర్ణితుడగుటచేత ఈమాధవవర్మయు, అనుమకొండశాసనమున మేళరసు పూర్వుడుగ జెప్పబడిన మాధవవర్మయు ఒక్కడే కానోపును. —మ. సో. శర్మ.]

మునీరాద శాలివాహన శకము ౧౪౩౪ (క్రీ.శ. ౧౫౧౨)నాటి శాసన[74] మొకటి కలదు. అందు విజయనగర సామ్రాజ్యము నేలిన కృష్ణదేవ రాయల దండనాయకు డొకడు తాను బెజవాడ మాధవవర్మ వంశములోని వాడనని చెప్పుకొని యున్నాడు.

విశాఖపట్టణము జిల్లాలోని విజయనగరము మహారాజును, తెలుగు దేశమున రాజులు, రాచవారనబడు తెగలోని చాల మందియు మాధవవర్మను దమ మూలపురుషునిగ జెప్పుదురు. ఈ విషయమున 'విశాఖపట్టణముజిల్లా మాన్యుయల్'[75] అను గ్రంథమున నిట్లు కలదు: "శాలివాహనశకవర్షము అయిదువందల పదునాలుగునకు సరియైన క్రీ. శ. ౫౯౨ లో మాధవవర్మ నాయకత్వమున రాజపుత్రులు వసిష్ఠ, ధనంజయ, కౌండిన్య, కాశ్యపగోత్రములవారు తెలుంగాణెమునకు వలసవచ్చినట్లు క్రీ. శ. ౧౫౪౦ నాటి దనబడు శ్రీకృష్ణవిజయ మను తెలుగు కావ్యమున గలదు. విజయనగరము రాజకుటుంబమువారీ మాధవవర్మనే తమ మూలపురుషునిగ జెప్పెదరు. ఉత్తర సర్కారులలోని రాచవారందఱు విజయనగరము మహారాజునే తమ నాయకునిగ పరిగణింతురు. వలసవచ్చిన రాజపుత్రులు కృష్ణానదీతీరమున బెజవాడలో స్థిరనివాసములు కుదుర్చుకొని కాలక్రమమున నొక చిన్న సంస్థానమును సంస్థాపించిరి." పదునాఱవ శతాబ్దినాటి, అనగా మాధవవర్మ యనంతరము వేయిసంవత్సరములకు విరచింపబడిన కావ్యములోని ౫౧౪ వ శకవర్షము సరియైనదే యని గట్టిగ నొక్కి చెప్పలేము కాని మాధవవర్మ కీకావ్యమున దెలుపబడిన సంవత్సరము మనము మూడవ మాధవవర్మకు నిర్ణయించిన క్రీ. శ. ౫౯౪ తో దరిదాపుగ సరిపోవుటమాత్రము గమనార్హమైనది.

అనుబంధము

మొదటి జయసింహవల్లభుని పొలమూరు శాసనము

మొదటిరేకు : రెండవప్రక్క

1. [76] స్వస్తి శ్రీవిజయస్కన్ధావారాత్ మాతృగణపరిరక్షితానాం మానవ్యసగోత్రానాం (ణాం)
2. హారితీపుత్రాణామ్ అశ్వమేధయాజినాం చలుక్యానాం కులజలనిధి
3. సముత్పన్నరాజరత్నస్య సకలభువనమణ్డలమణ్డితకీర్తిః శ్రీ

74. Ep. Coll. No. 329 of 1892; S. I. I; Vol IV.

75. p. 277.

76. [ఇది నేను అసలురేకులనుండి చదివి, సరిచూచిన పాఠము. —మ. సో. శర్మ.]

శ్రీమతి యమునాకన్య

మొగలు చరిత్రకు సంబంధించిన 'ఢిల్లీ సింహాసనము' అను ప్రదర్శనమున నాయికపాత్రను ధరించును.

శ్రీమతి సులోచన కన్య

బొంబాయిలో చేయించిన తులసీవివాహము.

మాయాచిత్రము

చిట్టాప్రెగడ సీతారామాంజనేయులు గారు

'యా-మా-సా-మాయా'-అనిర్వచనీయా-మాయా; దురత్యయా-మాయా.

యా-మా-సా-యన, నేది లేదో అదె, మాయావాదు! సద్వస్తు విం
దేమీ లేదట నిర్వచించుటకుఁ దానే సంసృతిన్ బూన్చఁగా
మాయీఁదన్ బఱతెంచునంట! విదళింపన్ రాసి దానంట! నిం
కేమోయంట! మఱేమొయంట! వినుచుంటే! భక్తమూర్తీ! శివా!

అసలే లేనిది మాయ నాఁ బరఁగు టెట్లయ్యారె! నీ విశ్వమూ
ర్తి సమస్తం బిట మున్కవేయు టెటు! లీ తీరెల్ల వ్యత్యస్తలో
క సమాధాన నిమిత్త మర్థ్యమని పల్కం జెల్ల-దీ విశ్వ లీ
ల సమర్థింప ననర్థకల్పనము లేలా! భక్తమూర్తీ! శివా!

ఒకటే నాటక, మొక్కఁడే నటకుఁడీ యుగ్మంబు మూలంబునం
దొకఁడే యౌ! నిట విశ్వరూపకము నానోప్పారు నీ చిత్ప్రవృ
త్తి కనేకత్వ మహత్వ నీచతల నెంతే భేదదృశ్యత్వ మి
ల్లి కదా కల్గు! నిజాన, మాయ కెడ మేదీ! భక్తమూర్తీ! శివా!

మఱుమాయాప్రకటీకృతంబా! మఱి యుష్మద్దివ్యసంకల్ప మా
యెటు నిర్ధారణ సేయరాని దనుచో-నేకేశ్వరోపాసనం
బెటులా! బ్రహ్మమిదం సమస్త మనకా యీమాయలం జిక్కఁ జూ
చుట చోద్యమ్మె! త్వదన్య మెప్పగిది వచ్చున్! భక్తమూర్తీ! శివా!

నటరాజున్ మఱపించు చిన్మయ జగన్నాట్యంబు మాయామయం
బటు తోఁచున్-సృజన క్రమాక్రమిత నిర్వ్యాజార్భటిన్-నిన్నుఁ బో
ల్పుటకున్ నీకె వశంబు కానటులఁ బొల్పున్ గాదె! నీతాండవో
త్కట కేళీ మహనీయ చిత్రము లనంతా! భక్తమూర్తీ! శివా!

హిందూదేశము—ఫెడరల్‌విధానము

కొన్ని అవసరమగు మార్పులు.

చా. వెం. హనుమంతరావుగారు, M.A. B.Ed.

శ్రీమా. వెంకట రంగయ్య గారు జనేవరు మాసపు "భారతి"లో "ఫెడరల్ విధానము"ను గురించి వ్రాసిన వ్యాసమును చదివినవారికి ప్రస్తుతము ఆ విధానము ఎందులకు అవసరమో దానివలన దేశమునకు కల లాభనష్టములేవో స్పష్టపడును. కాని ఆ వ్యాసమును చదువువారికి "డొమినియన్" విధానమునకును "ఫెడరల్" విధానమునకును సంబంధము లేదనియు "ఫెడరల్" విధానము దేశములో ప్రవేశపెట్టుటవలన అధినివేశరాజ్య ప్రతిపత్తి (Dominion Status) ఏర్పాటగుటకు అవకాశము లుండవనియు తోచుట కవకాశము లున్నవి. ఫెడరల్ డొమినియన్ విధానములకు సంబంధమున్నదో, లేక పరస్పరమగు వైరుధ్యమేమైన కలదో యనుప్రశ్న విచారణీయము.

శ్రీ వెంకట రంగయ్యగారు వ్రాసినట్లు ఫెడరల్ రాజ్యాంగ విధానమునందు ప్రధాన సూత్రము కేంద్ర ప్రభుత్వమునకును రాష్ట్రప్రభుత్వములకును మధ్యనుండవలసిన సంబంధమును నిశ్చయించి నిర్ణయించుటయే. కాని ఆ నిర్ణయములో ఇంగ్లండు దేశమునకును మనదేశమునకును ఉండవలసిన సంబంధములను నిశ్చయము చేయుటకు అవకాశములు లేవని తలంచుట పొరబాటు. ఫెడరల్ విధానము క్రింద నుండు హిందూదేశము "డొమినియన్ స్టేటస్"ను అనుభవింపకుండ యుండిన యుండవచ్చును; కాని అట్లు అనుభవించుటకు తీవ్ర ప్రతిఘటనము లేవైన నున్నవాయని ఆలోచించిన ఏవియు లేవనియే చెప్పవలెను.

ఎందువల్లననగా "డొమినియన్ స్టేటస్" విధానములో ఇమిడి యున్న ముఖ్యసూత్రము డొమినియనులు ఇంగ్లండుకంటె పేరుకుమాత్రము తక్కువ స్వాతంత్ర్యముగల దేశముల క్రింద పరిగణింపబడుచున్నవి కాని నిజముగ అన్నివిషయములందును (విదేశవ్యవహారములను నడుపుకొనుటయందుకూడ) అవి ఇంగ్లండుతో సరితూగు అధికారమును స్వాతంత్ర్యమును (Equality of Stat us అనుభవించుచున్నవి. అనగా డొమినియనులు తమ ఆర్థిక, వాణిజ్య, సైనికవిషయముల నన్నింటిని తమంతట తామే పరిపాలించుకొనుటకు సంపూర్ణాధికారము కల్గియున్నవనుమాట. ఇంగ్లండుదేశమును పరిపాలించు చక్రవర్తినే ఆదేశపు ప్రజలుకూడ రాజుగా అంగీకరించునంతవరకే, అధినివేశరాజ్యములకును ఇంగ్లండునకును కల సంబంధమై యున్నవి. 1926, 1930 సంవత్సరములలో జరిగిన సామ్రాజ్య సమావేశము (Imperial Conferences) లందు డొమినియనుల స్వాతంత్ర్య సూత్రమును సమానాధికారసూత్ర

మును పూర్తిగ ఇంగ్లండుచే అంగీకరింపబడినవి.

ఇప్పుడు ఇండియా దేశమునకు అట్టి అధినివేశ స్వాతంత్ర్యము వచ్చుటకు ఏర్పాటుకానున్న ఫెడరల్ విధానము తోడ్పడునా లేక ఫెడరల్ విధానము ఆ స్వాతంత్ర్యమును సంపాదించుట కడ్డుగానుండునాయను విషయమే ఈ సందర్భములో ఆలోచింపవలసినదిగా నున్నది. కనడా దేశము ఫెడరల్ విధానమునే కల్గియున్నది. ఆస్ట్రేలియా దేశము ఫెడరల్ విధానము క్రిందనే పనిచేయుచున్నది. కాని వాటికి డొమినియనుల కున్న స్వాతంత్ర్యమును పొందుటకు ఏమైన అభ్యంతరముకాని ఆటంకముకాని ఏమైన కలిగినదా? ఏమియులేదు. అట్లే హిందూదేశమునకుకూడ మనము ఫెడరల్ విధానమును స్వీకరించినప్పటికిని డొమినియన్ ప్రపత్తిని పొందుటకును ఇంగ్లండుదేశముతో సమాన స్వాతంత్ర్య మనుభవించుటకును ఎట్టి అడ్డుగాని యుండునని తలంపనక్కరలేదు.

కాని ఒక్క సంగతిమాత్రము మనము గ్రహించి జ్ఞాపక ముంచుకోవలసి యున్నది. ప్రస్తుతము రౌండుటేబిల్ సమావేశమునందు తయారుచేయబడి ఆమోదింపబడిన ఫెడరల్ విధానమునందు హిందూదేశమునకు పూర్తియగు డొమినియన్ విధానము సేకరింపబడినదని మాత్రము చెప్పుటకు వీలులేదు. రౌండుటేబిల్ వారు తయారుచేసిన చిత్తురాజ్యాంగ విధానము ప్రకారము మన దేశమునకు సంపూర్ణ మగు బాధ్యతాయుత స్వపరిపాలనము (Responsible Self Government) ఈయబడి యుండలేదు. కొన్ని ముఖ్యవిషయములందు బ్రిటిషు ప్రభుత్వమువారి అధికారము ఇంకను పూర్తిగ ఆచరణయం దుండుటకు అవకాశము లేర్పాటు చేయబడినవి. సైన్యము, దేశసంరక్షణ, విదేశాంగ వ్యవహారములు, విదేశములలో చేయబడిన అప్పువిషయములు, స్వదేశసంస్థానముల వ్యవహారములు— ఈవిషయము లన్నింటియందును ఇంగ్లండు ప్రభుత్వమునకే పూర్తియగు అధికారము ఈయబడినది. ఇంగ్లండుదేశ ప్రభుత్వమునగా ఆప్రభుత్వపు ప్రతినిధియగు వైస్రాయికే ఈవిషయములను గూర్చి ఆలోచించుటకును నిర్ణయించుటకును అధికారమున్నది కాని హిందూదేశపు శాసనసభవారికిని ఆసభకు బాధ్యులగు మంత్రివర్గమువారికిని ఆ అధికారము లేదు. అట్లే ఆర్థికముగకూడ వ్రాతలో అధికారము హిందూదేశ మంత్రివర్గమునకీయబడినప్పటికిని నిజముగ ఆచరణలో మాత్రము సుమారు 80% ఆదాయమును మ్రింగివేయు సైనిక వ్యయము విదేశపు అప్పు మొదలగు ఖర్చులు గవర్నరు జనరలు చేతులలోనుండుటచే మంత్రివర్గమునకున్న అధికారము చాల సంకుచితమైనదని చెప్పవలసియున్నది. ఈకారణము లన్నింటినిబట్టి హిందూదేశమునకు సంపూర్ణమగు బాధ్యతాయుతప్రభుత్వము రౌండుటేబిల్ సమావేశ ఫలితముగ చేకూరలేదని గ్రహింపనగును. సంపూర్ణ బాధ్యతాయుత

ప్రభుత్వ మెప్పుడు లేదో డొమినియన్ స్టేటస్‌కు ఆసమావేశమువారిచే ఆమోదింపబడిన విధానమునకు తగ్గిపోయినదని స్థిరపడినది. పైన చర్చించి తేల్చిన విధముగ మాత్రమే హిందూదేశపు భావి ఫెడరల్ విధానము డొమినియన్ విధానమునకు లోటుగానున్నది కాని రెండింటికిని పరస్పర వైరుధ్య ముండియుండలేదు.

ఇంకొక విషయముకూడ ఈసందర్భములో పరికింపవలసినది, గవర్నరుజనరలుకు సంపూర్ణ అధికారముతో వదలివేయబడిన విషయములు అట్టి అధికారముక్రింద కొంత కాలము మాత్రమే యుంచబడవలెనని మన దేశీయులు మొదటినుండియు కోరుచున్నారు. రౌండు టేబిల్ సమావేశమందలి చర్చలలోకూడ ఈ విషయమై సూచనలు చేయబడి ఈ "రిజర్వు" చేయబడిన అధికారము "మార్పువల" కాల (Period of Transition) మందు మాత్రమే గవర్నరుజనరలు చేతులలో నుండవలె ననియు అటుతరువాత ఏ ఆటంకము, లోటు లేకుండ హిందూదేశపు పార్లమెంటువారిచేతులలోనికి సంక్రమించవలెననియు ఒప్పుదల కాబడినది. ఈవిధముగ రిజర్వు అధికారములు హిందూదేశపు పార్లమెంటు మంత్రివర్గములవారి చేతులలోనికి మార్చబడినప్పుడు సంపూర్ణమగు అధినివేశ రాజ్యాంగవిధానము (Complete Dominion Status) హిందూదేశమునకు సంపాదింపబడినదని చెప్పుటకు ఏమాత్రమును సందేహించనక్కరలేదు. కాని ఆమార్పు జరుగుట కెంత కాలము కావలయునను, ఎంత కాలము పట్టును అను విషయమును నిశ్చయించుట కింతవరకెవ్వరును ప్రయత్నించి యుండలేదు. ఏది ఎట్లున్నను ఆకాలపరిమితి 25 సంవత్సరములకు దాటకూడదను విషయము ఫెడరల్‌విధానమునందు ప్రవేశ పెట్టబడిన ఆకాలమునకు చివరను మన దేశము బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వమును డొమినియను ప్రపత్తిని అనుభవించ ననుకొనుటకు ఆశయుండును. ఈలోపుగ ఒకదానివెంబడి వేరొకటిగ గవర్నరుజనరలుకు సంకేతింపబడిన విషయములపై అధికారమును హిందూదేశపు మంత్రివర్గమువారి అధికారముక్రిందకు మార్చబడునట్లుచూచుట అవసరము. మరియు ఆ 25 సంవత్సరముల అనంతరము పూర్తిగ అధికారము మార్పు జరుగుటకును ఈలోపుగ జరుగు మార్పులకును మరలమరల ఇంగ్లండు పార్లమెంటువారి అవసరములేకుండ హిందూదేశపు పార్లమెంటువారి తీర్మానము చాలునని కూడ ఏర్పాటుచేయుట ముఖ్యము.

రౌండుటేబిల్ సమావేశములో ఆమోదింపబడిన ఫెడరల్ విధానము డొమినియన్ స్టేటస్ అడ్డుగా నుండునేమోయను అనుమానమునకు పూర్తిగ కారణము లేకపోలేదు. అది ఏమన మన దేశపు స్వదేశ సంస్థానాధిపతులము భావమే. మన దేశమున ఫెడరల్ విధానమును ఏర్పాటుచేయుటకు ప్రధానకారణము స్వదేశ సంస్థానములను అఖిలభారత దేశమునకును సంబంధమున్న రాజకీయ విధానములోనికి తీసికొనివచ్చుటకు కల అవసరమే అయియున్నది.

రౌండుటేబిల్ సమావేశమునకు వెడలిన సంస్థానాధిపతులందరును ఏకగ్రీవముగ ఫెడరల్ రాజ్యాంగ సూత్రమును బలపర్చి వారుకూడ బ్రిటిషు రాష్ట్రములతోపాటు సమానమగు హక్కులతో ఆవిధానమును జయప్రదముగ కొనసాగించుటకు అంగీకారమును తెల్పియున్నారు. అట్టి అంగీకారమునిచ్చి హిందూదేశపు ఏకత్వము, సమ్మేళనమును ప్రపంచమునకు విశదపరిచినందులకు సంస్థానాధిపతులు వందనీయులే కాని వారు ఫెడరేషన్ (Indian Federation) లో చేరుటకుముందు చేయవలసిన కొన్ని ముఖ్యమగు పనులను చేయుటకు సంసిద్ధులై యున్నారా లేదా యను విషయమాలోచింపవలసి యున్నది. ఆసంసిద్ధతపైననే ప్రస్తుతము ఫెడరల్ విధానముయొక్క జయమును ముందు ముందు హిందూదేశము అధినివేశ రాజ్య స్వాతంత్ర్యమును సంపాదించుటకుండు అవకాశములును ఆధారపడియుండును. వారు చేయవలసిన పనులలో ముఖ్యమగు రెండింటిని ఈక్రింద పొందుపరుచుచున్నాము.

(1) సంస్థానాధిపతులు ఇండియన్ ఫెడరేషన్‌లో భాగస్థులుగా నుండి దానివల్ల వచ్చు లాభనష్టములను అనుభవించుటకు సిద్ధముగా నున్నామని ఒకవంక చెప్పుచు వేరొకవంక తమకు పైయధికారిగ (Paramount Authority) ఇంగ్లండు దేశపు చక్రవర్తియే యుండునట్లు ఏర్పాటు కాబడవలెననియు, హిందూదేశపు ఫెడరల్ ప్రభుత్వమువారికి ఏవిధమైన పై యధికారమునుగాని తమ తమ అంతర ప్రభుత్వములలో జోక్యము కలిగించుకొనుటకు హక్కు కాని యుండకూడ దనియు వాదించుచున్నారు. ఒకేప్రభుత్వవిభాగము రెండుపైయధికారముల నెట్లు కొలువగలదు? ఫెడరల్ విధానములో వారు చేరినపుడు అన్ని విషయములందును ఆ ఫెడరల్ ప్రభుత్వము వారికి లొంగియుండవలెనే కాని కొన్ని విషయములలో ఆ ప్రభుత్వమువారికిని కొన్ని విషయములలో ఇంకొక పైయధికారికిని లొంగియుండజూచుట విపరీతపరిస్థితులను రాజ్యాంగ విధానమునందు తెచ్చిపెట్టుటయే యగును.

(2) సంస్థానాధిపతులు తమతమ సంస్థానములలో ప్రజలకు ఎట్టి స్వాతంత్ర్యము నిచ్చుటకుకాని ఇతర బ్రిటిష్ ఇండియా రాష్ట్రములలో నుండునట్టి రాజకీయ సంస్కరణములను ప్రవేశపెట్టుటకుకాని ఇష్టమును చూపుచున్నట్లు తలంచుటకు ఇంతవరకు ఏవిధమైన చిహ్నములును కాన్పించుటలేదు. ఫెడరల్ రాజ్యములోని అన్ని భాగములందును కొంచెము హెచ్చుతగ్గుగ ఒకేవిధమగు రాజకీయ విధానమమలునం దుండుట ముఖ్యవిషయము. ఒక భాగములో సంపూర్ణ బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వమును వేరొకభాగములో సంపూర్ణ నిరంకుశాధికారముగల రాజప్రభుత్వమును నుండిన ఇవి రెండింటికిని సమన్వయము కల్గించి పరిపాలించుట కేర్పాటయిన కేంద్రప్రభుత్వము ఎట్లు జయప్రదముగ కొనసాగును. కాన సంస్థానాధిపతులు వీలయినంత త్వరలో తమతమ సంస్థానములందు ప్రజాప్రతినిధి సభలను

స్థాపించి తమ ప్రజలకు ప్రభుత్వ విషయములలో జోక్యము కల్గించుకొనుటకు గల హక్కులను అంగీకరించుట ముఖ్యము.

పైన సూచింపబడిన మార్పులు సంస్థానాధిపతులు ప్రవేశపెట్టుటకు సంసిద్ధత చూపినప్పుడే వారు ఫెడరల్ విధానమును గూర్చి నిశ్చితాభిప్రాయులై యున్నట్లు తలంపవలసి యుండును. స్వదేశసంస్థానములలో ఇప్పటినిరంకుశప్రభుత్వము సాగుచున్నంతకాలము వారు ఫెడరల్ విధానములో చేరినను మన దేశమునకు సంపూర్ణమగు డొమినియన్ స్టేటస్ వచ్చునని నమ్ముటకు వీలులేదు. ఎందువల్లననగా సంస్థానాధిపతులు ఫెడరల్ ప్రభుత్వమునే తమపై అధికారిగ ఒప్పుకొనుట కిష్టపడునంతవరకు ఆ అధికారము గవర్నరు జనరలు చేతులలోనే యుండుట తటస్థించును. వైస్రాయి కట్టి అధికార మున్నంత వరకు "డొమినియన్ స్టేటస్" చేకుర నేరదని ఇదివరలోనే చెప్పియుంటిమి. ఇదియుకాక పైన సూచించినట్లు సంస్థానాధిపతులు ప్రజాప్రభుత్వ విధానములను తమ సంస్థానములలో ప్రవేశపెట్టి, వారి ప్రజలను ఫెడరల్ పార్లమెంటు సభ్యులను ఎన్నుకొనుటకు హక్కునిచ్చుటకూడ ఈ సందర్భములో చాల అవసరమని గ్రహింపవలయును. అట్లు ప్రజలకు ఎన్నికహక్కు నీయనిమెడల సంస్థానముల ప్రతినిధులందరును సంస్థానాధిపతులచే నియమింప(Nominated) బడుటయు వారు పూర్తియగు డొమినియన్ ప్రభుత్వమును ప్రవేశపెట్టు ప్రయత్నములకు అడ్డుగ నుండుటయు తటస్థించుటకు అనుమానము లేదు.

ఇంతవరకును సూచింపబడినవి కాక వేరొక అవసర సంస్కరణము కలదు. అది ఏదనగా బ్రిటిష్ రాజధానులలో సంపూర్ణమగు రాష్ట్ర స్వాతంత్ర్యము (Provincial autonomy) నేర్పాటుచేయుట. రౌండు టేబిల్ సమావేశములో ఏకాభిప్రాయమే ప్రతినిధు లందరును వెల్లడించియుండిరి. కాని బ్రిటిష్ ప్రతినిధివర్గముల వారిని కూడగట్టుకొనుటకు చివరకు గవర్నరుకు కొన్ని అసాధారణాధికారములను (Reserved Powers) ఇచ్చుటకు నిశ్చయింపబడినది. ఇట్టి అధికారములు రాష్ట్ర స్వాతంత్ర్య సూత్రమునకు భిన్నములని ఎల్లరకును తెలిసినదే. వాటినితొలగించి రాష్ట్రములందు ప్రభుత్వాధికారమంతయు పూర్తిగ ప్రజాప్రతినిధుల చేతులయందే యుండునట్లు మార్పుచేయుటకు ప్రయత్నములు చేయవలసి యున్నది.

అట్లే కేంద్రప్రభుత్వ విధానములో గవర్నరు జనరలుకు కొన్ని స్వతంత్రాసాధారణ అధికారముల నిచ్చుటకు అంగీకరింపబడినది. ఆ అధికారములు గవర్నరుజనరలుచేతులలో నున్నంతకాలమును మన రాజ్యాంగ విధానము డొమినియన్ రాజ్యాంగవిధానములతో సరితూగునని తలంచుటకు వీలులేదు. అధినివేశ రాజ్యములలో గవర్నరుజనరలు మంత్రివర్గము వారి సలహాపైన మాత్రమే ఏపనియైనను చేయవలసియున్నది కాని తనస్వంత అధికారముపైనను స్వంత జవాబుదారీపైనను ఏవిధ

మైన పరిపాలనా విషయములలోకాని జోక్యము కల్గించుకొనుట కవకాశములేదు. ఇట్టి అసాధారణాధికారములు ప్రతి రాజ్యాంగవిధానమునందును కలవనియు వాటిని హిందూదేశ పరిపాలనావిధానములో కూడ ప్రవేశపెట్టుట వలన నష్టము లేదనియు కొందరు వాదించుట కలదు కాని మన దేశపు గవర్నరు జనరలుగా నియమింపబడినవా రాయధికారముల నింతవర కెట్లుపయోగించిరో గమనించిన ప్రతివారికిని వాటిని ఇకముందుకూడ తొలగింపక పోవుట వలన కల్గునష్టము స్పష్టముగ తెలియును.

ఇంతవరకును మన దేశమునకు ప్రసాదింపబడనున్న ఫెడరల్‌విధానములో నున్న కొన్ని ముఖ్యములగు లోట్లను చూచియున్నాము. పైన చెప్పబడినదానిని బట్టి అధినివేశస్వాతంత్ర్యమునకును ఫెడరల్‌విధానమునకును పరస్పరవైరుధ్యము లేదనియు ఆ ఫెడరల్ విధానములోనున్న కొన్నిలోట్లను సర్దుబాటుచేసిన కొలదికాలములో మన దేశము అధినివేశ స్వాతంత్ర్యము ననుభవించుట కవకాశము లున్నవనియుకూడ తేలినది. ఎంతవరకైతే ఆమార్పులు చేయబడునో అంతవరకుమాత్రమే ఆ ఫెడరల్‌విధానము ప్రజల యామోదమునకు పాత్రమయి జయప్రదముగ కొనసాగుట కవకాశము లుండును. కాంగ్రెసుపార్టీవారు ఆవిధానమునకు సుముఖులుగా నుండవలెనని బ్రిటిష్ మంత్రివర్గమువారియొక్కయు వైస్రాయియొక్కయు ఆశయమేని, పైనచూపబడిన మార్పులను వా రంగీకరించుట ప్రధానవిషయము. రామ్సే మాక్డొనాల్డుగారును, ఇర్విను ప్రభువుకూడ కాంగ్రెసువారిని తృప్తిపరచుటకు కల ఆవశ్యకతనుకూర్చి వక్కాణించియున్నారు. వారు తమ పలుకుబడి నుపయోగించి రౌండుటేబిల్ సమావేశములో ఆమోదింపబడిన ఫెడరల్ రాజ్యాంగ విధానమును హిందూదేశీయుల కనుకూలముగ నుండునట్లు మార్చుటకు సహాయపడవలెను. స్వదేశసంస్థానాధీశులుకూడ వారుచేయవలసిన మార్పులను చేసి హిందూదేశపు భావిభాగ్యోదయమునకు తోడ్పడెద రని తలంపవచ్చును.

భీష్ముఁడు

జి. జాషువ గారు

వృద్ధవీరుఁడ! నీవయ స్సెంత? చెపుము–తండ్రి మరణించియే మూఁడుతరము లయ్యె
బోర! భారతయుద్ధమధ్యంబునందు–పడుచుపార్థుని తల్లడ పఱచినావు.
కోడెవయస్సు ని న్నలమి గోటికి మీసము చిక్కునాఁడు, ము
వ్వేడుదినాలు పోరు వెలయించిన భార్గవరాముఁ డెంతయు

ల్లాడెనో! మూఁడుగాళ్ల ముసలయ్యవు నేఁటి కెదిర్చి కృష్ణుఁడున్
గ్రీడియుఁ దల్లడిల్లి రవని న్నినుఁదాకు మగండు పుట్టునే.

ఆరయ నీవు ధర్మజున కాయువుపట్టుఁజేఁగింపకుండినన్
శౌరియు, సవ్యసాచి మరునాఁడు రణంబున నిల్తురే! కృపా
పారగ! నిక్కపుం గినుక పైకొని నీవు ధనుస్సుఁ బట్టినన్
నీరయిపోవె లోకములు? నింగి గుభిల్లునఁ గూలిపోవదే.

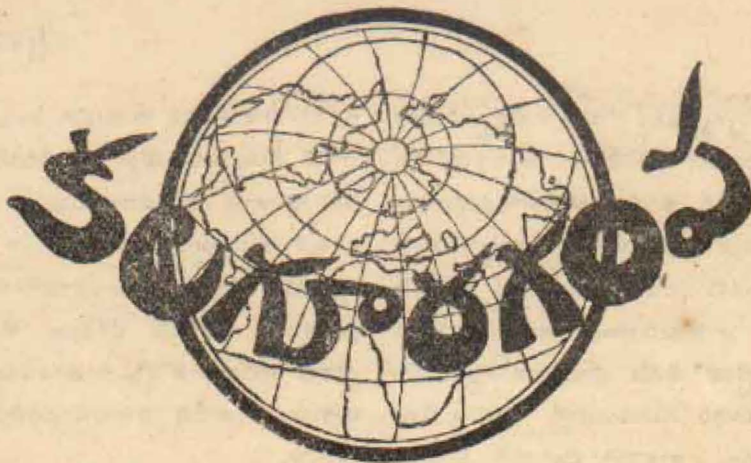
వెలిమావుల్ రుధిరంబు గ్రక్క గతి దప్పెం దేరు సంధించున
మ్ములతో గాండివ మూడె సాగవు కరంబుల్ బావ! ఆలంబునా
వలఁగాదంచు ధనంజయుండు కనులన్ బాష్పంబుల న్నిల్పఁడే!
బలమో లేక మహాత్వమో యిది? వచింపన్ రాదు గంగాసుతా!

"ఈసత్యవ్రతుఁ డెంత? వీనివస మాయింతుం జుమీ" యంచు నీ
పై సింహాకృతి నెత్తివచ్చు హరి నాహ్వానించి, "నాతండ్రి! రా
వే సంసిద్ధుఁడ"నంచుఁ బల్కితివి దేవేంద్రాదిబృందారకుల్
దాసోహమ్మనకుండిరే? గగనకుల్యాపుత్ర! నీభక్తికిన్.

గురువు గొడ్డలి ద్రిప్పుకొని తప్పుకొనుదాఁక మరలి వెన్కకు రాని మార్గణంబు
ముత్తరంబులనుండి మాదిరి ముద్దలుగట్టి చేవ డిందని పచ్చియావనంబు
వసుసప్తకము సానఁబట్టి జీవముఁ బోసి రొమ్మునఁగుక్కసపుటాయుధబలంబు
స్వర్గతరంగిణీస్తన్యంబు బలిమిని సంప్రాప్తమైన తేజశ్చయంబు
గవ్వకుం గాని పాడుశిఖండిముందు వ్యర్థపుచ్చితె పార్థుని పరువుకొఱకు?
జగము నగలించు నీదివ్యశంఖరవళి పవ్వళించెనె యమ్ములపడకమీఁద?

అంబ శిఖండి యయ్యె నతఁ డాఁడుది, వానిమొగంబు సూడ నం
చుం బరిపూర్ణపౌరుషవిశుద్ధికి భంగము గల్గకుండ, వి
ల్లంబులు పాఱవైచితివి యర్జునవీరుని కీర్తి నిల్పి; గం
గాంబిక ధన్య యయ్యెను గదా, నినుఁగాంచి, ధనుష్మదగ్రణీ!

కౌరవుని యాస గంగలోఁ గలసిపోయె-పరశురాముని వేఁడినిశ్వాసములకు
నింద్రగిరి క్రాఁగి బూది యయ్యెనుగదయ్య-శంతనుకుమార, నీవిల్లు జారిపోవ.

రోమకచక్రవర్తి ముస్సోలినీ

ప్రపంచమున గల నిరంకుశప్రభువులలో రోమక సమ్రాట్టు ముస్సోలినీ అగ్రగణ్యుడు. అతనిమాటకు తిరుగులేదు. అతనిమాటయే యా దేశమున లా క్రింద చెల్లుబడి యగుచుండును. కాని అట్టి నిరంకుశప్రభుత్వం కుని యేలుబడిక్రింద గూడ రోమదేశము అత్యంతశీఘ్రముగ నున్నతస్థితి కరుదెంచుచుండుట ముదావహమే గాక విస్మయదాయకముగ గూడ నున్నది.

బ్లాకెట్టు రేషియోవలన వచ్చితధనమును హిందూదేశము గోల్పోవుచుండ ఫ్రాంకుతన ప్రాంకునకును, రోము తన లీరానాణెమునకును విలువ హెచ్చించి ధనవంతములగు చున్నవి. ముస్సోలినీ యొకపర్యాయం దిట్లు నుడివెను:

"కృత్రిమపు మారకపురేటు దేశముయొక్క ఆర్థిక విపత్తునకు మూలకారణము. మనదేశపు ఖావుటాయే యందుమూలమున కూలిపోవగలదు. మనకు మనదేశపు ఖావుటా సంరక్షణ మెంతముఖ్యకర్తవ్యమో కరెన్సీసంరక్షణకూడ నంత ముఖ్యతమమే. నాప్రాణము లున్నంతవరకు మన లీరానాణెపు విలువను నేను సంరక్షించుటకే పూనుకొనెదను." చూచితిరా, నిరంకుశప్రభువైనను ఉన్నత దేశారాధకుడు.

అంతియ గాక ఇటలీకుండు భూకంపము కఱవులు మొదలగు నీతిబాధలవలన చాల ధననష్టము సంభవించినది. ముస్సోలినీ తనధనాగారమును బూడ్చుటకదివరకే విపత్తులమూలమున ఘోరదుర్ఘోరమున దుఃఖించు ప్రజలపై నూతనములగు పన్నుల విధింపలేదు. బడ్జెటువందలి లోటును మంత్రిమొదలుకొని బంట్రోతువరకును గల ప్రభుత్వసేవకులు తమ జీతములో నుండి నూటికి పండ్రెండువంతున మినహాయించి యిచ్చుటమూలముగా నాల్గువందలవలు బదియూడు కోట్ల లీరానాణెముల సంపాదించి నష్టమును భర్తీయొనరించి లీరానాణెముయొక్క విలువను యుద్ధాత్పూర్వపురేటునకు దేగలిగినాడు. బూటకపు సంస్కారణములు, అధికార విరహితములగు శాసనసభలు మొదలగు బొమ్మలాటలకన్న దేశము నుద్ధరింపదలచినయొక్క నిరంకుశాధికారికే మిక్కిలి కోరదగినవాడు. ఇటలీదేశము భూకంప అగ్నిపర్వత దవానలాదిక్లిష్టముల వచ్చితధననష్టమునకు బాల్పడినను పరదేశములవారి సాయమును ముస్సోలినీ నిరాకరించి తనకాళ్లపైననే ఇటలీని నిలువబెట్టగలిగినాడు. అతడెంతధన్యుడు. ముస్సోలినీ నిరంకుశుడయ్యును తన నిరంకుశత్వమును దేశారాధనకొరకు, దేశోద్ధరణకొరకు వినియోగించుచున్నాడు.

పులవర్తి కమలావతీదేవి.

మాంసాహార మెపుడెట్లు ప్రచారములోనికి వచ్చెను?

ఇప్పటివారిలో జాలమంది మనుష్యులకు మాంసాహారము వారిజన్మతోడనే యుత్పన్నమైనదనియు, నా యాచారమునుబట్టి క్రమక్రమముగ వ్యాపించి

యిప్పటివఱకు నవిచ్ఛిన్నముగఁ గొనసాగుచున్నదనియుఁ దలంతురు. కాని బాగుగఁ బరిశీలించి చూచినచో నిం దలి యంశము నిలుచునది కాదు. అధునాతనయుగము నందు సుప్రసిద్ధ పరిశోధకుఁడగు డా. డార్విన్ పండి తుఁడు తన పరిశోధనకు ఫలముగ మనుష్యులు తొలుత కోఁతి జాతిలోని వారే యనియుఁ, గాలపరిణామాదు లంబట్టి కోఁతికిఁబుట్టినకోఁతియే మానిసి యయ్యెననియు సిద్ధాంతీకరించెను. ఈతని మతమునుబట్టి చూచిన మను ష్యుఁడు ఫలాహారియు, శాకాహారియుఁగాని మాంసా హారియై జనింపలేదని తెలియకపోదు. కోఁతులు ఫల ములను దినునవే కాని మాంసము తినునవి కావు. కావున వానినుండి యుత్పన్నులైన మానవు లాదిని ఫలాహారులే యని యనుకొనుట యుత్తమము.

భగవన్నిర్మితములగు పదార్థములు తత్తద్ధర్మముల కనుకూలముగనే సృజింపఁబడు చుండును. చెట్లు మఱి యొకచోటునకుఁ బోయి యాహారమును సంపాదింపఁ జాలవు కావున వాని యాహారము వానికాళ్ల క్రిందనే జని పలుపఁ బడినది. సింహము, పులి, పిల్లి, కుక్క మొదలగు జంతువులు మాంసాహారులుగనే సృజింపఁబడినవి కనుక వాని యవయవములన్నియు మఱియొక ప్రాణిని జంపి తన్మాంసమును సంపాదించుటకు తగినవై యున్నవి. మాం సాహారులుగనే సృజింపఁబడిన ప్రాణులు తమపొట్ట నిం పుకొనఁ దలంచినచో మఱియొక ప్రాణిని జంపి తీరవలెను. లేనియెడల వాని కాహారము లభింపనేఱదు. మనుష్యులు కూడ మాంసాహారులేయైనచో తక్కిన మృగములవలె నిశితదంతములు, నిశితనఖరములు, కఠిన హృదయము— ఇతర ప్రాణిని జంపుటకు నలయు రీతిగ—కలిగియుండక తప్పదు. కాని యట్లున్నదా? మానవుఁడే ప్రాణిని జంప నెంచినను నిరాయుధుఁడై సమసింపఁ జాలఁడు.

కాకి మొదలగు పక్షులు మాంసమునుగూడఁ దినును గదా, వానికి జంతువులను జంపునంతటి బలము కలిగి యందుల కనువుగ నవయవములు లేవే, అమాదిరిగనే మనుష్యులుకూడ నున్నారనుకొన రాదా? అని సం దేహము కలుగవచ్చును. కాని కాకి మాంసాహారియైనను చచ్చిన జంతువుల యొక్క మాంసమును ముక్కుతోఁ బొడిచి తినును గాని జంతువుల జంపఁగల సామర్థ్యము దానికి లేదు. మనుష్యులో బ్రతికియున్న దానిని జంపి తిందురు గాని చచ్చినదాని మాంసమును తినరుకదా? కావున మనుష్యులు తొలుత ఫల శాకాహారులుగనే సృజింపఁ బడిరనియు, మాంసాహారుల కుండవలసిన యవ యవరచన వారియెడ లేశమును లేదనియు, నడుమఁ గాలాంతరముల నొక్కరు మాంసము భుజింపఁ దక్కిన వారుకూడ నారీతి నవలంబించిరనియు మన మెఱుఁగ వచ్చును.

దక్షిణ దేశమున సారస్వత గౌడబ్రాహ్మణులు కలరు. వారు మత్స్యముల భక్షింతురు. కాని తొలుత వారు కేవల శాక-ఫలాహారులే. వారిలో గొప్పగొప్ప విద్వాంసులు కలరు. సరస్వతి వారి నాల్కచివరఁ దాండ వమాడుచుండెడిది. ఏడెనిమిది వేల సంవత్సరముల క్రిం దట గొప్ప కఱవు సంభవించెను. అపుడు వారికిఁ దినుట కేమియు లభింపలేదు. తమ జీవనమును, విద్యలను గాపాడుకొను టెట్లని వారాలోచించి యాలోచించి, తుదకు చేఁపలను దిని ప్రాణములను నిలుపుకొనఁ దలఁచి యప్పుడా మార్గము నవలంబించిరి. ఆ యాచారమునుబట్టి పారంపర్యముగ నా యలవాటు వాడుకలోనికి వచ్చినది. ఆపత్తులలో నుపయోగించిన యాచార మలవాటుపడి వారు దానిని విడువకున్నారు. ఉత్తరదేశము నందలి గౌడ సారస్వతులు మాత్రము నేఁటివఱకు శాకాహారులు గనే యున్నారు.

వేలకొలఁది సంవత్సరము లఁగడచినవి. ఆవెనుకటి యుగములఁ గనినచో నప్పటివారు చెట్లయంతటి పొడ వుగలవారై యుండెడివారు. మనుష్యులు చెట్లనుండి ఫలములను దీసికొని వానిని భక్షించుచుండెడివారు. వారి యవయవరచన (అనఁగా పొడుగుపాటి కాళ్లు, చేతులు) తదనుగుణముగనే నిర్మింపఁబడినది. లేనిచో మానవుఁడు కూడ చతుష్పాత్తులరీతి నే యుండవలసినవాఁడే.

మనవాఙ్మయమునఁ బ్రాచీనతమమగు గ్రంథము ఋగ్వేదము. ఋగ్వేదమున నెచ్చటను మాంస మాహారమై యున్నట్లుగ వర్ణింపఁబడలేదు. అందన్న వాచకశబ్దము

లన్నియు వనస్పతిపరములుగ నున్నవి. అన్నములలో సోమమే రాజు. అదియే దేవతల కాహారము. కావున మనుష్యులకుఁగూడ నట్లేయని యూహింపవలెను. దేవతలకు మాంసమే యన్నమై యుండు పక్షమున మనుష్యులకు నట్లే యుండవలసి యుండెడిదికదా! ఆవేదయుగమున మాంసమాహారరూపమున నుండినచోఁ దప్పక యది వేదమున నెచటనేని ప్రస్తావింపఁబడి యుండెడిది.

దేవత లమృతాంధసులు కాని మాంసాంధసులుకారు. "అమృతాంధ" శబ్దము వారియెడనే రూఢమైయున్నది. దేవతలకంటెను బూర్వమున నున్న జాతి రాక్షస జాతి. రాక్షసులును తొలిరోజులలో బ్రహ్మచర్యమును, ధర్మమును, తపస్సును ఒనర్చెడివారు. పరులను రక్షించుటకై యాత్మసమర్పణమును జేసెడివారు. కాని రాక్షసుల బల మధికమైన పిదపఁ దమసుఖముకొఱకుఁ బరులను సంహరింప వారు ప్రారంభించిరి. కాఁగా నెవ్వరు పరార్థమై యాత్మసమర్పణ మొనర్చిరో వారే, ఆ రక్షకులే, భక్షకులైపోయిరి. వారు సుఖలాలసులై శరీరసుఖముల నెఱుంగక క్రమక్రమముగ మాంసాహారులై పోయిరి. కావున "పలాశి" శబ్దము రాక్షసులందే రూఢమై వాడఁబడుచున్నది. (పలమన మాంసము, అశి అనఁ దిను వాఁడు). అక్కాలీన సుజనులైయుండిన రాక్షసులు, తమ స్త్రీల పాతివ్రత్య రక్షణముఁ గోరు రాక్షసులు, తుదకు దుర్జనులై పరస్త్రీలఁ జెఱఁబట్ట ప్రారంభించిరి. ఈ మీఁదఁ జెప్పినరీతిని మొదట శాకాహారులును, ఫలాహారులు నగువారు మాంసాహారులై పోయిరి.

మహాభారతమున నొక యితిహాసము కలదు. వసురాజని యొకరాజు కలఁడు. అతనికాల దేవతలకును, ఋషులకును యాగము విషయమై వివాదము కలిగెను. యజ్ఞమునఁ దప్పక పశువును జంపవలెనని దేవతలును, నిర్మాంసయజ్ఞమే చేయవలయునని ఋషులును వాదించిరి. దేవతలయెడఁ బక్షపాతియగు వసురాజు పశువును చంపుటయే శ్రేయమని తీర్మానించెను. అక్కాలమున నిర్మాంసయజ్ఞమే యుత్తమ మను వారిసంఖ్య మిక్కిలి యెక్కువ యగుటచే వా రారాజును బదభ్రష్టునిగాఁ జేసిరి. ఋగ్వేదమునందు నొకానొకయెడ యాగములు వసంతాది ఋతువులలోఁ బ్రారంభింపఁబడుచుండునట్లును, నిసర్గసిద్ధములగు పదార్థద్వారముననే నిర్వహింపఁబడుచుండినట్లును గలదు. క్రమక్రమముగ పశుహింస యజ్ఞమున నవకాశము కల్పించుకొనెను గాని తొలుత హింసలేని యజ్ఞములే యొనర్పఁబడుచుండెడివి.

పరిశీలించి చూచినచో నీయంశ మిప్పటి యజ్ఞములఁ బట్టియుఁ దేటతెల్లము కాఁగలదు. అందు "పూర్వవేది" యందుఁ గేవలము వనస్పతుల ధాన్యములచే హవనముచేయవలెను. "ఉత్తరవేది" యందు మాంసము హవనముచేయఁబడును. మొదటినుండియు మాంసాహారము ప్రచారమున నున్నచో నీ "పూర్వోత్తర" భేద ముండి యుండదు. వసురాజు కాలమునఁగూడ మాంసాహారము ప్రచారమున లేదు. ప్రచారముననే యున్నచో వాదములును, రాజునకు రాజ్యభ్రష్టతయుఁ గలిగియే యుండకపోవును.

హిందువులలో నిప్పుడు చాలమంది మాంసము తిను వారు కలరు. మాంసాహారము ప్రచారమునకు వచ్చిన పిదపఁగూడ పితృశ్రాద్ధ దినాది పవిత్ర దినములందునను, ఏకాదశి, పౌర్ణమి మొదలగు పర్వదినములందును మాంసము తినరాదను నియమము కలదు. తొలుతనుండియు మాంసమాహారముగ వాడఁబడినచో నీనిషేధ మేల యుండును?

మానవుల తొల్లింటి యాహారము ఫలములు; ఆ పిదపఁ గందమూలములు; క్రమక్రమముగ విషయలాలసులగుట ధాన్యములలోనికిఁ దిగినది. ఆధాన్యములలోను మొదట "అకృష్టపచ్యధాన్యమే" యాహారము. అనఁగా దున్నకుండఁ జల్లి పండించిన ధాన్యము. ఆపిదప "కృష్టపచ్యములు" భూమి దున్ని యూడిచి పండించినధాన్యము

ఆపన్నసమయమున నమలులోనికి వచ్చిన యాచారములను బట్టి తొలుతనుండియు నాయాచారములు కలవనుట యనుచితము. చీనా దేశమున నొకప్పుడు గొప్పకఱవు ప్రాప్తించెను. అప్పుడు జంతు మాంసముకూడ సరిపోవక పోవుటచే మనుష్యమాంసముకూడ నాహారముగ నుపయోగింపఁబడెను. దానినిబట్టి మనము తొలుతనుండియు మనుష్యులు మనుష్యులనే చంపి తినెడివారని చెప్ప వీలగునా?

ఒక్క యీ కాలమునందే గాక మఱికొన్ని సమయములం బట్టియు మాంసాహార మాచరణమునకు వచ్చెను. యుద్ధము చేయు సైనికులకు దృఢమగు బలము కలుగుట కిది యుపయోగకారి యయ్యెను. అట్లే యమానుష కృత్యములకొఱకును, కొన్నికొన్ని మంత్రతంత్రములకును ఇది యుపయోగమునకు వచ్చి క్రమక్రమముగ నాచారమై పోయెను.

మన శాస్త్ర సంప్రదాయములం బట్టి చూచినచో డా॥ డార్విన్ పండితుని మతము నమ్మఁదగి యుండ వీలుపడదు. ప్రళయమున నణురూపమున నున్న ప్రకృతి తదనంతరము విస్తృతయై తత్తదిచ్ఛాది మూలమునఁ బరమాణు సముదాయ మొకరీతిఁ గూడి యొక్కొక వ్యక్తియై యుత్పన్నమగును. అన్ని జంతువు లొక్కమారే సృజింపఁబడినవి కాని నక్కనుండి కుక్కయు, కుక్కనుండి పిల్లియు నీరీతి నుత్పన్నములు కాలేదు. కావునఁ గోఁతినుండి మానిసి పుట్టెననుట నమ్మఁదగినది కాదు. ఆదిని లేక నడుమ వచ్చిన యీ యాచారము కులక్రమాగతమని పట్టుకొని కేవల స్వార్థపరాయణులై మానవులు జీవజంతువులఁ జంపి భక్షించుట యుక్తమైన పని కాదు. పరాత్పరుని సృష్టిలో మనుష్యున కెంత హక్కు కలదో నోరులేని జీవజంతువులకుఁ గూడ నంతటి హక్కు కలదు. తమరు కడగండ్లఁ బడుచున్నపుడు తమ కెంతటి కష్టము కల్గునో మానవుఁడు యోచించినచో, జంతువుల జంపునపుడు దాని కెన్ని మడుంగులు బాధ, కష్టము కలుగునో యూహింపఁగలఁడు.

క్షణికమగు జీవితమున, అత్యణుమున నెన్నఁటికోటి వంతు కాలపరిమితమగనో యుండు మాంసాహారాస్వాద జనితానందము ననుభవించుటకై గర్హ్య నిర్ఘాతకములు, క్రూర కృత్యము లొనర్చుట పాడిగాదు. అహింసయే యుత్తమ ధర్మమని యెంచినచో నడుమ వచ్చిన యీ మాంసాహారాచారము నాశనమై పోక మానదు.

(హిందీ "వైదికధర్మ" పత్రిక ననుసరించి.)

బులుసు వెంకటరమణయ్య

ఎఱ్ఱాప్రగడయొక్క గురువు

పేరుప్రతిష్ఠలు గాంచిన పెద్దల జీవితవివరములను వినవలెనని అందఱికిని కుతూహలముండును. హరివంశమును, నారసింహపురాణమును రచించి, భారతారణ్యపర్వశేషమును బూర్తిచేసి అనన్యకవితావైచిత్రిని ప్రకటించి ప్రబంధపరమేశ్వర బిరుదాంకితుఁడగు ఎఱ్ఱాప్రగడయొక్క గురువు పేరు మన కింతవరకును తెలియలేదు. కాని యీ మధ్య నేను చూడ దటస్థించిన ఒక తాటాకు గ్రంథమున నీపద్యము గలదు:

సీ. తమకటాక్షము బల్లిదపుకుంచెకోల యా
 వైకుంఠనగర కవాటములకు
తమపాదతీర్థ ముత్కటనీలమేఘ మా
 సకలచేతనచిత్త సస్యములకు
తమసుప్రసాదంబు విమలాంజనము పరం
 ధామస్వరూప విధానములకు
తమప్రభావము ఘోరతరపంచవదన మా
 చండపాషండ వేదండములకు
ననగ కందాళ పరదేశికాప్పకణ్ణ
శిష్యుడై మించు పెద్దింటి శింగరాత్మ
జాత తిరుమల తిరుమలాచార్యవర్య
సన్నుతియొనర్తు మద్గురుస్వామి నెపుడు.

దీనినిబట్టి పెద్దింటి శింగరాచార్యుని కుమారుఁడు తిరుమలాచార్యులు ఎఱ్ఱాప్రగడకు గురువు. ఈతిరుమలాచార్యులు కందాళ పరదేశికాప్పలాచార్యుని శిష్యుఁడు. వీరిరువురును వైష్ణవాచార్యులు. అయినను నృసింహపురాణమున,

క. గిరిశ పదభక్తిరసత
త్పరభావము కలిమి శంభుదాసుం డనగా
బరగిన గోవిందగుణా
దర సంభృతసామవస్య ధన్యుఁడ నెందున్.

అని చెప్పికొనినదానిబట్టి ఎఱ్ఱాప్రగడ శంభుదాసుఁడును, హరిదాసుఁడునుగూడ నైయుండెను.

నిడమర్తి సత్యనారాయణమూర్తి.

కీ. శే. శ్రీ పారనంది రామశాస్త్రులుగారు

1930 సం. డిసెంబరునెల 6 వ తేదీని సాయంకాలము నాలుగు గంటలకు స్వర్గస్థులైరి.

'అనాయాసేన మరణం వినా దైన్యేన జీవనమ్'

అను నుడి ననుసరించి యాత్మగౌరవమున కే లోటును వాటిలకుండఁ బండితాగ్రగణ్యులని ప్రసిద్ధిఁ బొంది, గొప్ప యాస్తికబుద్ధితో నిరతముఁ బరమేశ్వర పాదాబ్జమరందపానలోలభృంగులయి, సహస్రమాస జీవులయి, ప్రాణోత్క్రమణ సమయంబున శ్రీకంఠ నామధేయచింతాయుక్తులయి స్వగృహంబునఁ బుత్త్ర పౌత్త్ర భ్రాతృ మిత్త్ర బృందంబులు గొలుచుచుండ నీ మహోత్సాహులు నిజపుణ్యరాశిం గలిసిన యానందంబును బొంద దివిం జేరిరి. వీరు పర్లాకిమిడిపుర వాసులు, సంస్కృతాంధ్రముల రెంటియందును గొప్ప ప్రసిద్ధిఁబొందిన విద్వాంసులు.

వీరు మొట్టమొదట పర్లాకిమిడి సంస్థానమునకుఁ జేరిన 'పిండువాడ' యను పల్లెటూరిలో జనియించి పరిసరగ్రామంబులఁ గావ్యనాటకాలంకారంబులఁ బఠించి శాస్త్రాధ్యయనముం బొనరింప బొబ్బిలికేగి యందు విఖ్యాతిఁ గాంచిన బ్రహ్మశ్రీ సుసర్ల సీతారామ శాస్త్రులవారికడఁ దర్కాలంకార వేదాంతశాస్త్రముల నభ్యసించిరి. ఇట్లు కృతవిద్యులయి వీరు నిజానుజులు మొదలగు కుటుంబమును సంరక్షించుటకు నడుము గట్టుకొని నిలువంబడవలసి వచ్చెను.

'సిద్ధాంతమునకు మూలకుమారులును', సుప్రసిద్ధ కవిశేఖరులునగు మ.శ్రీ త్రిపురాన వేంకటసూర్య ప్రసాదరావు దొరవారికి జనకులునగు మ.శ్రీ త్రిపురాన తిమ్మయ్య దొరవారు వీరి పాండిత్యమ్మెఱింగి మైత్రి కలిపి వీరి ననేకవిధముల గౌరవించిరి.

ఆ కాలములో విద్యాసంస్థయగు నర్లాముసభలోఁ బరీక్షనిచ్చి ఖ్యాతిని గాంచుటయేగాక యనేక విద్వత్సభలలో ధర్మశాస్త్రముపయి వాదప్రతివాదముల సల్పి నూటపదార్లు బహుమానములను శాస్త్రులవారు పొందుచుండిరి. విద్యాభోజులని ప్రసిద్ధిఁగాంచిన పర్లాకిమిడి సంస్థానాధీశు లిట్టి పండితవతంసులు తమ తాలూకాలో నున్నారని యోజించి సంస్థానపు టున్నతవిద్యాలయములో నుపాధ్యాయునిగా వీరిని నియమించిరి. 1883 వ సంవత్సరములో 15 రూపాయల వేతనముపయి నుద్యోగమునఁ బ్రవేశించిన వీరు 1911 వ సంవత్సరమున 50 రూపాయల వేతనము గ్రహించుచుండి, కుమారుఁడు పట్టపరీక్షలో నుత్తీర్ణుఁడయి యుద్యోగమునందుఁ బ్రవేశించిన పిమ్మట విశ్రాంతిఁ గైకొని 19 వత్సరములు గౌరవవేతనము బొందిరి.

ఆ దినములలో మ. రా. శ్రీ గిడుగు రామమూర్తి పంతులుగారు తెలుఁగుభాషకు సంబంధించిన చర్చలను లేవదీయుచుఁగా నా చర్చల తత్త్వమును గమనింగొనుటకయి తను కప్రధానముగానుండిన యాంధ్రభాషా విషయమునఁ బనిసేయం దొడంగిరి. ప్రతిభాశాలురగు విద్వాంసులకు విజ్ఞానమునందలి యవాంతరశాఖాభేద మొక ప్రతిబంధక మెన్నఁడును గానేరదని మన మెఱింగిన విషయమే గదా? సుప్రసిద్ధరసాయన శాస్త్రవేత్త యగు పాస్టరుగారు రక్షణమును సిద్ధాంతములను వైద్యశాస్త్రమునం దొనరించి యుండలేదా! అట్లే వీరును నాంధ్రభాషాతత్త్వమును బరీక్షించి యందలి సారము నాంధ్రావళి కర్పించుటకు మహాప్రమాణగ్రంథ మగు నాంధ్రభారతము నామూలాగ్రముగాఁ బరిశీలించి దాని పయి నెన్నిటినో గ్రంథముల రచియించి యున్నారు.

వీరి రచనములు

(1) ఆంధ్ర మహాభారత విమర్శనము—ఇయ్యది 500 పుటలలో వ్రాయంబడిన యముద్రితగ్రంథరాజము. భారతమునందుఁ బయలుదేఱు ననేకములగు ప్రశ్నముల కుత్తరము లిందున్నవి. భారతమునందలి చిక్కుగల పట్టుల నన్నిటిని విమర్శించి, భాషావిషయకములు, నర్థవిషయకములునగు చర్చలతో నీగ్రంథమును వీరు రచియించిరి. ఇందు నుద్యోగపర్వ విమర్శనమాత్రము ముద్రితమయినది.

(2) ఆంధ్రశబ్దచింతామణి కుద్ద్యోతినీ వ్యాఖ్యానము—ఇది ముద్రితము. ఈ పుస్తకమున వీ రాంధ్రులకు మఱవరానియుపకారముం జేసిరి. ఆదినములలో నాంధ్ర శబ్దచింతామణి నన్నయకృతము కాదను వీరేశలింగము పంతులవారివాదమునకు ముఖ్యయుక్తిని, భారతప్రయోగములకును జింతామణిలక్షణములకును వైరుధ్యము గలదను వాదమును, నుదాహరణపూర్వకముగ ఖండించి తమ వ్యాఖ్యానముచే నన్నయ కర్తృత్వమును స్థాపించిరి. ఇప్పు డంతకంతకుఁ బండితులు వీరి వాదమునే గ్రహించుచు వీరి యభిప్రాయమునే యామోదించుచు వచ్చుచున్నారు. ఇందు వీరి ప్రయత్నము మిక్కిలి ప్రశంసార్హము.

(3) కురుక్షేత్ర యుద్ధకాలమును నిర్ణయించుచు వీ రొకగ్రంథమును వ్రాసిరి. ఇది యెల్ల జిజ్ఞాసువుల కమూల్యమైనది.

(4) భారతాద్యాంధ్ర గ్రంథపఠనముచే యతిప్రాసముల నిర్ణయమును గుఱించి వీరికిఁ గొన్ని నూతనములగు స్వతంత్రాభిప్రాయములు గలుగఁగా వాని నన్నిటినిఁ జేరిచి యొక్కగ్రంథమును రచియించిరి. ఆంధ్రభాషయందలి యతిప్రాసనియమములను గుఱించి తెలిసికొనఁ గోరువారి కిది మిక్కిలియు నుపయోగకరమైనది.

(5) 'జ్ఞ' అను వర్ణము కంఠ్యమా తాలవ్యమా యను విషయమును గుఱించి వీరు చేసిన విమర్శనము నెలిపుచ్చిన సిద్ధాంతమును దప్పక పండితులయాదరమును బడయఁదగినవి. ఈ విషయమును గుఱించి వీరు వ్యాసములను వ్రాసి భారతిలోఁ బ్రచురించిరి.

(6) వేదాంతశాస్త్రమందుఁ బాండిత్యమును నభిమానమును గలవారు గనుక నాశాస్త్రమునందలి ప్రస్థానత్రయమును బెక్కుసారులు పఠించి జ్ఞానమార్గమును గర్మమార్గమును సమన్వయించుచు భగవద్గీతల కొక గొప్ప వ్యాఖ్యానమును వ్రాసిరి.

(7) ముఖలింగక్షేత్రమునకు సంబంధించిన పురాణగాథను గ్రహించి 'మధుకేశ్వరీయము' అను పేర నాటకముగా రచియించిరి. ఇది సంస్కృతమునందు వ్రాయఁబడినది. ఇది ముద్రితము.

వీరియెడల వీరియాస్థానప్రభువులగు శ్రీ శ్రీ శ్రీ కృష్ణచంద్ర గజపతి నారాయణదేవు మహారాజుల వారికిఁ జాల గౌరవమున్నది. ధర్మశాస్త్రమునం దేసందియము గలిగినను వీరి నిర్ణయమునే గ్రహించుచుండిరి. ప్రస్తుతపు మహారాజుల వారి పినతండ్రిగారికిని వీరియందు గౌరవముండుటచే సంస్కృత నాటకరచనమునకు వీరిం బ్రేరించుచుండిరి.

ధర్మశాస్త్రమునందు వీరికి గొప్ప యాదరమును బాండిత్యమును నుండెడిది. శిష్టాచారమునకు సరియగునట్లుగా ధర్మశాస్త్రముల సమన్వయముచేసి వీరు పూర్వాచారమును రక్షించుటకు బద్ధకంకణులై యుండిరి. ఏనాఁడును గూడ త్రికాలసంధ్యావందనమును విడువక దీక్షాపరులై కాలమంతయు నిజముగ వైదికజీవితముగాఁ గడిపిరి. వీరికిఁ బది నాలుగైదుశాస్త్రములందును బ్రతిభమాత్రమే కాక వాదప్రతివాదములయందు గొప్పయుక్తి గలుగునట్లు సమాధానములిచ్చుశక్తి యపారముగా నుండెడిది. మొదట ధనవంతులు కాకపోయినను నాత్మగౌరవమును గాపాడుకొనుచు యాచనలకుఁ దక్కిన పండితులవలె నన్నిచోట్లకు నేగక దమకున్న దానిలోనే కాలక్షేపముఁ జేసికొనుచు జీవితమునంతను గడిపిరి. వీరికి నడిమివయసున భార్యపోయినను బిల్లలుండుటచే, బంధువు లెన్నిరీతుల బోధించినను వివాహమున కొప్పుకొనిరి కారు. పుత్త్రి లిరువురున్నప్పుడు, వయసు

యౌవనము దాఁటినప్పుడు వార్ధకములోఁ దన సంరక్షణమునకై పునర్వివాహ మొనరించుకొనుట యశాస్త్రీయమని వీరి నమ్మకము. ఉద్యోగమునుండి విరమించిన తరువాత సన్న్యాసాశ్రమము స్వీకరించుటకు యోచించిరి గాని యీ కాలములో సన్న్యాసాశ్రమము సరిగా జరుగదు గావున భ్రష్ట సన్న్యాసముకంటె వానప్రస్థమువంటి తమగృహస్థాశ్రమ జీవనమే యుక్తమని యెంచి యా యోజననుండి విముఖులయిరి. విశ్రాంతిఁబొంది జీవనముఁ జేసిన కాలమునందు వీరేపదార్థమునందును మమకారము లేక గ్రంథకాలక్షేపముఁ జేసికొనుచు విరామకాలమునఁ జతురంగము నాడుకొనుచు గాలమును వెళ్ళఁబుచ్చిరి.

శరీరమునం దేవ్యాధియును లేకయే, పండుపండినట్లు పండి తుదిని వీరు 79వ సంవత్సరములో గతించిరి. క్రమముగా శరీరము కృశించి తుదిరోజువఱకును నిత్యకర్మానుష్ఠానములు వదలక, అనాయాసముగాఁ బరమపదించిరి. మరణకాలమున వీరి కిష్టమగు ప్రార్థనా శ్లోకమును జెవిలోఁ బెద్దకుమారుఁడు చదివి వినుపించుచుండఁగాఁ బరమేశ్వర నామమును స్మరించుచు దివిం జేరిరి.

ఇట్టి మహామహుల యాత్మకుఁ బరమేశ్వరుఁడు శాంతి నొసంగుఁగాక. అమూల్యరత్నమగు వీరినిఁ బోఁగొట్టుకొనిన వీరి కుటుంబమున కెంతయు సానుభూతిని జూపించుచున్నాము. వీరిమరణ మాంధ్రలోకమున కొక గొప్ప లోటు.

'ఒక శిష్యుఁడు'

కీ. శే. మౌలానామహమ్మదాలీగారు

'స్వరాజ్యమో, స్వారాజ్యమో' "రెంట్లో ఒకటి."

మహమదాలీగారు లండను నగరమునందు కడచిన జనవరి నెల 4-వ తేదీ యుదయము మరణించిరి. వీరి మృతివలన భారతదేశమునకు తీరని కొఱత ప్రాప్తించినది. మహమదాలీగారు తమ భయంకర శరీరస్థితిని సరకుగొనక, 'రౌండు టేబిలు' సమావేశమున తమ మతమునకును, దేశమునకును ప్రస్తుత సందిగ్ధస్థితియందు సేవ సలుపదలచి, ఇంగ్లాండునకు బోయియుండిరి. అచట సమావేశమునందు వీరు గావించిన మహోపన్యాసము దేశీయుల స్మృతిపథమునందు చిరస్థాయిగ నిలయుగలదు.

జీవిత సంగ్రహము

మహమదాలీగారు 1878వ సంవత్సరమునందు జననమొందిరి. వీరి తండ్రిగారగు అబ్దుల్ అలీఖాన్ గారు రాంపూర్ సంస్థానమునం దున్నతోద్యోగులుగ నుండిరి. మహమదాలీగారు జనించిన యనతికాలమునకే అలీఖాన్ గారు దివంగతులైరి. వీరియన్నగారగు షౌకతాలీగారి కప్పుడు వయస్సు రెండేండ్లుమాత్రమే. అలీసోదరుల తల్లియగు 'బీ అమ్మ' భర్తృమరణానంతరము తన పుత్రరత్నముల కడుశ్రద్ధతో పెంచి పెద్దవారలను జేసెను. ఈమె

ధైర్యసాహసములవలననే అలీసోదరులు దేశనాయకులయి మహోన్నతిని గాంచిరి.

విద్యాభ్యాసము - విదేశగమనము

అలీఘుర్ కళాశాలయం దున్నతవిద్యను బడసి, పిమ్మట మహమదాలీగారు ఇంగ్లాండున కేగి, ఆక్స్‌ఫర్డు విశ్వవిద్యాలయమునందు విద్య నభ్యసించిరి. 1898 నుండి 1902 వరకు వ్యాయవాదివృత్తినుండి మాతృదేశమునకు మరలివచ్చిన పిమ్మట, వీరు బరోడాసంస్థానమందు నల్లమందుశాఖలో నుద్యోగము నిర్వహించిరి. కాని, తమకు గల యాశయముల కాయుద్యోగ మొప్పియుండనందున మహమదాలీగారు దానిని వదలుకొని, పత్రికాప్రపంచమున బ్రవేశించిరి.

'టైమ్స్ఆఫ్ఇండియా', 'హిందూస్థాన్‌రివ్యూ', 'స్పెక్టేటర్' మున్నగు పత్రికలకు వీరు వ్యాసముల వ్రాయుచుండిరి. తమఆంగ్ల వారపత్రికయగు 'కామ్రేడు' నందు వీ రానాటి సమస్యలను నిర్భయముగ విమర్శించు చుండిరి. ఐరోపా మహాసంగ్రామము ప్రారంభమయి నపుడు 'టర్కీ-యొక్క కర్తవ్యము'ను గూర్చి వీరు 'కామ్రేడు'లో వ్రాసినవ్యాసము చరిత్రప్రసిద్ధము. ఈ వ్యాసమునకు ఫలితముగ వీరి పత్రిక లణచివేయబడుటయు, ఆలీసోదరులు నిర్బంధింపబడుటయు తటస్థించినది.

మహమ్మదీయసమితి 1906 లో స్థాపింపబడెను. ఈ సంస్థకొరకై మహమదాలీగారు మిక్కిలి పాటుపడిరి. 1912 లో బాల్కన్‌యుద్ధము జరిగినపుడు, టర్కీ-సహాయార్థమై వీ రాదేశమునకు వైద్యులను బంపిరి. తమ సంఘము వెనుకబడియున్నదని గ్రహించి, దానిని ముందుకు దీసికొని వచ్చి, వారిచేకూడ దేశసేవ యొనరింపజేయుటకు యత్నించిరి.

ఐరోపా మహాసంగ్రామము ప్రారంభమయిన పుడు ఇండియాయందలి మహమ్మదీయు లగ్నిపరీక్షకు లోనైరి. టర్కీలో నుండెడి ఖలీఫాకు వారు మతవిషయకముగ లోబడియుండిరి. ఇండియాలో నాంగ్లేయులయధికారముక్రింద నుండిరి. తుదకు వారు గ్రేటుబ్రిటన్ పక్షమే యవలంబించి, స్వమతస్థులగు టర్కీదేశస్థులతో పోరాడిరి. కాని, టర్కీని అకారణముగ 'టైమ్స్' పత్రిక దూర, మహమదాలీగారు కినుక జెంది, పూర్వోద్వాహ్యతమైన వ్యాసమును 'కామ్రేడు' పత్రికలో వ్రాసిరి. 1915 వ సంవత్సరము మేనెలలో 'ఇండియాదేశ సంరక్షకచట్టము' క్రింద మహమదాలీగారు నిర్బంధమునం దుంపబడిరి. 1919 సంవత్సరం డిసెంబరు నెల 25-వ తారీఖునాడు సార్వభౌముని ప్రకటన ననుసరించి వారు విడుదల గాంచిరి. అప్పుడు అమృతసరములో సమావేశమై యుండిన హైందవజాతీయ మహాసభవారు వీరికి గొప్ప స్వాగత మొసంగి, ప్రేమ గౌరవముల ప్రదర్శించిరి.

ఐరోపా మహాసంగ్రామానంతరము మహమ్మదీయుల పవిత్రస్థలములను గూర్చిన బ్రిటీషు ప్రధానామాత్యుని వాగ్దానము చెల్లింపబడకపోగా, ఆలీసోదరులు ఖిలాఫత్ ఉద్యమమును ప్రారంభించిరి. గాంధీమహాత్ముని నాయకత్వముక్రింద జాతీయమహాసభ యీ యుద్యమమునందు హృదయపూర్వకముగ తోడ్పడెను. 1920 సంవత్సరం ఆగస్టు 1-వ తేదీని అసహాయోద్యమము ప్రారంభింపబడి, యీసమాచారము ఇంగ్లాండునకు రాయబారము పోయియుండిన మహమదాలీగారికి దెలుపబడెను. గాంధీమహాత్మ ననుసరించి, ఆలీసోదరులా సేతు హిమాచలము ప్రచారము సలుపుచు, యాత్ర సలిపిరి. 1921 వ సంవత్సరము సెప్టెంబరు నెల 14-వ తేదీని మహమదాలీగారు వాల్తేరు స్టేషనులో నరెస్టుచేయబడి, కరాచీనగరమునకు గొంపోబడిరి. అచట జరిగిన విచారణ చరిత్రప్రసిద్ధమైనది. ఆలీసోదరులకు 2 సంవత్సరముల కఠినశిక్ష విధింపబడెను. ఆ రోజులలో హిందువులకును, మహమ్మదీయులకును గల మైత్రికి ఆలీసోదరులతోపాటు శ్రీ శంకరాచార్య స్వాములును నిందితులుగ నుండుట తార్కాణము.

మహమదాలీగారు 1923 వ సంవత్సరము చివర భాగమున కారాగృహ విముక్తులయిరి. వెంటనే వారు రాజకీయరంగమున ప్రవేశించి స్వరాజ్యపక్షమువారికి ఎన్నికలలో పాల్గొనుటకు జాతీయమహాసభచే ననుమతి నిప్పించిరి. డిసెంబరునెలలో కాకినాడయందు జరిగిన దేశీయమహాసభకు మహమదాలీగా రధ్యక్షత వహించిరి. మహమదాలీగా రాకాంగ్రెసు మహాసభసమా

వేళమున నొక దివ్యజ్యోతివలె ప్రకాశించిరి. ఆ పవిత్ర వాసరములు చిరస్మరణీయములు.

పిమ్మట నాల్గయిదు వత్సరములవరకు మహమ్మదాలీగారు కాంగ్రెసుకొరకయి కొద్దిగనో, గొప్పగనో కృషిసలుపుచుండిరి గాని, క్రమక్రమముగ వారికిని, కాంగ్రెసు సంస్థకును అభిప్రాయభేదము గలిగి, తుదకు 1930 సంవత్సరాంతమునందు వారు రౌండు టేబిలు సమావేశమునకు దేశీయుల యిచ్ఛకు వ్యతిరిక్తముగ వెళ్లుటయు జరిగెను. కాని, యాసమావేశమునందు వారు హైందవుల దృఢనిశ్చయమును స్పష్టముగ జాటి, యెల్లరి మెప్పును బడయగలిగిరి.

మహమ్మదీయులకు పవిత్రస్థలమగు జెరుసెలం నగరములో వీరి మృతశరీరము సమాధిచేయబడెను. తమ మతమునకై తమ జీవితమునంతను సమర్పించియుండిన వీరి నీవిధమున మహమ్మదీయప్రపంచము గౌరవించెను.

మహమదాలీగారి కీర్తి చిరకాల మీపవిత్ర భారతభూమియందు వెలసి, దేశారాధకులకు మార్గదర్శకమగుగాక!

సరస్వతుల చంద్రశేఖరశాస్త్రి.

“శా. మాయాశీలురు చంచలాత్ము లనేకం
పాశూన్యు లాత్మైకకా
ర్యాయత్తుల్ సమయానుకూల హృదయ
వ్యాపారగోపాయనో
పాయజ్ఞుల్ మగవార లాపయి మహా
రాజుల్ మహావైభవ
శ్రీయోగాంధులు చెప్ప నేల మగవా
రి న్నమ్మఁగా వచ్చునే!” —వసు.

శ్లో. మాయాశీలాః ప్రకృతిచపలా
నిర్దయా ధూర్తవృత్తా
స్స్వార్థాయత్తా స్సమయహితహృ
ద్గోపనోపాయదక్షాః,
సాధారణ్యాదితిహి పురుషా
స్తత్ర చాపి క్షితీశా
శ్శ్రీయోగాంధాః కిముత? పురుషా
నైవ విశ్వాసయోగ్యాః.

అయం శ్లోకః పురాణం సూర్యనారాయణశాస్త్రిణా త్రింశద్వర్షేభ్యః పూర్వమేవ రచిత ఇతి జానన్తు పాఠకా ఇతి కవయితా నివేదయతి.

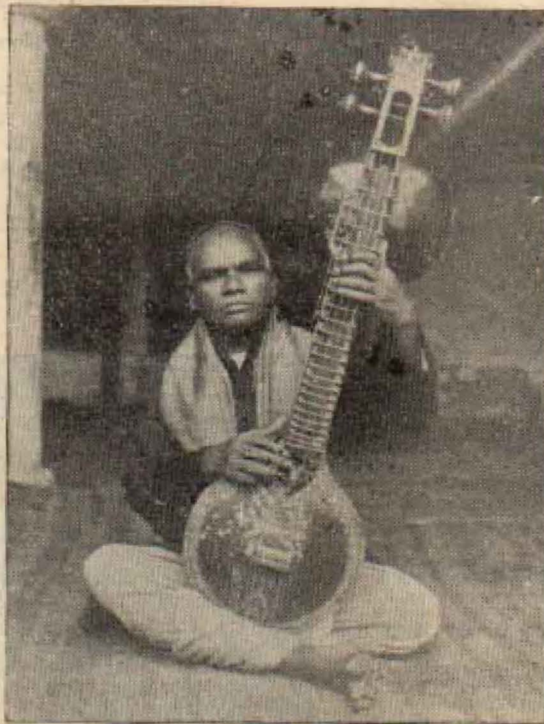
శ్రీ బి. చెంగారెడ్డిగారు, బి. ఏ.

వీరిది నెల్లూరు. వీరు షేక్స్పియరు మహాకవి నాటకములయందలి పాత్రములను చాతుర్యముతో ప్రదర్శింపగలవారు. వీరిగాత్రము అద్భుతముగ మారుచుండును. వీ రిటీవల చెన్నపురమున కొన్ని ప్రదర్శించిరి.

వీణాచార్య సంగమేశ్వరశాస్త్రి నిర్యాణము

పి. చిదంబరశాస్త్రి గారు

కీ. శే. వీణాచార్య తుమరాడ సంగమేశ్వరశాస్త్రిగారు, పీఠాపురము.

నీగమన మెల్ల వేళల - నాఁగెడు సహృదయుల మూర్ఛ నందించి నవీ
ణాగానమూర్ఛనలచే - నేగితివే? దివికి సంగమేశ్వరశాస్త్రీ!

ప్రాచీనం బయినట్టిమార్గమున సంపాదించి వైదుష్య మ
ర్వాచీనుల్ గొనియాడు నూతనకళావైదగ్ధ్యముం గాంచి వీ
ణాచార్యుం డను ఖ్యాతి కెక్కి భువిలో నాకంబునన్ నీ కళా
వైచిత్ర్యంబును జూప నేగితివె? విద్వద్గాయకగ్రామణీ!

రోహణాచలము నారోహింప నీవీణె మెట్టులే కదలనిమెట్టు లయ్యె
ఆకాశవీథికిఁ బ్రాఁకఁగా నీవీణె తీఁగలే దృఢమైన తీఁగ లయ్యె
గోలోకమునకు నేగుటకునై నీవీణె గానమే దేవతాహ్వాన మయ్యె
అమరగాయక జైత్రయాత్రకై నీవీణె స్వానమే దుందుభిస్వాన మయ్యె

పారలౌకికసుఖములు వడయ నన్య-సాధనము లేల? నీకు నారాధనీయ
చరితునకు దశదిశ ప్రతిష్ఠాపితప్ర-శస్తిఘనునకు సంగమేశ్వరసుధీంద్ర!

ముదుసలివైన నిన్ను మదిలోన నెప్పుడు ధ్యానించుచుండు నర్ధాంగిఁ బాసి
దిక్కు మొక్కను లేని పక్షివై నిను నమ్ముకొనియుండు నాత్మజాతను దొఱఁగి
లోకచర్యలరీతి లో నెఱుంగక యమాయికవృత్తి నుండు పుత్త్రకుం విడిచి
నీపాటపై దృష్టి నెలకొల్పి జగ మెఱుంగనియట్టి రసికవర్గమును వీడి
స్వర్గమున కీవు దిగ్గునఁ జనుట చూడ-నారదునకును దుంబురునకును దగవు
గలుగ మాధ్యస్థ్యమునకు నిన్ బిలువ నంపె-శక్రుఁడని తోఁచె వైణికసార్వభౌమ!

కమ్మనితేనెసోన లొలుకన్ బలికించెడి వీణెపల్కు లం
దమ్ముల కందముం గొలుపు తానము లబ్బురపాటు గూర్ప రా
గమ్ములు సొంపు నింపు స్వరకల్పనలున్ గలలోనఁగూడ భా
వమ్ములఁ జిత్రితంబు లగు వైఖరిఁ జేసితి వైణికాగ్రణీ!

భ్రమపడుచుండు రజ్ఞులు ధరన్ మరణించితి వీ వటంచు ని
క్కము గమనించి చూచునెడ ఖ్యాతిశరీరముతోడఁ బొల్చి ని
త్యముగ రసజ్ఞకోటిహృదయంబులలో నెలకొన్న నీ కజాం
డములు మునుంగుదాఁక మరణం బన నున్నదె? సంగమేశ్వరా!

భారతీయ మహిళా మండలి

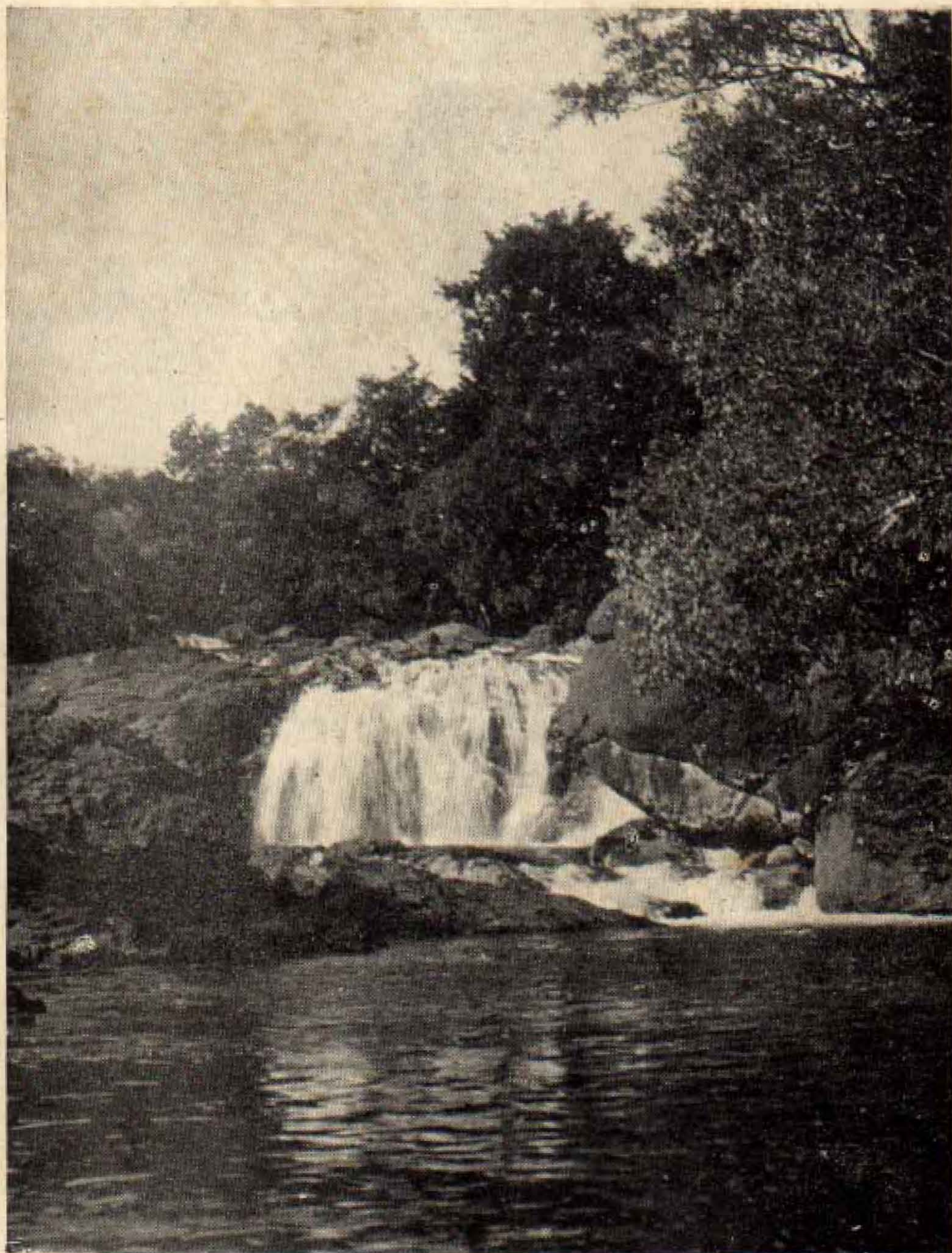

శ్రీమహారాణి లలితకుమారి

కీ॥ శే॥ మండీ మహారాజుగారియొక్క భార్య. కాన్పూరున జరిగిన శ్రీ సారస్వతమహాసభకు అధ్యక్షురాలు.

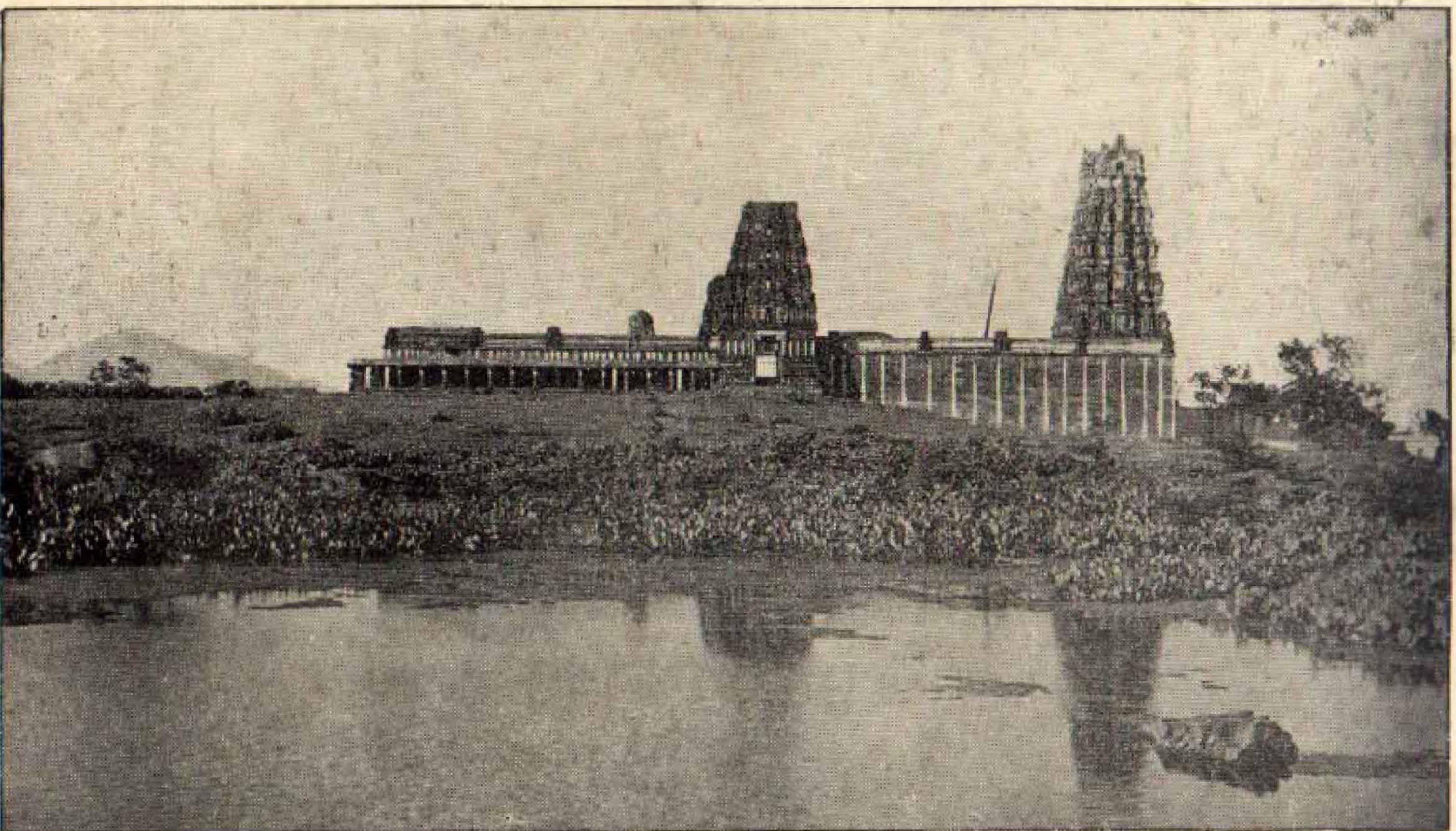

ప్రెసిడెన్సీకాలేజీ విద్యార్థినుల నూరుగజముల పరుగు

౧. జలపాతము

'పాపనాశనము' వొద్ద.

౧. ఒంటిమెట్ట శ్రీ కోదండరామస్వామి దేవాలయము
(శ్రీ వాసుదాసుగారు జీర్ణోద్ధారము కావించినది.)
ఈ రెండును శ్రీ యం. కే. రంగస్వామయ్యంగారు తీసిన ఛాయాచిత్రములు.

'భారతీయ చిత్రకళ'

కర్త:—శ్రీయుత తలిశెట్టి రామారావుగారు
బి. యె. బి. యల్.

శ్రీయుత రామారావుగారు భారతి యందలి, వారి వ్యంగ్యచిత్రరచనల మూలమునను చిత్రకళావిషయిక వ్యాసములవలనను, ఆంధ్రలోకమునకు చిరపరిచితులు. వీరు ఈ గ్రంథమునందలి విషయములను, అనేక పూర్వ విరచిత సుప్రసిద్ధ ఆంగ్ల గ్రంథములను చక్కగా పఠించి విమర్శించి వ్రాసినటుల తోచెడిని. భారతచిత్రకళయొక్క ప్రాభవమును ప్రాబల్యమును, చర్చించుచు, ఇతరదేశ చిత్రకళాసంప్రదాయములతో నెట్లు సమ్మిళితమయినదియు, ఆదేశచిత్రకళా సంప్రదాయముల నెట్లు మార్చినదియు వ్రాసి భారతీయచిత్రకళయొక్క యౌన్నత్యమును వెల్లడించిరి.

బౌద్ధయుగమాది పాశ్చాత్యయుగపర్యంతము భారతీయ చిత్రకళ యనుభవించిన బాల్య, యౌవన, కౌమార, వార్ధక్యదశలను విశదీకరించి, యికముందు మనచిత్రకళకు, నాశమే గతియగునేమో యని శంకించి, అట్టి నాశమును పొందనీయక చేయుటకు ఆంధ్రలోకము నందలి చిత్రకారులను, చిత్రకళాభిమానులను, ప్రోత్సహించుట కీగ్రంథము వ్రాయబడెననుటకు సందియము లేదు.

భారతీయ చిత్రకళను గురించి, పూర్వము, భారతీయులును, నిష్పక్షపాతబుద్ధిగల ఆంగ్ల పరిశోధకులును వ్రాసిన గ్రంథములందుగల విషయములుగాక నూతనాంశములు చాల లేకున్నను, ఈ గ్రంథము ఆంధ్రమున రచింపబడినందున ఆంధ్రలోకమునకు మిక్కిలి లాభకరమై యున్నది.

కొ. నరసింహాచారి

జర్మనీదేశపు విద్యావిధానము

గ్రంథకర్త : డాక్టరు చిలుకూరి నారాయణరావుగారు

ఏదేశములో గాని ప్రజాజీవనము ఆదేశపువిద్యావిధానముపై ఆధారపడి యుండుననుట సామాన్యోక్తి. హిందువులు ఆధ్యాత్మిక మగ్నచిత్తులుగా వ్యవహరించిరనుచో, వారివిద్య ఆశ్రమవృక్షమగుటయే దానికి కారణము. అట్లే జర్మనులు ఆధునిక పరిశ్రమలందు ప్రజ్ఞాధికులగుటకు కారణముకూడ, యిట్టి సంకల్పముతో నెలకొల్పబడినవారి విద్యావిధానమే. ఆ విధానమెట్టిదో దాని లక్షణ శేషము లెట్టివో, ఫలితములెట్లు పరిణమించుచున్నవో తెలుపుటయే చిలుకూరి నారాయణరావుగారి గ్రంథోద్దేశ్యము. జర్మను విద్యావిధానము నుదాహరించుటలో గ్రంథము సమగ్రముగా నేయున్నది. స్వల్ప విషయములుకూడా అనేకము చొచ్చుకొనినవి ప్రపంచములో సాధారణముగా అన్ని దేశములకు అన్ని విశ్వవిద్యాలయములకు సామాన్యమైన లక్షణములుకూడ యెక్కువగా వివరణసేయబడినవి. మరి జర్మనువిద్యయొక్క అంతస్స్వరూపమును గూర్చి వీరు ప్రశంసింపలేదు. కావున వీరు వర్ణించినది కేవలము బాహ్యాకృతి మాత్రమే. ఇందుచేత నీ గ్రంథమువలన ఉపయోగము లేక పోలేదు.

నారాయణరావుగారు గ్రంథమునందు దోసగిన ఆయాసంఖ్యలను (Statistics) ఏ గ్రంథములనుండి గ్రహించిరో తెలుపలేదు. అందువలన అవి సరియైనవో కావో చదువరి నిర్ణయించుటకు వీలులేదు. గ్రంథకర్త గారియందు అప్రతిహతమగు విశ్వాసమే శరణ్యము. ఒకటి రెండుచోట్ల యీ సంఖ్యలు అసంబద్ధముగా గూడ నున్నవి. ఉదాహరణము—కిండర్ గార్డన్ బడులనుగూర్చి వ్రాయుటలో "జర్మనీలో నూటికి పదిమందిపిల్లలు ఈ కిండర్ గార్డన్ బడులకు పోలేరు. తక్కిన తొంబైమందిన్ని తమయిండ్లలోనే చదువుకొంటారు" అని 22 వ పుటలోగలదు. 24 వ పుటలోనే, "పిల్లల మొత్తము సంఖ్యలో నూటికి ఇరవైఇద్దరు ఈకిండర్ గార్డెన్ బడులలో చదువుకొంటారు" అనియుంగలదు. ఈ రెంటికిని సమన్వయమెట్లో!

నారాయణరావుగారు గ్రంథమునంతను వ్యావహారిక భాషలోనే రచించినారు. అందువలన అందరును దీనిని చదివి సులభముగా విషయమును గ్రహింపవచ్చును. కాని యిట్టి గ్రంథములు పామరజనపరితోషకములు కావుగదా: విద్యాపోషకులు, విద్యార్థులు, ఉపాధ్యాయులు ప్రభుత్వవ్యవహర్తలునే గదా యీ విషయమందాసక్తిగలవారు. గ్రాంథికభాషలో రచించినను దోసఁగులేదు. కాదు కూడదని నారాయణరావుగారధిక్షేపించుచు, పీఠికలో "గ్రాంథిక భాష అంటే ఏమిటో తెలుసుకోడానికి ఎంతప్రయత్నించినా, దాని తత్వము మాకేకాదు, ఇప్పటివరకున్నూ ఎవరికిన్నీ బోధపడలేదు" అని వ్రాసినారు. ఇది సమంజసము గాఁజాలదు.

వాడుకభాషపై నింతపామరత్వము గలవారు గ్రంథనామమును ముఖపత్రముపయి ఆంగ్లమున నేల లిఖించిరో తెలియరాదు.

(సు, వెం, సు.)

భావనాయిక (ఖండకావ్యము)

పూల్సుక్యాప్ సైజు, పు 24, వెల రు ౦-౫-౦, గ్రంథకర్త: పండిత బులుసు రామజోగారావుగారు తిరువల్లిక్కేణి, చెన్నపురి.

పారిజాతాపహరణ విమర్శ విమర్శనము

[పారిజాతాపహరణ వ్యాఖ్యానమగు పరిమళోల్లాసమునుగుఱించి భారతి వ్రాసిన విమర్శముపై విమర్శనము.]

జనమంచి శేషాద్రిశర్మగారు

విమర్శకుల లక్షణము.

ధీరులగు పండితవరేణ్యులారా! సావధానముగా నిందలి విషయములను జిత్తగింతురు గాక.

గ్రంథవిమర్శకులు నిర్మత్సరులును, ప్రశాంతచిత్తులు నగు పండితులుగా నుండవలయును. దోషజ్ఞులుగా నుండఁదగుంగాని దోషైకదృక్కులు గను, దోషాన్వేషణతత్పరులుగను, దోషోద్ఘాటనలోలుపులుగ నుండఁదగదు. గుణగ్రహణపరాయణులై నిష్పక్షపాతముగా గ్రంథముల గుణాగుణంబులఁ జూపువారుగ నుండవలయును. దోషముల నెత్తి చూపునపుడు మత్సరభావమునఁ గటూక్తులతోఁ బొడువవచ్చినవారివలెఁ గాక మృదువచనములతోఁ జూపందగును. గుణబాహుళ్యమును, దోషాల్పత్వము నుండు నెడ బహుళముగా నుండు గుణములంగూర్చి బహుళాభినందనమును, అల్పములుగ నుండు దోషములంగూర్చి యల్పముగ దోషప్రదర్శనము చేయందగు. కేవలదోషభూయిష్ఠంబగు గ్రంథముల విషయంబునను బరుషములు, పరిహాసోక్తులును, నిందావచనములు నుడువక వినయముగా దోషబాహుళ్యముం బ్రదర్శించి గ్రంథకర్త యిట్టి బహుళదోషములకుం జోటీయక గ్రంథముల రచించుట యొప్పునని హితోపదేశము చేయుట యార్యులగు విమర్శకుల ధర్మము. ఇంకను సుకవిపండితప్రాతస్సంస్తూయమాన పాండిత్యవిశేషభూషితులగు పెద్దలు వ్రాసినగ్రంథములపై విమర్శనము వ్రాయునపుడీధర్మము నెంతయో యధికముగఁ బాటింపఁదగు. ఎట్టి మహావిద్వాంసులు వ్రాసిన వ్రాఁతయందును దోషము లుండవచ్చును. తెలివున్నను గొందఱు కనిపెట్ట నోపుదురు. కాళిదాసాదిమహాకవుల కావ్యములలోను విద్వాంసులు కొన్నిదోషములను జూపియున్నవారు. అంత

మాత్రమువనే యమ్మహాకవుల యశస్సునకు లోటు వాటిల్లెనే. సర్వజ్ఞుఁడు పరమేశ్వరుం డొక్కఁడుండు గాక యన్యుండు కలఁడే. గొప్పవిద్వాంసులు వ్రాసిన గ్రంథములలో స్ఖాలిత్యము లుండునేని వానిని మెలపున నెత్తి చూపుట యార్యలక్షణము. పరుషోక్తులు నెత్తిపొడుపు మాటలును, నిందావచనములును, నిందాగర్భితభాషణంబులును జెప్పుట సాధువిమర్శకుల లక్షణములు గానోపవు. "అనిందాపరకృత్యేషు సర్వత్ర మధురా గిరః" అను నీతివచనములను సాధువు లాకర్ణించుచుందురు. పై నుదాహరించిన యట్టి యుదాహరణోపేతులగు విద్వజ్జనులు చేయు సాధువిమర్శనములను గ్రంథకర్తలు కృతజ్ఞులై శిరసావహింతురు. ఇతరులును దానిని గౌరవింతురు.

ఇఁకఁ బ్రస్తుతమునకు వత్తము. పారిజాతాపహరణ మహాకావ్యమునకు బ్ర. శ్రీ, మ-రా-శ్రీ నాగపూడి కుప్పుస్వామయ్యగారు వ్రాసి యాంధ్రపత్రికా ముద్రాక్షరశాలయందే ముద్రింపించి ప్రకటించిన పరిమళోల్లాసమను వ్యాఖ్యానముం గూర్చి "భారతి" వ్రాసిన విమర్శములో నావ్యాఖ్యానమున నొక్క సుగుణమైన నున్నదని చెప్పెనా. దానియం దన్నియు దోషములే కాని సుగుణ మొక్కండును లేదనియే కదా భారతి యభిప్రాయము. ఇట్లు సుగుణలేశరహితంబును, సర్వదోష సహితంబును నగు వ్యాఖ్య వ్రాసిన నాగపూడి కుప్పుస్వామయ్యగా రాంధ్ర లోకమునకు గొప్ప యుపకారము చేసిన వారనఁదగి యుండఁగా, "నేటికి శ్రీనాగపూడి కుప్పుస్వామయ్యగారును రసవత్ప్రబంధమును, తమ కెక్కువ మక్కువ కలదియు నగు పారిజాతాపహరణమునకు పరిమళోల్లాస మను పేర నీవ్యాఖ్యానమును రచియించి సహృదయాంధ్రలోకము యొక్క కృతజ్ఞతకు పాత్రు లయిరి" అని భారతి వ్రాసినది. వ్యాజస్తుతియుఁ గేలిమాటయు నగుంగాని నిక్కముగానోపునే. ఒక సుగుణమును మాత్రము భారతి చూపినది. "గ్రంథ ముద్రణాదులు చాల సుందరముగ నున్నవి" అని. దీనికిఁ గారణము చదువరులకుఁ దెలిసియే యున్నది. ఈసుగుణము వ్యాఖ్యాతకుఁ జెందనేరదు.

"చెన్నపురి ప్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండాగారమున గల అయిదు సంపూర్ణ తాళపత్ర మాతృకలు వీరి పాటియైన ప్రయత్నించియున్నచో వీరికి లభింపక పోయెడివి కావు. మఱియు స్ఫురించిన తెలుఁగున సాహసించి పాఠనిర్ణయము కావింపవలసిన యావశ్యకము తప్పిపోయి యుండెడిది. వ్యాఖ్యానింప బూనిన గ్రంథము యొక్క మూలమును నిర్దుష్టముగా జూచుకొనకున్నచో వ్యాఖ్యానము దోషజుష్టమయి యల్ప ప్రయోజనకరము కాఁగలదు." అని భారతి వ్యాఖ్యాతను దూషించి "అల్పమాత్ర పరిశ్రమమునచే యిన్ని పాఠములు లభించినవి" అని తన్నుఁ బొగడుకొనియెను. భారతికి లభించిన పాఠములు "తనర్చి యాత్మనత్యోమణీ, తనర్చ నాత్మనత్యోమణీ, మిఁచినరహీ, నించినరహీ, వాసనయుం, వాసనలం." ఇట్టి నీరసపాఠభేదములును, "కూలముద్రుజ, కూటమూర్ధజ" మొదలగు నపపాఠములు నై యున్నవి. ఇవి యిట్లుండఁగా వ్యాఖ్యాత సాహసించి చేసియున్న యీదిగువఁ గనఁబఱచిన పాఠనిర్ణయములను గుఱించి భారతి యేమియుం జెప్పక మిన్నకుండనేల? కఠినములగు నీపట్టులందుఁ బాఠము లెట్లుండవలయునో భారతి చెప్పవలయుఁ గదా!

పరస్పరాశ్లేషణములు—పరస్పరాన్వేషణములు

కోపోద్వేగమున—క్రోధోద్వేగమున

శోభవిభ్రమ—శోభవిక్రమ

సమయనిర్గతి—సమయనిర్గతు

నేలపురుటింటి—నెలపురుటింటి

పాడమెకా—పాలిచెకా

స్వాపక్రియాదోలికల్—స్వాపక్రియాలోలికల్

రాకాపాలితిలకాంచద్దీధితి — రాకాపాలిలతికాంచద్దీధితి

జనిపల్లీకర్షణా—జనిపల్మీకర్షణా.

మొదలగునవి.

వ్యాఖ్యాతగారు చేసియున్న పాఠనిర్ణయము లన్నియు సమంజసము లనియు సరసము లనియుఁ బలువురు విద్వాంసులు చెప్పియున్నారు. కొన్ని సవరణలను గీర్తిశేషులగు వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రిులుగారు చూచి యవి మంచిసవరణ లనియుఁ దమకు స్ఫురింప

లేదనియు వ్యాఖ్యాతగారితోఁ జెప్పినారని తెలియ వచ్చెడు.

ఇక నర్థకల్పనలంగూర్చి భారతి వ్రాసిన విమర్శనముం జర్చించుటకు ముం దీవిషయమై వ్రాసిన భూమికను గనుఁగొందము: "మల్లినాథ సూరి యవలంబించిన పద్ధతిని నే ననుసరింపఁబూనితి నని మాత్రము వ్రాయఁగలను" అని వ్యాఖ్యాత వ్రాసిన దానింగూర్చి భారతి "అని మరల తమకు సామర్థ్యము గలదని ప్రకటించిన పారిజాతాపహరణ గ్రంథ వ్యాఖ్యాత యెడల మఱింత యెక్కువగా వర్తింపవలసి యుండును. కాని వ్యాఖ్యానము తన్నియమమునకు లోనయినదని చెప్పుటకు వలను గావున్నది." అని సోత్ప్రాసముగా వ్రాసినది కాక మఱియు నీదిగువఁ గనఁబడుచు చున్నట్టి వ్యాఖ్యాతృపాండిత్యాభావ వ్యంజక వాక్యములను వ్రాసినది:

"వ్యాఖ్యానములు ప్రతిపదార్థము, భావార్థము, విశేషార్థము, ధ్వన్యాదులు, అలంకారములు, వానిలక్షణములు, విశేషార్థాదులు, వానిని ప్రతిపాదించుట కావశ్యకములయిన ఇతరగ్రంథప్రమాణములు మొదలయిన వివరములుగలిగి చేత నొలిచిపెట్టిన అరటిపండువలె పాఠకులకు సుగ్రహముగ నుండదగినది. ఏసంగున విశేషణ విశిష్టములగు వ్యాఖ్యానములను సర్వంకషపాండిత్యమండితులు ప్రతిభాశాలురునగు వారలు రచియింప గల్గుదురు. వ్యాఖ్యాత లట్టివారు కానినాడు తత్కృత వ్యాఖ్యానములవలన గ్రంథస్వరూపభావాదులు పాఠకులకు సరిగా గోచరము కాజాలవు. పారిజాతాపహరణ వ్యాఖ్య యావిషయమున సెంతకు జాలునదియు నీక్రింది యుదాహృతిభాగములను స్థూలదృష్టికి గోచరించిన వానిని బరికించినచో పాఠకు ఁ తెలిసికొన గలుగుదురు."

విశేషార్థములు, విశేషార్థాదులు—అను నీరెండు లక్షణములకు భేదమేమియో తెలియకున్నది. దీనిచే వ్యాఖ్యాత ప్రతిభాశాలి కాఁడనియు, వాతనికి వ్యాఖ్యానము వ్రాయఁగల పాండిత్యము లేదనియు నీవ్యాఖ్యానము దోషభూయిష్ఠమై పాఠకులకు నిరుపయోగకరమైనదనియు భారతియభిప్రాయ మనుట తెల్లము. మల్లినాథసూరిపద్ధతిని నే నవలంబింపఁబూనితినని వ్యాఖ్యాత వ్రాసినది తమకు సామర్థ్యము కలదని ప్రకటించుట యగునా? ఈ వ్యాఖ్యానము భారతి కింపుకేని రుచింపకున్నను గవిసార్వభౌమబిరుదాంచితులగు బ్రహ్మశ్రీ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిలుగారు, బ్ర॥శ్రీ కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్య శాస్త్రులుగారు, బ్ర॥శ్రీ దువ్వూరి సుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు మొదలగు పెక్కండ్రు పండితవరేణ్యు లీవ్యాఖ్యానము కరము సరసముగా సహృదయానందసంధాయకమై ప్రశంసార్హమై యున్నదనియుఁ బద్యములు భావములను ధ్వన్యాదు లిందు జెప్పగా వివరింపఁబడి యున్నవనియు నభిప్రాయపడియున్నారు. ఒక్కవిద్వాంసుఁడీవ్యాఖ్యానము మూలగ్రంథమునకు మెఱుఁగుదెచ్చుచున్నదని వచించెను. నాయభిప్రాయముకూడ నట్టిదియే. ప్రతిపదార్థము, అలంకారలక్షణములు అను నీరెండుతప్పఁ దక్కిన భారతీప్రోక్తవ్యాఖ్యానలక్షణము లన్నియు నీవ్యాఖ్యానమున భారతీతరులకు సమగ్రములుగాఁ గన్పట్టుచున్నవి. ప్రతిపదార్థము వ్రాయమికిఁగారణము వ్యాఖ్యాత చెప్పియే యున్నారు. అలంకారలక్షణములను వ్రాయమింగూర్చి ముందు చర్చింపఁబడును. ఇది వ్రాయమి "గొప్పలోపమని యు సంస్కృతప్రాథపదములకు రూపనిష్పత్తి వివరించి యునికి యనావశ్యక మనియు నిట్లే అనావశ్యకములగు వానినిబెంచివేయుట ఆవశ్యకములగు వానిని త్రుంచివేయుట నీవ్యాఖ్యానమున నచ్చుబచ్చుట గానవగును" అని భారతి నిరంకుశముగా దోషోద్ఘాటనము చేసినది. అవక్తవ్యోక్తి, వక్తవ్యత్యాగము లిందు కేనియు లేకయు నాతిసూత్రమును నాతిసంగ్రహమును గాకయు నొప్పు నీవ్యాఖ్యానమును భారతి యిట్లు నిందించుట తద్దయు ననుచితము. పరిమళోల్లాసమును గొందఱు నారీమణులు సమగ్రముగాఁ జదివి మూలమునందలి పద్యములతాత్పర్యములు రసభావాదులు తమకు జెప్పఁగాఁ దెలియుచున్నవని యభిప్రాయపడి యున్నారు.

నాగపూడి కుప్పుస్వామయ్యగారి కాంధ్రలోకమున నలుబది సంవత్సరములుగాఁ బ్రసిద్ధపండితు లను ప్రఖ్యాతి కలదు. ఆంధ్రభాషా గ్రంథములకుఁ దొలుదొల్త విమర్శన పద్ధతుల ననుసరించి నూత్నమార్గమున నుపోద్ఘాతమును వ్రాసినవారు వీరే. ఆనందముద్రాక్షర

కాలాధికారులు ప్రకటించిన యాంధ్ర భాగవతమునకును నిర్వచనోత్తర రామాయణమునకును గంకంటి పాపరాజ కృతోత్తర రామాయణమునకును వీరు వ్రాసిన పీఠికలే తరువాతివారికి మార్గదర్శకములయ్యెను. "గద్యం కవీనాం నికషం వదంతి" యను నాచార్య దండి వచనము చొప్పునఁ బద్యరచనకంటె సరస గద్యరచనయే కష్టతరమను భావంబున వీరు బహుకాలమునకు ముందే భారత సారమను గద్యగ్రంథమును రచియించి యాంధ్ర పండితులచేఁ బ్రశస్తిగాంచిరి. వీరిపద్యరచనలు మసరళము లై రసవంతములై యొప్పారు నని యెల్లవారు నెఱుంగుదురు. వీరి యసదృశ పాండిత్యమును గీర్తిశేషులైన కొక్కొండ వేంకటరత్నము పంతులుగారును, వేంకటగిరి మహారాజాగారు (వారు పరమపదించిరి), వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రిలుగారు, తంజనగరము తేవప్పెరుమాళ్లయ్యగారు మున్నగు విద్వాంసులును, ఇపుడు సజీవులై యుండు బ్ర. శ్రీ వావిలికొలను సుబ్బారావుగారును, బ్ర. శ్రీ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిలుగారును, వఝుల చిన్న సీతారామస్వామి శాస్త్రిలుగారు లోనగు సుప్రసిద్ధ కవి పండిత ప్రవరులును గీర్తించి యున్నవారని పెక్కండ్రవలన విన్నవాఁడను. వీలగు నపుడెల్ల నాంధ్ర మహాగ్రంథముల నధికాసక్తితోఁ బఠించుచుఁ గవి పండిత వరేణ్యులను గారవించుచు రసజ్ఞులై యభినవాంధ్రభోజు లన వెలయు శ్రీపిఠాపురము మహారాజాగారు వీరియెడలఁ దద్దయు గౌరవముచేయుచు వీరిపాండిత్యముం గొనియాడుచుందు రని నేను విని యున్నవాఁడను. అనేక కవి పండితులు తమతమ గ్రంథములను వీరికిం బంపి వీరిచే నుపోద్ఘాతము లొండె, నభిప్రాయము లొండె వ్రాయించుకొని ప్రకటించి యున్నవారు. అనేకాంధ్రపండితసభలలో వీ రగ్రాసనాధిపత్యమును వహించియున్నారు. చిన్నయసూరిగారిఁ బిదప నిర్దుష్టముగను భాషాశైలి ననుసరించియు సులలిత మధుర పదకలితముగను గద్యములు రచియించుటయందు వీరు నిస్సమానులు. సామాన్యముగా వీరు పండితులకు వ్రాయు లేఖలును సలక్షణంబగు శైలినే వ్రాయుదురు. సంస్కృతమునందును వీరికి మంచి పాండిత్యమును, పరమమృదు పదవిలసిత కవిత్వము చేయునైపుణ్యమును గలవు. వీరి గీర్వాణ భాషా కవిత్వవిచక్షణతకు మెచ్చి శ్రీశృంగేరి జగద్గురువులవారును, శ్రీకుంభకోణము జగద్గురువులవారును గొప్ప బహుమతు లొసంగి వీరిని గారవించి యున్నారు.

వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రిలుగారు చెప్పిన చొప్పున గొప్ప విద్వాంసులును మంచి లాక్షణికులునగు నాగపూడి కుప్పుస్వామయ్యగారి పాండిత్యమును దూలనాడుట భారతికి వ్యాఘాతము గాదని విన్నవించుచున్నవాఁడను. పరిమళోల్లాసమునం దంతటను సలక్షణమగు శైలియే యవలంబింపఁబడి యున్నది. ఇం దెచ్చటను లక్షణవిరుద్ధము లగు వాక్యములు లేవు. ఇట్లు లాక్షణికంబగు శైలిని వ్రాయఁబడి యున్నను నీవ్యాఖ్య సులభరీతి నొప్పారుటచే నందఱికిని సుబోధంబై యుండును, ఆంధ్రభాషాకావ్యములకు వ్రాయఁబడి యుండు నేయితర వ్యాఖ్యానములు నేయితరవ్యాఖ్యానమును లాక్షణిక శైలిని వ్రాయఁబడి యుండలే దని చెప్పవచ్చును.

ఈవ్యాఖ్యానము మొదటఁ గుప్పుస్వామయ్యగారు వ్రాసియుండు తొమ్మిదిపద్యములును నవరత్నము లని చెప్పనొప్పు. ప్రథమపద్యమునఁ బారిజాతాపహరణ కావ్యమందలి ప్రధానకథ నంతయు సూచించి శ్రీకృష్ణస్తుతి కావించియున్నారు. మొదటి రెండు పాదములలోఁ గృష్ణుఁడు పారిజాత కుసుమమును రుక్మిణీదేవి కొసంగుటయు దానికి సత్యభామ యతనిపైఁ గోపించి శోకించుటయు "నాకానీతము పారిజాత నగముం దానిచ్చి" యను పదములచేఁ గృష్ణుఁడు స్వర్గమునకుఁ బోయి పారిజాత వృక్షమును దెచ్చి సత్యభామ కిచ్చు కథయు "ముని వంద్య" యనుటచే నారదమౌని కృష్ణుని వినుతించుటయుఁ "బుణ్యచరితు" ననుటచేఁ బుణ్యక వ్రతాచరణకథయు సూచింపఁబడినవి. ఇట్లు ప్రతి పద్యమును జమత్కార విలసితమై యలరారెడు.

వ్యాఖ్యానావతరణికయందు ననేకములగు జ్ఞేయాంశములను సరసముగను సంగ్రహముగను వ్యాఖ్యాతగారు నుడివి యీకావ్యమునందలి పాత్రముల గుణాగుణముల

నెంతో మనోహరముగ వివరించి యున్నవారు. వీని నొక్కదానినైన భారతి పేర్కొనెనా? వీనిలోను వ్యాఖ్యలోను నొక సుగుణమైనను భారతికంటికి గోచరింపక పోయెఁగా. అన్నియు భారతికి నింద్యములే యయ్యెను. ఇదియా సువిమర్శలక్షణము?

భారతి చేసిన విమర్శమునకు బదులు వ్రాసెదరా యని నేను వారికి వ్రాయఁగా వారట్టి తలంపు తమకు లేదనియుఁ దమ వ్యాఖ్యానమునందలి దోషములను జూపినందులకుఁ దమరు భారతియెడఁ గృతజ్ఞులై యున్నామనియు వ్రాసిరి. వీరు పరమ శాంత స్వభావులు. వాస్తవముగ వినయసంపత్తి కలవారు. ఒరులు తమ్మెంతదిట్టినను బదులు చెప్పక యోర్చియుందురు. మఱియు మనంబునను వారిపైఁ గినుకఁ బూనరు. ఇట్టి యుదారగుణులగు పండితశిరోమణులు భారతి వ్రాసిన దానికి బదులు వ్రాయమి వింతగాదు.

"తెలిసినదానిని వ్రాసితిఁ
దెలిసిన దని తలఁచి వ్రాసితిం దెలియక నా
తెలియమి వ్రాసిన నలుసులఁ
దెలి పెదరని తలఁతు లెస్స తెలిసినవారిన్"

అని వ్యాఖ్యాతగారు వ్రాసినదానిచే వీరిగర్వరాహిత్యము నార్యపండితులయెడ వినమ్రతయుఁ దమదోషములఁ దెలుపువారియెడలఁ దాము కృతజ్ఞులై యుందురను భావంబును స్పష్టమయ్యెడు. ప్రమాదము లెవ్వరికి లేవు? భారతి విశేషించి పొగడిన మనుచరిత్రమునందు

క. వానికిఁ బురూరవుఁడు ప్ర
జ్ఞానిధి యుదయించె సింహసదృశుఁడు తద్భూ
జానికి నాయువు తనయుం
డై జగడై నతండుగనె యయాతినరేంద్రున్.

అనియున్నది. ఇచ్చట నాయువునకు యయాతి తనయుండని పెద్దనార్యుఁడు చెప్పినది పొరపాటు. ఆయువునకు నహుషుఁడు పుత్త్రుఁడు. నహుషునకు యయాతి పుత్త్రుఁడు. పెద్దనార్యుఁడు వ్రాసినది పొరపాటని వ్యాఖ్యాతగారు నలువది సంవత్సరములకు మునుపే కనుంగొని తమ పుస్తకములో

"తద్భూజానికి నాయువు తత్సుతుఁ
డౌ నహుషుఁ డతండు గనె యయాతినరేంద్రున్."

అని పద్యమును సవరించి వ్రాసికొనియున్నట్లును నాకొక్కసారి వారే చెప్పియున్నారు.

"మదిరాక్షి" అను శబ్దమునకు మల్లినాథసూరి వ్రాసిన యర్థము తప్పని దుర్గాదాసద్వివేది యను పండితుఁడు సాహిత్యదర్పణము తృతీయపరిచ్ఛేదము 267 శ్లోకమునకుఁగల వ్యాఖ్యకుఁ దిప్పణము వ్రాసి (195పుట) వేఱొకయర్థము నిచ్చియున్నారు. ఇదియు వ్యాఖ్యాతగారే నాకుఁ దెలిపిరి. ఇట్టి వెంకటేమహనీయులయెడలను స్ఖాలిత్యములు సంభవించుట కలదు. ఇఁక భారతివిమర్శనమునకు సమాధానములు వ్రాసెదను.

ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమునఁ గల మాతృకలను జూచియే దంపూరు వేంకటసుబ్బాశాస్త్రులు సనప్పాకము శ్రీనివాసాచార్యులు వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులు మున్నగు పండితోత్తములు పాఠములను నిర్ణయించి తమ టీకాకావ్యమును ముద్రింపించి యుండుటచే వెండియు వానినే చూచుటయందుఁ బ్రయోజనము లేదు. మఱియు నపపాఠములే మెండుగాఁ గానంబడును.

భారతిచూపిన పాఠములు సమంజసములు కావు. కావుననే పూర్వోక్తపండితులు వానిం ద్యజించిరి.

ఆత్మవక్షోమణివేది నిద్దపుఁ గాంతిఁ దనర్చుచున్న దనుటకంటెఁ గౌస్తుభము నిద్దపుఁ గాంతిఁ దనర్చి యనుటయే సరసము.

లక్కాంబిక - ముద్రితాదర్శములలో నన్నింట నిట్లే యున్నది. ఆపేరు బుక్కాంబిక యని యుండవచ్చును. లక్కాంబికయైన నుండవచ్చును. లక్కాంబిక యని యాదర్శములలోనుండు పాఠముఁ గూర్చి యీపేరు పొరపాటుగా నుండవచ్చు నని తోఁపఁగలదా?

రాధాతనయా — ఈపద్యములో — నిపుణాకరణకేయనకున్-యనుకమును బరికించినచోఁ గరపదయానకున్- అనుపాఠమే సరియని భారతిచెప్పుచున్నది. యానకున్- అనునక్షరవ్యావృత్తి చాలదా. పదయానకున్-అను

పాఠము స్వీకరించినచోఁ గ్లిష్టార్థకల్పనము చేయవలసి యుండును. కావున దానిని పాఠాంతరముగా వ్యాఖ్యాత గ్రహించుటయే సరి. వే. వేంకటరాయశాస్త్రి ప్రభృతి పండితులు దీనినే గైకొనిరి. దీనికిఁ దరువాతి పద్యములలోఁ "సుమాళునకుఁ" "సంభారునకుఁ" అనియు, 'జలధికిఁ' 'గృహాంగణనిధికిఁ' అనియుఁ 'బ్రవీణునకుఁ' 'కృపాణునకుఁ' అనియు 'నారణికిఁ' "ధోరణికిఁ" 'నాయకమణికిఁ' అనియు నొక్కొక్కపర్ణమున కీవ్యావృత్తి కన్పట్టెను.

ఈపద్యములో 1-8 పాదములలో నొకతీరున యమకము గలదని భారతి వ్రాసెనుగాని వీనిలో యమకము కన్పట్టదు.

కూలముద్రుజ — ఈ పాఠమునకంటెఁ 'కూటమూర్ధజ' యను పాఠము గైకొనఁదగిన దని భారతి సూచించెను. శోభగుణ భాసురంబును సరసార్థ విలసితంబును "కూలముద్రుజ" యను పాఠమునకంటెఁ 'కూటమూర్ధజ' యను పాఠము భారతి కిష్టమైన నగుంగాక. దానికి (భట సామజహయముల) కూట — సమూహముల యొక్క, మూర్ధజ — తలలనుండి పొడమెడు, క్షతజ — నెత్తురు, అని యర్థము చేయవలయును. అట్లయిన గజ తురగాదుల తలలనుండే కృష్ణరాయలు కొట్టి నెత్తురులు ప్రవహింపఁ జేసె ననియు ఎంచి యితరాంగములపైఁ గొట్ట లేదనియుఁ జేర్పవలెను. యుద్ధములో శత్రువుల శరీరముల నంతటను గొట్టుటయును సంభవట యును గలవు కాని తలలనుండె కొట్టెదురనుట యెంత చమత్కారముగా నున్నదో విచక్షణులు నిర్ణయింతురు గాక. అదియుఁగాక 'మూర్ధజ' — అను పదమునకు సాధారణముగా వెండ్రుకలను నర్థము గలదు గావున నదియే తొలుత స్ఫురించును. అది యిప్పటఁ బొసఁగమిచేఁ బైయట్లు యోగికార్థ కల్పనము చేయవలసి యుండును. సుశబ్దమగుటచేఁ గాళిదాసుఁడు మొదలగు మహాకవులు దీనిం బ్రయోగించి యున్నారు.

'మదోదగ్రాః కకుద్మంతస్సరితాం కూలముద్రుజాః
లీలాఖేల మనుప్రాపు ర్మహోక్షాస్తస్య విక్రమమ్.'
—రఘువంశము, 4 స. 22.

ఘనతాయవతారక — "తారక" అని యుండవలెనియుఁ బద్యమునందలి యమకమును గుర్తింపమిచేఁ గలిగిన దోషమిది యనియు దీనికి వ్యాఖ్యానము సరిగా లేదనియు భారతి చెప్పుచున్నది. సరియైన యర్థమేదియో భారతి తెలుప లేదు. యమకమును గుర్తింపని దోషము ప్రాచీన పండితుల కందఱకును వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులవారికిని గలుగుటచే వారికింబోలె వ్యాఖ్యాతకు నీదోషముండిన నుండుంగాక. ఈపద్యమున యమకము లేదని మాత్రము చెప్పక తప్పినది కాదు.

నలుపు — నలువు — అని యుండవలయునని భారతి వచించెను. అది ధాతూద్యోతక శబ్దము కాదు. తక్కిన పాదములలో ద్యుతి ద్యోతక పదములు ప్రయుక్తములు. కేశవర్ణనమునందు వింతినలు పనినచో సరసముగాని నలుపనిన సారస్యము లేదు.

అక్కాంతి — ఏకాంత అని యుండవలయునఁట — ఏకాంత గృహంబుఁ — అనుటలో సారస్యమేమి? క్రోధాగారమే యేకాంత గృహమనినచో నద్యేకాంత గృహంబుఁ. అని యుండవలదా. ఆ పాఠము నంగీకరించినచోఁ బద్యమునందలి వాక్యమునకుఁ గర్తృపదమేమి? సత్యభామ యను పదము నధ్యాహారము చేసికొనవలయుఁ గదా. అది సరసమా! అట్లు నేఁడి తిమ్మన వ్రాసియుండునా?

నల్లడంబు నారసి — నలుఁగడలను వెదకుట యేలొకో? ఇటునటు కనుంగొనునపుడే కృష్ణుఁడు సత్యభామకుఁ గన్పడఁడా!

బాష్పకణికా — కళికా అను పాఠమే భారతి సమంజసమనుచున్నది. "కన్నీటిబొట్టు క్రిందికి జారునది మొగ్గవలె పోగదనము గలిగియుండు." నగుట కారణమఁట. నీటిబొట్టు కంటినుండి జాఱునపుడు బొట్టువలె నుండక మొగ్గవలెనుండునా? ఒకవేళఁ గంటినుండి క్రిందికి జాఱినపిదపఁ గన్నీరు మొగ్గవలె నున్నదని యొప్పుకొన్నను గంటిలో నున్నపుడు మొగ్గవలె నుండదు కదా. కంటిలోని బాష్పజల బిందువులచే లోచనములు తరళీకృతము లయ్యెనే కాని బహిర్గతములైన పిదపఁ గళికా

కారము దాల్చిన బొమ్మములచే లోచనాంతములు తిరళీకృతములు కాకేరవు గదా. కావున బొమ్మకణికా— అని వ్యాఖ్యాతగారు సవరించిన పాఠమే సరసము.

నిన్నఁ బాసితివనో—చనెనో అని యుండఁ దగునని యీ నరకాసుర యుద్ధము వృత్తాంతము సూచించునన్న ఎక్కుడు సరసముగా నుండునని యు భారతి చెప్పెడు. చననో. అనునది తద్ధర్మార్థక రూపము. కాలత్రయ బోధకము. భావి యుద్ధమును సూచించుననుటయే చమత్కారమని పలుకుదురు సహృదయుల యభిప్రాయము. ౩-౪౯ చని-అని అని యుండవలయునని భారతి చెప్పుట సరియే. చని యనుట యచ్చుతప్పిదపాటు. దీనిని వ్యాఖ్యాత సవరించియు పెండియు ముద్రాపకులు సవరింపరైరట. కావునఁ బద్యముల యకారాది సూచికలో "అని" యని సవరింపఁబడియున్నది. దానిని భారతి చూడలేదు. ఆక్షేపించు నూహయే దానికిం గలదుకదా.

జాజిపువ్వులు—కాజిపువ్వులు-అను పాఠము మంచి దని భారతి వచించెడు. కాజిపువ్వులు ప్రసిద్ధములు కావు. కావుననే వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రులుగారు జాజిపువ్వులను పాఠమే స్వీకరించిరి. (చూ-వ్యాఖ్య.)

తరుణ గోత్రకంబులు—తరళ (సరళ) అను పాఠములు మేలని భారతి సూచించుచున్నది. వానికర్థమెంత సరసమో పండితు లూహింతురు గాక.

ఆ ౫-౪౪ కొనియెను నామోద—కొనియెన నాఘ్రాత. అనుపాఠముండిన లెస్సగానుండునని వ్యాఖ్యాతగా రూహించి వ్రాసిరి. (చూ—వ్యాఖ్య)అది భారతి కంటికేల కనఁబడలేదో?

భారతి సూచించిన టక్కునపాఠము లెవ్వియు సరసములు గావు. వానింగూర్చి ప్రస్తావించుట యనావశ్యకము.

ఇఁక వ్యాఖ్యానముపై భారతి వ్రాసినదానిం గూర్చి పరిశీలింపవలసి యున్నది.

౧ సత్యభామా భోగసక్తి—దీనికి వ్రాసిన యర్థమేల భారతికి సమంజసముగాఁ దోఁపదో? ఆయర్థమే సమంజస మని నాయభిప్రాయము.

౨ భువనభావని......దీనికి వ్యాఖ్యాత వ్రాసిన యర్థము తప్పని చెప్పఁదగదు. భారతి వ్రాసినయర్థము సరసముగానే యున్నది. కాని చంద్రునిదానముగ నుపమానముగాఁ జెప్పుట యంతప్రసిద్ధము కాదు. ఆంధ్ర కవులు కొందఱుమాత్రము చెప్పియున్నారు.

3 నరకాసుర దమనుఁడు—దీనికి భారతి సూచించు భావమును వ్యాఖ్యాత (ఈ) అనుబంధములో (X పుటలో) వ్రాసియే యున్నారు. స్తనశల్యపరీక్ష చేసిన భారతి కది యేల దృగ్గోచరము కాదయ్యెనో? భోజకన్య యను పదమెట్లు సాభిప్రాయమగునో తెలిసినదికాదు.

౪. అక్కాంత—ఏకాంతగృహంబు—ఇచ్చట నేకాంత అనుపదము నిరుపయోగమైనది. అరసి యనుట కంటెఁ గన్గొని యనుటయే సరసము. సత్యభామ వెదసుటయేలాగో? కృష్ణుఁడు ప్రేలగించెయా? తెప్పగా వెదకి చూచినంగాని సత్యభామకంటికిం గన్పడఁడో?

బొమ్మకణికా—కళికా-అని యుండవలయునని భారతి ప్రసంగించెను. దీనింగూర్చియు మున్నె వ్రాసియున్నాఁడను. కణికా-అను పాఠముఁ గైకొనిఁగాని యర్థము చమత్కారముగా నుండదు.

౫. వసుభవదీయదానుని...దీనికి సరియగు సంస్కృత శ్లోకము వ్యాఖ్యాత వ్రాయమియు నొక దోషమెుకో?

౬. ఆయత రేజమల్...దీనికి భారతి చెప్పిన యర్థ మిసుమంతయు సరికాదు. రేజమల్-అనఁగాఁ బ్రకాశములని యర్థము. కిరణములనుట సరికాదు. సాయంసమయమున సూర్యకిరణములు దీర్ఘములుగ నుండుననుట సరికాదు. నీడలు దీర్ఘములగ నుండును గాని కిరణము లొకతీరుననే యుండును.

౭. 'తాఁకియుం దలచెడువారు లేరు' దీనికి వ్యాఖ్యాత వ్రాసిన దానికంటె భారతి వ్రాసినది యెట్లు విలక్షణమో తెలియకున్నది.

౮. గజకచ్ఛప కేవమూతుకుండు—గజకచ్ఛపములు తొలిజన్మమున క్షత్రియులని వ్యాఖ్యానమునఁ గలదు.

సంస్కృతమున వ్యాసమహర్షి విభావసుఁడును సుప్రతీకుఁడును దొలిజన్మమున మహర్షు లని చెప్పెను.

"ఆసీద్విభావసుర్నామ మహర్షిః కోపనో భృశమ్,
భ్రాతా తస్యానుజశ్చాసీత్సుప్రతీకో మహాతపాః"

మహర్షులు విప్రులు గాను, విశ్వామిత్రునివలె క్షత్రియులు గాను, నారదునివలె దేవతలుగా నుండవచ్చును. నన్నయభట్టు విప్రు లని వ్రాసెను. తిక్కనసోమయాజి తొల్లి వారలు మధుకైటభు లను దనుజేంద్రు లని వ్రాసెను.

క. 'వినుము మధుకైటభు లనియెడు
దనుజేంద్రులు కచ్ఛపంబు దంతియునై పు
ట్టినవారు తమ్మెఱుంగమిఁ
బెనఁగుదు రొండొరులతోడ భీకరభంగిన్.'

—అనుశాసనికపర్వము, ఆ. ౧.

ఇప్పట్టున వ్యాఖ్యాత వ్రాసినది పొరపాటవవచ్చును. కాని పైనున్న భేదములంగూర్చి యేమి చెప్పందగునో?

౯. జాదులు ప్రసాదము—దీనికి భారతి వ్రాసిన యర్థము సమంజస మనఁదగదు. "ఒకమహానుభావునకు మ్రొక్కినచో వాఁడు కొన్ని జాదులు ప్రసాదముగ నిచ్చును. అవి శిరోజముల కలంకారముగ నుండుచుండుటకును ఉపయోగించునవి. కావున నవి ఉభయథా ప్రయోజనకరములగును." అని భారతి వ్రాసినది చిత్రముగా నున్నది "ఒకమహానుభావునకు మ్రొక్కినచో వాఁడు ప్రసాదముగాఁ గొన్ని జాదులనే యిచ్చునని" యేమి సిద్ధాంతమో తెలియరాదు. మల్లెపువ్వులు, సంపెంగపూవులు, మొగలిపూవులు, తామరపూవులు, చేమంతిపూలు, పారిజాతకుసుమములు, పొన్నపువ్వులు, పొగడపూలు, దవనము, మరువము మొదలగువాని నీయఁడా? ఎవరైనఁ దనకు నమస్కరింపవచ్చినపుడు వెదకియైన నా "మహానుభావుఁడు" జాజిపువ్వులనే తెచ్చి ప్రసాదముగా నిచ్చును గాఁబోలును? మల్లెల నిచ్చెనేని మల్లెలు ప్రసాదము. అని సామెతరావలయుఁగదా. అట్టిసామెత లోకవ్యవహారమున గలదా. గరుత్మంతుఁడు కృష్ణుని కార్యమేకాక తన (పగదీర్చుకొను) కార్యమును సఫలముగునని పొంగినాఁడు. ఈ రెండు కార్యములను సమకూరును. అని భారతి వివరించినది. వ్యాఖ్యాత "ఈ" అనుబంధములో "జాదులనఁగా మనోరథసిద్ధియని యర్థము చెప్పవచ్చునని ప్రకరణమునుబట్టి యూహింపఁదగియున్నది." అని వ్రాసిన దానికంటె భారతి వ్రాసినది యెట్లు భిన్నమో విశేషమో తెలియకున్నది. "జాదులు ప్రసాదము" అన్న సామెత యని భారతి వ్రాసినది. అట్టి సామెతను జనులు వాడుచున్నారా?

౧౦. నొగలన్—దీనికి "మెడమీఁదనుంచి కట్టెడుకొయ్య" అని యర్థము వ్రాసియున్నారేమియని మేము వారి నడుగఁగా వారు "మెడమీఁదనుంచి కట్టెడుకొయ్యతో బండిని జేర్చి కట్టెడు నిడుపసుకొయ్య" యని వ్రాసినట్లు తమకు జ్ఞాపకమున్నదనియు నచ్చుఁగూర్పువారో కాక లేఖకులో పొరపాటున విడిచియుండవచ్చుననియుఁ జెప్పిరి. నొగకును గాడికిని భేదము వ్యాఖ్యాతకుఁ దెలియదని సూచించుట ధర్మేతరము.

౧౧. ఆయతభూర్జపత్రములు—భూర్జపత్రములన్ భుజపత్రవృక్షముల వెడల్పైన పత్రములయందు - అని యర్థము. వ్యాఖ్యానములో "భుజపత్రము లనెడు వెడల్పయిన పర్ణములయందు" అని యున్నది. భూర్జశబ్దమునకు నిఘంటుప్రమాణము వ్యాఖ్యాత వ్రాసియున్నారు. భుజపత్ర, భుజ, భూర్జ శబ్దములు పర్యాయపదములు. కావున భూర్జపత్రములనఁగా భుజపత్రములని యర్థము. ఇప్పుడు పత్రములనఁగాఁ బర్ణములనియే యర్థము. దక్షిణమునను పర్ణములయందుఁ బెట్టుకొని జనులు భుజింతురు, కాని కొన్ని పట్టలయందుఁ బెట్టుకొని తినరుగదా. అన్నము నుంచుకొని తినఁదగినపర్ణము విశాలముగా నుండును. కావున వ్యాఖ్యాత వ్రాసిన యర్థమే సమంజసమైనది.

మఱియు "వనఁగ లేఖక్రియలకు విద్యాధరాంగన లుపయోగింతురని కాళిదాసమహాకవి వర్ణించియున్నాఁడు." అని వ్యాఖ్యాత వ్రాసి కుమారసంభవ శ్లోకము నుదాహరించియుండఁగా దానియందలి "భూర్జత్వచః" అను పదములవలన భుజపత్ర వృక్షముయొక్క—

పట్టులని స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నను గేవలము దోషో ద్ఘాటన తత్పరతవహించి వ్యాఖ్యాతవాక్యము పర్ణముల నుపయోగించుటను నర్థము నిచ్చుచున్నది అని భారతి వ్రాయుట తగదు.

మఱియు భూర్జపర్ణములమీఁదను బూర్వకాలమున లేఖములు వ్రాసెడు వాడుక కలదని తెలియవచ్చెడు. ధన్వంతరినిఘంటువునందు "భూర్జో భుజో బహుపుటో మృదుత్వగ్లేఖ్యపత్రకః" అని భూర్జవృక్ష పర్యాయశబ్దములు గలవు. దీనిచే భూర్జవృక్షపత్రములను బూర్వకాలమునందు వ్రాయుట కుపయోగింపఁబడుచుండెనని తెలియవచ్చెను. విక్రమోర్వశీయమునందుఁ గాళిదాసమహాకవి 2 వ యంకము, 11 వ శ్లోకమునకుఁ బిదప,

ఊర్వశీ—(ధ్యాత్వా) హాధిక్. హాధిక్. మామేవ ముపగచ్ఛతి. సఖి. అసమర్థాస్మి ప్రత్యక్షం ఖ్యాత్మానం దర్శయితుమ్. తత్ప్రభావనిర్మితేన భూర్జపత్రేణ లేఖం సంపాద్యాన్తరా క్షేప్తుమిచ్ఛామి.

రాజా—(విభావ్య) నాయం భుజంగనిర్మోకః. భూర్జపత్రగతోఽయ మక్షరవిన్యాసః.

ఇది తెలుపఁదగిన చరిత్రాంశముకాదా. "మఱియు నేవిధమునను సంబంధములేని అనంగలేఖ క్రియలతోఁ నిక్కడ పనియేమి" అని భారతి యాక్షేపించినది. భూర్జవృక్ష మెల్ల చోటులకు దొరకునదికాదు. ఆ వృక్షము మఱియొకవిధముగా నుపయోగింపఁబడునను సంబంధము కలదు. కావుననే దానిని రసికులకు చదువరులకుఁ దెలుపుటకై వ్యాఖ్యాత వ్రాసెను.

౧౨. బాచదప్ప వరగండాంకా—"ఇది కన్నడబిరు" దనియు దీనికి "ఆడినమాటను తప్పనివారికి మగఁడు. అని యర్థ" మనియు భారతి వ్రాసినది సరియే యగుంగాని మగఁడనుటకుబదులు శిక్షకుఁడని వ్రాయుట యుక్తము. కన్నడములో 'బాస' అను శబ్దముగలదు. దానికి మాట, ప్రతిజ్ఞ—అనునర్థములుగలవు. 'బాచ' అను శబ్దము కన్నడములో లేదు. తప్పెదఱు—తప్పువారు. అనికలదు. కావున నిక్కడఁబాఠము "బాసె దప్పువరగండాంకా" అని యుండఁదగు. 'భాష. గెదప్పువరాయరగండ,—అని యొక శాసనమునం దున్నట్లు తెలియవచ్చెడు.

౧౩. అన్యతోదరి—ఇది సాభిప్రాయమని వ్యాఖ్యాతయెత్తి చూపలేదని భారతి వ్రాయఁగాక. దాని సారస్యమును వ్యాఖ్యాతను త్రింపమి వింతగాఁ దోఁచునని వ్రాయుట యనుచితమగు వ్యాఖ్యాతృనిందయగు.

౧౪. చిలువయను పదమునకు వ్యాఖ్యాత వ్రాసిన యవయవార్థము సమంజసమేకాని తప్పుకాదేరము. శబ్దరత్నాకరమునందలి రూపనిష్పత్తియు నర్థాంతరముగా గ్రహింపఁదగు.

౧౫. చక్కాఁగావించితివి—నఱికితివి. అనిననేమి? నశింపఁజేసితివి. అనిననేమి? చక్కు—అవఁగాఖండము. అని శబ్దరత్నాకరమునఁ గలదు. అయినను

" పదమునంబుచేసెఁ జక్కాఁడె నుగ్గాడెఁ
జదిపెఁబీచమడఁచెఁ జంపెఁగడపె
నఱుముచేసెఁద్రుంచెఁ బరిమార్చెఁ దెగటార్చె
నన్నిగొనియెఁదునిమె నుఱిసెనఁగ
హతముగావించెననుటకు నాఖ్యలయ్యె" అని యాంధ్రనామసంగ్రహము.

౧౬. కుహళీ—దీనికిఁ బూనుత్తులను నర్థము సరికాదనియుఁ జోకపాత్ర అని యర్థమనియు భారతి వ్రాయుచున్నది. అది సరికాదు. అది యుదాహరించిన కవి కర్ణరసాయనకావ్యములోని పద్యమువలననే కుహళి యనఁగా గుత్తి యనియే యర్థము చెప్పవలయునని స్పష్టమగును. కావునఁ బూగశబ్దము పునరుక్తమగును.

వసుచరిత్రము ఆ. ?.

క. మందారముకుళకుహళీ
కందళితమకరందతుంది కమిళిందవధూ
బృందాభినందితంబగు
మందానిలమెలయు విజితమార్గశ్రమలై.

దీనికి వ్యాఖ్యాత మందార = దేవతా వృక్షభేదముల యొక్కయు, ముకుళ = మొగ్గలయొక్కయు, కుహళీ = గుత్తుల

యందు, కందళిత-శోత్పన్నమగుచున్న. అని వ్రాసియున్నారు. ఇక్కడ భారతి చెప్పిన చొప్పునఁ శోకపాత్తులని యర్థము చెప్పినచోఁ శోకప్రాని ప్రస్తావమే లేని యీ పట్టున నది యపార్థమగును.

౧౭. ఎలదేఁటిదాఁటులో—దీనికి భారతి చెప్పిన దాని నర్థాంతరముగా గ్రహింపనగునుగాని వ్యాఖ్యాత చేసిన యర్థము సరికాదని చెప్పఁదగదు. మఱియు దాఁటుటవలన దప్పి పుట్టెననుట సరసము కావున నీ యర్థమును సమంజసము. మూఁగఁబడి చుట్టుకొనియని యర్థము. స్వార్థమునఁ బడుధాతు వనుప్రయుక్తము.

౧౮. పెరిగిన హీరరత్నముల పెల్లున—దీనికి వ్యాఖ్యాత వ్రాసినది సరికాదని చెప్పి భారతి విశేష మేమియు వ్రాసినట్లగపడదు. వ్యాఖ్యాత విపులముగా నర్థము వ్రాసియున్నారు. భారతి రఘువంశ శ్లోకమొక్కటి వ్రాసినది. ఇంతకంటె విశేషమేమియుఁ గానము. ఈ శ్లోకమునందు సముద్రమునఁ దామ్రపర్ణీ సంగమస్థలము నందు మౌక్తికోత్పత్తి కలుగుట ప్రసిద్ధియని మల్లినాథసూరి వ్రాసెను. "తామ్రపర్ణీ సంగమే మౌక్తికోత్పత్తి రితి ప్రసిద్ధమ్."

౧౯. ఇంద్ర ద్రుమోత్పాటనంబు — దీనికి దేవదారు వృక్షమని వ్యాఖ్యాత వ్రాసినయర్థము పొరపాటన వలయును. మద్దిచెట్టను నర్థమే సరసము. అయినను భారతి దీనియర్థము విపులముగఁ జెప్పక వదలినది.

౨౦. కదనాభిశంసియై—అభిశంసియై నిందించునదియనియు స్తుతించునదియు (నవఁగాఁ దెలుపునది యనియు) నర్థములు కలవు. వ్యాఖ్యాత వ్రాసిన యర్థములోఁ బొరపాటేమియుఁ గానరాదు.

౨౧. మానసవేగరథ్యమును—గుఱ్ఱము కలదియు ననుటయే సరి. వ్యాఖ్యానమునఁ "గలదియు" ననుపదము లేమి ముద్రాస్ఖాలిత్యమునవలయుంగాని యీ యల్పవిషయమున వ్యాఖ్యాత తప్పువ్రాసెననుట యనార్యత్వసూచకము. దీనికిఁ బిమ్మట రెండుసమాసములకును బహువ్రీహ్యర్థద్యోతకమగు "కలది"యను పదమును వ్యాఖ్యాత వ్రాసియే యున్నారు.

ఇంతటితోఁ దృప్తినొందక భారతి యనుపశాంతావేశముతో "నిట్టి వెన్నియైన చూపవచ్చును. గ్రంథవిస్తరభీతిని విడువఁబడియె" నని వ్రాసినది. ఇది పరిచ శోల్లాపమును జూడనివారికి దీనిమీఁద నరుచి పుట్టించుటకై యీసుతో వ్రాసిన వ్రాఁతవలెఁ గన్పట్టుచున్నది.

అలంకారలక్షణములను వ్రాయవలసినచో వస్తూత్ప్రేక్షకు, హేతూత్ప్రేక్షకు, గమ్యోత్ప్రేక్షకు అర్థశక్తిమూలధ్వని మొదలగు దాని లక్షణముల నెంత విస్తరముగా వ్రాయవలసియుండును. కావున వ్యాఖ్యాత వానిని వ్రాయరైరి. "కొన్ని సంస్కృతపదములకు రూపనిష్పత్తులు వ్యాఖ్యాత వ్రాసియుండిరి. పండితపామరుల కనావశ్యక"మని భారతి నుడువుచున్నది. పామరులకు నాంధ్రపండితమ్మన్యులకు నెట్లున్నను జిజ్ఞాసువులకవి యావశ్యముగాఁ దెలుపఁదగినవే. మఱియు "ననావశ్యకములగు వానిని పెంచివేయుట ఆవశ్యకములగు వానిని త్రుంచివేయుట నీ వ్యాఖ్యానమున నచ్చటచ్చటఁ గానవగు." నని భారతి పలికెను. ఈ వ్యాఖ్యానమందట్టివి లేవని సరసులగు పండితోత్తముల యభిప్రాయము.

"గ్రంథావతరణి కాభాగమున గలచరిత్ర విషయములకు ఇంకను విపులముగు వివరణమావశ్యక"మని భారతి చెప్పెను. సంగ్రహముగా నున్నచో విపులముగా నుండవలయు, విపులముగా నున్నచో సంగ్రహముగా నుండవలయు. అను నిట్టి విమర్శన మెట్టివారు వ్రాసిన దాని మీఁదను జేయవచ్చును.

మనుచరిత్ర పారిజాతాపహరణ కావ్యముల తారతమ్యమును వ్యాఖ్యాత సహేతుకముగా నిరూపించి పారిజాతాపహరణమే మేలగు కావ్యమని నిర్ణయించియుండఁగా భారతి యేవో కారణములను పీఠికయందు పేర్కొన్నారని వ్రాసి వ్యాఖ్యాతకుఁ బారిజాతాపహరణముపైఁగల "యెక్కువ మక్కువ"యే కారణముగావలయునని యెత్తిపొడుపుమాట వచించినది. వ్యాఖ్యాతకుఁ బారిజాతాపహరణమందుఁ గల గుణాధిక్యమువలననే నిక్కముగా దానిపై మక్కువ యెక్కువ యవఁదగు. ఆకారణముగా జనులకు మక్కువ యెక్కువ యగుట యసంభవము. అనుదారగుణులకుమాత్ర మకా

రణముగా దేనిపైనైనను మక్కువతక్కువ యగుటయు నీసుతోడరుటయు సంభవింపవచ్చును. "మక్కువ యెక్కువ"యని రెండుమాటలు లీవిమర్శనమునందు భారతి వ్రాయుటచే వ్యాఖ్యాతకుఁ బారిజాతాపహరణ మహాకావ్యముపై మక్కువ యెక్కువగా నుండుటయు వారియందు గొప్ప దోషమని భారతి భావించుట స్పష్టము. తనయందుఁ గలవని భారతి చూపిన యనేకదోషముల తోడ నీ గొప్పదోషముం జూపినందులకు వ్యాఖ్యాత భారతిదెసఁ గృతజ్ఞులగుదురుగాక. భారతి యభిప్రాయ మెట్లున్నను పై రెండు కావ్యములలోను సర్వవిధంబులను మనుచరిత్రకంటెఁ బారిజాతాపహరణమే రసవత్తర కావ్యంబని నాయభిప్రాయము, ననేక పండితవతంసుల యభిప్రాయము నై యున్నది. ఒక్క యుదాహరణము మాత్రము చూపెదను. మ. రా. శ్రీ ఆంధ్ర శేషగిరి రావుగారు "ఆంధ్ర సర్వస్వము"ను పత్రికలో నిట్లు వ్రాసియున్నారు:

"అర్థసంపద—భావచమత్కృతి, రసపుష్టి, సందర్భశుద్ధి, వస్తురచనాకౌశలము, కవితాసంభారముల నెల్ల చేర్చి కూర్చి తెలుఁగు పలుకుబడుల సుబాళింపులతోఁ గావ్యమును భోగ్యద్రవ్యముగా నొనర్చి ఆంధ్ర ప్రబంధ కవులలోఁ దిమ్మన పీఠమెక్కినాఁడు. వేయేల? దేశభాషలందుఁ దెలుఁగు లెస్సఁగా సృష్టిపడిన కావ్య స్రష్టలలోఁ దిమ్మనార్యుఁ డుత్తమశ్లోకుఁ డనఁ జెల్లును.

ఆంధ్రప్రబంధ భాండారమునఁ బ్రథమస్థానము ప్రభావతీ ప్రద్యుమ్నమునకుఁ జెందుట నిర్వివాదాంశము. ద్వితీయస్థానము మనుచరిత్ర, వసుచరిత్ర, పారిజాతాపహరణములలో నెద్దానికి లభించుననుట విమర్శకులు పరామర్శింపవలసిన విషయము. ఈ సందర్భమున నెంతయేని అవకాశము గలదు భేదాభిప్రాయములకు. పారిజాతాపహరణమే ద్వితీయస్థానమున కర్హమని నా వాదము. పాక్షికబుద్ధితో విమర్శకులా స్థానమును పారిజాతాపహరణమున కీయకున్నచో నదియే మను వసుచరిత్రల మెడఁబట్టి నెట్టి వెన్నడఁజేసి ఆస్థానము నాక్రమించి అలంకరించి యుండఁగలదు. అందులకుఁ గారణము లీవ్యాసమున నాయాతావుల వివరించియే యుంటిని."

మనుచరిత్రము పారిజాతాపహరణమువంటి కావ్యములకు మార్గదర్శకమని భారతి వ్రాయుట వింతగా నున్నది. ఆ రెండు కావ్యములును నించుమించుగా నొక కాలముననే పుట్టినవి. మఱియు లెస్సగాఁ బరికించినచోఁ బారిజాతాపహరణమే మనుచరిత్రమునకంటె మున్నుగా రచియింపఁబడినదనియుఁ దెలియవచ్చెడిని. మనుచరిత్రమునందు (ఆ. ప. ౩౮) "కటకపురిఁగాల్చె గజరాజు కలఁగిపఱచె" నని కృష్ణరాయని వర్ణించు పద్యమునఁ జెప్పఁబడినది. పారిజాతాపహరణమునందు (ఆ. ప. ౨౩) "బలనికాయము కాలిగుట్టుల నడంచుఁ గటకమును నింకననుచు నత్కళమహీశుఁ డనుదినమ్మును వెఱచు నెవ్వనికి" నని చెప్పఁబడెఁది. ఈ రెండింటిని బరిశీలింపఁగాఁ బారిజాతాపహరణము వ్రాయునప్పటికిఁ గృష్ణరాయఁడు కటకమును జయింపలేదనియు, మనుచరిత్రము రచించునప్పటికి జయించియుండెననియుఁ దెలియవచ్చుటచే మనుచరిత్రమునకంటెఁ బారిజాతాపహరణమే మున్నుగా రచియింపఁబడియెనని చెప్పవలసియుండును గదా. అట్లయినచోఁ బారిజాతాపహరణమే మనుచరిత్రమునకు మార్గదర్శక మనఁదగియున్నది.

కడపటి భారతి "యూడదాని కాలికేతి తన్నదిమట శ్రతము రసాభాసముకాదు కాబోలు. కడునీతికరము కాబోలు." అనియుఁ "బారిజాతాపహరణమునఁ జప్పిడిపద్యములు ఎక్కువగా గలవని చెప్పవచ్చు" ననియు "నిట్లు కుతర్కమున కెన్నియైన లోపములు కనుపడుచుండునవియుఁ గాని నిష్పక్షపాతదృష్టిని జూచిన నభయగ్రంథములును దాని దాని యునికినిబట్టి యది యది రసవంతముగనే యున్నదని సహృదయులు భావింపకపోరు" రనియుఁ జెప్పి ముగించెను.

"దాని దాని యునికినిబట్టి యది యది రసవంతముగనే యున్న" దను కడలఁ దారతమ్యవిచారణమునకుఁ బ్రసక్తియే యుండదుకదా. "దానిదాని యునికినిబట్టి" అనఁగా నర్థమేమో తెలియకున్నది. నిష్పక్షపాతముగా సకారణముగా వ్యాఖ్యాత వ్రాసి తమ యభిప్రాయమును దెలిపియుండఁగా వారు "కుతర్కము"చే నిట్లు వ్రాసిరని సూచించుట మిక్కిలి శోచనీయము, వ్యాఖ్యాత

వ్రాసినది భారతికి సమ్మతముగానున్నచో నది సరికాదని వ్రాయుట యుచితము. కాని వ్యాఖ్యాత వ్రాసిన కారణములు "అతర్క్య" మని నిందచేయుట యార్యజనులకుఁ దగునా? "మఱియుఁ బారిజాతాపహరణమునందే చప్పిడిపద్యములు ఎక్కువగాగలవని చెప్పవచ్చును." అని భారతి వచించెను. ప్రతిపద్యరసాన్వితంబని సకలాంధ్ర విద్వద్వరేణ్యులు కీర్తించుచున్న యక్కావ్యరత్నముపై భారతి కట్టియభిప్రాయమునయించుట నంది తిమ్మకవి దౌర్భాగ్యోదయముచేనని యూహింపవలసియున్నది.

"ఆతఁడావి కాలిచేత తన్నుతినుటమాత్రము రసాభాసముకాదు కాబోలు" అని భారతి వ్రాసినది వింతగానున్నది. దీనిచే రసాభాసమనఁగా నేమియో భారతికిఁ దెలియదనుట తెల్లంబయ్యెను. సాహిత్యదర్పణము తృతీయపరిచ్ఛేదము కడపట రసాభాసము వివరింపఁబడియున్నది. దానింజదివియుండినచో భారతి పైకనఁబఱచినట్లు వ్రాసియుండదు. దంపతుల ప్రణయకలహంబున నాయికకుఁ బ్రణమిల్లుటయు నాయికచేఁ బాదాహతిం బొందుటయు రసాభాసముకానేరదు. రసాభాసశబ్దమునకే యీ ప్రకరణమునఁ బ్రసక్తిలేదు. వ్యాఖ్యాతయిప్పట్టున విపులముగా నలంకారశాస్త్రచర్చ చేసి మానభేద తదపనోదనవిధానభేదములను వివరించి యుద్గ్రంథములనుండియు యుదాహరణములను వ్రాసియున్నారు. అవియే చాలినవైనను నింకొకటి పురాణమునుండి యుత్తి వ్రాసెదను. శివుఁడు పార్వతీదేవి ప్రణయకోపము నుపశమింపఁజేయుటకై యుద్దేవికిఁ బ్రణతుఁడైనట్లు వేదవ్యాసమహర్షి వ్రాసెను.

శ్లో. యద్యేవా కంపితా భీరు త్వం తదాహం వదై పునః,
సర్మవాదీ భవిష్యామి జహి కోపం శుచిస్మితే;
శిరసా ప్రణతే నైవ రచితస్తే మయాఽంజలిః.
—(మత్స్యపురాణము, ౧౫౪ అ. ౧౩-౧౪ శ్లో.)

ఈ పరిమళోల్లాసమునందలి విశేషములఁ గూర్చి సేకొన్ని నవలసియున్నను గ్రంథవిస్తరభీతిచే వదలెదను. నిక్కముగు స్థాలిత్యములను జూపిన తావులనూత్రము వ్యాఖ్యాత భారతి దెసఁ గృతజ్ఞులై యున్నవారని విన్నవించుచు నింతట నీ విషయమును విరమించుచున్నాఁడను. ఇందుఁగల ప్రమాదములను బండితాఖండలులు క్షమింతురని ప్రార్థించువాఁడను.

వైద్యగ్రంథవిమర్శన సమాధానము

నాచే రచింపబడిన ఆయుర్వేదౌషధ రత్నాకరమును, ఆంధ్రభైషజ్య రత్నావళియు 1931 జనవరినెల పుష్యమాస భారతి సంచిక యందు విమర్శింపబడినవి. ఆవిమర్శకకు తగుసమాధానమును వ్రాయుట చాల అవసరమేయని తలచి క్రిందివిధమున సమాధానమును వ్రాయబూనుచున్నాను.

ఈగ్రంథమునందలి రోగములకు ఆకరములను తెలిపినచో బాగుండెడిది అని వైద్యవినోదిగారు వ్రాసిరి. ఈగ్రంథమునందలి రోగములు ఎట్లు గ్రహింపబడినదియు, దేనినుండి గ్రహింపబడినదియు, ఎవరెవరివద్దనుండి గ్రహింపబడినదియు మొదలగు సంగతులన్నియు స్పష్టముగ వ్రాయుచు ఆకరములను తెలుపకపోవుటకు కల కారణమునుకూడ ప్రథమద్వితీయ ముద్రణముల యొక్క విజ్ఞాపనములయందు వ్రాసియే యున్నాను.

లోకనాథ రసము.— బసవరాజీయమందు కృయ ప్రకరణమున చెప్పబడిన రోగమునకును నేను వ్రాసిన రోగమునకును ఏమియు భేదము లేదు. భేదము కలదని వ్రాయుటకు కారణము తెలియదు. భేదమును చూపింపుడు.

వంటసువర్ణ సూర్యావర్తి.—నాకు లభించిన ఈరోగములలో అనుభూతములును, ప్రసిద్ధములును, చక్కగ పనిచేయునవియు నగు రెండురోగములను వ్రాసితిని. మఱిభేదములుకల రోగములు ఇంకను నావద్ద కలవు. నేను వ్రాసిన రోగములనుబట్టి చూచినచో వైద్యవినోదిగారి వద్ద రోగమే మఱిభేదము కలది (మార్పు కలది) అయి ఉండ కూడదా? వారిదే సర్వసిద్ధాంతమైన రోగమని చెప్పుటకు వారికి ఏమైన అవకాశము కలదా?

సువర్ణ లోకనాథ రసము.— దీనికిని వంటసువర్ణ సూర్యావర్తికి వ్రాసినసమాధానమునే సమన్వయించుకొన వచ్చును.

వసంత కుసుమాకరము.—దీనియందలి సూత శబ్ద విషయమై నా అభిప్రాయమును ఎంతమాత్రము సరిగ కనుగొన జాలక, అనవసరముగ ఏదియో వ్రాసిరి. ఇందు కేవల రసము కే గాక రసభస్మనే వేయవలెనని నా అభిప్రాయము కాని రస సిందూరాదులను వేయకూడదని నా అభిప్రాయము ఎంతమాత్రము కాదు. అట్లయినచో అమతభేదములను ఎందులకు వ్రాసితిని? అట్టి అభిప్రాయము దేనివల్లను సూచించుట లేదు. అనవసరముగ భ్రమపడిరి. ఇప్పుడైనను సరిగ చూచుకొనవలయును. సాధ్యమైనంతవరకు వ్యాకరణ యుక్తముగను, అర్థసమన్వితముగను ఉండవలెనని అనేక యోగములయందు ఇటులనే సంస్కృత పదములను మార్చితిని అట్లే ఇక్కడ కూడ మార్చితిని. కాని పాదరసభస్మ అని అర్థము వచ్చుటకు ఎంతమాత్రము నే నట్టి శ్రమ పడియుండ లేను. అటి అర్థము కావలసినచో సూతశబ్దముచే కూడ వచ్చుటకు ఏమియు అభ్యంతరము లేదు. రసరత్న సముచ్చయము, అమరకోశము మొదలగు చాల గ్రంథములయందు సూత పారదశబ్దములు పర్యాయ వాచకములుగనే చెప్పబడియున్నవి. వైద్యవినోదిగారు సూతశబ్దముచే రససిందూరమె గ్రాహ్యము కాని పాదరసభస్మ గ్రాహ్యము కాదు అని స్పష్టముగ వ్రాసిరి. మతభేదముచే రససిందూరము గ్రాహ్యము కావచ్చును కాని ఇతరము గ్రాహ్యము కాదు అని వారుచెప్పుటకు వారికి ఎంతమాత్రమును అవకాశము లేదని నేను ఘంటాపథముగ చెప్పగలను.

కాంతవల్లభరసము.—ఇందు "అమోరజః" అనెడి వివాదగ్రస్తమగు విషయమునకు వివరణమందుకూడ ఇదమిత్థమని ఏమియు నిశ్చయింప లేదని వ్రాసిరి. వారికి కలిగిన ఆ వివాదగ్రస్తమగు సందేహ మేమిటియో వారు కొద్దిగనైనను సూచించినచో తత్సమాధానము వ్రాసెడివాడను. అట్లు ఏమియు సూచింప లేదు. కాని సందేహగ్రస్తములైన విషయము లన్నియు ఔషధవిషయములు మొదలగు విషయములలో చెప్పుటనో యొకచోట పూర్తిగ విమర్శించి వ్రాసియే యుందునని నాకు పూర్తి నమ్మకము కలదు. వారు ఆ వివాదగ్రస్తమగు సందేహమును తెలుపవలయును. నే నిదివరలో ఎన్నటను వ్రాయకుండినచో వారికి ప్రత్యేకముగ వ్రాయగలను. యోగమందు "శిలాజతు" అని సామాన్యము కలదు. ఈ శిలాజతుశబ్దముచే గోమూత్ర శిలాజతువు గాని, కర్పూర శిలాజతువుగాని గ్రహింపవచ్చును. ఇదివరలో చాలమంది కర్పూరశిలాజతును వేయుచున్నమాట నిజమే కాని శిలాజతుశబ్దముచే గోమూత్ర శిలాజతును గ్రహించుటకు ఎంతమాత్రము అభ్యంతరము లేకపోవుటచేతను, గోమూత్ర శిలాజతునకు శాస్త్రమందు అమోఘములైన గుణములు చెప్పబడియుండుటచేతను, ప్రస్తుతము చాలమంది గోమూత్రశిలాజతునే వేయుచుండుటచేతను, గోమూత్రశిలాజతు వేయబడినదే అధికముగ పనిచేయుచుండుటచేతను గోమూత్ర శిలాజతు వ్రాయబడినది. యోగమందు ఇదమిత్థమని సూచింపకపోయినను ఇదివరలో కర్పూరశిలాజతు వేయుటకు ఎట్టికారణము కలదో, అట్టికారణము కే గోమూత్ర శిలాజతు కుప్పెలు కట్టుకొనునప్పుడు కలపవలయు ననుటకు కారణముగ నూహించుకొనవలయును.

షడ్గుణ బలిజారిత మకరధ్వజము.— ఈ యోగము విషయమై విమర్శించుచు వ్యక్తిగతములుగ కొన్ని అనవసరములగు పదములను ప్రయోగించిరి. నే నట్టి పదములను ప్రయోగింప దలచుకో లేదు. వీరు ఆయుర్వేద ప్రకాశము మొదలగు గ్రంథములనుండి ఆయా గ్రంథముల రీత్యా గంధక జారణమును, దాని గుణములను చాల విపులముగ వ్రాసిరి. కాని ఏదైనను ప్రస్తుతము వాడబడు మకరధ్వజమునకు బంగారము మొదలగువానియొక్క పరిమాణములు మొదలగువానినైనను వ్రాయక అక్కడకు వచ్చునప్పటికి సంక్షేపించి ఊరకుండిరి. కొంతమంది గ్రంథకారుల యొక్క అభిప్రాయము ప్రకారము అట్టి జారణము చేసి తయారు చేసికొనవచ్చును. కాని నేను వ్రాసిన విధమునకూడ నిస్సందేహముగ తయారుచేసికొనవచ్చుననియు, ఇట్లే చాలామంది తయారుచేయుచున్నారనియు, ఇట్లు తయారుచేయబడిన దానినికూడ "షడ్గుణబలిజారిత మకరధ్వజ" మనెడి పేరుతో నిస్సందేహముగ వ్యవహరింప వచ్చుననియు ఘంటాపథముగ చెప్పగలను. ఏ మతభేద ప్రకారము తయారుచేసినను నేను వ్రాసిన విధమునకు కూడ కొన్ని మతభేదములచే

జారితత్వము నిస్సందేహముగ కలుగును. జారణ, జారిత శబ్దములకు అర్థమును గ్రహింపుడు. కాన 'వైద్యవినోది'చే ప్రయోగింప బడిన పొరపాటు, విస్మరించుట, ప్రమాద వశము మొదలగుపదములు వారికే సంక్రమించు ననుటకు ఎట్టిసందేహమును లేదు. నేను వ్రాసిన "షడ్గుణ బలిజారిత మకరధ్వజ" మునకు ఆకరము కావలసినచో 1922 మే నెల ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచిక 178 పేజీ— బంగాళీ భైషజ్య రత్నావళి 115 పేజీ—చూడుడు.

కాంతవల్లభరసము.— కాంతము ప్రధానముగ గలది అనెడి అర్థము స్ఫురింపవచ్చును. కాని ఇతరవస్తువులు కూడ చాలభాగములు కలసియుండి కాంతము రెండుభాగములు మాత్రమే హెచ్చుగ కలసియుండుటచే కాంతము ప్రధానముగ కలది అని వ్రాయుట ఇష్టము లేక అట్లు వ్రాసితిని. వైద్యవినోదిగారు వ్రాసినవిధమున కాంతము ప్రధానమైనది అనెడి అర్థము ఎట్లు వచ్చుచున్నదో తెలియకున్నది.

కాలకూటము.— ఇట నేను వ్రాసినఅర్థము డొంకతిరుగుడుగ నున్నదట. అట్లుండునని తప్పుటర్థమును గాని, తలతిరుగుడర్థమును గాని వ్రాయునా? అమరకోశము నందును, చరకచికిత్సాస్థానమందును కాలకూటమును, నాభియు వేరువేరు విషములుగ చెప్పబడినవి. అట్లుండ కాలకూట శబ్దమునకు నాభి అని అర్థము ఎట్లు వ్రాయగలము? ఒక వేళ కాలకూటమును నాభియు నొకటేయని వైద్యవినోది గారివలె నేనుకూడ భ్రమపడినను, యోగమందలి భాగములు తెలియక నాభి ప్రధానమైనదని ఎట్లు వ్రాయగలము? కొంచెమెచ్చుతక్కువ నాభితో సమానముగ కలియు వస్తువులిందనేకములు కలవు. మరియు నాభికంటె అధికముగ కలియు త్రికటుకములే కలవే. ఇట్టివిషయములు చూచినప్పుడు సమాధానము వ్రాయుటకూడ చాల అనవసరమని తలచితిని. కానిలోకులకు తెలియుటకూడ కొంత అవసరమే యని వ్రాసితిని. "అనేక ప్రాచీన శిథిలగ్రంథములనుండియు, అనేకమందియొద్ద వ్రాతపుస్తకములనుండియు గ్రహింపబడి వ్రాయబడినది అని వారే వ్రాసుకొని ఆగ్రంథమునకు కృష్ణపండితీయమని అన్యనామమిడిరి." అని అధిక్షేపించిరి. ఏమి చిత్రము! వాగ్భటము, బసవరాజీయము, శార్ఙ్గధర సంహిత, మాధవనిదానము, రసరత్నసముచ్చయము, మొదలగు అనేకగ్రంథములయందు ఆగ్రంథకర్తలు ఇతరగ్రంథములనుండియే ఆవిషయములను సంగ్రహించితిమని స్పష్టముగ వ్రాసికొనియే యున్నారుగదా! అప్పుడు బసవరాజీయము, మాధవనిదానము, శార్ఙ్గధర సంహిత మొదలగు పేరులచే వానినెట్లు వ్యవహరించిరి? ఇట్టి ఉదాహరణములు సంస్కృత గ్రంథములయందు గాని, తెలుగు గ్రంథములయందుగాని వేనవేలు కలవు. నేను గ్రంథకర్తనే కానని వారు స్పష్టముగ వ్రాసిరి. అందుచే నాకు విచారము ఎంతమాత్రమును లేదు. కాని వారియూహ ప్రకారము గ్రంథకర్త లెవ్వరో, గ్రంథశబ్దమున కర్థమేమియో తెలియకున్నది. ఏది ఎట్లున్నను వీరి ప్రస్తుతపుయూహ ప్రకారముపైన ఉదాహరించిన గ్రంథకర్తలే గాక ఇతర గ్రంథములను గాని, ఇతరులయొద్ద విషయములనుగాని ఆధారముగ చేసికొని వ్రాసితిమని వ్రాసికొన్న ప్రతివారును "గ్రంథకర్త"అని వ్రాసికొన్న పేరును చింపివేసి ఇదివరలో వ్రాసికొన్నందులకు వారిని క్షమాపణ కోరవలసినదిగ కనబడుచున్నది.

తుదకు వీరు ప్రకటన విషయమైకూడ జోక్యము కలుగ జేసికొనిరి. నేను గ్రంథకర్తనే కానప్పుడు "ఈ గ్రంథమును ఎవరును ప్రకటింప కూడదు" అని వ్రాసికొనుట నాకు సంభావ్యము కాదట. ఇట్టి విషయములకు సమాధానము వ్రాయుట అనవసరమే. ఎట్టివారు ఇట్లు వ్రాసికొనుటకు అర్హులో తెలియకున్నది. బసవరాజీయము మొదలగు గ్రంథములయందు ఎట్లు వ్రాయబడినదో నేనుకూడ అట్లే వ్రాసితిని. పాఠకులకు శ్రమ కలుగకుండుటకై ఇంతటితో విరమించుచున్నాను.

ఆంధ్రభైషజ్య రత్నావళి

ఇందలి యోగములు ఎట్లు గ్రహింప బడినదియు ఉపోద్ఘాత మందే స్పష్టముగ వ్రాసితిని. ఆయుర్వేదౌషధ రత్నాకరముకంటె ఈగ్రంథము ప్రశస్తముగ నున్నదట. నేను చాలా సంతోషించితిని. వీరి అభిప్రాయ ప్రకారము ఆయుర్వేద ఔషధ రత్నాకరము

విశేషించి బాగుగ లేవల్లేకదా. జనసామాన్య మందరిచేతను గాక కేవల వైద్యులచేతనే కొనబడు నీగ్రంథము ౫—౬ సంవత్సరములలోనే రెండు ముద్రణములు పూర్తి అయి మూడవ ముద్రణమునకు సిద్ధముగ నున్నది. ఆంధ్ర దేశమం దిదివరలో ఇట్టిగ్రంథము వెలువడలేదని అనేక మంది శ్లాఘించుచున్న సంగతి అందరికిని తెలిసిన విషయమే. ఈపుస్తకమును కొన్ని వేలకొలది వైద్యులు, వీరి ఊహ ప్రకారము ఏమియు విచక్షణ లేని వారుగ కనబడు చున్నారు. ఇందు ప్రమాదములు లేకపోలేదట. ఇంతటితో నన్ను వదలి వేసినందులకు చాల సంతోషించు చున్నాను. రాస్నాతైల మందు ఏరండ తైలమునకు బదులు తిలతైలమును వాడినానట. రాస్నాతైలము అనెడి పేరుతో అనేక తైల యోగములు కలవు. కొన్ని యోగములయందు ఏరండతైలము చెప్పబడియుండవచ్చును. నేను శ్రీగోపాలాచార్లుగారి వద్ద చదువు ప్రారంభించినది మొదలుగ నీ 17 సంవత్సరముల నుండియు ఈవిధముగనే చేయుచున్నాను. వారివద్దనున్న ఆరు సంవత్సరములుకూడ ఇట్లే తయారుచేసితిని. వారు నాకు ఈవిధముగనే 'నోట్సు' చెప్పిరి. అందుచేతనే శ్లోకము లేక వచనము వ్రాయవలసి వచ్చినది. ఇందుకూడ ఏరండ తైలమే యని తగు ప్రమాణమును చూపించినచో నేను దిద్దుకొనుటకు ఎంతమాత్రము నభ్యంతరము లేదు.

అశోకమునకు నరమామిడి అని పొరపాటున అర్థము వ్రాసితినని వారు ఏదియో వ్రాయుచూ అది దొరకు మద్రాసు మలబారు మొదలగు అరణ్యములు కూడ వ్రాసిరి. మలబారుదేశస్థులు మొదలగు వనేకమంది యొద్ద మద్రాసునందే ఆరు సంవత్సరములు శుశ్రూష చేసి, అనేక వస్తుప్రదర్శనములను చూచి, అనేకమంది సహవాసము చేసి, అనేకచోట్ల పనిచేసిన నాకు ఈయుద్దశ్యములునా, అశోక శబ్దముచే దేనిని వాడవలసినదియు తెలియకున్నదా! వైద్యవినోదిగారు ప్రకటించిన అశోకమే వాడవలసినదిగ నాముఖ్యాభిప్రాయము. కాని దానికి మద్రాసునందును, ఈప్రాంతములయందును అశోకమనియు, నరమామిడి అనియుకూడ నిస్సందేహముగ వాడెదరు. అందుచేతనే తెలుగున నరమామిడి అని వ్రాసితిని. నరమామిడిశబ్దముచే కొందరు ఇంకొకవస్తువును గ్రహింపవచ్చును. దానికి నేనేమి చేయగలను? మూలికలవిషయమై పెక్కువాదుకలు కలవు. అవన్నియు విమర్శించి ఈపుస్తకమందు వ్రాయుట నావిధి కాదు. అట్లువ్రాయ మొదలిడినచో అట్టి మూలిక లనేకములు కలవు. వానినిగూర్చి వేరుగ కొన్నిపుస్తకములు వ్రాయవచ్చును.

కుంకుమాదితైలము.—ఇందు కొంతమార్పు కనబడు చున్నదట. నేను రెండుయోగముల వ్రాసితిని. ఇంకను కుంకుమాదితైలయోగము లనేకములు కలవు. ఏయోగముతో పోల్చిన మార్పు కలదు? ఏయోగమున కాయోగమే సంబంధము. వైద్యవినోదిగారికి ఒకయోగము తెలిసిన మిగతయోగము లన్నియు ఆయోగమువలె నుండవలెననియా వారి అభిప్రాయము? ఎప్పుడును అట్లుండదు.

ఎట్టివారు గాని ప్రతివ్యక్తిని సంతోషపరప జాలరు. సుమారు అట్టి గ్రంథ మొండినను అనేక కారణములచే అనేకమందికి అనేక భావములు కలుగ వచ్చును. కాన ఒకవ్యక్తి మారుపేరుతో వ్రాసిన విమర్శన అంతగ పాటింప దగినది కాదని నాకు తెలియును. కాని జనసామాన్యము అంతగ గ్రహింపలేక, ప్రసిద్ధమగు భారతి పత్రికయందు ప్రకటింపబడుటచే ఆవిమర్శనము కొంతవరకైనను నమ్మెదరేమో యని సమాధానమును వ్రాసితిని.

ఆ॥ భి॥ శ్రీపాద కృష్ణమూర్తిశాస్త్రి.

తెలుఁగు ప్రారంభవ్యాకరణము

క్రౌను సైజు, పు 17, వెల రు ౦-౩-౦. గ్రంథకర్త: సాహిత్యశిరోమణి ఉభయభాషాప్రవీణ కొండూరు నరసింహాచార్యులుగారు, బోర్డుమిడిల్ స్కూలు, కమలాపురము.

శ్రీరామకథాంజలి (వచనము)

డిమ్మిసైజు, పు 225, వెల రు ౧-౮-౦, గ్రంథరచయిత్రి: శ్రీమతి గుడిపూడి ఇందుమతీదేవిగారు. ప్రకాశకులు: గుడిపూడి రామారావుగారు, గాంధినగరు, బెజవాడ.

Printed and Published by G. Subbaramayya, at the Andhra PatrikaPress, No.7,Thambu Chetty St., Madra s

తన్నుద్ధరించు పెద్దకొమారుఁ డేడ? నమ్మో! యంచు మన భారతోర్వి యేడ్వ
తన భాగ్యచంద్రుఁ డస్తమయించె హా! యంచు రాజమాత సురూపరాణి యేడ్వ
తన పితృదేవుఁ డంతర్ధాన మాయె నౌరా! యంచు నల పుత్త్రిరత్న మేడ్వ
తన కుడిబుజము కూలె నిఁ కేమి సేతు నన్నా! యంచు గాంధీమహాత్ముఁ డేడ్వ
తమకు నెవ రింక నయయొ! స్వాతంత్ర్యలక్ష్మిఁ-దెచ్చియిత్తు రనుచు భారతీయు లేడ్వ
అల్లహాబాదవినుసూర్యుఁ డస్తమించె-నేమి చెప్పుదు నమ్మ! కామేశ్వరమ్మ!

తన సర్వస్వము భారతావనికి స్వాతంత్ర్యంబుఁ జేకూర్ప న
ప్పనముం జేసిన దానవీరుఁడు, జగత్ప్రఖ్యాత మై యొప్ప రా
జ నయాకాశము నింతదాఁకఁ దన ధీ చాతుర్య తేజమ్ముచే
తను వెల్గొందఁగఁ జేసినట్టి బుధమార్తండుండు, గాంధీమహా
త్ముని సత్యాగ్రహనామకోద్యమము నామోదించి పల్మాఱు కృ
ష్ణుని జన్మస్థలి కేఁగినట్టి జనవంద్యుం డైన ధీరుండు, శాం
తిని యెల్లప్పుడుఁ గోరుపండితుఁడు, మోతీలాలు హిందూర్వి శు
గ్వనధిం గూలఁగఁద్రోచి తాఁ జనియె స్వర్గం బేలఁ గామేశ్వరీ!

సాభిప్రాయ విశేషములు

పండిత మోతిలాలు నెహ్రూ మహాశయుడు గాంధిమహాత్ముని సత్యాగ్రహసహచరులం దగ్రగణ్యుడు. గాంధిమహాత్ముడు విరాగి. సబర్మతీతీరము నందలి సత్యాగ్రహాశ్రమము సన్న్యాసాశ్రమము. మోతిలాలు నెహ్రూగారు త్యాగభోగి. యమునాతీరమునందలి ఆనంద భవనము భోగాశ్రమము. సత్యాగ్రహ దీక్షయందు వైరాగ్యభోగములకు సంప్రాప్తమైన విశ్వాససాహచర్యములు ప్రపంచ ప్రవృత్తియందు పరమార్థ ప్రదములుగ నున్నవి. స్వరాజ్యసమరమునందు గతించిన పదేండ్లయందును గాంధిమహాత్ముని నామమువలెను మోతిలాలు మహాశయునినామమును సంస్మరణపాత్రమైనది. వర్తమాన సందిగ్ధసమయమునందు మోతిలాలుగారి నిర్యాణము దేశమంతను దుఃఖార్ణవమునందు ముంచివేసిన విధమును దేశావృతమైన సంతాపము విశదము చేయుచున్నది.

మోతిలాలుగారు సుప్రసిద్ధ న్యాయవాదులు. వేలకొలదిగ రూప్యముల నార్జించుచు స్వర్గభోగముల ననుభవించుచుండిరి. వారి ఆనందభవనము వారి పరిచితుల కందరకును అన్వర్థముగ నానందభవనమై వెలయుచుండెను.

గాంధిమహాత్ముడు 1920 సంవత్సరమునందు సత్యాగ్రహ ప్రస్థానము నుపక్రమించినపుడు మోతిలాలుగారు సహాయోద్యమనాయకుడై న్యాయవాదివృత్తిని తృణప్రాయముగను విసర్జించి పుత్రసహితముగను నిర్బంధము ననుభవించెను. విమోచనానంతరము వారవలంబించిన మార్గము ఖండనమండనములకు మూలమైనను వారిదృఢసంకల్పమునకును, దేశభక్తికిని, కార్యదీక్షకును నిదర్శనము. మోతిలాలుగారు నిర్మించిన స్వరాజ్యపక్షము శాసనసభలయం దవలంబించిన ప్రతిష్టంభనవిధానము నిరంకుశప్రభుత్వమును స్తంభనము చేయజాలకపోయినను జాతీయవాదుల రాజ్యాంగలక్ష్యము విశదము చేయగలిగినది. సామ్రాజ్యశాసనసభయందు పండిత మోతిలాలు నెహ్రూగారు స్వరాజ్యపక్షనాయకుడై చూపిన చాకచక్యము స్వాతంత్ర్యప్రియత్వము వారిప్రతిభను విశదము చేసినను స్వరాజ్యప్రయోజనములకు నిరర్థకమై స్వరాజ్యపక్షనాయకుని భ్రమనుతొలగించినది. దేశబంధు దాసుగారి మరణము హతశేషమైన భ్రమను నిర్మూలము చేసినది.

పండిత మోతిలాలుగారు శాసనసభాబహిష్కార వాదులతో ప్రతిఘటించినను కాంగ్రెసుపట్ల గల భక్తిమాత్రము భంగము గలుగలేదు. మోతిలాలుగా రవలంబించిన మార్గమునే మితవాదులును ఇతర సంఘాభిమానులును నవలంబించియుండిన భారతీయ

రాజ్యాంగ చరిత్రము భిన్నరూపమును దాల్చి నిరంకుశవర్గ మవలంబించెడి దాన భేద దండోపాయములు దురారాధ్యములై ప్రభుత్వ ప్రతిఘటనము సుకరమై యుండెడిది. నెహ్రూగారి శాసనసభానుభవము లాహోరు కాంగ్రెసు విజయమునకును, రెండవ సత్యాగ్రహ ప్రస్థానమునకును వినియోగపడిన విధమును 1930 సంవత్సర చరిత్రము విశదముచేయు చున్నది. మోతిలాలుగారి స్వరాజ్యకాంక్షను వారి యఖండ త్యాగము విశదముచేయు చున్నది. రాజ్యాంగసంస్కరణములవిషయమై తయారు చేయబడిన నెహ్రూనివేదిక వారి యఖండ ప్రజ్ఞకు నిదర్శనము.

మోతిలాలుగారు స్వయముగను త్యాగము నుశేయుటయేగాకను వారికుటుంబ త్యాగమునకు గూడ దోడ్పడి ఆనందభవనమును స్వరాజ్య భవనమును జేయగలిగిరి. వారి పుత్రుడు జవాహరిలాలుగారు లాహోరు కాంగ్రెసున కధ్యక్షులై యపూర్వగౌరవమును బడయగలిగిరి. శాసనోల్లంఘన ప్రస్థానము నందు తండ్రి, కొడుకు, కూతురు, కోడలు, అల్లుడు, మొదలగు బంధువులు నిర్బంధనివాసమును పరమానందముతో స్వీకరించియును ఆనందభవనమును కాంగ్రెసునకు ధారాదత్తము చేసియును మోతిలాలుగారు గాఢమైన స్వరాజ్యాభిలాషను పరిస్ఫుటముచేసిరి. కాంగ్రెసు చరిత్రయం దిట్టి యపూర్వ త్యాగముసుచేసి గౌరవమును బడసిన కుటుంబము వేరొకటి గనుపడదు. మోతిలాలుగారికి 70 ఏండ్లు నిండినను వారి స్వాతంత్ర్య ప్రియత్వము సరళస్వభావము, రాజనప్రవృత్తి భారతసభ్యత్వమునకు నిదర్శనములుగ నున్నవి. భారత జాతీయసౌభాగ్య నిర్మాణమునకు సాధనములైన సన్న్యాసరాజయోగములను వైరాగ్య భాగ్యయోగములను నిత్యజీవనమునందు సమన్వయముచేసిన మోతిలాలు నెహ్రూగారి జీవితము భారతీయులకాదర్శప్రాయమై స్వరాజ్య సంపాదనమునకు సాధనభూతముగా గలదు. చెరసాలయందు గనుపడిన వ్యాధి క్రమముగ వృద్ధియై మరణమునకు గారణమైనది.

ఆనందభవనము నందు జాతిమతముల భేదములు లేకను హిందువులు, మహమ్మదీయులు, శ్రీమంతులు, సామాన్యులు, స్త్రీలు పురుషులు, అతివాదులు, మితవాదులు స్వరాజ్య సౌఖ్యముల ననుభవింపగల విధమునకు నిత్య జీవనము ప్రత్యక్షప్రమాణముగ నుండెను. రాజకీయార్థిక సాంఘికమత భేదములను నిత్య జీవనమునందు సమన్వయముచేసి స్వరాజ్య లక్ష్యమును సువ్యక్తముచేసిన మోతిలాలు నెహ్రూగారు ధన్యులు. వారి దివ్యమైన జీవయాత్ర భారతీయులకాదర్శప్రాయమై స్వరాజ్య సిద్ధికి దోడ్పడుటకు భగవంతు డనుగ్రహించుగాక !

*   *   *   *

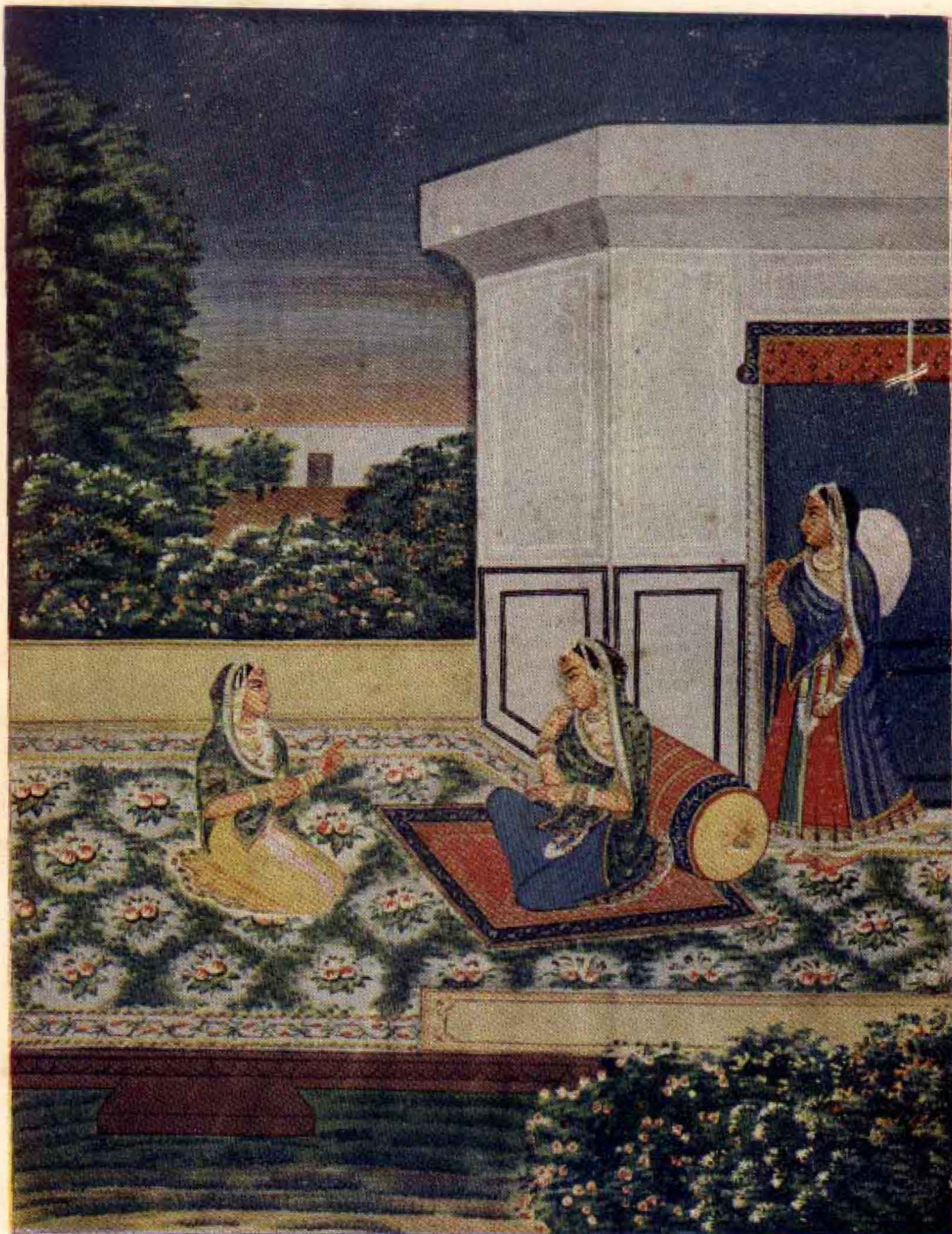
రాజకీయ నిర్బంధితుల విమోచనము

ఇర్వినుప్రభువు రామ్సెమాక్డొనాల్డు బెన్నుగారల ప్రసంగముల కనురూపముగను

గాంధిమహాత్ముని, కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహక సభ్యులను ఏ షరతులు లేకను విడుదలచేయుట యుక్తమైనను శాంతిస్థాపనమునకు నిరుపయోగము. జెయిలులందు 60,000 శాంతియోధులు నిర్బంధముల ననుభవించునపుడు, నిర్బంధ విధానము నిత్యవ్యవహారమైనపుడు, లాఠీప్రయోగము సామాన్యవిషయమైనపుడు శాంతి వాతావరణము గలుగజాలదు. నిర్బంధవిధానము యథేచ్ఛగా సాగుచుండగా పోలీసు దౌర్జన్యములు విచ్చలవిడిగా విజృంభించుచుండగాను నిరంకుశప్రభుత్వమునకు హృదయ పరివర్తనము గలిగినదని విశ్వసించుట కవకాశములు గలుగవు. ఇర్విను ప్రభువు తాను ప్రారంభించిన సామోపాయమును పూర్తి చేయుటకు ప్రశాంత వాతావరణమును గలుగజేసి గాంధిమహాత్మునకు రాజ్యాంగ విమర్శనలందు పాల్గొనుట కవకాశమును గలుగజేయుట పరమావసరము.

జయకరు సప్రూ శాస్త్రిగారులు మాతృభూమియందు కాలుపెట్టినకాలము నందే నెహ్రూగారు పరలోకమున కేగుటయును దురదృష్టముగ నున్నది. ప్రయాగయందు జనవరి 31 వ తేదిని కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకసంఘము గూడినను భావికార్యవిధానమును నిర్ణయించుట దుస్తరమైనది. సప్రూ గాంధి గారల సంప్రతింపులు పూర్తియైన తరువాతను ఈ నెల 13 వ తేదిని తిరిగి కార్యనిర్వాహకసంఘము ప్రయాగయందు గూడుటయును, భావికార్య విధానమును నిర్ణయించుటయును సంభవము. సకలమును నంధకారబంధురమై నిరాశాజనకముగ నున్నది. ప్రపంచ పరిస్థితులును విపరీతాకృతిని దాల్చుచున్నవి. ఈ సందిగ్ధసమయమునందు కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహక సంఘము స్వధర్మనిర్వహణమును జేసి కామితార్థముల బడయుటకు భగవంతు ననుగ్రహము గలుగుగాక!

Printed and Published by G. Subbaramayya, at the Andhra PatrikaPress, No.7, Thambu Chetty St., Madras,

ఠాడీ పక్షీ టేక ద్వార దురాకే పకిలవాల తో బిరహో దుమసానీ,
అంగ వి డాలిజ భాతి సదా చిత్రమే అతిహీ పియు చిత హింఆనీ,
రాజతి మహా కుఛిలా వి ఖురీ అతపమారు ప్రసూనవనీజానీ,
శ్రీరాగకీ రాగనీ పూరబీ ఐహీ అపూరబ బరూప బఖానీ.

[జయపుర చిత్రము : దివాన్ బహదూరు గోవిందదాసు చతుర్భుజదాసు గారి యనుమతిని]